

kelet- kutatás

1976/77

tanulmányok
az orientalisztika
köréből

Kőrösi Csoma Társaság · Budapest

Szerkesztette
Kara György és Terjék József

Copyright, 1977

Készült az ELTE Sokszorosítóüzemében
500 példányban
Felelős kiadó: Fodor Sándor
Felelős vezető: Arató Tamás
ELTE 77246

Tartalomjegyzék

TEKI ODULOK: Emberek a hóban /Horvát Iván/	5
RAKUGO avagy csattanós történetek az Edo-korszakból /Kató Midori és Erdős György/	11
JOKOMICU Tosikadzu és a "Sinkankakuha" irányzata /Jamadzsi Maszanori/	15
JOKOMICU TOSIKADZU: A légy /Rácz Lajos/	17
TIZENNÉGY HJANGGA /Mártonfi Ferenc/	21
NGUYỄN DU: Kim Vân Kiều /Szegő László/	35
A JEN-BELI TAN HERCEG TÖRTÉNETE /Csongor Barnabás/	43
LU HSZÜN: Hajnali virágok alkonyi csokorban /Galla Endre/	53
RINCSEN: Klostrováros forró nyara /Zahemszky László/	83
RINCSEN: A sárkányrepülő /Kara György/	89
BARAMSZAJ: Terjedési sebesség /Várkonyi Katalin/	95
MONGOL sámádalok és más énekek /Tatár Magdolna/	98
PÉLDÁZATOK a Törvény keresőiről /Somlai György/	109
A CSHÁNDOGJA-UPANISAD VI. fejezete /Wojtilla Gyula/	123
A BENÁRESZI PRÉDIKÁCIÓ /Wojtilla Gyula/	131
RÁDZSA RAO: Kigyó és kötél /Gáthy Vera/	137
TÉBOLY ÉS TENNIAKARÁS a modern perzsa irodalmi tudatban /Apor Éva/	149
SZÁDEK HEDÁJAT: Karom /Oldal Katalin/	151
SZÁDEK HEDÁJAT: Bábu a függöny mögött /Pressburger Ágnes/	157
SZAMAD BEHRANGI: A kis fekete halacska /Apor Éva/	165
M. F. AHUNDOV: Kijátszott csillagok /Kenessey Mária/	175
GÜLTEN DAYIOĞLU: Szivárvány /Ivanics Mária/	191
DOBRUDZSAI tatár közmondások /Mándoky K. István/	199
KAZÁNI tatár népdalok /Kakuk Zsuzsa/	205
BASKIR népdalok /Csikai Valéria/	217
NEGYVEN jugar találós kérdés /Török János/	221
K. IVANOV: A vastiló /Zahemszky László/	225
A KURUZSLÓK mind csalnak. Csuvas népmese /Z. Hering Margit/	235
GRUZ közmondások /Biró Margit/	237
"ZSUZSANNA VÉRTANUSÁGA" /Istvánovits Márton/	243
KIRAKOSZ GANDZAKECI: Hogyan pusztították Örményországot a tatárok /Schütz Ödön/	255
USZÁMA IBN MUNKIDZ: A példázat könyve /Iványi Tamás/	269

TEKI ODULOK:

EMBEREK A HÓBAN

Részlet "Az öregebb Imteurgin élete" című elbeszélésből

- Kuhh, - szólt Imteurgin a feleségéhez, - szij kell. Nemsokára továbbvonulunk; a derékaljat össze kell kötni.

Az asszony nagy és széles lahtakbőr-darabot vett elő:

- Hasitsunk ebből?

Az ember megforgatta kezében a bőrt, és így felelt:

- Jó szij lesz belőle. Csak a szőrt kell lefosztani róla.

Megborzolta a szőrt, és fogával megpróbált kitépni néhány szálát, de a sörte szilárdan ült a bőrben.

- A vödörbe kell tenni - mondta az asszonynak.

Az asszony hengeresre göngyölte a bőrdarabot, s a huggyal teli vödörbe eresztette, mely az ágyzug szögletében állt.

Három nap és három éjjel ázott a bőr a vödörben. Imteurgin minden nap kihalászta egy pálcával a bőrdarabot, és megvizsgálta, enged-e már a sörte. Negyednapra megpuhult a bőr, hullani kezdtek a szőrszálak.

- Enged már - szólt Imteurgin, és vidáman bölintott. Kiterítette a bőrt az ágyra, s nekiállt a fiával, hogy ujnyi széles szijat hasítson belőle. A két asszony melljük telepedett, és a megpuhult bőrből huzogatták a meglazult szőröket. Hosszan nyüjték a szijat, s mikor a kezük fölhályagosodott, a foguk közé vették a bőrt, és foggal tisztogatták.

A dolog végén mind aludni tértek, csak az idősebbik asszony, Kuhh ült az ágyzug sarkában, s a mécesét maga mellé téve, rénszarvasbőrből gyerekruhát öltögetett. A szarvasinból csavart szálak szoros öltésű varratokká sorakoztak. Az asszony varrt és énekelt:

Feje medvefej,
foga farkasfog,
bőre rénszarvasé,
lába mint ebé legyen!

A kicsiről énekelt, akinek érkezését várta.

Hirtelen félredobta a varrást és összerándult. Nehezen szedte a levegőt, ledől a bőrtakaróra, és odaszólt Imteurginnak:

- El kell oltani a tüzet. Nemsoká új ember érkezik.

Imteurgin kioltotta a tüzet, nehogy az ártó lelkek meglássák a kicsi születését, és kiugrott az ágyból. A sátor falán csontokból tollakból, szőrök-ből és bőrdarabokból varázs-kötege függött. Imteurgin megragadta a köteget, megrázta a feje fölött, és sebesen forogni kezdett maga körül.

- A szívem ugrott egyet! Verekedni akar! Ölni akar! Mindenkinél erősebbek vagyunk! El innen, el mind, ártó lelkek, el mind, kele-lelkek! A szívem megdobbant, ölni akar! - kiáltozta.

Nagyokat ugrott, és teli torokból kiabált, böggött medvemódra, vonított farkasul, kaffogott rókahangon, és varjuszóval károgott. Így ijesztette az ártókat, így üzte őket a sátortól, nehogy kárt tegyenek a kicsiben, aki a

sötét ágysarokban születik.

Kutuvja, a fia is kijött az ágyzugból, és a serpenyőt verte, ezzel segítette apjának az ártó lelkek elkergetésében.

Mindketten oly hangosan kiáltoztak, hogy nem hallották meg rögtön, mikor az ujszülött fölsírt.

- Fiu vagy lány? - kérdezte Imteurgin az ágyzughoz hajolva.

- Fiu - felelte Kuhh a bőrliebernyeg mögül.

Az apa ismét ugrándozni kezdett, s rázta a tollas, csontos bokrétát, tajngikunt. Ide forgolódott Kutuvja.

Végre Imteurgin az ágy elé ült, s kezdte egyenként előszámlálni a köteget alkotóelemeit: farkasfogakat, medvefület, rozsomák-orrot, sarkiróka-farkat, varjukarmokat.

Hol egy fogat, hol egy karmot döfött a sötétségbe, nehogy az ártók a sátorhoz merészkedjenek.

A sátor fölött szél zugott és havat szitált, Imteurginnak azonban úgy tünt, mintha lelkek egész serege kaparászná a bőrfalakat.

Az asszony ekkor kitárta az ágy lebernyegét, és a kicsit az apa kezébe adta. Imteurgin két kezébe fogta az ujszülött fiúcskát, bökött vele erre, arra, amarra és kiabált.

- Ime a kopjám! Ime a fejszém! Ime a késem! Mind megölöm! El innen ártók! El innen, kele!

Kuhh is kibujt a sátorból. Felvette a prémes kezes-lábast, a nadrággal egybevarrt inget. Egy prémes zsákból fából készült furót vett elő, és forgatni kezdte egy középen gödrös, vékony falapon. Ez volt a tűzszerszám. Az asszony haját fehérbe borította a zuzmara, meztelen nyakáról, melléről pára szállt fel. Hosszasan forgatta a furót, erősen szorítva a falaphoz. És a furó hegye ime füstölögni kezdett.

Az asszony gyorsan száraz mohacsomót vetett a falapra és fujni kezdte. A meggyulladt mohát óvatosan az ágyhoz vitte és lángra lobbantotta a mécseset.

- Uj tűz éledt - mondta az anya.

- Uj tűz született - mondta az apa, s a gyerekekkel csak most tért a sátorból az ágyzug bőrfüggönye mögé.

A fiatalasszony, Kutuvja felesége, hóval megtömte a katlant és a láng fölé akasztotta. Aztán, míg az anya szoptatott, a fiatalasszony a sátorból fagyasztott rénoldalast vitt be, feldarabolta és a fókabőrre terítette őket.

Az emberek ettek a husból az ujszülött tiszteletére, s tanácskozni kezdtek, milyen nevet adjanak a gyerekeknek.

- Legyen Csajguirgin, a nagyapja után - szölt Rultina, Kutuvja asszonya.

- Nem. Hivják inkább Ekkurginnak - így Tinatval.

- Legyen a neve mint apáé, Imteurgin - szölt Kutuvja.

- Igaz - mondta az apa. - Jó az én nevem. Szerencsét hozott: van rénszarvasom, van tüzem, a tűz mellett asszonyom, a gyerekek segítenek.

Igy lett a kisfiu is Imteurgin.

Már sokszor tért aludni s kelt fel újra a család azóta, hogy a hófuvás megindult.

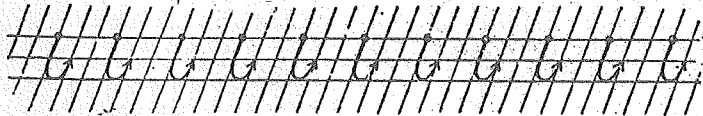
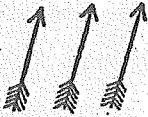
Sok mesét mesélt apa, de a szél csak nem csendesedett.

Fölébredt egyszer Öreg Imteurgin. Az ágyzugban sötét volt. Felébresztette az asszonyt.

- Adj tüzet, pipázni akarok.

- Nincsen tűz - felelte Kuhh. - Kifogyott a zsír.

Fölriadt a kicsi, és sirni kezdett. Fölébredt a kislány, Tinatval, s

Csukcs iskoláskönyv lapja

vele sirt.

A sátor fölött hangos szél üvöltözött. Hóhegyet hányt a sátorra, mely megroggyant, ráfeküdt az ágyzuga, s így az embereknek egyre szűkebb és fűledtebb lett a tér.

Imteurgin fel akart ülni, de a feje az ágyzug mennyezetébe ütközött.

- Ej, már egészen leroggyan ez a joronga ! Micsináljak ? - kérdezte, de senki sem felelt.

Akkor csendesen kikuszott az ágyzuga, fölöltözött, vállára vetette a karmos- fogas varázs-köteget, és megemelte a sátornyílás lapját. Ki akarta nyujtani a kezét, de kemény hófal állta útját. Imteurgin hasra feküdt, és nagy lyukat ásott a hófalban, a sátorba kotorva a kiásott havat. Mikor elég nagy volt a lyuk, fejével úgy furta át magát a hófalon, mint a hermelin.

A sátortól vagy két lépésnyire bukkant ki a hóból. A vihar az arcába vágott. Imteurgin már vette volna a varázs-köteget a válláról, de a szél feldöntötte őt, és a hóhalmokon görgette, el a sátortól. A férfi nagynehezen szembefordult a széllel, a hóba kapaszkodva visszakuszott, és lábbal bujt be a csak imént vájt nyíláson. Még nem tömte el a hó.

Imteurgin átsuszott rajta, s újra a sátorban volt. Leguggolt, és a kötegből kezébe szorította a varjukarmokat, és mormogni kezdett :

- Varju, röpülj ! Ül a szél-táltosra, vájd ki szemét, üsd be fejét, edd velejét !

Am a szavak nem hatottak, a szél ugyanugy böngött és dörgött a sátor fölött. Imteurgin most a farkasfogakat vette elő, és hangosan kiáltotta :

- Szaladj, farkas ! Rágd el a szél-táltos lábát ! Harapd át a torkát, hadd ne fujjon felénk !

A szél azonban olyan erősen bömbölt, hogy Imteurgin a maga szavát se hallotta. Megpihent, aztán a medvetalpat ragadta meg.

- Medve-örög ! - kiáltott újra. - Fojtsd meg a szél-táltost, edd a szivét, hadd ne fujjon felénk, szelet hadd ne küldjön !

Am a medvetalp sem segített. Imteurgin lerázta magáról a havat, mint a kutya, s az ágyzuga fordult.

- Mindenünnen fuj a szél, nem nyugszik. Nagy baj ! - ingatta a fejét, aztán a prémes ágyba bujt.

- Fázom ! - szólt egyszercsak Tinatval, és sirni kezdett. - Köröskörül hó !

Kuhh az ágyzug sarkai felé tapintott.

- Az ágyat hó borítja - szólt, aztán fogta a kis Imteurgint és a hasához szorította, majd közelebb húzta a kislányt is. Tinatval újra elszenderedett.

Felülről hirtelen csöpögni kezdett a víz.

Kutuvja megérintette a mennyezetet.

- Zuzmara nőit az ágyzuga - mondta -, le kell verni.

Az emberek kimentek a külső sátorba, magukra huzzák a hideg ruhát, aztán fogták a rénagancs-kalapácsokat, s nekiláttak, hogy az ágyzuga fagyott zuzmarát leverjék.

Mikor a zuzmara lehullott, a nedves bőröket a sátorban keresztül-kasul feszített szijakra akasztották, maguk meg a régi ruhák halmazára ültek.

A sátorban szörnyű hideg volt. Az emberek prémes gallérjukba rejtették az arcuk, de a gallér csakhamar zuzmarássá lett, s összefagyott.

- Anya ! - sirt föl Tinatval, - Valaki havat szór a nyakamba !

- Jaj, micsoda szerencsétlenség ! - rémüldözött az anya. - Ki lopózott a sátrunkba ?

- A hó magától olvad a gallérról a nyakába, - szólt a sötétben Imteurgin. - Még a hó is melegedni szeretne.

- Enni kéne - szólalt meg Kutuvja a sátor másik végében
- Semmink sincs - felelte az anya. - Elfogyott a hus.
Mind elhallgattak, csak a szél vijjogott, fagyot kergetve a réseken át.
- No gyerünk, állítsuk föl az ágyzugot ! - szólt végre az apa. - Hideg van !

Nem lehet fölállítani ! Már megint csupa jég. Mintha vízzel öntötték volna le - felelte Kuhh.

Mind az ágyzug bőreit tapogatták. A széle oly kemény volt, mint a fa.

- Még csak nem is hajlik - mondta Rultina. - Mi lesz velünk ?

Csöndben töprengtek. Csak az hallatszott, ahogy Tinával a gémberegett ujját szopogatta.

- Ujra ütögetni kell - szólt Kutuvja.

- Nem ! - határozott Imteurgin. - A sátor mögötti hóba dugjuk, ott hamar kiolvad.

A jéggé fagyott bőröket a hóba temették.

- Fáj az ujjam ! - sirdogált a kislány.

- Gyere ide hozzám ! - hívta az apja. Levetkőztette Tinávalt, és a maga prémes kezes-lábasába maga mellé ültette.

A kislány elcsöndesedett, de nemsokára fészkelődni kezdett a prémlatt.

- Jaj, nem kapok levegőt !

Apja kibontotta kezes-lábasát. Tinával pedig kidugta fejét a résen, mint a rókácska az odujából és nagyot sóhajtott. Aztán így, ahogy volt, el is szenderedett.

Apja is hamar elaludt. Kutuvja riasztotta föl :

- Fogd csak meg ! Most már talán föl lehet állítani.

Imteurgin a hóba furakodott, megtapogatta a bőröket.

- Még nem engedett ki.

Sokáig ültek, szenderegtek így, arcuk a gallér prémjébe süllyesztve.

Megébredtek, lerázták a zuzmarát a prémekekről, ültek tovább. Egészen addig, amíg csak föl nem engedett a jég a hóba temetett bőrökön. A jég a prémekeket hosszú jégcsapokba gyűlt, melyek úgy elálltak, mint a rénszarvas-fülek. Az emberek leverték a jégcsapokat, letakarították a jégdarabkákat a bőrökről, és egy-kettőre újra állt az ágyzug.

- Ágyba gyorsan, mind ! - szólt Kuhh. - Mert sötét van és mindenki enne.

Lefeküdtek a bőrökre, és szorosan egymáshoz simultak.

XXX

Teki Odulok az északkelet-szibériai jukagir - saját nyelvén odul - néptörredék első írástudója és tudósa, oroszos nevén Nyikolaj Ivanovics Szpiridonov, 1906-ban született az Indigirka partján, a rénszarvastenyésztő és vadász csalgorodie /"nyul-emberek"/ nemzetéből. /megh. 1938 /. Korra gyermekéje szegénységben és szolgaságban telt, az éhínség orosz és jakut gazdagok szolgaságába üzte, mignem egy módos orosz kereskedő iskolába adta. Tehetsége a 60 éve világot fordító Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével bontakozott ki ; tanul Jakutskban, sőt Leningrádban, ahol 1931-ben sikerrel végzi egyetemi éveit, közben kutató uton jár Csukcsföldön, tanítványa a nagy Szibéria-kutatónak, Bogoraz-Tannak, de vállalt mestersége a gazdasági földrajz. Résztvesz a csukcs nemzeti körzet megszervezésében /1931/. Ebben az időben jelennek meg első elbeszélései. Befejezetlenül is több kiadást megért, eleven és hiteles életrajzi-műveiről elbeszéléséből "Az Öregebb Imteurgin életéből" itt a 3. fejezet

orosz eredetiből készült fordítását közöltük. /Forrás: Taežnye rodniki. Literatura, roždennaja Oktjabrem // "Tajgai források. Október-szülte irodalom", Habarovszk 1967/.

A jobb megértést szolgálják a következő szűkszavu magyarázatok:

lahtak - tengeri fókaféle, oroszul hívják tengeri nyulnak is. Szakállas borjúfóka.

ágyzug - a sátron, a jarangán vagy jorongán belüli "háló- és lakószoba", melyet bőrfalak és -mennyezet választ el a sátor többi és télen hidegebb részétől.

varázs-köteg - jukagir nevén taingikun, ráolvasó-szertartások eszköze, mellyel a természet megszemélyesített erői, itt a szélvihar ellen küzd Imteurgin; az állatkarmok, -fogak - a rész az egész helyett - a tudatos hatalmunak képzelt állat-lelkekkel "kapcsolják össze" a segélykérő embert. kele-lelkek - ártó szellemek.

Horvát Iván

RAKUGO AVAGY CSATTANÓS TÖRTÉNETEK
az Edo-korszakból

A fősvénység

Rendjén való a mértékletesség, ám a fukar, a zsugori gyakran tulságba viszi. Ha adnia kellének, még a kezét is nehezeére esik a gönceiből kinyújtania, még a nyelvét sem akaródzik kicsusszantania a szájából. Az ilyenről szokták mondani közönségesen, hogy már a hatodik napot sem ismeri. Egy, kettő, három, négy... ötig a félkezén elszámol valahogy, de hogy a másikat is kinyujtáná - azt már igencsak restelli, annyira kuporgató.

Ha egy ilyen zsugori valahol föltnik, már a beszédje is ugyan figyelemreméltó:

- Köszönöm a kérésüket, jól volnék. Szerencsére a szélirány megfordult, nálunk semmi kár nem esett. Ne haragudjanak, hogy idefárasztottam magukat. Helyezzék magukat kényelembe minálunk! Hé fiu! Kialudt a tűz! Micsoda? Itt kotorászol te ütődött, amikor a szomszéd ház olyan szépen leégett? Fogd a szeneslapátot, és kérj tőlük zsarátnokot!

- Igenis! Azonnal! /Ugyan miért is bajlódnék idehaza azzal a tüzzel, mikor a szomszédban fölösen is van?/ Szomszéd bácsi! Adjon már egy lapát parazsát!

- Mit locsogsz te itt össze-vissza? Nálatok még bőven maradt tüzelő, nekünk meg rengeteg elégett! Csonttörő fáradtságba estem, te meg itt idétlenkedel! Talán még a csontom is odaadjam, hogy tüzet rakhass velem?! Egy megveszekedett darabot se kapsz! Kotródj innen!

- Jó, jó, megyek már! Nem kell annyira fölgerjedni! ... Megjöttem, uram.

- No mi van? Miért nem hoztál parazsát?

- A szomszéd bácsi azt mondja, hogy nálunk sokkal több tűzrevaló maradt, mint náluk, úgyhogy nem tud adni.

- Faszari alak! Nem kérünk tőle többet! Majd meglátja, ha nálunk leég a ház, egy szikra nem sok, annyit sem adunk neki.

· Bizony, jobb az ilyenből nem kapni!

X

- Eredj, fiam, kérd kölcsön a szomszéd kalapácsát, ki kell javítani a zsalut.

- Igenis! Máris megyek. ... Jó napot! Ha lehetne, szeretném kölcsönkérni a kalapácsot.

- Adnám én szívesen, csak az a kérdés: vasszőget avagy bambusz-zőget akartok-e vele kalapálni?

- Hát... csak a zsalut szeretnék kijavítani, talán vasszőggyel...

- Akkor, sajnos, nem lehet... Ha vasat vassal koccantol össze, koptik a kalapács!

- Hát az szentigaz! ... Uram, itt vagyok már. Nem adta a kalapácsot.

- Ugyan miért nem?
 - Megkérdezte, hogy vesszőget vagy bambuszszöveget akarunk-é beverni, s mikor azt feleltem, hogy a zsalunak talán vesszőg kellene, hát nem adta: ha vasat vassal kókálunk, árt a szerszámnak!
 - Micsoda zsugori alak! Akkor nincs mit tenni, eredj, hozd elő a miénket!
- Na már most melyikük volt a fősvényebb?

X

- Már megbocsásson a kérdésemért, de kegyed mivel izesíti a rizsáját?
- Hogy mivel? Sós szilvával!
- Sós szilvával?! S miként?
- Naponta egy egészet használok el.
- Hogyhogy?
- Reggelire felet ...
- Uhum,
- Ebédre megint felet. Vacsorára a magot szopogatom, persze ez magában nem elég, s ezért meg is töröm: ami benne van, mind megeszem.
- Micsoda pazarlás! Ha naponta egy szilva elfogy, esztendőre háromszázhatvanöt is veszendőbe megyen! Ha már a sós szilva került szóba, tudok én ennél takarékosabb módot is.
- Mi legyen az?
- Hallgasson ide az ur! Amikor a csészébe meri a rizsát, ne falja föl azt a sós szilvát, merően nézze csupán!
- Csak nézzem erősen?!
- Ugy bizony! Szemben a sós szilva, szájába pedig vegyen savanyu vizet, s ezzel az erővel legyűrheti a rizsát. Ha így teszen, a sós szilva soha el nem fogy.
- Milyen igaza van! Tud még ilyeneket?
- Hogyne! Ugyanigy meg lehet takarítani a szójaolajat is.
- Ráönti a rizsára?
- Dehogy is! Ilyen pazarlást meg nem engednék magamnak!
- Hát akkor hogy csinálja?
- Olyan módszerem van, mellyel még gyarapszik is a szója.
- Eszi, és mégis több lesz?!
- Ugy bizony, több lesz!
- Hogy lehet az?
- Mielőtt hozzáfognék, egy kis tálba töltöm a szóját. Mikor a csészében már párolog a rizsa, az evőpálcikákat lenyalom ...
- Lenyalom, és ...
- Ugy bizony! A lenyalt pálcika hegyét szójába mártom, és azzal eszem a rizsámat. Nyalom-mártom-eszem, nyalom-mártom-eszem... Igaz, a nyálamtól higul a szója, de a mennyisége bezzeg szaporodik.

X

Ha az iménti történetből valaki húzza az orrát, kedvezzünk neki a következővel. Volt egy angolnájárról nevezetes korcsma, s annak közelébe költözött a mi emberünk, aki olyannyira fősvény volt, hogy sajnálta az izesítőt a saját ételéből is. Szerencsére a szomszédból átértett a sült hal illata, s ez a kuporinak megtette izesítőül. Telt-múlt az idő, s beállt a hó végén a szomszéd, a korcsmáros.

- Bocsánat a zavarásért... elnézést...
- Ki az, mi az?
- A korcsmáros volnék, a szomszédból...
- A szomszéd korcsmáros? Mit akar?
- A számlát hoztam volna, az angolnáról... kérem alássan.

- Miii?! Maga eltévedt! Nem is emlékszem, mikor ettem én angolnát!
 - Nem is a husáért kérném én a pénzt, hanem hogy a szagát fizesse meg!
 - Micsoda?! Szagért számlát? No de nem bánom, fizetek. Várjon egy kicsit! - s azzal kebeléből pénzt vont elő, s az asztalkán megcsörrentve így szólt:
 - Imé, kifizettem az angolna szagát a pénznek csengésével!
- Bizony vannak ilyen elvetemült fickók... De nézzük a következőt!

X

- Mondja csak, mióta használja a legyezőjét?
- Ez itt van vagy tiz esztendő.
- Hogyan? Tiz esztendő? Hát ezt hogy csinálja?
- Az első öt év alatt csak a felét nyitottam ki.
- Nahát!
- Amikor az már elrongyolódott, a következő öt évre kinyitottam a másikat felét is.
- Ó, de már megbocsásson az ur, a legyező felét használni csupán: az is valami? Én bizony egészen kinyitom!
- Miii?! De hiszen az szörnyen koptatja a legyezőt!
- Igenám, de csak kinyitom, az arcom elé tartom, és azután szaporán rázom előtte a fejemet!

Hát ez elképesztő volt... De hallgassák meg azt, hogyan vetélkednek a fősvények, s akkor nevetnek majd igazán!

X

- Szép jó estét, jó estét!
- Igen, igen, csak tessék, tessék beljebb, tudom ám, kicsoda uraságod, jóllehet a nevének nem is méltóztatott mondani: a hangjáról megismertem. Az ajtó nyitva áll, csak fáradjon be!
- Igen... csakugyan, az ajtó tárva-nyitva...
- Ugy ám! Amikor hazajövök, nyitva hagyom az ajtót. Ha kegyed idefárad - kinyitom, miután belépett - becsukom, és ha így teszek a távozásakor is, az ajtó, a küszöb, a szemöldökfa nem bírja ám sokáig. Ennekokáért mindig nyitva hagyom. Ugye sötét van? De mi éjszaka sem gyújtunk világot.
- Hát ez igen derék! Csak nem látom, hol méltóztatik...
- Itt vagyok, itt vagyok! ahonnan a tapsot hallja. A tenyeremet ugyanis akárhányszor összeverhetem, mégsem kopik el, sőt, inkább megvastagszik. Ha már elég vastag, cipőtalpnak is megteszi. Egyébként legyen türelemmel, hamar megszokja a homályt.
- Ahá, most már lassan látok... Hüha, hát uraságod pucér?
- Pucér vagyok - mi tagadás - csak akkor öltözöm föl, ha kimegyek.
- És nem fázik?
- Nem, egyáltalán nem fázom. Méltóztassék csak megtapogatni. Valósággal izzadok!
- Micsodaa?! Izzad is?... Tényleg! Hát ez hogy lehet? Boszorkányság!
- Ugyan mit tudok én a boszorkánysághoz? Tekintsem csak a fejem fölét!
- Tessék?!
- Tekintsen a fejem fölé!
- Ahá, valami lóg ott. Mi lehet az?
- Egy káposztanyomtatató kő.
- Micsoda? Egy káposztáskövet akasztott oda? De miért?

- A kő zsinóron függ, mely bármely pillanatban elszakadhat. Ez alatt ülök. Olyannyira rettegek, hogy a káposztáskő madzag szakadtával agyon-
üt, hogy folyton-folyvást izzadok.
- Dehát ez veszélyes! Én már megyek is!
- Mátis menni méltóztatik? Kérem fogja ezt!
- Ez meg mi?
- Egy husáng.
- Megfogtam, most mit csináljak vele?
- Teljes erejéből csapjon a szeme közé!
- De hisz akkor a szemem is szikrát vet belé!
- Annak fényénél megtalálja majd a lábbelijét.
- Csakhogy én előre sejtettem, hogy így áll a dolog, és nem huztam láb-
belit: mezitláb jöttem ideig.
- Miii? Mezitláb?! Én meg előre gondoltam erre is, és a szőnyeget a pizs-
kosabb oldalával felfelé fordítottam.

A japán rakugo műfajának legrégebbi előzményeit a Muromacsi-korszak-
ra teszi a hagyomány, annak is a vége felé: a 15. század vége és a 16. szá-
zad fordulóján tomboló harcokban /Szengoku dzsidai/ jelennek meg első
képviselői, akik a katonák között afféle tréfacsinálókként, mulatságos törté-
neteket adtak elő. Később a műfaj és a foglalkozási ág is kiterettségese-
dett: a szájhagyomány megsokszorozta a történeteket, s ujak is bőséggel termet-
tek. Az egyik első nevezetes gyűjtemény 1636-ból való, ez a Kinó va kjó no
monogatari "A tegnapi volt ma története".

A rakugo az Edo-korszakban élte virágkorát, a 17-től a 19. századig
terjedő időben. Kjótóban Cuju no Gorobe /1643-1703/, Edóban Sika no Ta-
kezaemon /1649-1699/, Ószakában Jonezava Hikohacsi /1710 k./ történetei
örvendtek a legnagyobb népszerűségnek.

A fordítás egy 1974-ben kiadott, Koten rakugo című összeállítás alapján
készült, mely Okicu Kaneme munkája. Az epizódok közül az utolsó származá-
si helyét is megjelölte: ez a Juszuzumi hanasiacume, a "Hüvös esték beszél-
getéseinek gyűjteménye", 1776-ból.

Kató Midori és Erdős György

JOKOMICU TOSIKADZU /1898-1947/ ÉS A " SINKANKAKUHA " /UJ ESZ/ IRÁNYZATA

A huszas évekbe lépve nem csak a gazdasági válság sújtotta Japánt, ott volt az 1923-as tokiói nagy földrengés minden borzalmával, s egyre súlyosbodtak az osztályellentétek. Ez a nagy társadalmi megingás óriási nyugtalanyságot okozott az emberekben.

A zilált társadalmi állapotok tükröződnek az irodalomban is, és a tízes években létrejött irodalmi stabilitás egy szempillantás alatt szertefoszlik. A szinte meghatározhatatlan nyugtalanságban az írók közül is sokan utjukat vesztik, a menekülés néha öngyilkosságba, máskor bestsellerek írásához, vagy a saját legbensőbb lelki élet elemzéséhez vezet, de mindenképpen igyekszik elkerülni az égető társadalmi gondokat.

Ebből az irodalmi zsákutcából keres kitörést a kibontakozó proletár-irodalom, s az Európából egymást követően beszivárgó számos új irodalmi irányzat, a dadaizmus, futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus. Így kétfelől, ideológia és írástechnika oldaláról terebélyesedik ki az irodalmat megújítani akaró mozgalom.

A japán irodalmi élet magába szivta az európai irányzatokat. A nagy földrengést követő évben, 1924-ben indul a sinkankakuha irányzatának folyóirata, a Bungai dzsidai /Irodalmi Korszak/, melynek középpontjában Jokomicu Tosikadzu, Kavabata Jaszunari, stb. álltak. Az új irányzat a modern gépesített civilizáció jelenségeit nem természetesen módon, hanem intellektuálisan újraépített érzellemmel fogta fel. Igyekezett továbbfejleszteni az őt megelőző Akutagava és Kikucsi intellektuális irányzatát, s egyben túl akart lépni az addigi sisószeccu, a tipikusan japán én-regény naturalizmusán.

A sinkankakuha vezető egyénisége Jokomicu Tosikadzu volt. 1923-ban aratta első sikereit a Nicsirin /Nap/ című kisregényével, mely a Sin só-szeccu /Uj Irás/ c. folyóiratban jelent meg. Ebben már fellelhetők az új irányzat stílusjegyei. A Nicsirinnel egyidőben, ugyanabban a hónapban, a Bungei sundzsu /Irodalmi Évek/ c. folyóiratban látott napvilágot a Hae /Légy/ c. novella, mely most első ízben kerül a magyar olvasó elé Rác Lajos árnyalt fordításában. Akkoriban jött divatba a mozi, a mozgókép, mely Európa szerte nagy hatással volt az irodalom képszerűségére. Ennek a "képtechnikának" talán első japán alkalmazása a Légy. A postakocsi utasait, a kocsist, a lovat, mindent a légy szemén át láttat, mint valami kamerán keresztül, s a "kamera" szabadon változtatja nézőpontját.

Jokomicu Tosikadzu kezdetben Siga Naoja realizmusát mintázta, de a naturalizmussal s a proletáriradalommal szembe került. Később a szimbolizmus, a pszichologizmus, a behaviorizmus hatása érződik művein, amikor a színekben gazdag modernizmust jelentette a japán irodalomban. Az egyre erősödő militarizmus befolyására azonban visszakanyarodik a "hagyományos

japán szellem" nacionalista vonalához, s írásainak színvonala is a kor ideológiájának szintjére zuhan.

Igy a Jokomicu vezette "Uj ész" irányzat is végül csak formai kísérlet maradt, s nem vált az irodalom igazi megújító erejévé. A japán irodalom valódi megújulása csak a második világháború után következett be.

Jokomicu Kikai / "Gépezet" 1930/ c. novellája magyarul is megjelent.

Jamadzsi Maszanori

文藝春秋

芥川賞発表

三月特別号

昭和十二年三月二十三日
大正十二年三月二十三日
昭和十一年三月二十三日
昭和十年三月二十三日
昭和九年三月二十三日
昭和八年三月二十三日
昭和七年三月二十三日
昭和六年三月二十三日
昭和五年三月二十三日
昭和四年三月二十三日
昭和三年三月二十三日
昭和二年三月二十三日
昭和元年三月二十三日

1

A hőségben az állomás kihalt volt. Csak egy düledtszemű légy gabalyodott bele a pókhálóba az istálló félhomályos sarkában, de a hátsó lábával elrugta magát, és egy kis ideig ide-oda himbálódzott. Aztán mint egy bab szem, földre pottyant. Végül a trágyából ferdén meredező szalmaszálat ugrodéskának használva egyenest a ló csupasz hátára szökkent.

2

A ló zápfogaival egy köteg szénát ropogtatott, és közben tekintetével görbehátú, öreg gazdáját kereste. A gazdi az állomás melletti pékság előterében sakkozott, és éppen harmadszor kapott mattot.

- Na mi az? Nyughass! Játsszunk még egyet!

Közben derekáról lassacskán kerek csomaghoz hasonlatos pupjára kuszott az eresz mögül kandikáló napsugár.

3

Az állomás kietlen udvarára berontott egy parasztasszony. Azzal korán reggel, a városban dolgozó fiától baljós táviratot kapott. Tíz kilométert rohant idáig a harmattól nedves hegyi utakon.

- Benn van még a postakocsi?

A kocsis szobájába nyomult be, de senki sem válaszolt.

- Benn van még a postakocsi?

Egy bögre felborult a gyűrött szőnyegen, belsejéből borszinű tea csordogált csendesen. A parasztasszony tanácstalanul kifordult az udvarra, aztán a péküzlet mellől ismét elkiáltotta magát:

- Benn van még a postakocsi?

- Épp most ment el.

A pékné válaszolt.

- Elment? Hát elment a kocsi? Mikor ment el? Csak egy kicsit késtem, és már elment?

Sírós hangon hadart a parasztasszony, egyszercsak kitört belőle a zokogás. Le sem törölte a könnyeit, úgy álldogált egy darabig az ut közepén, majd szapora léptekkel a város felé indult.

- Megy másik.

A pupos kocsis a parasztasszony után szólt, miközben a sakktáblát bámulta. A parasztasszony megállt, visszafordult, felvon a vékony szemöldökét.

- Megy-e? Hamar megy? Haldoklik a fiam, mi lesz, ha elkések?

- Most jön a lovacska.

- Az isten szerelmére. Mennyi innen a városig? Mikor indulunk már?

- Megmondtam, megy másik.

És a kocsis leütött egy parasztot.
- Indulni kéne már, három órába is beletelik az ut. Legalább három órába kerül. A fiam haldoklik, mi lesz, ha elkésem?

4

A mező párába vesző távolából repce-cséplés zaja hallatszott. Egy ifju és egy lány sietett az állomás felé. A lány a fiu vállán függő csomagra tette a kezét.

- Viszem én.

- Mi?

- Nem nehéz?

A fiu hallgatott, és igyekezett könnyed képet vágni, de homlokán végigcsorgott a sós veríték.

- Kíváncsi vagyok, elment-e már a kocsi - dünnyögte a lány.

A fiu a teher alól felsandított a napra.

- Tul meleg van, hátha még nem indult el.

- Egy páran már biztos üldöznek.

A fiu nem felelt.

- A mama most sir, lefogadom.

- Mindjárt itt az állomás.

Mindketten elhallgattak. Tehénbögés hallatszott.

- Ha ezt tudtam volna - mondta a lány, és kicsit sirós képet vágott. A cséplés zaja, mint valami lábdobogás, egyre közelebb jött. A lány hátranézett, aztán ismét a fiu vállán lévő csomagra tette a kezét.

- Hadd vigyem én. Már jól van a vállam.

A fiu csak hallgatott és tovább lépdelt. Am hirtelen felmordult:

- Ha tudtam volna, akkor is megszököm.

5

Az állomás udvarára anyját kézenfogva belépett egy ujját szopó kisfiu.

- Anyu! Paci, paci!

- Á, paci, paci.

A gyerek kitépte a kezét és az istálló felé rohant. Az udvar közepéről szemmel tartotta a lovat, és miközben lábával a földet kalapálta, nagyokat kurjongatott.

- Hej, hej!

A ló felemelte a fejét és a fülét hegyezte. A kisfiu a lovat utánozva felvetette a fejét, de a fülét nem tudta mozgatni. Így aztán csak szemtelen grimaszokat vágott a ló előtt és ismét elkurjantotta magát: Hej, hej! - és közben toporzékolt. A ló eltemetkezett a csöbörben és tovább lakmározott a szénából.

- Anyuu! Paci, paci!

- Á, paci, paci.

6

- Hé, idehallgassatok. Elfelejtettem, hogy a fiainak papucsot kell venni. De a kölök szereti a dinnyét. Ha dinnyét veszek, én is jól járok, meg a kölök is örül.

Falusi gazda érkezett az állomásra. Negyvenhárom éves volt. Harminchárom évig a szegénységgel küszködött, ám tegnap estére nagynehezen nyolcszáz jent szedett össze selyemhernyóügynöki munkával. Most terve-

ken töri a fejét. Azonban tegnap este a közfürdőben a táskát is magával vitte a medencébe, és ez a vicces emlék mindent kivert a fejéből.

Az udvaron a parasztasszony felkelt a sámliról és odalépett hozzá.

- Nem tudja, mikor indul a kocsi? A fiam haldoklik, úgy félek, hogy kiszervenved, mielőtt a városba érek.

- Sajnálatos.

- Indul már? Azt mondták, hogy már indulunk.

- Bizony, mit tehetnénk.

Az ifju és a lány beért az állomásra. A parasztasszony most őket vette célba.

- Maguk is menni akarnak? Képzeljék, nem megy a kocsi.

- Nem megy?! - kérdezett vissza a fiu.

- Nem megy?! - kérdezte a lány.

- Már két órája várok, de csak nem indulunk. A városig három óra az ut, most meg már hány óra. Most már kilenc óra. Dél is lesz, mire beérünk.

- Ugy van, dél lesz - vetette közbe a falusi gazda.

A parasztasszony ismét feléfordult.

- Bizony déllesz. A fiam pedig közben meghal. Dél is lesz - és újra sirvafakadt. Aztán a pékség felé sietett.

- Még mindig nem? Hát egyáltalán nem indul kocsi?

A sakktáblán könyöklő pupos kocsis felemelte a fejét, és a pékné felé fordult, aki a konyhaasztalt surolta.

- Kisült már a kalács?

7

Mikor indul el a kocsi? Az állomáson összegyűlt emberek veritéke föl-száradt. De hogy mikor indul el a kocsi, azt senki sem tudja. Vagy ha mégis tudja valaki, az csakis a pék kemencéjében lassan dagadozó kalács lehet. Mert az állomás hosszú ideje egyedül élő pupos kocsisa olyan finnyás volt, hogy számára a mindennapok legnagyobb vigaszát jelentette, ha a még senkitől sem érintett friss kalácsot elsőnek vehette a kezébe.

8

Az állomás órája tizet ütött. A pék kemencéjéből sisteregve áradt a gőz. Sh-sh-sh. A pupos kocsis elvette a szénát, és vizet tett a ló elé.

9

A lovat befogták. A parasztasszony előrenyomakodott a postakocsi bel-sejébe, és a város felé bámult.

- Beszállás! - kiáltott a pupos.

A többi öt utas óvatosan felmászott a meredek lépcsőn a parasztasszony mellé. A pupos kocsis a pék asztalán vattaszerűen dagadozó kalácsot a mellényébe gyömösölte, és a bakra tornázta magát. Kürt harsant, ostor csatogott.

A dülleltszemű légy felröppent a ló derekán büzlő fekélyből. Aztán letelepedett a zötyögő kocsitetőn, és pátyolgatta a pók hálójából nemrég kiszabadított testét.

A lovaskocsi robogott a szikrázó ég alatt. Lehagyta az ut mentifákat, elfutott a babföldek mellett, aztán lentáblák és az epres között bevágott az erdőbe; a ló homlokán remegő verejtékhártyán fejtetőre állítva tükröződtek vissza a zöldlombu fák.

A kocsisban a falusi gazda szószátyárkodása az embereket hamar régi ismerősökké tette. Egyedül a kisfiu markolásza a kocsirudat és bámulta ugráló szemmel a földeket.

- Anyuu! Körte, körte!

- Á, körte, körte.

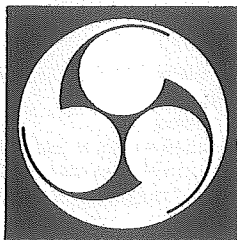
A bakon az ostor lehanyatlott. A parasztasszony meredten nézte a falusi gazda övén fityegő láncot.

- Hány óra lehet már? Tán tizenkettő is elmúlt. Délután lesz, mire a városba érünk.

A bakon a kürt is elnémult. A mellényéből előhuzigált kalácsot ugyanis a kocsis már mind bekebelezte, és egyre görbébb hátát kinyújtóztatva elszunynyadt. És tovább szundított, mialatt a dülleltszemű légy a teraszosan megművelt kerteket, a nyári nap melegétől vörösre szikkadt agyagos meredélyeket, vagy a hirtelen felbukkanó zuhatagokat bámulta, és hallgatta a keskeny hegyi uton bukdácsoló kerekek kattogását. Azonban az utasok közül azt, hogy a kocsis elaludt, alighanem csak a légy tudta egyedül. A légy a tetőről átszállt a kocsis lekókadó ősz fejére, onnan pedig az átizzadt ló háttára telepedett és a verejtéket lefetyelte.

A postakocsi egy szakadék széléhez ért. A ló a szemellenzői közt látzó utszakaszhoz igazodva engedelmesen megfordult. De ezuttal saját testhosszát és a kocsi szélességét rosszul mérte fel. Az egyik kerék lecsuszott az utról. A ló megtorpant, mert a kocsi hirtelen nagyot rántott rajta. Abban a pillanatban a légy felröppent. És meglátta a kapálódzó ló hasát, amint a kocsisal együtt a szakadék mélyébe zuhan. Az emberek és a ló üvöltése egyetlen éles hangban olvadt össze, aztán a csontok és deszkák recsegése is elhalt a vizmosás fölött, és ismét minden csendes volt. A dülleltszemű légy most már teljesen kipihente magát, szárnyaiba erőt gyűjtött, és egyedül, méltóságteljesen szállt a kék ég alatt.

Rácz Lajos fordítása

TIZ ENNÉGY HJANGGA
A koreai nyelvű költészet legrégebb fennmaradt darabjai

1.

Pekcse állam Mu királya: Mattung dala
/600 körül/

Szonhva hercegnő
Szívében titkos vonzalommal
Mattung urat átölelve
Messzi futott az éjszakában.

2.

Jungcshon Mester: Üstökös
/579-632 között/

Keleti-tenger partja homálylik,
Gandharva muzsikál palotájában.
Japán katonák értek a parthoz,
Jeltüzeik égnek.

Három lovag kapaszkodott a hegyre gyönyörködni.
Hallván a Hold ezt, serényen lámpást gyújtott.
Ösvényt seprő csillag láttán
"Üstökös!" - szóltak.

Ó! A Hold lebukott messzi.
Hol is, hol is az üstökös már?

3.

Ismeretlen szerző: Gyertek ...
/632-647 között/

Gyertek, gyertek, gyertek!
Gyertek, bajt látok!
Baj van, barátaim!
Erényt csiszolni gyertek!

4.

Kvangdok felesége: Vonvangszeng
/661-681 között/

Hold, ki most
Nyugatra tartasz,
A Mérhetetlen elé
Vidd szavaimat, szólván:

"A mély ígérőt Magasztosra feltekintve,
Két kezét összetéve imádkozik:
Vonvangszeng, vonvangszeng.
Van ilyen ember!" Mondd el Neki!

Ó! E testet ha elhagyom,
Megfogan-e a negyvennyolc könyörgés?

5.

Tugogok: Csukcsi lovaghoz
/692-702 között/

A múltó tavaszt búcsúztatva
Zokogás, bánat ...
Szépséget árasztó
Arcod már ráncok borítják.

Egy szempillantásra bárcsak,
Ha találkozoznánk újra! ...
Uram! Akár üröm nőtte árokban is, lesz-e még éjjel,
Hol sóvárgó lelkem megpihenhet?

6.

Ismeretlen szerző /Szegény Öregember/
Virágajándékozás veszélyes szikla csúcsáról
/703-737 között/

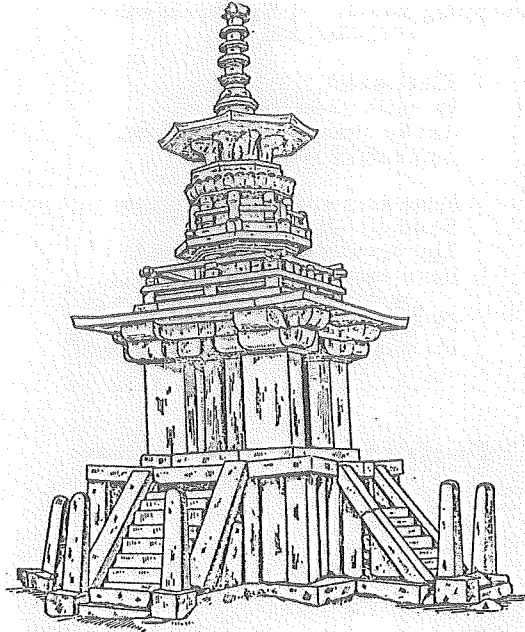
Vörös szikla szélén
Meggötött tehened ha nekem átengeded,
Engem ha nem szégyellsz,
A virágot letöröm, Néked felajánlom.

7.

Szincshung: A hűtlen baráthoz
/737/

"Az erős cédrus,
Bár jön az ősz, nem fakul -
Hogyan is felednék?!" - mondogattad.
Amelyre felnéztem, arcod hogy megváltozott! ...

A Hold árnyát felfogó tó szétömlő hullámai
A parti homokot legyőzik.
Messzibe révedve kutatom alakod ...
A világ is mi hívságos!

Szillai pagoda

8.
Volmjong Mester: Virághintés
/760/

Virágot hintsünk szét ma, dalt zengjünk Hozzá!
Leszakított virágok!
Igaz szívünk parancsát szolgálva
Díszítsétek a Könyörületes trónját!

9.
Volmjong mester: Halott nővéremhez
/742-765 között/

Élet, halál
Itt válik szét, félek.
Azt se mondtad: "Elmegyek."
Szó nélkül mentél el?!

Mint őszi szélben erre-arra
Széthulló levelek:
Egy ágról születünk bár,
Hová tartunk? ki tudja?! ...

Ó! Buddha földjén találkozunk.
En még tisztítom magam. Várjál!

10.
Cshungdam Mester: Kilbo lovaghoz
/742-765 között/

Felnézek:
Megjelent a Hold,
Messze kerget fehér felhőt.
Kék vizű folyó partján,

Uram, alakod megjelent.
A parti kavicsok közt,
Uram, szellemed kergetem,
Emléked megőrzöm, nem felejtlek.

Ó! Te magasba nyúló fenyőág!
Faggal dacoló Nemes!

11.
Cshungdam Mester: A kormányzásról
/742-765 között/

A király - apa;
A miniszterek - szerető anya;
A népet - kisgyermeknek tekintsd. S
A nép tudja majd: szeretik.

Mint gombolyaggal játszó csecsemőt,
Tápláld a népet, így kormányozz.
E földet elhagyván hová is mennének?
Tudják majd: az ország biztonságos.

Ó! Király királyként, miniszter miniszterként, nép
népként -
S országodban béke lesz majd.

12.

Himjong: Vak fiú imája
/742-765 között/

Térdre borultam,
Két tenyerem összetettem,
Ezerszemű Könyörületes,
Könyörgök Hozzád.

Ezer kezeddél ezer szemedből
Végy ki egyet, hagyj nekem egyet!
Két szemem vak.
Csak egyet adj! Gyógyíts bajomból!

Ó! Ha megsegítesz,
Ha gyógyítasz, gyökér lesz könyörületességed!

13.

Jongdzse: Banditákkal találkoзва
/785-798 között/

Szívemet
Mikor még nem ismertem,
Messzire //...// kóboroltam.
Most rejtett úton járok.

A hitvány blűnős
Szörnyű réméhez újra visszatérjek?!
E fegyvernél nincs különb.
A szebbülő napokat űzzem el?!

Ó! Az én tisztaságom
Mégközelíthetetlen ház.

14.

Cshojong: Dal
/879/

A holdfényes fővárosban
Késő éjig mulatoztam.
Hazatérve - az ágyamban
Lábat láttam: négyet.

Kettő enyém.
Kettő kié?
Korábban enyém volt ...
Ellopták ... Mit tegyek?

Eligazító megjegyzések

1. A Szilla-kor /647-927/ történetéről

Korea ismert történelme a Három Állammal kezdődik: Kogurjo /i.e. 37- i.sz. 642/, Pekcse /i.e. 18 - i.sz.645/, Szilla /i.e. 57 - i.sz. 646/. Végül Szilla Kína segítségével egyesíti az országot, s háromszázados uralmat teremt. A Szilla-kor /i.sz. 647-927/ a kínai T'ang-kor /618-907/ párhuzamos korszaka.

Az egyesítést követően Szilla szembefordul Kinával, s egy évszázados háboruskodás után viszonylagos függetlenséget ér el. A 7. és 8. századra jellemző a központi hatalom összetartó ereje. A 8. század végétől viszont már szaporodnak a parasztfelkelések.

A Szilla-kor állama kifejlett, teljes középkori feudalisztikus "keleti állam", amely voltaképpen kínai mintára épül fel. Az ország élén a király áll. Alacsony és magas rangú hivatalnokok kiépített hierarchiája valósítja meg az adminisztrációt. Fő feladatuk az adószedés végrehajtása és a közmunkák megszervezése. Az ország közigazgatásilag tartományokra és megyékre oszlik, "keleti városokkal" a központjaikban, ahol a kereskedők és iparosok is megtalálhatók. Az állami lét alapja természetesen a paraszti munka.

Korea körülbelül az időszámításunk kezdete óta került kapcsolatba a civilizációval: Kinával. Politikailag ez mindig több-kevesebb függőséget jelentett. Együttal Korea így kész magaskulturát kapott: kimüvelt nyelvet és írást, a kínait, amelyen bármiről lehet írni; kapott irodalmat, művészetet és ideológiát: a konfuciánizmust, valamint a /3-4. századtól Kinán keresztül megismert/ buddhizmust. /A taoizmus Koreában a buddhista gyakorlathoz tapad, és nem túl jelentős. /

2. A koreai verselésről és költészetről

A koreaiak tömegesen jártak tanulni Kinába. A kínai nyelvű, kínai verselésű /többnyire rimes, kötött szótagszámu/ költészetet igen régóta magas szinten művelték. S persze átvették a nagymultu kínai költészet terheit is: a szokásoktól kötött témaválasztásokat, a műveltségből következő modorosságokat.

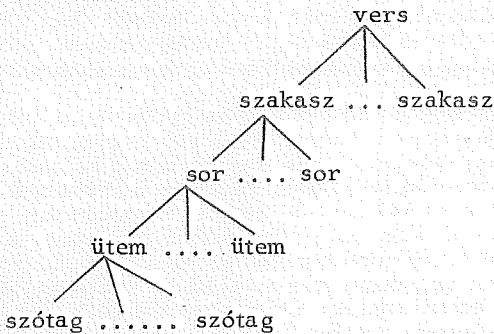
Élt viszont egy másik költészet is Koreában: koreai nyelvű, koreai metrikájú verselés /rimtelen, hangsúlyos-ütemes/. Szóban terjedő, alig leírható /mert nincs számára megfelelő írás/, énekelt, erőteljes, egészséges, friss hangú költészet ez. Nemcsak az írástudatlan paraszti körében volt elterjedt és népszerű, de buddhista szerzetesek és /főként magas rangú/ hivatalnokok /sőt, maga az uralkodó/ is nagy kedvvel művelték. Csak a 15. század közepe óta, a koreai nyelv lejegyzésére alkalmas koreai betűírás létrehozása adott valódi lehetőséget ennek a költészetnek nagyobb mennyiségű rögzítésére. Ekkortól számos, századokkal korábban keletkezett dalt jegyezték le, gyűjteményeket állítottak össze kortási versekkel vegyest.

Mit tudunk erről a költészetről?

Történetiróktól tanultuk meg, hogy a /gyakran hangszer kísérte/ dalokat nemcsak szórakozásként adták elő és hallgatták. Gyakran mágikus erővel tulajdonítottak a verseknek. Néhány verset kínai formába fordítva is feljegyeztek, s még több verscímet hagytak ránk.

A koreai vers technika a kezdetektől napjainkig nem változott lényegesen, s kisebb-nagyobb módosításokkal, tulajdonképpen csak egyetlen formája létezett. Megjegyezhető, hogy a 20. századi Európától átvett szabadverseknek is jó "előkészítése" volt ez a költészet.

E hangsúlyos-ütemes verselés felépítése a következő: kötetlen szótag-számu ütemek /2-5 szótag, esetleg 1, ill. 5-nél több szótag/ kötetlen ütem-számu /2-4 ütem, esetleg 1 ütem, ill. 4-nél több ütem/ sorokba rendeződnek. A sorok száma változó, később műfajonként, versformákként változóan többé-kevésbé meghatározott. Az itt bemutatott hjanggák 4, 4+4+2 és esetleg 4+4 sorosak. A sorok szakaszokat alkotnak. A szakaszokból épül fel a vers. /Természetesen vannak egyszakaszosak is./

Megemlítendő még, hogy a sorokon belül általában fellelhető egy erős cezura, amely a sorokat két fő részre osztja /s ezek aztán tovább-bomolhatnak két, esetleg három ütemre/.

A koreai verselésre soha nem jellemző a szigorú szótagszámlálás. Az ütemek, sorok kialakítását a beszéd természetes szintaktikai és fonológiai rendje határozza meg. Az ütemek nyelvi alapja a /ragozott/ szó, a soroké bármely szintaktikai szerkezet /beleértve a mondatot is/, a szakaszoké a mondat vagy textológiai szorosan kapcsolódó mondat-sor. A koreai költészetre nem jellemzők a mérték kényszerítette kínos nyelvi megoldások, görcsös mondat-szerkezetek, fonológiai csavarintások. A természetes beszéd folyamaként lüktetnek a versek. Hogy a hétköznapi nyelv lüktetésénél szabályosabb, élénkebb, dallamosabb, többnyire dinamikusabb a vers, az mindenekelőtt egyszerű szintaktikai szerkezetek alkalmazásának, a világos tagolásnak a következménye. /Az intonáció, a beszéddallam, tudvalevően a szintaktikai szerkezetekből származtatható./ Az ilyen nem szigorú verselési szabályoknak a következménye, hogy a forma természetesen alkalmazkodik a költői tartalomhoz, s így kettőjük természetes egységet alkot. Vanak versformák / a hjanggák is, úgy tűnik, ilyenek/, melyekben ütem- és sorhosszuságok olyan erősen váltakozhatnak egy versen belül is, hogy bennünk inkább szabadversek élményét váltják ki.

E rendkívül rugalmas verselés teszi lehetővé, hogy a költői mondanivaló szabadon bontakozzék ki. A koreai verseket olvasva ez lehet egyik fő

forrása annak, hogy frissnek, erősnek, indulattal teltnek érezzük őket. Végső soron a költészet teszi a verseket versekké. Költészet híján /ilyenre is akad példa/ a versnek szánt darabok inkább nem-versekké válnak, mint rossz versekké. /Kötöttebb, szabályozottabb formákban könnyebb rossz verseket írni/.

Meg lehet jegyezni a koreai verselésről, hogy soha nem rimes. Ennek oka a grammatikában, azaz a szintaxisban és fonológiában együtt keresendő. Ugyanis a sorok nyelvi alapjául szolgáló mondatok kötelezően igékre végződnek, egy, de inkább több raggal ellátva; az igék /és ragjaik/, meg a főnevek /és ragjaik/ fonológiai szerkezete jelentősen különbözik /minőségileg is, s még inkább statisztikusan/ stb. Ha ez nem így lenne, a bőségesen gyakorolt kínai rimes verselés biztosan életre keltette volna a rimes koreai verselést - legalább próbálkozásképpen. /A koreaival gyakorlatilag azonos szerkezetű japánban ugyanez a helyzet: nem alakulhatott ki rimes verselés, jóllehet Japánban is jelen volt a kínai rim példája. /

Hogy szemantikailag mi teszi verssé, költészetté a koreai verset, ezt univerzálékkal valószínűleg megválaszolhamánk - ha a költészet általános szemantikája kellően kidolgozott lenne. Így csak a versolvasók /bár különböző, mégis sokban/ közös ráérzésére, intuíciójára hivatkozhatok. Most talán csak a szemantikai kihagyásokat, a szemantikailag szaggatott szövegezést emelném ki.

A kínai és koreai verselés nyelvileg determináltan gyökeresen különböző technikája lehet alapvető ok, hogy a koreai költészet meglehetősen független a /koreaiak által is nagy mennyiségben művelt/ kínai költészettől. A kínai verselést nem lehetett koreaiába fordítani, de még a költészetet sem. Mintha a /tartalmilag is, stílusban is különböző/ kétféle verselés úgy tükröződne, vagy azt is magával vonná, hogy másféle költői viselkedés, másféle attitűd szükséges a kínai költészet művelésére, és más a koreaiéra.

Ezt az attitűdbeli különbséget segíthette elő továbbá az is, hogy más a közege a kínai, és más a koreai költészetnek. Kínai vers írásához mindegyiknek előtte kinaiul kell tudni, a nyelvet és a nehezen elsajátítható írást, meg a kínai költészetet magát is. Ez sok tanulást igényel, s csak vékony rétegnek adatik meg. Fontos még, hogy a kínai versek nemcsak leírhatók, de le is szokták írni őket, és írásban terjed elsősorban. A kinaival ellentétben koreaiul mindenki tud - hiszen mindenkinek anyanyelve. S minthogy, úgy tűnik, az /énekelve előadott/ vers minden társadalmi osztálynak és rétegnek igénye, potenciálisan mindenki lehet költő. A közösségi költészet mellett erősen fejlett individuális költészetet tételvezetünk fel a történetirók leírásai és a 15. századtól kezdődően lejegyzett gyűjtemények alapján. Az individuális költészet is csak orálisan terjedhetett, alkalmas írás nem lévén.

Ennek megfelelően nem alakulhatott ki arisztokratikus-artistikus költészet, nem jöhettek létre szigorúan kötött formák, még kevésbé kötött formák változatossága. Témaválasztás, témakifejtés is nehezen válhatott /és alig vált is/ tradíciók által irányítottá, tradícióktól megkötötté. Tétéles verstan, végül, vagy akár kísérlet ennek megteremtésére, nem jöhetett létre írás nélkül. /Dogmatikus verstan orális költészetben is elképzelhető ugyan, de ehhez zárt társadalmi rétegen alapuló verskészítő ipar szükséges. Ilyen pedig nem alakult ki Koreában. Későbbi századokban is csak a koreai költészet egy része köthető a kurtizánokhoz.

3. A ridu írásról

A kínai írást a koreaiak nem vehették át koreai szövegek lejegyzésére,

minthogy a két nyelv gyökeresen különbözik egymástól, s a kínai írás a kínai nyelv sajátosságain alapul, azt tükrözi. Mégis történt kísérlet arra, hogy jobb híján kínai írásjegyekkel jegyezzenek le koreai szövegeket. Ezt a végtelenül nehézkes és mérhetetlenül ad hoc írásmódot, melyet sem fiktív rendszer, sem pedig értelmetlen tradíció nem irányított /ritka és alkalmi használatban nem alakulhattak ki hagyományok/, ridu írásnak /egy másik mai kiejtés szerint még idu írásnak/ vagy hjangcsshal írásnak nevezik. A 6-7. század és a 10-11. század között volt használatban.

Ebben az írásmódban mindent kínai írásjegyekkel írnak. Egy-egy írásjegy jelölhet "telt szót" /fogalomszót/. Ilyenkor jelentése szerint kell értelmezni az írásjegyet. Az azonban kérdéses, milyen hangértékkel ejtsük ki: koreai szóként-e, vagy pedig a kínai szó koreaias olvasataként. Koreai fogalomszavakat ezen kívül lejegyeznek úgy is, hogy kínai írásjegyek közelítő /olykor nem is túl közeli/ hangértékeiket kell egymás után olvasni, s így alakul ki a szó hangképe. A koreaiiban a szavakhoz, szótövekhez rendszerint /olykor eléggé bonyolult szerkezetű/ képzők, ragok járulnak. /A kinaiban viszont nincsenek effélék./ Képzők, ragok esetében a kínai írásjegyeknek többnyire a koreaias kínai ejtését kell figyelembe venni, azaz a hangalak számít, az írásjegy jelentésétől függetlenül. Az is előfordul azonban, hogy valamely rag lejegyzésére hozzá - funkcióját tekintve - valamennyire közeli kínai "üres szót" használnak fel. Ami így előáll, mint ridu írásos koreai szöveg /amely bőven tartalmaz kínai jövevényszavakat is/, az nem más, mint kínai írásjegyek megszakítatlan sorozata. Hogy melyik írásjegy milyen szerepet tölt be, azaz hogy melyiket hogyan kell olvasni, semmi sem jelöli, az olvasónak magának kell megfejtenie.

Kevés szöveg íródott le így, a lejegyzési megoldások nagy része esetleges jellegű, hagyományok által alig segített. Érthető, hogy a ridu írás nem igen terjedt el. A 10-11. század tájától pedig hihetően már egyáltalán nem használták. Ezután 1444-ig /a betűírás létrehozásáig/ nem lehetett leírni koreai szövegeket. A ridu írásos szövegek megfejtésének nehézségeit és az eredményül adódó bizonytalanságokat felesleges részletezni, hiszen magától értetődőek.

4. A hjanggáról

Hjanggának azokat a 4, /esetleg 4 + 4 és/ 4 + 4 + 2 soros, hangsúlyos-ütemes /olykor "szabadvers szabadságu"/verseket nevezzük, melyek a Három Állam idején Szilla államban /i. e. 57-i. sz. 646/ alakultak ki és a Szilla-korban /647-927/ virágzott. A hjangga 'hazai dal' - t jelent /különbben kínai jövevényszó/, nyilvánvalóan megkülönböztetésül a kínai versektől. Másik, koreai megnevezése: szennnore /rekonstruált szó, mint ejtésvariánsai is: szine-, szune-, szenő- + -nore 'dal' koreaiul, vagy -ga 'dal' kínaiasan/; 'keleti dal' - t jelent talán, vagy értelemszerűen esetleg szintén 'hazai dal' - t.

Az utókorra az itt fordításban közölt 14 korai hjangga maradt fenn, ridu írással lejegyezve. Ezen kívül ismeretes még Kjunjo szerzetes /tesza/ /917-973/ 11 darab 10 soros buddhista hjanggája, szintén ridu írással. Ennek a 25 jól-rosszul rekonstruált versnek az alapján alkothattunk magunknak képet a korai koreai költészetről. A Kim Buszik szerezte Szanguk szagi /1146/ c. történeti munka szerint Csinszong királynő /887-897/ megbízta Ű Hong-ot és Tegu-t, hogy állítsanak össze versantológiát koreai nyelven. A gyűjtemény a Szandemok, /"A Három Kor katalógusa", 888/ címet viseli. Többet nem is tudunk erről. Csak érdekességül említem: van, aki szerint több mint ezer verset tartalmazott. Az is szokott feltevés, hogy

Illjon a Szamdemokból vette át a ránkmaradt 14 hjanggát.

A 14 dal az Illjon /1206-1289/ szerezte történeti mű, a Szamguk jusza /1279/ különböző fejezeteiben maradt fenn. A mű kínai nyelven íródott. A ridu írásos, koreai nyelvű hjanggák előtt /egy kivételével/ kínai nyelvű bevezető áll, amely a vers szerzőjéről és keletkezéstörténetéről számol be, hogy megkönnyítse a vers megértését. E bevezetők hitelességének vagy koholt voltának arányát nem kísérlem meg vizsgálat tárgyává tenni. Csak annyit tudunk róluk, hogy ezek a többnyire kellemes-kedves történetek nemcsak megkönnyítik az olvasó dolgát, de hihetően olykor félre is vezethetnek - nem kell őket szentségnek tisztelni.

Szerencse számunkra, hogy e versek teljesen függetlenek egymástól, háromszáz év terjedelmében nyulnak szét, s ahány vers, majdnem annyi szerző. Témáik is változatosak: szerelem, a természet szépsége és félelmetessége, nemes barát dicsérete, szó a hűtlen baráthoz, vak fiu könyörgése uj szemért, elvesztett nővér siratása, bordal féle, munkadal/?, tanácsok az uralkodó számára, stb. Természetes emberi érzelmek és általában buddhista szemlélet fűti a fennmaradt verseket, de van példa konfucianus tanításra is /"A kormányzásról"/. Ez utóbbi példázza legjobban: itt, ha nem hevit a költészet, inkább nem-vers, mint rossz vers születik.

Három négysoros hjanggánk van, három nyolcsoros, a többi tizsoros. A nyolcsorosak valójában kérdésesek: "A hűtlen baráthoz" utolsó két sora a Szamguk jusza szerint elveszett; a "Csukcsi lovaghoz" az egyik jeles kutató, Hong Gimun rekonstrukciója szerint tizsoros; a Cshojong "Dal"-áról /befejezetlen jellege miatt,/ úgy érzem, hogy elmaradt az utolsó két sor.

A nyolc- és tizsorosak általában helyleírással, természeti képpel vagy természeti hasonlattal kezdődnek. Innen forrósodik fokozatosan a dal a 7-8. sorig. A tizsorosokban szerkezeti-leg-hangulatilag erős határ, "nagy szünet" van a 8. sor végén. A 9. sor indulatszóval kezdődik, s innen a vers ereje, dallama két sor alatt bukik le, hül el, távolodik el tőlünk, az olvasótól.

A "Gyertek..." kivételével minden vers azt a benyomást kelti, hogy teljesen kifejtett, magasrendű individuális költészettel van dolgunk. Ezeknek az ismert hjanggáknak az alapján sejthetjük, hogy nem történetirői szépités vagy nagyzolás: Koreában már régóta elterjedt és sokak által nagy kedvvel művelt a verselés, a költészet. Teljesen indokolatlan fejlődést feltételezni, belelátni ebbe a véletlenszerűnek tűnően fennmaradt 14 hjanggába. A "Mattung dalá"-t mint primitívet emelik ki mindenekelőtt, mondván: ez a legrégebbre datált, azon kívül pedig rövid négysoros. Szokás mondogatni még: a négysorosok a legkezdetlegesebbek, a nyolcsorosok "átmenetiek", a tizsorosok pedig a kifejtett forma, a csucs. A fejlődés fogalmának naiv elképzelésével állunk csak szemben: ami korábbi, az a primitívebb /persze lehetne először az "aranykor" is, s aztán a többi/, ami rövidebb, az a kezdetlegesebb.

5. A rekonstrukciókról

A Szamguk juszát Tokióban publikálták először 1904-ben. 1916-ban megtalálták mind az öt kötetét. A benne lévő 14 darab ridu írásos hjanggával az ismerkedés legkezdetén nem törődtek - értelmetlenségnek tűnt a kínai szövegben. 1918-ban Kanazava Szóaburó egy, 1923-ban Ajugai Fuszanosin három hjanggát próbált megfejteni. Az első komoly, máig is figyelembe veendő, az összes 25 hjanggára kiterjedő rekonstrukció szintén japántól, Ogura Sinpéitől való 1929-ből: Hjangga ojubi idu nó kenkjú /"A hjang-

gák és a ridu írás kutatása"/. Ennek kritikai felülvizsgálatával és sok további kutatással állt elő hatalmas munkájában, új rekonstrukciókat javasolva /a mai Dél-Koreában élő/ Rjang /Jang/ Dzsudong 1942-ben: Koga jongu /"A régi dalok kutatása"/. Mindkettőjük rekonstrukcióit elemezve és számos új javaslatot adva jelent meg a legkiválóbb, Észak-Koreában élő, koreai nyelvtörténész, Hong Gimun könyve 1956-ban: Hjangga heszok /"A hjanggak elemzése"/. Rekonstrukciói a költészet felől közelítve is a legkihívőbbek. A Dél-Koreában, Amerikában és Európában tanult, Münchenben doktorált és Amerikában tanító koreai Peter H. Lee Rjang Dzsudong tanítványa, irodalomtörténész, 1959-ben írt Studies in the Saenaennorae: Old Korean Poetry c. könyvében foglalkozik a hjanggakkal; itt közölte továbbá a rekonstruált szöveg latin betűs átírását filológus kommentárral, angol nyers- és versfordításban. Rekonstruált szövege kisebb módosításokon kívül alig különbözik Rjang Dzsudongétól; nyersfordításai helyenként meglehetősen szabadok az általa közölt koreai szöveghez képest, a versfordításokról nem is beszélve. P. H. Lee nem vehette figyelembe munkája folyamán Hong Gimun nagyon sok ponton eltérő rekonstrukcióit, de bibliográfiájába felvette, s utólag betoldva hivatkozik rá egy-két helyen.

A három rekonstrukció /Ogura Sinpei; Rjang Dzsudong és Peter H. Lee; Hong Gimun/ között igen nagy eltérések tapasztalhatók. Néhány példa ezekre: /1/ Különbség a vers hosszúságában: A "Csukcsi lovaghoz" Hong Gimun szerint tizsoros, a többiek szerint nyolcsoros; /2/ Néha előfordul, hogy két sor között máshová rekonstruálják a sorhatárt; /3/ Egy mondat egy, esetleg két-három kulcsszavának különböző értelmezése szerint a mondat jelentése és hangalakja, dallama erősen különbözik; /4/ Ugyanazt a szót az egyik kutató koreaias kínai /sino-koreai/, a másik pedig eredeti koreai szó ejtéséként rekonstruálja. Ez a dallamban, ritmusban, hangulatban eredményezhet különbséget; /5/ Az igeragok rekonstrukciói gyakran különböznek, s így előfordul, hogy különbözik a mondatokra tagolás, illetőleg a mondatok közötti kapcsolatok milyensége /pl. lazább, függetlenebb, vagy folyamatosabb, magyarázóbb stb. kapcsolat/. Igeidőkülönbségek is előfordulnak; például a "Gyertek..." c. versben az ismétlődő szót Ogura jelenidejűnek, Rjang Dzsudong multidejűnek, Hong Gimun jövőidejűnek /felszólító módnak, de ez esetleg értelmezhető adhortativusnak is/ veszi.

6. A fordításról

Az itt közölt fordításokat illetően magam nem álltam elő új rekonstrukciókkal, nem számítva néhány apró módosítást. Szabadon válogattam a három rekonstrukció között, de nyelvészeti és költészeti szempontu döntéseim nagyobb részt Hong Gimunt követik, Rjang Dzsudongéval pedig gyakran ütközik. Végeredményképpen ez azt jelenti, hogy fordításaim többsége egyik tudós fordításával sem teljesen azonos.

Nem filológus fordításnak szántam őket, hanem versfordításnak. Mégis általában követhettem a szó szerinti hűséget, s csak igen ritkán tértem el ettől úgy, hogy elhagytam egy-egy segédszót, vagy a koreai és magyar lexika közötti különbségek miatt /amelyek gyakran kulturakülönbségekre vezethetők vissza/ körülíró kifejezést használtam az érthetőség kedvéért. A buddhista istenneveket egy kivételével magyarra fordítottam; az eredetiben az ilyen vagy szanszkrit szó kínaias ejtésváltozatának koreaias ejtésváltozata, vagy a szanszkrit szó laza kínai fordításának koreaias ejtése.

A formai hűséget a következőképpen értelmeztem. A nem szótagszám-láló és nem ütemszámláló hangsúlyos-ütemes rimtelen verselés teljesen

formahüen adható vissza a magyarban úgy, hogy a versélmény sem marad el. A nem szótagszámláló hangsúlyos-ütemes verselés a magyar verselés legmélyebben fekvő rétege, amely rendszeren a mai magyar nyelvhasználók versérzésében is feltehető, s így könnyen előszabadítható. /A nem szótagszámláló Ó-magyar Mária siralom mindenki számára versélményt nyújtó vers lehet, bár nem hinném, hogy a rimek tennék verssé./ Igaz, az ütemek száma soronként kevésbé és ritkábban változik a magyarban /bár ez is gyakran értelmezés kérdése/, mint a hjanggákban, de ez az időnként meglehetősen nagy váltakozás nem foszt meg bennünket a versélménytől, mert a váltakozó lüktetést megszoktuk a szabadversekben. Sokszor olyan megoldás mellett maradtam a fordítás során, hogy a magyar vers különbözőképpen tagolható ritmikailag; ez hűségnek tünik az eredeti hjanggákhoz.

Szótagszámot természetesen nem követtem a fordítás közben, sem sorokat, sem ütemeket tekintve. A szótagszámok megtartása "álhűség", teljes hűtlenség lett volna. A koreai költészetre általában, a hjanggákra különösen /de rájuk a többi koreai versformához képest talán még fokozottabban/ érvényes, hogy a fonológia, s így a szótagszám is a szemantika és szintaxis szabályainak van alárendelve. Arra viszont igyekeztem tekintettel lenni, bár nem mindig érvényesült a gyakorlatban, hogy az eredeti hosszabb soroknak a fordításban hosszabb, a rövidebbeknek rövidebbek feleljenek meg, hiszen ez már a vers hangulatának, azaz mondanivalójának, tartalmának egyik kifejezési formája, vagy ha úgy tetszik, a sorhosszúság különbözősége /más tényezőkkel együtt/ különböző hangulatokat vált/hat/ ki az olvasóban, hallgatóban.

A tizsoros versek kilencedik sora rövid, értelem nélküli indulatszóval kezdődik. Ezt Rjang Dzsudong és Peter H. Lee au-, Ogura Sinpei és Hong Gimun aja- alakban rekonstruálja. A magyar fordításban ezt a legsemlegesebb, pontosabban legrugalmasabb Ó-val helyettesítettem: erre az Ó-ra mindenféle indulat-hangulat ráénekelhető. /A koreai költészetre általában jellemző az értelem nélküli indulatszavak, hangutánzó szavak, hangulatfestő szavak gyakori megjelenése, akár egész verssor is állhat ilyenekből./ A hjanggák építkezése szerint az Ó előtt hosszabb szünet "hallható".

Néha sikerült megvalósítanom, hogy egy-egy vers, vagy legalább egy-egy része /meghatározott és elfogadott rekonstrukció szerint/ szinte teljes tükörfordítás, tartalmi és formai szempontból egyaránt.

A címek eredetileg nem tartozéka a versnek. A Szamguk juszában vannak ugyan cimszerű megnevezések, a megfejtők azonban többnyire ettől és egymástól is különböző címekkel jelölik meg a verseket. Én hol ezek között válogattam, hol egészen új címeket adtam, mindig tekintettel arra, hogy a címek segítsék a magyar olvasót a tartalmi megértésben. A tartalmi megértés valószerűleg így sem mindig valósul meg egyetlen olvasásra, ami a két műveltség különbözőségeiből, olykor a megfejtés nehézségéből is adódik.

A versek függetlenek /nem alkotnak csoportokat/, és hangulatilag erősen különböznek egymástól, így könnyebben befogadhatóak, ha nem egy szuszra olvassuk őket. Nekünk, akik már jó ideje ciklusokhoz, szerkesztett gyűjteményekhez szoktunk, jobb, ha szüneteket hagyunk e versek között. Az itteni sorrend teljesen szerkezettelen, a versek keletkezésének feltételezett időrendjét követi. A sorszámok a Peter H. Lee adta sorszámokkal egyeznek, segítségükkel az eredeti versek könnyen azonosíthatók.

7. Magyarázatok a hjanggákhoz

A sorszám a verset azonosítja.

/2/ Gandharva: a buddhista világgép illatevő s zenélő szellemeinek ind neve. - Japán katonák: valószínűleg Koreára támadó japán katonák vonulnak vissza a háborúból, s a tengerparthoz értek már, hogy visszahajózzanak Japánba. A költő efeletti örömeiben írja versét, s így a boldog Korea természeti szépségeinek dicsérete lenne ez a hjangga. A lovagok is ezért mennek fel gyönyörködni a szépségéről híres Gyémánt-hegyre: körülnézni szép hazájukban, és dicsérni azt. Egy másik, naivabbnak tűnő értelmezés: a japán katonák "turistaként" jöttek megcsodálni Korea szépségét. - Az utolsó sor egy megfejtése szerint így végződne a vers: "Barátaim, mit hoz majd ránk az üstökös?". Az üstökös /a vers középpontjában/ így is, úgy is baljós gondolatokat ébreszt, s a vers bizonytalansággal és halkuló rezgéssel hal el.

/3/ Buddhista vers. A Szamguk jusza szerint munkadalként is gyakran énekelték.

/4/ Özvegyasszony buddhista verse. - Vonvangszeng: "Indulok ujjászületni Buddha földjén."

/5/ Hong Gimun szerint ugyanez a szöveg tiz sorra tagolandó. Az itteni utolsó két sort huzza szét négy sorra. És bár szerinte is egyetlen mondatból áll ez a kérdéses rész, mégis beteszi "középre" a szokásos indulatszót. Hong Gimun e megfejtése szerkezetileg teljesen ellenkezik a többi tizsorossal.

/6/ Tartalmilag a legkevésbé érthető vers. Szegény öregember ajánl fel virágot egy nála jóval magasabb rangú asszonynak. Illjon története szerint egy hivatalnok utazik állomáshelyére, s utközben megpihennek. Az asszonynak megtetszik egy nehezen elérhető virág, mely egy meredek, nehezen elérhető sziklán nő. Kéri, szakítsák le neki a virágot, de senki sem vállalkozik a veszélyes utra. Végül egy helybeli öreg vállalja, hogy leszakítja a virágot, s közben mondja a vers sorait. A tehen /biztosan, hangsúlyozottan nőstény/ - mint igen komoly érték - talán úgy értelmezendő, hogy a szegény öreg a veszélyes kalandot fizeteti így ki a hivatalnok feleségével.

/7/ Buddhista ének. A Könyörületes: Maitréja bódhizattva, a jövődő Buddhája.

/10/ Fenyő: az álhatatosság jelképe - a fagy, az időjárás és külvilág viszontagságainak ellenáll, a külvilág nem térítheti el saját törvényeitől. A vers szerkezetileg 3 + 5 + 2 soros. Teljesen valószínűtlen ez a tagolás a többi hjanggát ismerve, bár ezt a verset megfejtői így tagolják. Az írásképben én is meghagytam a 4 + 4 + 2 elrendezést, de ez valójában csak látzatmegoldás. Egy olyan szerkezet is elképzelhető, hogy az itteni első öt sor ténylegesen az első négy sor, az itteni 6-8. sor pedig a tényleges második négy sor.

/11/ Konfucianus tanácsok a király számára.

/12/ Ezerszemű Könyörületes: kinaiul: Csien-sou kuan-jin, Avalókitésvara bódhizattva egyik alakja.

/13/ A harmadik sorban két írásjegy olvashatatlan, a vers azonban így, csonkán is értelmezhető. Buddhista tartalom. A költő mindennapi "polgári", azaz bűnös életet élt, később visszavonulva, magányosan töltötte napjait, más emberektől távol, s így jutott el a megismeréshez. A fegyver lehet szándékos kétértelműség is: fegyver konkrét és eszmei értelemben aszerint, hogy a cimben jelzett banditákat figyelembe vesszük-e vagy sem. Ezek szerepe nem teljesen világos, lehet, hogy csak illjonnak e vershez kapcsolt történetében jelennek meg. Eszerint a magányos költőre banditák támadnak, de verse hallatára meghátrálnak. A vers megértéséhez, ahogy látom, nincs feltétlenül szükség banditákra.

/14/ Két értelmezést tesz lehetővé e több változatban élő, népszerű vers. Az egyik szerint a részeg költő éjjeli mulatozásából tér haza, s feleségét más férfival találja az ágyban, /s e vers segítségével üzi el a vetélytársat/. A másik szerint a hazatérő költő részegségében négynek látja lábait - majd eltűnik e látomás.

Mártonfi Ferenc

KIM VÂN KIÊU
/Részlet/

Száz év az emberek között, /melynek során/
 A Tehetség és a Jó Sors /mily/ irgalmatlanul szemben áll egymással!
 Tenger morajlik ott, ahol egykor szederfák álltak /1/,
 A látvány elkeseríti a szívet.
 Nincs mit csodálkozni azon, hogy ha valamiből nincs elég, akkor más-
 ből /viszont/ fölösleg van /2/,
 A Kék Ég gyakran féltékeny a piros arcra /3/.
 Egy kiváló könyv, melyet lámpafény mellett lehet lapozgatni,
 Régesrég színelmi történetet beszél el.
 A Ming-dinasztiabeli Csia Csing császárról szól /4/;
 A négy égtájon /=mindenütt/ teljes nyugalom honolt, a két főváros /5/
 erős volt.
 Volt egy Vuong nevű hivatalnok,
 Családja közepes rangu.
 A család fiugyermekének
 Vuong Quan volt a neve, tudós, konfuciánus családjának hagyományait
 folytatta.
 Korban két rokoni holdistennő előzte meg /6/,
 Thuy Kiêu volt az idősebb, Thuy Vân a fiatalabb.
 Virágszirom-testüek, hólelkűek voltak,
 Mindkettő külön-külön is, tökéletesen.
 Vân párját ritkítóan méltóságteljes volt,
 Teljes alaku, mint a telihold, selyemhernyó-szemöldökü, ragyogó arcu.
 Nevetése ékes, mint a virág, beszéde szép, mint a drágakő,
 Haja felhőn is tultett, s a hó volt olyan, mint a bőre.
 Kiêu még áthatóbb értelmű volt és vonzó,
 Még a másiknál is tehetségesebb volt és szépséges mindenek közt:
 Mint őszi árviz hulláma s mint tavaszi hegyek körvonala /7/,
 A virágok féltékenyek voltak rá, mert nem voltak oly ragyogók, s a füzek
 irigykedtek, mert nem voltak oly pompázók, mint ő /8/.
 Egy pillantásával városfalat rombolt, másik pillantásával országot dön-
 tött meg /9/,
 Éleseszűségben egyedülálló volt, tehetségben legelső /10/.
 Okosságát az égtől kapta,
 Mestere volt a rajzolásnak, elegendő érzékű az énekléshez, kántálásához.
 Értett a cung-hoz, a thuong-hoz, az öt hanghoz /11/,
 Különös adottsága volt, hogy pompásan játsszék a hò-lanton /12/.
 A maga örömeire saját maga alkotott
 Egy zeneművet, a "Kegyetlen sorsot", mely szívfájdító volt.
 Viselkedése elbüvölő volt a piros nadrágosok /=a nők/ közt,
 Fiatal évei a hajtü felcsatolása felé tartottak /13/.
 Csöndesen leereszkedett a függőnye,
 Ha a keleti falnál /14/ a méhek és a pillangók rajzottak /15/.

A tavaszi napokon a fecskék és lepkék úgy röpdöstek, mint a csónak a szövőszéken,
 S a tavaszi színek jelezték, hogy a /tavasz/ kilencven napjából beléptünk a harmadik hónapba.
 A friss fű a láthatárig fodrozódott,
 A körtefák ágain fehér bimbók sarjadzottak.
 A harmadik hónapban, Thanh minh napján /16/
 Szokás a sirok sepregetése, szokás a pázsit taposása /17/.
 Közel és távol /-mindenhol/ élénken szálldogáltak a fecskék és a sárgarigók /18/,
 A /Vuong-családbeli/ ifjú és a leányok tavaszi sétára készülődtek.
 Tömegbe gyűltek a tehetségesek és a szépségesek,
 A lovak és szekerek mint viz /árja/, a ruhák mint egymásra torlódottak /19/.
 Az emberek összevisszaságban tülekedtek föl a dombokra,
 Aranypapir zizegett, papírpénz pernyéje szállt /20/.
 A nap közeledett /ahhoz, hogy/ alábukjék nyugaton,
 A két /Vuong-/ nővér kószált, s visszatérőben volt /már/.
 A kis patak forrása felé lépkedtek,
 S közben a csodálatosan szép tájat nézték.
 A patak folyása szeszélyesen kanyargott,
 Mig egy aprócska ivü hid végül el nem vágta útját /21/.
 Hirtelen egy sir /tünt fel/ az út mellett,
 Amelyet félig sárga, félig zöld /22/ fű borított.
 /Kiêu/ így szólt: "Miért, hogy a Tiszta Fényesség e napján /23/
 Innét a szertartás hiányzik?" /24/
 Vuong Quan idézve mondotta:
 "Đam Tiên valaha énekesnő volt.
 A maga korában híres volt tehetségéről és szépségéről,
 Kapuja /25/ előtt úgy tolongtak /a férfiak/, mint a fecskék és a sárgarigók.
 /Ámde/ a piros arc sorsa reménytelen,
 A tavasz közepén hirtelen eltört a mennyei illat ága /26/.
 Akadt egy messi földről való hódolója /27/
 Aki, hallván a róla szóló dicsérő szavakat, eljött fölkeresni őt.
 A szerelem csónakján a kikötőhöz közeledett /28/,
 Amikor a hajtű eltörött, s a váza elrepedt /29/!
 Az üres szobában némaság honolt,
 A szekerek keréknyomát már sötétzöld moha lepte be /30/.
 /A férfi/ vég nélkül zokogott a helyzet miatt:
 Ó, miért is rendelte úgy a sors,
 Hogy köztük a /szerelmi/ szálak eddig nem kötődhetek meg,
 S vajon megkötődhetnek-e még majd ezután?
 Koporsót és gyöngyös kocsit /31/ készítettett,
 Vörös por lepte el a sirt, sőt füvek és virágok /32/.
 Hány holdnyugát és naplementét viselt el /azóta/
 E gazdátlan sir; ki látogatta meg /33/!"
 Bánatos szívét keserűség uralta el
 Ezt hallván Kieu-nak, s hirtelen patakszani kezdett gyöngye /34/:
 "Milyen keserves a nők sorsa!
 Azt tartja a mondás, hogy általános a balsors.
 Milyen kegyetlen is a Teremtő!
 A zöld napok /35/ elmúlnak, a piros arc megfakul.
 /Lám, e nő is/ életében mindenki asszonya volt,
 S ó jaj, halála után férjtelen lélekké /36/ lett!
 Ki is gondol most úgy rá, mint a phuong tyúkjának és kakasának közös

életére /37/,
 Kik is azok, akik most e zöldet kívánják, s e pirosat áhitják /38/!
 Ma már senki sem emlékezik rá szeretettel, senki sem gondol rá szere-
 tettel,
 Ime, most összeszedtem néhány füstölőt,
 Mondhatni, az úton találkoztam /veled, Đam Tiên/,
 Vajha eljuttathatom-e /a füstölőket/ az arany forrás alatti embernek /39/?"
 /Kiêu/ leborulva, el-elhalkulón mormogva imádkozott,
 Leereszkedett a földre, s a sir fölé hajolt.
 Egy kis helyen fű piroslott a lemenő nap sugaraiban,
 S a szél könnyedén fújdogált néhány vadcukornád-virágot.
 /Kiêu/ kihúzta hajából a belétüzött hajtűt,
 S egy fa kérgére rávéselt /vele/ egy három rimes négysoros verset /40/.
 Majd/ ismét még elrévültebb lett szive,
 Ismét még csendesebben állt határozatlanul, meg sem szólalt.
 Ismét még szomorúbbak lettek arcvonásai,
 Túláradó bánattal /hangjában/, könnyezve szipogott.
 Vân így szólt: "Milyen nevetséges is, nővérem,
 Mennyire fölösleges dolog könnyeket ejteni egykor élt emberek fölött!"
 /Kieu/ így szólt: "A piros arc régtől fogva /41/,
 Egyszer sem menekült a balsors üldözésétől.
 Ha rágondolok, csak fájdalmat érzek,
 Nézem ezt az embert, aki itt fekszik, s vajon tudom-e, hogy a jövő milyen
 lesz?"
 Quan így szólt: "Nővéremnek biztos igaza van,
 /De/ e sorsot jósló szavakat nehéz hallgatni!
 Itt immár súlyossá vált a sűrűsödő sötétség,
 Megnöttek az alkonyi árnyak, s még hosszú a visszafelé vezető út."
 Kieu így szólt: "Mindazon tiszteletreméltóak, kikben ég a tehetség láng-
 ja,
 Meghálnak /bár/ testben, lényegüket tekintve fennmaradnak.
 A szerelem szerelemre talál,
 Várjunk /mert/ okvetlenül csodát látunk mindjárt /42/!"
 Szinte még ki sem ejtette e szavakat,
 Amikor zászlót lobogatóan /erős/ szélroham kerekedett hirtelen.
 Süvöltve rázta a berek fáit, törte a rügyeket,
 S benne /ti. a szélben/ mintha valami gyöngé illat szállt volna.
 Várható volt, hogy a szélroham meg fog ismétlődni,
 S a mohába cipők nyomai mélyedtek, mintha lépkedne /valaki/,
 Mindenkinek ijedt lett az arckifejezése,
 Ő pedig /ti. Kiêu/ így szólt: "Valóban, a tiszta szív nincsen messze /43/.
 Találkozott szeretetünk,
 Nem kell félni a sötétnek s a virradatnak egymástól, hiszen nővérek /44/."
 S ahogy szive emigy megnyilatkozott,
 Forró szívvél további szavakat fűzött hozzá.
 S eltelve izgatott költői ihletettséggel,
 Egy fára /azokat/ egy régies versben ismét felvéste.

Habozott, maradjon-e vagy menjen,
 Amikor valahonnét mind közelebről arany csengettyü hangja hallatszott.
 Egy tudós férfit pillantottak meg,
 Aki oda se figyelve /45/ tartotta kézben lovát, úgy léptetett az úton.
 Elmerülten jött, mint egy költő, aki éppen verset alkot a szellőről és a
 holdról,

Nyomában néhány legényke lépkedett. /46/
 A hó volt olyan színű, mint a lova,
 Ruhája a hegyek szürke s az ég /kék/ színét egyesítette.
 Csak amikor jóval közelebb ért, vált világosan kivehetővé az arca,
 Az idegen leszállt lováról, odament hozzájuk, és beszélgetésbe kezdett.
 Hai-ván cipőjével /47/ lépve a zöld pázsiton,
 /Mindén/ olyan lett, mint a quynh-fa és a nefrit-fa/48/.
 A Vuong-fió, ismervén őt, üdvözölte,
 A két szépség /49/ elfogódottan hátrább vonult, elrejtőzött a virágok között.
 S hogy /az újonnan érkezett/ ember eredetét is tudjuk:
 Vezetékneve Kim volt, keresztnéve Trong, s jó családból származott.
 Igen gazdag volt, hirnév tekintetében rangos,
 Írásművészetben családja nyomdokán haladt, okos volt, és természetből
 fogva hajlamos a jóra.
 Arckifejezése már messziről lángelméjéről tanuskodott,
 Otthonában elegecs volt, társadalmi kapcsolataiban pompás.
 Ugyanannak a szülőföldnek /50/ volt a gyermeke,
 Mint Vuong Quan, s azelőtt egy tanítómester növendékei voltak.
 Ugyanannak a falunak az illatát szívták be /51/,
 /Ott, ahol/ a Đông-tuoc toronyba volt a két Kiêu tavasza zárva /52/.
 Leányszobájukban távolabb voltak, mintha folyók és hegyek mögött let-
 tek volna /53/,
 Hosszú időn át csak titokban, lopva szerethette /54/.
 Micsoda szerencse a véletlen találkozás,
 Elérkezvén Do la ideje /55/, a virágok örömteli szedegetése.
 Futólag, messziről megpillanthatta a /két/ vörös alakot /56/,
 Tavaszi orchidea az egyik, őszi krizantém a másik - rendkívül vonzó mind-
 kettő.
 Ország első szépsége az egyik /57/, s igen tehetséges a másik /ti. Kim/.
 Már első pillantásra megszerették egymást, de elárulni még nem merték.
 Összerázkódtak: vajon álmukban látják-e /egymást/, vagy már fölcso-
 tak,
 Leülni nem akaródzott, visszaindulni sem tudtak /58/.
 A lemenő nap sugarait mintha fájdalom nyujtotta volna meg,
 Az idegen lovára ült, amaz /59/ még bámult utána.
 A hid alatt a víz teljesen áttetszően folyt,
 A hid mellett az alkonyban a fű árnya kecsesen lengett.

Kiêu, mint akit mágnes vonz, visszatért virágos függőnye mögé,
 A nap a hegyek mögé rejtőzött, a gongok a zárás jelét adták /60/.
 Bekacsintott a hold az ablakon,
 Arany sávot vetve a víz színére.
 A keleti udvarban /61/ a begóniafának csak árnyéka látszott,
 Harmatcseppek hulltak, lengtek a tavaszi ágak.
 /Kiêu/ magányos csöndben gyönyörködött a holdfényben,
 Nyugtalan szívét mámoros izgalom bizsergette a távolból:
 "Emez /62/ a túlvilágra érvén,
 Ugyanolyan virágzó életet él, mint életének eldobása előtt!
 /S/ emez /63/, akivel valamiért /64/ találkoztam."
 Az életben kapcsolódik-e még /hozzám/ valamilyen szállal, vagy nem?"
 Zavar volt szívében,
 Csodálatos verssorok jutottak eszébe.
 A hold sugara ferdén esett a redőnyre,
 Ahogy ült az erkélynél /Kiêu/ magányosan, megremegett.

Hirtelen megpillantotta egy gyönyörű nő alakját,
Pompás külsejű volt, bájos külsejű volt.

Árca mintha harmatos, teste mintha hólepte lett volna,
Könnyű léptekkel osont, /szinte/ nem is lehetett látni, közeledik vagy távo-
lodik-e éppen.

/Kiêu/ üdvözlésére sietett, és kérdezte, tudakolván:
"Eltévedvén, az Ősziarack-forrás felől jöttél-e /65/?"

/Amaz/ így felelt: "Az egyforma hangok egyformán hangzanak, az egy-
forma gondolkodásúak régtől fogva egymás felé törekednek /66/,
Elfejtetted volna azt, ami a mai napon történt velünk?"

A nyugati mezők szélén hideg a magány /67/,
Alul viz folyik, fölül a híd van.

Megtiszteltél engem látogatásoddal,
Szavaid /68/ gyöngyszemekként, aranyként hullottak le hozzám.

Nguyễn Du /eredeti nevén Thanh Hiên/ az észak-vietnami Ha-tinh tar-
tomány Nghi-xuân járásának Tiên-diên nevű falvában született 1765-ben,
gazdag mandarin-család gyermekeként. 1820-ban halt meg, úton Kinába, a-
hová diplomataként küldték Hanoiból.

Nguyễn Dut a vietnami irodalom legnagyobb klasszikusaként tartják szá-
mon. Műveinek túlnyomó többségét kínai nyelven alkotta ugyan, két főműve,
a "Bolyongó lélek idézése" és a "Kim Vân Kiêu" azonban vietnami nyelvű -
s az utóbbit tekintik a szerző legjelentősebb munkájának.

A "Kim Vân Kiêu", ez a hatalmas epikus mű pontos, realiztikus rajzát
adja a XVIII. századi vietnami társadalomnak, egyúttal azonban a mély, az
európai ember számára is élvezhető lírának sincsen híjával; mert jóllehet
szereplői között fölvonul az akkori Vietnam megannyi jellegzetes figurája,
voltaképpen megindító szerelmi történet is - kiváló emberismerettel, mély
lélekábrázolással megalkotva.

Vietnamban elsősorban népi jellege miatt becsülik nagyra ezt a verses
regényt. Igaz ugyan, hogy a "Kim Vân Kiêu" főhősei - akiknek neve a mű
címét is alkotja - mandarin-emberek, s az is igaz, hogy Nguyễn Du írás
közben nemigen tudott szabadulni a kínai verselés hagyományainak bilincsei-
től - ámde a hősök közt fel-feltűnik olykor egy-egy hús-vér vietnami kisem-
ber is, és gyakorta lelünk a szövegben olyan utalásokat, amelyek egyértel-
műen mutatják, hogy a szerző mennyire tisztában volt a vietnami mindenna-
pokkal: szokásokkal, társadalmi beidegzettségekkel: a vietnami népéletével.

A "Kim Vân Kiêu" igazi jelentősége azonban nem annyira a mű tartalmá-
ban lelhető föl, mint inkább abban a formában, amelybe Nguyễn a tartalmat
öltöztette.

Ugy tartják, a vietnami irodalmi nyelv voltaképpen a "Kim Vân Kiêu"-
val veszi kezdetét. S ez sok szempontból igaz is. Nguyễn Du-ig Vietnamban
nemigen volt divat vietnamiul, vagyis a nép nyelvén írni: az irodalom java
részét kinaiul alkotott művek jelentették. Nguyễn tehát járatlannak mondhá-
tó úton indult el, amikor hatalmas művét megalkotta. Ráadásul a verses re-
gény stílusa is szakitást jelent az addig szokásos, főként kínai-vietnami
fordulatokra építő versírói modorral: Nguyễn Du izig-vérig vietnamiul ír,
noha - mint említettem - a kínai vers hatásai lépten-nyomon kimutathatók al-
kotásában.

A másik lényeges szempont, ami a "Kim Vân Kiêu"-t igazi vietnami
verssé teszi, a regény versformája, az úgynevezett "ca dao"-forma. Ca da-
ónak a vietnami népdal azon típusát nevezzük, amely egymást váltó hat-, il-
letőleg nyolcszótagos sorokból áll, rimelése pedig a következő: a, a-b, b,

b-c, c, c-d, d, d-e, e, és így tovább. Vagyis az első nyolcas sor hatodik szótagja rimel a hatos sor utolsó szótagjára; nyolcadik szótagjára a következő hatos sor utolsó szótagja, valamint a két sorral későbbi, újabb nyolcas sor hatodik szótagja lesz a rim.

Mguyễn Du óta ez a forma bevonult a műirodalomba is - az ő ilyen rimképpel írt 3254 sorát azonban eleddig még senkinek sem sikerült túlszárnyalnia.

A "Kim Vân Kiều" a vietnamiak körében nem csupán nagyra becsült, hanem közismert mű is. Még az irástudatlanok is tudnak belőle legalább néhány sort idézni; egyes részei bekerültek a vietnami nép folklórába, a műirodalomban pedig se szeri, se száma azoknak az alkotásoknak, amelyek a "Kim Vân Kiều"-ból való idézeteket tartalmaznak.

Az elmúlt évszázadok során a mű ismertté vált szülőhazájának határain túl is. Lefordították francia, orosz, kínai, cseh, lengyel nyelvre; megjelent japánul, németül, olaszul már. Elérkezettnek vélhetjük az időt arra, hogy magyar nyelven is megszólaljon ez az alkotás, amely a vietnami nemzeti irodalom forrása, de mindmáig gerince is egyben.

Szegő László

JEGYZETEK

1. Vagyis: hatalmas változás ment végbe.
2. A Tehetség /Tài/ és a Jó Sors /Mệnh/ az, amiről szó van.
3. Piros arc = szép nő.
4. Ming dinasztia: 1368-1644. Csia Csing /嘉靖/ egy császár neve /vietnamiul Gia-tinh/: 1522-1567. A Kiều témáját Nguyễn Du egy régi kínai regényből meirte.
5. Azaz Peking és Nanking.
6. Vagyis volt két gyönyörű nővére.
7. Őszi árvíz hulláma: a szép női szemre mondják; tavaszi hegyek körvonala: a szép női szemöldökre mondják.
8. Az eredetiben: Liễu hôn kém xanh, vagyis mert kevésbé "zöldek" voltak.
9. Utalás Li Jen-nien kínai költő /Han-kor, i. e. II-I. sz./ "Dal" c. versének 3-4. sorára.
10. A két melléknév /đôi mắt-họa hai/ az eredetiben ellentétpárban áll!
11. A klasszikus kínai zene ötfokú skálája. Ennek két első hangja a cung /kínaiul 工/ és a thuong /kínaiul 商/. Azaz: értett a zenéléshez.
12. Régi vietnami négyhúrú lant neve.
13. Régi kínai szertartás volt, hogy az eladósorba kerülő leányok, ha valóban férjhez akartak menni, 15 esztendőskorukban tüvel feltűzték hajukat. Tehát: felserdült a lány.
14. Keleti fal: a lányok mindig a ház keleti részében laktak.
15. Méhek és pillangók: laza erkölcsű fiatal emberek.
16. A régi kínai földmiválási naptárban thanh minh /kínaiul: csing ming/ nagyjából a mi időszámításunk szerinti április ötödike volt. E napon a temetőekben az emberek rendbeszedték őseik sírját.
17. Ugyanekkor az ifjak és a leányok a rétre mentek, s a pázsiton sétáltak.

18. Azaz: a lányok és a fiúk vidáman sétálgatnak.
19. A sor második felének pontos jelentése tisztázhatatlan. /A vietnami eredeti kiadás jegyzete./ Feltehetően ruhák, vagyis emberek sokaságáról van szó.
20. A sirokat aranypapírral ékesítették, s papírpénzt égettek a holtak emlékére.
21. Pontosabban: a hid alatt vagy közelében lévő kis vizesés állt a patak útjában.
22. Vagyis: hervadozó.
23. Thanh minh 清明/ kínai-vietnami nyelven "tisztá fényességet", illetőleg "tisztaságot és fényességet" jelent, ld. még 16.
24. Azaz: ezen a síron nem éget senki füstölőt, stb.
25. Kapuja= háza.
26. Vagyis a mennyei illatú virágokat hajtó fa ága. A középkori vietnami irodalomban a női szépség hagyományos megfogalmazása volt a "quốc sắc thiên hương", azaz: "országosan ismert mennyei illatú".
27. Az eredetiben: "người khách " = ügyfél, kliens.
28. Azaz Đam Tiên-hez.
29. Vagyis meghalt a szépség.
30. Ti. az énekesnőhöz szórakozni érkező férfivendégek kocsijainak nyomát.
31. Régen a halottas kocsikon gyöngyökből fűzött függöny lógott.
32. Jelentheti e sor azt is, hogy a sír gondozatlanul állt az út mellett. Valószínűbb azonban, hogy a "vörös por" /bụi hồng/ átvitt jelentéssel van dolgunk: a sír helye a "hivságos földi világban" volt.
33. Retorikus kérdés: /"ai mà"/. Azaz: senki sem.
34. Vagyis: könnyű. /Utalás a Su Ji Csi 術異記 egy hasonlatára.
35. Azaz: az ifjúság esztendei.
36. Az eredetiben "ma"= lélek, szellem, kísértet, démon.
37. Phuong: mitikus madár. Egyébek között a házaspár szerelmének szimbóluma, s a szerelemé, a nemi életé is általában.
38. A zöld szín a női ifjúság, a piros a női szépség jelképe.
39. "Arany forrás alatti" /đuối suối vàng/: túlvilági. Tehát Đam Tiênről, a megszólitott személyről van szó.
40. E műfaj vietnami neve: bốn câu ba vắn. Két hatos és két nyolcas sorból áll, rimelése: a, a-b, b, b-x, vagy b-a.
41. Ld. a 3. sz. jegyzetet.
42. Vagyis /Đam Tiên/ lelke csodás módon fog megjelenni.
43. Vagyis akik tisztá érzéseket táplálnak egymás iránt, okvetlenül találkozni fognak.
44. Sötét = a holtak birodalmában élő; virradat = az élők világában lakó. Vagyis: Kiêu saját maga és Đam Tiên, a halott énekesnő.
45. Azaz lazán eleresztve a gyeplőt, könnyedén, ráérősen lovagolva.
46. Ezek a szolgálói voltak.
47. Hai-văn cipőnek a középkori tudós férfiak által viselt diszes, kivarrott, papucsszerű cipőt hívják.
48. Quynh: egy vörös színű drágakő neve. A sor jelentése: az idegen kecses, tőkélletes, bölcsességet sugárzó megjelenése egész környezetét a quynh- és nefritkövekből álló erdőhöz tette hasonlatossá, vagyis rendkívüli módon megszépítette.
49. A "szépség" szóra az eredetiben "kiêu" áll. Tehát Kiêu neve beszélő névként is felfogható.
50. Szülőföld = vidék.
51. Azaz: szomszédok voltak.
52. Utalás egy Három Fejedelemség korabeli kínai történetre. Itt a két szép-

- séges hölgy /kinai-vietnami nevükön Dai Kiêu és Tiêu Kiêu/ egy Đông-tuoc nevű toronyba volt zárva. /A párhuzamra a nevek azonossága is is alapot ad./ Tavasz = ifjúságának virága.
53. Azaz a két leány, Vân és Kiêu, el volt rejtve Kim előtt.
 54. Az eredeti szövegből sem derül ki egyelőre, hogy melyiket a két nővér közül.
 55. Đô la: Tang-kori népszokás. A lányok meg a fiúk tavasszal virágot szedni mentek, s itt láthatták egymást.
 56. A kínai nők régen piros ruhában jártak. Vörös alak = gyönyörű nő.
 57. Kiêu-ról van szó. E sorban Nguyễn már Kimmel hasonlítja össze!
 58. Azaz haboztak: maradjanak, vagy menjenek-e tovább.
 59. Kiêu.
 60. Vagyis: a város éjjeli őrségének gongjai a városkapu esti bezárásának idejét jelezték.
 61. Azaz a lányszoba mellettiben.
 62. Ti. Dam Tiên.
 63. Ti. Kim.
 64. Vagyis: ki tudná megmondani, miért is vajon.
 65. Oszibarack-forrás: a tündérvilág, a mennyország neve a kínai-vietnami népi hagyományban.
 66. Idézet a Változások Könyvéből /易經/. Jelentése itt: mi is egyformák vagyunk, természetes hát a rokonszeny köztünk.
 67. "Hideg a magány": jelenthet megvetettséget, nyomort; jelentheti a sirt is. "Nyugati mezők": itt a túlvilág.
 68. Azaz a két vers, amit Kiêu a fakéregbe vésett.

Jen fejedelemség trónörököse, Tan tusz volt Csin fejedelménél. Csin fejedelme méltatlanul bánt vele, úgy hogy nem érezvén jól magát, hazakivánczozott. Csin fejedelme azonban nem engedte, hanem gunyosan azt mondta neki : elengedi, ha a hollók feje megöszül, s a lovaknak szarva nő. Tan feltekintett az égre, nagyot sóhajtott, s lám megöszültek a hollók, szarvuk nőtt a lovaknak. Csin fejedelme nem tehetett mást, hazabocsátotta. Utjába azért egy billenő hidat állíttatott, hogy azzal elveszejtse. Tan átment a hidon, s az nem billent fel alatta. Éjjel volt, mire a határ kapujához ért, s a kapu csukva volt még. Tan ekkor elkukorékolta magát, s erre az összes kakasok kukorékolni kezdtek, így át tudott jutni a kapun s hazatérhetett.

Mély harag élt Tan szívében, bosszút akart állni Csinen szégyenéért, ezért mindenfelől gyűjtötte maga köré a jó vitézeket, s udvaránál tartotta. Levelet is irt tanító mesterének, Csü Vunak, amelyben ez állott :

- Méltatlan ember vagyok én, szegényes kis országban születtem, kopár, terméketlen földön nevelkedtem, nem tudtam még valóra váltani bölcs tanításodat, mesterem, nem értettem még át az emberek kormányzásának útját. Eléd tárnám azonban együgyű kívánságomat s remélem, figyelemre méltatod, mesterem ! Úgy tanultam én, ha szégyen éri a férfit, gyalázatot hoz az egész életére, ha szégyen éri a szüzlányt, csorbát ejt az tiszta erkölcsén. Akkora a szégyen pedig, melyet szivemben viselek, hogy nem bánám, ha torkomat vágnák el, bronzüstben főznének elevenen ! Örömmel halnék meg, nem bánám életem ! Csin fejedelme meggyalázta a természet erkölcsét, tigris, farkas módjára viselkedett velem, ő, ki a fejedelmek közt a leghatalmasabb. Erre gondolok én minduntalan, s fájdalom csontom velejéig hatol. De ha számba veszem Jen ország népét, nem vagyunk képesek szembeszállni Csinnel, s akármilyen hosszú évekig várakoznék, erőnk akkor sem lenne elegendő. Össze akarom gyűjteni magam köré az égalatti legnagyobb vitézeit, összeszedni a négy tengeren belül az összes hősokeket, országom kincsházait akár ki is meríteném, hogy magamnál tartsam őket. Aztán drága holmikkal, édes szavakkal mennék el alkudozni Csin fejedelméhez, megvesztegetve őt drágaságokkal s megszerezve bizalmát hizelgésekkel, akkor pedig egy szál kard erejével százezres seregek művét lehetne elvégezni, s egy szempillantás alatt eltörölni végtelen szégyenemet. Mert ha nem így leszen, akkor, amíg élek, nincsen arcom, hogy megálljak vele a világ előtt, keserűségemet magammal viszem az alvilágba is, mert gunyolva nevetnek majd rajtam a fejedelmek, s ki tudja, megmarad-e Jen ország, vagy sem. Ez pedig szégyen, gyalázat nemeseimnek, fő embereimnek is. Sietve küldöm e levelet, s szeretném, ha bölcs módra, megfontoltan gondolkodnál ezen !

Válaszolt a levélre Csü Vu a következőképpen :

- Úgy tanultam én, alattvalód, hogy aki gyors gondolata szándékában, hibázik az a tettben, s aki kénytelen megnyugszik szívében, az jellemében kárt szenved. Herceg ! Te most el akarod törölni haragos szégyenedet, véget akarsz vetni örökkön kinzó keserűségednek. E szándékod elől én ki nem térhetek, még akkor sem, ha csontom, testem zuzzák össze érte. A

magam részéről azonban úgy vélekednék, hogy a bölcs nem reménykedik abban hogy véletlen módra ölébe hull majd a szerencse, a világosan látó nem enged megdöglő vágyainak, hogy szívét kövesse. Akkor lehet valamit elkezdni, ha az teljességgel előkészített, akkor lehet csak cselekedni, ha szívünkben megnyugodtunk. Akkor nem vétjük el vállalkozásunkat, tettünkben nem ér a félrelépés kudarca. A magam részéről durva megdöglő vágyaim tartom, hogy hercegséged sokra becsüli közönséges férfiak vitézségét, s egyetlen szál kardtól vár sikert. Inkább úgy gondolnám, hogy egyesülj Csu országával, szövetezz Csaóval, köss egyezséget Hannal és Vejvel, azután készíts tervet Csin ellen, akkor biztosan elpusztíthatod. Han és Vej ugyanis csak színre barátok Csinnel, bensejükben idegenkednek tőle. Előre látható, hogy ha hadra kelsz, Csu segítségére jön, Han s Vej pedig követni fognak. Gondold meg, herceg, ha követed tervedet, el lesz törölve szégyened, elmúlik országodról a teher.

Kedvetlen fogadta a herceg a levelet, magához is hívatta Csü Vut, hogy tovább faggassa véleményét.

- Alattvalód úgy véli - mondotta Csü Vu -, ha megteszed, amit mondtam, elmúlik országod fölől Csin fenyegetése s a szomszéd fejedelmek mind hozzád jönnek majd könnyörögni.

- Hosszu idő kell ehhez - felelte a herceg -, szívem nem tud várni.

- A tervnek meg kell érnie, herceg - mondta erre Csü Vu. - Amíg Csin áll, jobb a sietség a lassúság, jobb ülve maradni a menésnél. Évek, hónapok kellenek ugyan, míg Csuval, Csaóval létrejön a szövetség, Hant, Vejt magunk mellé állítjuk, de sikerülnie kell, ezt tartom a legjobbnak.

Lehunyta szemét erre a herceg, elaludt, rá se hallgatott. Így szólt erre Csü Vu :

- Nem tudok neked tervvel szolgálni, herceg. Ismerem azonban Tien Kuangot, aki a legnagyobb tervkovácsoló az emberek közt, bemutatnám őt neked.

- Beleegyezem - mondta a herceg.

A herceg elé járult Tien Kuang. Elébe sietett a herceg, úgy fogadta tisztelettel, le is borult előtte. Mikor leültek, így szólt Tan herceg :

- Mesterem, nem vetted meg barbár országunkat, méltatlan személyemet, eljöttél szegényes városunkba. Jen ország itt fekszik a világ északi csücskében, barbár földekhez hasonlatos, mégsem átalloztad, hogy elgyere. Hogy környezetemben tarthatlak, hogy ékes orcádat láthatom, bizonyosága annak, hogy oltalmazzák az istenek Jen országát, s elküldtek téged segítségemre, mester !

- Mióta férfivá avattak - felelte rá Tien Kuang -, egészen mostanáig, csak a te nemes tetteidben tudtam igazán lelkesülni, herceg, csak a te dicső híredet bámulom. Mire kérsz tőlem tanácsot ?

Térdre vetette magát a herceg, úgy járult Tien Kuang elébe, s így szólt könnyeit hullatva :

- Tusz voltam én Csinben, s Csin fejedelme bitangul bánt velem, ez emészti szívem éjjel-nappal, s vágyom, hogy bosszút állhassak rajta. De ha népem tekintem, Csinnek több van, ha erőmet számolom, Csinnek nagyobb van. Szövetséget szeretnék kötni ellene, de szívem nem hajlik rá. Étkezésemben elvétem az időt, alvásomban nem lelek nyugalmat. Ha egy azon napon elpusztulna akár Jen is, de Csin is, olyan volna az nekem, mintha újra fellángolna a holt hamu, újra élednének a fehérlő csontok ! Segíts nekem ebben, mesterem !

- Országos dolog ez - szólt Tien Kuang -, engedd, hogy elgondolkozzam rajta.

Szállást adott a herceg Tien Kuangnak palotájában, maga szolgálta fel ételét neki napjában háromszor, s nem szünt meg kérdezetni a terv felől.

Igy telt el három hónap. Haragudott a herceg, hogy nem esett több szó a dologról, elment hát Kuanghoz, elparancsolta magától kíséretét s megkérdezte tőle :

- Három hónapja már, hogy mesterem résztvevő fájdalomában bölcsességét nekem felajánlotta, s lesem szavát mellette mindegyre. Mit gondolsz már most a dologról, mester ?

- Ha nem is kérdeztél volna, herceg - felelte Tien Kuang -, elmondtam volna akkor is mindent, amit tudok, neked. De úgy tanultam én, hogy amíg fiatal a kiváló paripa, könnyen vesz addig ezer mérföldet is, de amikor már elaggott, rá sem tud lépni az utra. Amit tőlem tanulhatnál, annak ideje elmúlt már. Adnék én neked kiváló tervet, de arra nem vagy te képes. Kivánál te erővel cselekedni, de arra meg én nem vagyok képes. S ahogy elnézem kíséreted embereit, herceg, nem való közülük e dologra egyik sem: Hszia Fu bátorsága a vérében van, ha felgerjed haragja, veres lesz a képe; Szung Ji bátorsága az ereiben van, ha felgerjed haragja, setét lesz a képe; Vu Jang bátorsága a csontjaiban van, ha felgerjed haragja, fehér lesz a képe. Ismerek azonban egy bizonyos Csing Kot, annak a bátorsága a lelkében van, ha fel is gerjed haragja, képe, arca el nem változik. Széles tudású ember, erős emlékezetű, vitéz csontu, harcoss testű, nem kötik meg kicsinyes akadályok, nagy tettekre vágyik. Vejben van lakása, kivágja magát tize ember közül is. Más szóra sem érdemes a dologban. Ha végre akard hajtani tervedet, csak ő viheti neked végbe.

Leszállt ülőhelyéről a herceg, leborult Tien Kuang előtt s így szólt :

- Mesterem ! Ha szerencsédől beárnyékozva megszerezhetem magamnak ezt a Csing Kot, nem pusztulnak el soha Jen földjének istenei ! Segíts véghezvinni a tervet, mesterem !

Tien Kuang elindult utjára. A herceg elkísérte egy darabon, s kezét megfogva így szólt hozzá :

- Országos ügy ez, ne tudjon róla senki sem!

- Ugy lesz - mondta rá Tien Kuang.

Aztán felkereste Csing Kot, s így szólt hozzá :

- Oktalanságomban, méltatlanságomban szoltam uraságodról Jen trónörökösének. A herceg az égalatti legkiválóbb, legigazabb vitéze, egész szívet odaadná neked, ne is kételkedj benne cseppet sem.

Azt mondta erre Csing Ko :

- Csekélységem becsvágyában szívem csak akaratomat szolgálja, magamat nem kimélve, lelkem meg nem másítva. Ha azt parancsolod, mesterem, hogy barátokozzam össze a herceggel, elfogadom, nem ellenkezem.

Igy szólt ekkor Tien Kuang Csing Kohoz :

- Ugy tanultam én, hogy a derék férfiú nem kelt kételkedést. Mikor pedig engem a herceg elkísért utamra, így szólt hozzám : 'Országos ügy ez, ne tudjon róla senkisésem !' - ezzel pedig kételkedett bennem. Szégyen számomra, hogy éljek, ezzel a kételkedéssel. - Azzal Csing Ko előtt lenyelte nyelvét és meghalt. Csing Ko pedig elindult Jenbe.

Amikor Csing Ko megérkezett Jenbe, felvette őt a herceg maga hajtotta fogatára, fenntartván számára a balfelöli tiszteleti helyet. Csing Ko a felhágó kötélbe fogódzván fellépett a fogatra s nem szabódott. Amikor pedig megérkezvén helyet foglalt a kíséret között, így szólt Csing Ko :

- Dicsérte nekem Tien Kuang emberségedet, herceg, iránta való szeretetedet, elbeszélte e világban páratlan kiválóságodat, egekig érő nagyságodat, szép hirtelleg fülem meg is töltekezett. Elindultam hát Vej földjéről, elindultam Jen utján. A sok veszély az uton meg nem rettentett, a távolság,

messzeség el nem fárasztott. Most hogy oly kegyességgel fogadtál, herceg, akár régi barátot, oly tisztelettel, mint újonnan jött vendéget, előled hát én ki nem térhetek, igaz nemes módjára úgy leszek veled, mint legbensőbb barátommal.

- Hogy van Tien Kuang mester ? - kérdezte a herceg, s Csing Ko így felelt :

- Mikor elbucsuzott tőlem, elmondotta, hogy intette őt hercegséged, hogy országos dolog van szóban. Szégyenében ezért, hogy nem bízta férfitársi becsületében, lenyelte ott a nyelvét előttem s meghalt.

Megrettent erre a herceg, elváltozott színében az arca, s bánatosan, könnyeit nyelve így szólt :

- Hogy is kételkedtem volna mesteremben, amikor intettem ! Most, hogy megölte magát, elvesztem már én is e világra nézve ! - Bánkódott ezen jó sokáig, szomorkodott végtelen.

Bort hozatott ezután a herceg, s meghívta Csing Kot magához. S mikor már kezdtek érezni a bor ízét, felállt a herceg, hogy Csing Kot köszöntse. Előállt azonban ekkor Hszia Fu s így szólt :

- Ugy hallottam én, hogy ama férfiuval, akinek nem kelt jóhíre falujában, nem lehet vitatni tetteinek érdemét, s nem lehet itélni ló kiválóságáról, ha nem volt még fogatba befogva. Messze földről jöttél ide hozzánk Csing ur, mire tanítanád a mi hercegünket ? - Mondotta pedig mindezt azért, hogy Csing Kot felindítsa. Csing Ko így felelt neki :

- Világraszóló tettekre képes vitéz nem kell hogy egyezzen hírével faluja szemében, s miért kellene ezer mérföldet futó paripának fogat jármából jönnie ? Mészáros volt hajdan Lü Vang és halászatból élt, a legsilányabb sorban élt az ég alatt, de összetalálkozván V n királlyal Csou seregének vezére lett. A híres tarka ló is a sómalmot hajtotta, gebék legalja volt, de hogy Po Lo rátalált, ezer mérföldet futó paripa lett belőle. Ha ebből ítélünk, miért kellene előbb falunkban kiválnak lennünk s fogat mellől választani jó paripát ?

Kérdezte ekkor Hszia Fu, hogy mégis, mit vinne ő véghez a herceg kedvéért, s mondta erre Csing Ko :

- Rávéném, folytassa dicsőséges őse, Sao fejedelem utját, berkenyefa alatti bölcs ítélkezését, s legfeljebb kívánám, álljon negyedikül a három király mellett, legalább kívánám, legyen hatodik az öt hegemon mellett - mit gondolsz e felől ?

Helyeseltek neki ekkor az ott ülő vendégek, hogy lelke erejét a bor el nem térítette. Örült a herceg, hogy Csing Kot megnyerte magának, s Csin gazsága felett nem bánkódott többé.

Pár hónap multán aztán elment a herceg Csing Koval keleti palotájába, nézelődni a tó partjára. Darab cserepeket fogott ekkor Csing Ko s a békákat dobálta. Hozatott a herceg egy tál aranyat ekkor, azt dobálta Csing Ko, s amikor elfogyott, ujakat hozatott. Mondta végül Csing Ko :

- Nem mintha sajnálnám aranyaid, herceg, de már sajog a vállam.

Előhozatott a herceg aztán egy ezer mérföldet futó lovat, s kínálta, ülne fel rá, Csing Ko meg azt mondta :

- Ugy hallottam én, hogy az ezer mérföldre futó paripának izletes a mája.

Leölette nyomban a herceg a paripát, s máját feltálalta neki. Történt ezután, hogy Csin vezére, Fan Jü-csi vétekbe esvén uralkodója előtt kerestette az őt, üldözőbe vette, Fan Jü-csi pedig a herceghez menekült. Lakomát rendezett a herceg neki a Huajang teraszon, s iddögálás közben előszóltította a herceg legszebbik citerás leányát.

- Be szépen veri a citerát kezével ! - jegyezte meg Csing Ko. Fela-

jánlotta a herceg neki menten a citerás leányt, nekiajándékozta, de Csing Ko azt mondta:

- De hiszen én nekem csak a keze tetszett!

Levágatta nyomban a herceg a lány kezét, úgy nyújtotta barátjának, jáde-tálra téve. Egy asztalnál evett a herceg Csing Koval nap mint nap, egy ágyban is aludt.

Igy szólt aztán egy nap Csing Ko a herceghez beszélgetés közben:

- Harmadik éve már, hogy szolgállok, herceg, s nagy bőkezűséggel bánsz velem mód felett: aranyaiddal én békát dobálhattam, jól futó paripád máját izlelhettem, a leány szép kezét jáde-tálba téve értem lecsapattad. Akárki ember ha ezt tette volna, hogy ennyire kedvemben járjon, annak én kutyája, lova lennék. Itt szolgállok most, a te oldalad mellett, s úgy tanultam a vitézi erkölcsöt, hogy a halál van, hogy nehezebb a Tajsan hegyénél, de van, hogy könnyű, akár a hattyúpihe. Hadd kérjem meg hát, mivel legyek szolgálataodra, herceg!

Megigazította ruháját a herceg s így szólt komoly tekintettel:

- Annakidején, mikor Csinben jártam, gonoszul bánt velem Csin, s velem él azóta annak szégyene. Hogy te engem magadtól el nem vetettél, kicsinyke országomhoz hogy leereszkedtél, úgy vélem, már megmarad országom, csak nem tudom, mi úton.

Igy szólt erre Csing Ko:

- Ma az égalatti erős országai között Csinnél senki sem erősebb. Nem elég a te erőd, herceg, arra, hogy a fejedelmeket meghódoltassad, nem szolgálának a fejedelmek neked. Jen sokaságát még ha el is inditanád s az élükre állnál, annyi lenne az csak, mint juhoknak élén farkasokat üzni, akár farkasokkal a tigrist hajszozni.

- Érlelődik bennem már régóta tervem - szólt erre a herceg-, nem tudom, hogy tegyék, hogy sikerre vigyem.

Felelte rá Csing Ko:

- Fan Jü-csi vétekbe esett Csin uránál, keresteti Csin őt keserves halálra. S ott van Tukang földje, Csin azt nagy mohón áhítja. Ha megkaphatnám most Fan Jü-csinek fejét, Tukang földjének képét, sikerre vihetném én a te dolgotat.

Szólt erre a herceg:

- Ha sikerre vinnéd te az én dolgomat, könnyű szívvvel adnám akár országomat neked. Fan Jü-csi azonban végveszélyből futva menekült el hozzám, ha őt elárulnám, azt el nem viselném.

Hallgatott Csing Ko erre, mitsem felelt. Így múlt el öt hónap. Aggódott a herceg, hogy Csing Ko tán megbánta, amit ígért neki, meglátogatta hát és így szólt hozzá:

- Csin elpusztította Csaot, hadai Jenhez közelednek, ügyünk veszélyben van! Ha veled akarnám, hogy végezhetnéd el? Mit gondolsz róla, ha Vu Jangot küldeném?

Megharagudott erre Csing Ko:

- Miért küldenél - szólt - egy hitvány szolgát csak, ki megy s vissza sem jő? Azért nem mentem még, mert még arra vártam, ki lesz utitársam?

Element ekkor titkon Csing Ko Fan Jü-csihez s mondta neki:

- Tudom, hallottam, hogy vétekbe estél, vezér, Csin fejedelménél, apád, anyád, asszonyod, gyermeked mind tüzhalált haltak, fejedre kitüzve föld tizezer porta, meg ezer font arany. Sajnállok én téged, vezér, s mondanék valamit, mely eltörölhetné gyalázatodat, megszüntetné Jen szégyenét - mit gondolsz, mondjam-e?

Fan Jü-csi így szólt erre:

- Egyre csak ezen jár az eszem, éjjel-nappal csak könnyeim nyelem s

nem tudom, mire jutok. Szólj, Csing ur, szavad parancsnak veszem.

- A fejed kellene nekem, vezér - mondta Csing Ko -, s a Jen-beli Tukang földje képe. Ha ezeket én ajándékba vinném, megörülne nekik biztosan a Csin király, örömeiben fogadná is engem. Akkor én a bal kezemmel megragadnám ruhája ujját, jobb kezemmel mellbe döfném, vétkét Jennel szemben fejére olvasnám, megmondanám neki, hogy érted állok bosszút, Jen megaláztatása ezzel véget érne, bosszudat, haragodat rajta kitölténém.

Felállt erre Fan Jü-csi, tulajdon csuklóját markolta nagy felindulásában, kirántotta kardját s így szólt :

- Erre vártam én már éjjel is, nappal is, parancsodnak én most engedelmeskedem -, s leütötte sajtát fejét. Háta mögé esett a fej, a két szeme meg se rebbent.

Mikor a herceg ezt meghallotta, maga hajtott oda fogatával, s ráborulva Fan Jü-csi tetemére siratta keservesen, nem birt fájdalmával. Sok idő telt ezzel, de végtére nem volt már mit tenni : ládikába tétette Fan Jü-csi fejét, mellé tette a Jen-beli Tukang földje képét ajándékolva a Csin királynak, Vu Jangot adva hozzá kíséreknek.

Elindult Csing Ko Csinbe ; ki sem választotta, melyik nap induljon, csak úgy utak eredi. Gyászruhát öltött a herceg s tanácsosai, úgy kísérték el a Ji folyó vizéig. Megállt ott Csing Ko, köszöntötte őket a bucsupohárral, aztán dalba fogott. Ezt énekelte :

- Süvitve fu a szél, hideg a Ji vize,

Elmegy már a bajnok, nem jó vissza sose !

Lantját pengette a dalhoz Kao C sien-li, Szung Ji meg kísérte. Olyan volt a bajnok hangja, hogy égnék meredt a haja valamennyiüknek, fővegük felemelve, akkora volt panasza, gyásza, hogy könnyeit hullatta mindenki. Ők ketten aztán fogatjukra szálltak, már vissza se néztek. Hszia Fu pedig ott a fogat mellett elvágta a nyakát, azzal bucsuztatta őket.

Mikor Jangti városán áthaladtak, hust vásárolt Csing Ko, de kevesellte súlyát. Gyalázní kezdte őt akkor a mérsáros. Vu Jang már odaütött volna, ám Csing Ko visszafogta.

Elérkeztek aztán nyugat felé Csin országába, s mikor a fővárosba, Hszienjangba értek, jelentette a királynak Meng, egyik szolgája :

- Jen trónjának örököse, Tan, hatalmától való rettegésében, nagy király, felajánlja im neked Fan Jü-csinek fejét, Tukang földjének képét, s az a vágya, hogy szolgád, szolgálód legyen észak barbár földjén.

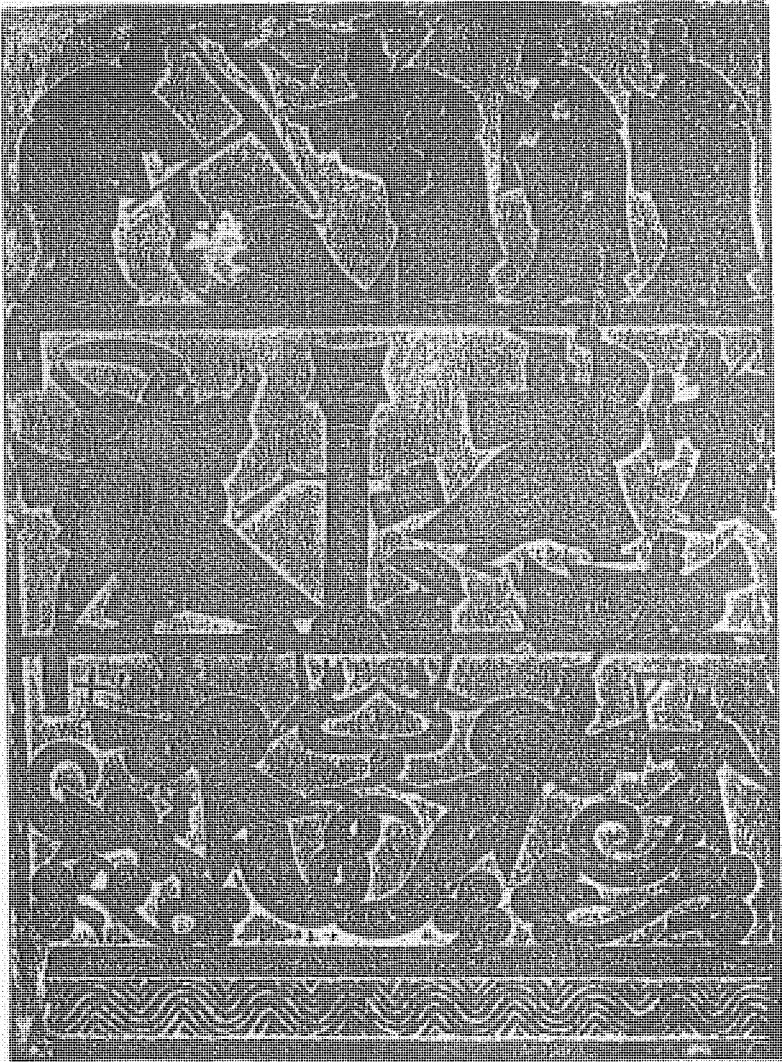
Megörült ennek a Csin király, összegyűjtötte hivatalnokait palotájában, felálltak a testőrök sok százan a trón lépcsője mellett, úgy fogadta Jen követeit. Csing Ko vitte Fan Jü-csi fejét, Vu Jang a föld képét. Mikor egyszerre megszólaltak a harangok, dobok, s a sok udvari ember egyszerre kiáltotta, hogy " tizezer évig éljen a császár !", megrettent Vu Jang, lábát mozdítani sem tudta, holt hamu színére változott az arca. Felötlött ez nyomban a Csin királynak, előlépett azonban Csing Ko, s kérte bocsánatát, mondván :

- Észak barbárai faragatlan népek, most látjuk először mi csak az ég fiát, kérjük, hogy felséged engedje meg nekünk, színe előtt hogy dolgunk bevégezzük.

- Hozd ide a föld képét - mondta a Csin király.

Kigöngyölte akkor a képet a király, s mikor kigöngyölitette, kiesett a tör belőle. Megragadta ekkor Csing Ko bal kezével a Csin király ruhája ujját, jobb kezével a tört mellének szegezte, s szóval szidalmazta, vétkeit sorolta :

- Gázságot tettél Jen országgal régóta, rettegésben tartod, dúlod, rablod az egész világot, s bele sem unnál. Véltlen volt Fan Jü-csi, családját te

Han-kori dombormü

mégis kiirtattad. Bosszut állok én most rajtad az egész világért. Jen királynak anyja beteg, sürgetett is már, hogy végezzek veled. Ha tervem követed, megélsz, ha nem, akkor meghalsz !

Igy szólt erre a Csin király:

- Nem tehetek mást mai nap, mint hogy terved követem. Hadd halljam azonban a citera hangját még egyszer, mielőtt meghalok.

Szólitotta ekkor kedvenc ágyasát a király, hogy játsszék citeráján. Így szólt a citera :

Fátyol selyem vékony ruha,
Ha megrántod, elszakad.
Alacsony az ellenző fal,
Átvetheted rajt magad.
Gyűrűs nyelű éles kardod
Ott fekszik, hát megragadd !

Nem értette Csing Ko a citera szavát, a Csin király azonban kirántotta magát kezéből, átvette magát az ellenző falon, megragadta kardját. Utána hajtotta Csing Ko a tőrét, meg is sebesítette a királyt a fülén, beleállt akkor a tőr egy réz oszlopba, hogy szikrát vert tőle. Visszafordult ekkor a Csin király s Csing Konak két kezét levágta. Nekidőlt ekkor Csing Ko az oszlopnak s felkacagott, majd összerogyott s így kiáltott átkozódva :

- Bűnhődöm azért, mert könnyen vettem dolgom, hagytam e fattyutól rászedni magamat. Jen bosszuját én meg nem álltam, dolgomat be nem végeztem !...

A kínai elbeszélő irodalom e korai alkotásának szerzőjét nem ismerjük, keletkezési ideje is bizonytalan. Először egy 7. századi mű, a Szuj su említi, majd több más e koru munkában találni már belőle idézeteket.

Az elbeszélés valóságos történelmi eseményt dolgoz fel, az erről szóló tudósítás Sze-ma C sien nevezetes történelmi művében, az i. e. 1. században íródott Si ki 86. fejezetében olvasható, Csing Ko életrajzában. Ennek adatai több helyen kiegészítik a helyenként homályos elbeszélést : Kao C sien-li, ki lantszóval bucsuztatja Csing Kot, mikor elindul végzetes útjára, e forrás szerint a bajnok barátja és ivócimborája, aki a sikertelen merénylet után barátját megbosszulandó maga is meg akarja ölni a Csin királyt, de ugyancsak tragikus véget ér, Vu Jang pedig, Csing Ko kíséző társa egy tizenhárom éves, de rettegett vitéz. Tan herceget pedig apja a felbőszült Csin király követelésére kivégezteti.

A Csin király, Csin fejedelme, a merénylet célpontja nem más, mint a régi kínai történelem legnagyobb alakja, a Kinát első ízben birodalommá egyesítő Csin Si huangti császár. A merénylet ellene végső győzelmének jóformán előestéjén történt, hat évre rá Csin egész Kina ura lett.

Az elbeszélés a történetíró adatait sutaságaival is megdöbentő erejű, sűrű levegőjű történetté formálja. Népmesei elemek keverednek benne balladai komorságú szenvedélyekkel. Az ismeretlen szerző az indító csodás elemekkel, amelyeknek Tan herceg a szabadulását köszönheti, mintegy fel akarja őt magasztosítani a hagyományban gyűlöletes zsarnokként megbélyegzett Csin fejedelemmel szemben, ebbeli szándékát azonban megbénítja az a kénytelen, maga előtt be nem vallott felismerés, hogy a kegyetlen Csin fejedeleme a történelem akaratainak végrehajtója volt. Kina sorsa az utána következő két évezreden át végig az egység felé vezetett. Tan herceg és Csing Ko azonban tragikus hőskökké sem válhattak, mert amit képviseltek, a fejedelemségek önállósága a központosító hatalommal szemben jóformán máig nem veszi-

tette el történelmi aktualitását, Kína egységének teljes létrehozása csak a huszadik században sikerülhetett, a birodalom kétezer éves történetében megoszlás és egység korszakai gyakran váltogatták egymást. Mese és tragédia között a sajátos kínai történelmi sors melodrámvá alakította Tan herceg és Csing Ko történetét.

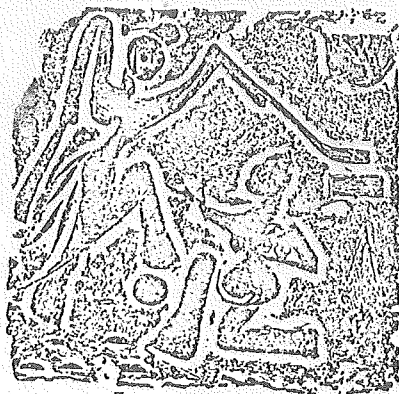
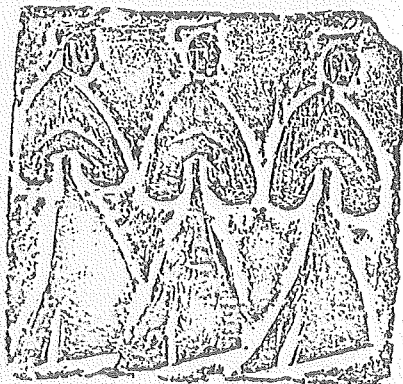
A mai olvasó számára az elbeszélés megértéséhez magyarázatra szorult Csing Ko szerepe, a-hozzá hasonlók helye a régi kínai társadalomban. A Si ki 86. fejezete másokkal együtt az "Öldöklő kóbor vitézek" gyűjtőcím alatt közli életrajzát. A "kóbor vitéz" megjelölés /az eredetiben egyszerűen ko, amelyet "vándor-"nak, "jövevény-"nek, "vendég-"nek, "idegen-"nek, "kereskedő-"nek, stb. szokás fordítani /a hagyományos kínai társadalomban olyan embert jelöl, aki kiszakadt eredeti közösségéből /családjából, nemzetségéből, falujából /, de hivatalt nem visel, hanem valamely pártfogó környezetébe befogadva választott urát szolgálja tehetsége szerint. Urához való hűsége feltétlen, és mindent feláldoz annak parancsára, - ám csak olyan urat hajlandó szolgálni, amely őt is feltétlen megbecsülésben részesíti. A hagyományos kínai társadalomban az egyes ember élete közösségen kívül tartósan elképzelhetetlen volt, s e közösségek nem autonóm egységnek szövetségei voltak, hanem az eleve elrendeltettség szinte természeti erejével megszabták az egyes ember helyét magukon belüli és kötelességeit irányukban. A közösségeikből kiszakadt vándorok, jöttek, jövevények, vendégek ezzel szemben elvileg választhattak, hogy hová tartozzanak, de választaniuk kellett tulajdon megélhetésük érdekében. E választás pedig gyakorlatilag csak valamely kisebb-nagyobb közösség képviselőjét, fejét jelenthette, fejedelmi, vagy hercegi udvart, esetleg gazdag nemzet-ségfőt, e maguk választotta kötöttség aztán e vándorokat tulajdon létük fenntartása érdekében ugyanolyan erővel kötelezte, mint a közösségeikbe beleszületetteket. A hagyományos közösségek iránti kötelességeik kategóriáiban gondolkodó régi kínaiak számára pedig a konkrét közösségeken felülemelkedő, azokat magába foglaló nagy emberi közösség, a voltaképpeni társadalom s az az iránti kötelességek fogalma csak igen-igen elvont formában létezett.

Igy érthető csak, hogy Tan hercege a maga értékét ismerő - és ezért értékes - kóbor vitéz, Csing Ko szövetségét, barátságát csak úgy nyerte meg, hogy lépten-nyomon és igen kézzelfoghatóan érzékeltette vele mindennél többre tartja a vele való kapcsolatot. Mivel pedig - legalábbis a közösségen kívüliek számára - ez a barátságot mindenek fölé helyező magatartás volt a legnagyobb erkölcsi érték, Csing Ko válasza erre más nem lehetett, mint a herceg céljainak feltétlen szolgálata.

A történet s egyben az alapját szolgáltató konfliktus abból a helyzetből bontakozik ki, hogy Tan herceg, Jen fejedelemség trónörököse tusként él Csin fejedelemség udvarában, de a méltatlan bánásmódon felháborodva haza akar menni, ám Csin fejedelme nem engedi. Az ókori Kinában általános szokás volt, hogy a fejedelemségek egymáshoz való kapcsolataikat azzal biztosították, hogy más fejedelemségek fejedelmi sarjait kezesekként, tuszokként kölcsönösen kicserélték egymással egy időre. Tan herceg tehát egyéni sérelmeiért tulajdon országa érdekeivel száll szembe. Az egyéni érdeknek az államérdek, a közösségi érdek fölé helyezése kivételes és történelmileg magasrendű mozzanat a régi Kinában - s a tragikum szele érződik abból, hogy Tan herceg egyéni sérelme megtorlására éppen a történelmi haladás élén járó Csinnel kerül szembe. Fokozza ezt, hogy be kell látnia: nem harcolhat ellensége ellen annak fegyvereivel, nem képes ellene egyesíteni a többi fejedelemségeket, azaz történelmileg nem léphet Csin helyére s nem tudja vállalni helyette az egyesítés feladatát, hanem egyetlen kiváló egyéniségre, Csing Kora kell bíznia maga és országa sorsát - az effajta egyéni kezdemé-

nyezések pedig minden magasrendűségük mellett történelmileg bukásra voltak ítélve.

Csongor Barnabás

HAJNALI VIRÁGOK ALKONYI CSOKORBAN

Lu Hszün. visszaemlékezései

A 20. századi kínai irodalom nagy alakja, Lu Hszün /1881-1936/ életének és írói pályájának utolsó évtizedébe lépve, 1926-ban kezdte hónapról hónapra közreadni gyermek- és ifjukurára visszaemlékező írásait a Mang-jüan /Bozotos/ c. folyóiratban. Eredetileg Csiu-si csung-ti, azaz "Régi dolgok újra felidézve" volt a sorozat címe, majd 1928-ban, könyv alakban a poétikusabb Csao-hua hszi sö, azaz "Hajnali virágok alkonyi csokorban" címet kapta. A szerény terjedelmű, mindössze tíz rövidebb-hosszabb visszaemlékező írást tartalmazó kis kötet az író életművében látszólag jelentéktelen helyet foglal el: az irodalomtörténet a prózaverseket tartalmazó Vadfüvek mellett jelölte ki a helyét, amelynek darabjai alig valamivel korábban, 1924 és 1926 között keletkeztek. A Hajnali virágokat általában mint az író gyermek- és ifjukurára vonatkozó, életrajzi adalékokat szolgáló információ-forrásként tartják számon, s mint ilyen, valóban fontos dokumentum. A benne előadott események, történetek jól összeillő és kiegészíthető pillanatsfelvételekként sorakoznak egymás után, hitelességüket a kortársak, mindenekelőtt a testvéröccs író, Csou Co-zsen messzemenően igazolták. Ebből a szempontból a kötet valamennyi írása közvetlenül is életrajzi vonatkozása, hiszen az írónak a könyvekkel való első ismerkedésétől kezdve Japánban töltött ösztöndíjas éveig, sőt, a hazatérését követő első tájékozódás időszakáig a gyermek- és ifjukur minden emlékezetesnek vélt élményéről számot adnak. Az A-csang meg a "Hegyek és Tengerek Könyve" című írásban például dajkájának és gyermekkori gondozójának állít emléket az író, akitől az első könyvet kapta. Gyermekkori olvasmányairól szól a Huszonnégy illusztrált történet a gyermeki jámborságról, egyúttal azonban alkalom arra is, hogy leleplezze a hajdani konfuciánus erkölcsprédikátorok, s modern követők képmutatását. Az Öt Erőszakos Démonisten templomünnepe kedves, novellisztikusan megformált emlék egy régi "bucsuról" - hasonlóan A Százfűkerttől a Háromillatu Tanulószobáig című íráshoz, amely ugyancsak gyengéd, humorral átszótt történet a gyermekkor játékos örömeiről s az első iskola világáról. Erőteljesebben jellemformáló élményekről és hatásokról tudósítanak az Apám betegsége, a Töredékes emlékek, a Fuzsino tanár ur, valamint a Fan Aj-nungról szóló visszaemlékezés, míg a Kutya-macska-egér meg a Vu Csang, a mulandóság istene gazdag folklór anyagot is tartalmaznak. Élményeinek egyikére-másikára az író másutt - főleg Kiáltás című első elbeszéléskötetének előszavában - is utal, itt azonban eredeti összefüggésükbe visszaállítva újra megformázza őket, miáltal élményszerűségük is érzékelhetőbbé válik anélkül, hogy valóságmagvuk vesztené hitelességéből, dokumentum-értékéből.

Bár Lu Hszün ifjukurának, különösen pedig szülőföldjének, a kies dél-kínai Saohszing városkának és környékének élményvilága művészetének jelentős, szinte egész életére szóló ihletforrása volt, nincs közvetlen bizonyítékunk arra, hogy visszaemlékezéseit valamiféle nagyobbabású önéletrajzi mű építőköveinek szánta. Önéletrajzi elemekkel, vonatkozásokkal egyébként elbeszéléseiben, sőt harcos publicisztikai esszéiben, caven-jeiben is

találkozhatunk, ahol természetszerűleg más a funkciójuk. Nem lehetetlen azonban, hogy élményeinek hasonló módon való feldolgozása a továbbiakban is foglalkoztatta legalább erre mutat néhány olyan, a visszaemlékezéshez hasonló vegyesműfajú alkotás, amelyekkel későbbi művei között találkozhatunk. A Hajnali virágok keletkezésének időszakában mindazonáltal nem igen nyílhatott lehetősége ilyen nagyobbszabású terv kivitelezéséhez. Az író 1912 óta Pekingben élt, az oktatásügyi minisztérium tisztviselője volt, emellett több egyetemen és főiskolán tanított, a huszas évek derekától kezdve pedig aktívan támogatta az ifjúság, köztük saját diákjainak a militarista kormányzat ellen kibontakozó mozgalmait. Íróként és művészként ugyanakkor éles publicisztikai polémiaát folytatott azokkal az írókkal, akikben a kormányzat ideológiai támaszát látta - mindenekelőtt az 1924-ben indult Hszien-taj ping-lun/Modern Szemle/ című folyóirat körül tömörülő s általa ironikusan "igaz uriembereknek" nevezett írók, Hu Si, Csen Hszü-jing, Hszü Cse-mo és mások csoportjával. A vita tárgya utóbb éppen Lu Hszünnek a diákmozgalmakban vállalt szerepe lett, Lu Hszünt ugyanis átmenetileg tanári állásából s minisztériumi tisztségéből is felmentették. Bár a diákok ügye utóbb győzedelmeskedett, az események 1926 márciusában újabb, ezuttal véres fordulatot vettek: a kormány lövetett a békés diáktüntetőkre, többek, köztük Lu Hszün ellen pedig elfogató parancsot adott ki. Az író bujkálni, majd pedig - 1926 augusztusában - menekülni kényszerült Pekingből: elfogadva Lin Ju-tang meghívását Amojba /Hsziamenbe/ ment, hogy előadásokat tartson az ottani egyetem irodalmi fakultásán. Itt, az egyetemi könyvtár hirtelen rászakadt csendjében folytatta és fejezte be visszaemlékezéseinek már pekingi bujdosása előtt és alatt megkezdett sorozatát.

Mindezen körülményeknek nemcsak az író ekkori művei - elsősorban tehát visszaemlékezései - keletkezésének szempontjából van jelentősége, hanem a művek belső megformáltságát tekintve is. "Ha a csend alkohol-töménységüvé sűrűsödik, enyhe mámorba ringatja az embert" - írta egy évvel később, amoji időszakára emlékezve. S valóban: itt keletkezett visszaemlékezései némelyikének stílusába szinte együtt párolódik le az eltűnt gyermekkor utáni nosztalgiaja az amoji tengerpart esti csendjének és békéjének harmóniájával. Az olykor már-már tulcsorduló liraiság azonban csaknem mindig ellensúlyozódik más természetű hangvétellel is, a játékos humor, az ironia-önironia s a luhszüni írásművészetre oly jellemző szarkazmus csufolódó-csufondáros hangnemével. Az író mesteri módon él a hangulatok, érzelmek szárnyalását hirtelen lefékező, humoros-ironikus, vagy paradox-groteszk hatást keltő "ellenpontoszó" módszerekkel. Ezáltal érzékelteti nemcsak azt, hogy ura maradt hangulatainak, nosztalgiájának, hanem azt is, hogy nem pusztán öncéliből idézi emlékeit, sőt, hogy remiszcenciái olykor inkább csak ürügyek nagyon is aktuális, közérdekű mondanók megfogalmazására. Így kívánja tudtul adni, hogy magányba kényszerítve, "sebeibe nyalogatva" sem feledkezett meg a külvilágról, hogy visszaemlékezései nek sajátos, vegyesműfajú formájában is továbbfolytatja párbeszédét korával és indulatos polémiaját ellenfeleivel. A Kutya-macska-egér című írása például szinte egészében polémikus töltésű, az "igaz uriemberek" ellen irányul, még a gyermekkor megidézett epizódjai is a polémia céljait szolgálják benne - bár azért korántsem alárendelt jelentőségűek. A Vu Csang, a mulandóság istene című írásban is több funkciója a kínai mitológia s a népi hiedelem-világ felidezése: a gyermekkori élmény során megformált erkölcsi világképnek a kor és a kortársak talmi álerkölcseivel kell szembeülnie, s kimondva-kimondatlanul az író ítéletét kell tolmácsolnia. A visszaemlékezések zömében fellelhető a mondanivalónak ez a többrétűsége, többszólamúsága. Ez annál is inkább figyelmet érdemel, mert a könyvtárnyi Lu

Hszün-irodalomban méltatlanul elhanyagolt művel itt-ott foglalkozó elemzések hajlanak arra, hogy a visszaemlékezések tartalmában inkább az önéletrajzi anyagra, stílusában, hangulatában pedig a lírai elemre vessék a hangsúlyt. Akad, aki a Vadfüvekhez hasonlóan versprózáznak tartja a Hajnali virágokat is, sőt, egy elemzője egyszerűen "önéletrajzi költeményeknek" nevezi őket. Valójában azonban a kötetnek egyetlen darabjára sem illik maradéktalanul a "lírai" jelző: az író érezhetően törekszik arra, hogy emóció és ráció egészséges egyensúlyban maradjanak.

Lu Hszün visszaemlékezései tehát korántsem kizárólag önéletrajzi érdektű reminiscenciák, hanem - legalább is jó részben - a közéleti harcok élvonalából egy időre visszahuzódó író polémiájának sajtószerű formákban való folytatódása is. Következésképp nem lehet szó az író valamiféle eszmei-művészi elbizonytalanodásáról, uttévesztéséről, sőt, "pesszimista filozófiájának" megnyilvánulásáról sem - hiába igyekezett ezt a korabeli kritika egyik tuzó képviselője a Hajnali virágokkal, s méginkább a Vadfüvekkel kapcsolatban bizonygatni. E megítélést nyilvánvalóan az is motiválta, hogy az író korábbi műveinek stilrealizmusához szokott kritika nem tudott mit kezdeni ezekkel az epikai-lírai-publicisztikai elemekből szőtt alkotásokkal, "formabontást" látott bennük, az új formák után való kutatást pedig utvesztésnek, elbizonytalanodásnak vélte. A Vadfüvek valóban kifejezettebben adnak hangot az író belső harcának, vívódásainak, ezt azonban oly sok csalódás után, a huszas évek derekának szinte semmivel sem biztató hullámvölgyében a kínai valóságot oly mélyen ismerő őszinte művésztől, mint amilyen Lu Hszün volt, törvényszerűnek kell tartani. Elbeszéléseinek 1926-ban megjelent második kötetében, a Bolyongásban egyébként ugyancsak találkozhatni a fájdalmas rezignáció, a "halk, emberi bánat" gondoka-hangjaival. A Hajnali virágok egészben véve mégsem a tehetetlenség szomorúságát, a rezignációt sugallják. A multbafordulás, a személyes indittatású visszaemlékezés nem távolítja el az író a jelentől, az "ügyeletes, napi gondoktól" - ellenkezőleg, itt is, mint publicisztikájára oly jellemző módon, a szubjektív apropók közéleti-közösségi érdekű mondandók kikristályosodási pontjai gyanánt szolgálnak. Még a visszaemlékezésekhez írott utószavában is, ahol kötete egyik-másik írásában kritikusan felidézett / régi hiedelmeket és erkölcsstanításokat népszerűsítő kiadványok filológiai problémáival foglalkozik - mintegy továbbszöve a hozzájuk fűzött reflexiókat, így summázza gondolatait: "Ami pedig a jámborságra oktató azon magyarázatokkal ellátott képes kiadványokat illeti, amelyek megfordultak kezeim között, bennük a régi időkől napjainkig számtalan olyan jámborral lehet találkozni, akik rablóval, tigrissel, tüzvészsel, szélviharral kerülnek szembe. De e megpróbáltatásokat szinte kivétel nélkül csak "sírással" és "térdreborulással" tudják fogadni. - Vajon mikor lesz vége már Kinában a sírásnak és a térdreborulásnak?"

Lu Hszün visszaemlékezései szervesen illeszkednek az író egyéb műveiben - elbeszéléseiben, esszéiben, publicisztikájában - kifejezésre jutó gondolati világába, művészi formájuk pedig fontos összekötő kapocs mindazon műnemek között, amelyekben az író alkotói tevékenysége során megformálta műveit. Nem pusztán életrajzi dokumentumok tehát, hanem elbeszéléseihez, esszéihez mérhető teljesrangu művészi alkotások.

Galla Endre

Ugy tűnik, tavaly óta hallok arról, hogy egyesek macskagyűlölőnek tartanak. Erre minden bizonnyal A nyulak és a macska című elbeszélésem adott alapot. Mivel magam szolgáltatam rá okot, nem szólhattam semmit - meg nem is igen törődtem vele. De idénre már sokkal elővigyázatosabb lettem. Végtére is gyakran előfordul, hogy tollat ragadok, írok, publikálok, s ebbeli tevékenységem során csak ritkán fordul elő, hogy bizonyos emberek viselkedésén könnyitek, annál gyakrabban tapintok azonban fájó pontjaikra. S ha nem vagyok elég tisztelettudó, sőt megsértek híres embereket, neves professzorokat, netán megbántom "az ifjuság vezetésére hivatott idősebbeket", bizony, könnyen meggyűlhetnek a bajom velük. Hogy miért? Azért, mert e notabilitások - ugymond - "nem szeretik, ha felpiszkálják" őket. S mi történik, ha "nem szeretik"? Tartani lehet attól, hogy miután egész testüket kirázta a hideg, levelet írnak s a lapokban közzétéve kinyilatkoztatják: "Lám, lám! Ugye, a kutya gyűlöli a macskát? Lu Hszün viszont maga ismeri el magáról, hogy macskagyűlölő - s mégis arról beszél, hogy 'a vízbeesett kutyát' kell ütni!" Ennek a "logikának" az az alantas értelme, hogy saját szavaimmal bizonyosodják be, miszerint a kutya én vagyok. Szólhatok ezekután bármit, minden szavamat kiforgatják, még abban sem lehet igazam, hogy kétszer kettő négy, vagy, hogy háromszor három kilenc. Annak ellenben igaznak kell lennie, ha ezek az urak azt állítják, hogy kétszer kettő hét, háromszor három pedig ezer.

Ezért alkalomadtán figyelmesen vizsgálgatni kezdtem a kutya-macska viszony kialakulásának "indítékait". Ezzel korántsem napjaink tudósainak divatját akartam követni, aki az irodalmi műveket az írók indítékai szerint mérlegelik, hanem csupán már jóelőre mosni szerettem volna kezeimet. Azt hiszem, az ilyenfajta vizsgálódás az állatlélektan kutatói számára semmi különösebb nehézséget nem jelentett volna - én azonban, sajnos, nem vagyok járatos benne. Utóbb mégiscsak sikerült megtalálnom az alapokat, mégpedig Dr. O. Dähnhardt Természettörténeti népmesék c. művében. Eszerint a következőkről van szó. Egyszer az állatok fontos ügyek megvitatására tanácskozást hívtak össze, amelyen a madarak, halak, négylábuak mind megjelentek, csak az elefánt hiányzott. Elhatározták, hogy valakit elküldenek érte. Sorsot húztak, s a küldötti tisztség a kutyának jutott. "Hogyan találom meg az elefántot, hiszen nem ismerem, soha nem is láttam?" kérdezte. "Könnyű felismerni", mondták a többiek, "pupos a háta". A kutya elindult, s találkozott egy macskával, aki tüstént meggörcsítette a hátát. Erre a kutya megvendégelte, csatlakozott hozzá, majd a hátát görbitő macskát így mutatta be a többi állatnak: "Íme, az elefánt!" Ámde azok csufondárosan kinevették. Azóta ellensége egymásnak a kutya és a macska.

Bár a germánok nem is olyan régen jöttek ki az erdőkből, máris igen figyelemreméltó a tudományuk, irodalmuk és művészetük. Még könyveik diszkótésétől, játékaik finomságától is mindenki el van ragadtatva. Ez a meséjük mindazonáltal nagyon tökéletlen, az ellenségeskedés kialakulását nem tudja találékonyan bemutatni. A macska nem cselből, nem szándékosan görbitette be a hátát, hogy többnek mutassa magát: a hiba a kutya látásában

volt, saját szeme csapta be. Alapoknak azért ez is megjárja - az én macska-fóbiám mégis máshonnan ered.

Egyébként ember és állat között nem is volna szabad ilyen szigoru hátrvonulat húzni. Az állatvilágban ugyan korántsem uralkodik olyan kellemetes szabadság, ahogyan a régiek képzeltek, de ügyeiket mindenképpen egyszerűbben intézik, mint az emberek. Alkalmazkodóak, rugalmasak, az igazat igaznak, a hibát hibának tekintik, nem vitatkoznak. A százlábuak, meglehetősen tiszták, de soha nem is dicsekszenek higiéniájukkal. A ragadozó madarak és a vadállatok a gyengébb állatokkal táplálkoznak, nyugodtan nevezhetnők hát kegyetlennek őket - de nem is lobogtatják soha a "méltányosság" és az "igazságosság" zászlaját, hogy áldozataik szinte fel-falálásuk pillanatáig szakadatlanul csodálják és dicsérik őket. Ami az embert illeti, azzal, hogy fel tudott egyenesedni, természetesen nagy lépést tett előre, miután pedig megtanult beszélni, még tovább haladt, sőt, amikor írni és fogalmazni kezdett, újból nagyot fejlődött. Am ezzel egyben a hanyatlás útján is elindult, mert elkezdte az üres szócséplést is. Bár a semmitmondás nincs eltüntetve - különösen annak nincs, aki maga sincs tudatában tettének -, csakhogy akkor az artikulátlanul kiáltozó állatokra érvényes a mondat, hogy "bár képükön vastag a bőr, van bennük szégyenérzet." Ha a magasságos egekben valóban létezne egy mindenkihez részrehajlás nélkül jóságos Teremtő, talán maga is úgy találná, hogy az emberiség e kisokosai fölöslegesen okvetetlenkednek. Ugy vagyunk velük, mint a bukfenecző majommal, vagy a pukkedlízó elefánttal az állatkertben: bár ki-kibuggyan belőlünk a nevetés, mégsem érezzük igazán jól magunkat, sőt el is szomorodunk, mert arra gondolunk, talán jobb lenne, ha nem lenne ennyi fölösleges okosság bennünk. Ám, miután a majom emberré vált, nem tehetett egyebet, mint "csatlakozott a hasonszőrűekhez s a másvágásuak ellen fordult": eltanulta az emberektől a beszéd képességét, s annak rendje-módja szerint fecsegni - sőt vitatkozni kezdett.

Mármost, saját macska-fóbiám okairól szólván, úgy érzem, érveim kellően megalapozottak és komolyak. Először is: a macska természete más, mint a többi ragadozóé. Ha verebet vagy egeret fog, a viláért sem hajlandó rögtön bekapni, előbb a végkimerülésig játszadoznia kell vele. Elengedi, megfogja, újra elengedi, újra megfogja, csak aztán falja fel, miután megunta a játszadozást. Csaknem pontosan olyan, mint a gyengébb társaitkat hosszasan gyöttrő, kárörvendő emberek. Továbbá: a macska nemde az oroszlán és a tigris rokona? S mégis, hogy tud hizelegni! Ámbár lehet, hogy csupán veleszületett adottságai korlátozzák - ki tudja, milyen magatartást tanusítana, ha termete tiszter akkora lenne? Mindez szinte most, irás közben jut eszembe, pedig úgy rémlik, már annakidején is mint kifogások fogamzottak meg bennem. Szavaim nagyobb hitele érdekében inkább azt kellene mondanom, hogy csupán azért gyűlölöm a macskákat, mert párzás közben vonitanak, mert az aktust olyan körülményesen bonyolítják le, hogy lármájukkal felidegesítik az embert - különösen éjjel, amikor olvasni vagy aludni szeretne. Ilyenkor legszívesebben közéjük ütnék valami hosszú bambuszruddal. Ráérős emberek az utcán párzó kutyákat is bottal szokták helybenhagyni. Egy ilyen jelenetet az idősebb Breughel Allegorie der Wollust c. metszete is megörökített, az efféle reakciók tehát mindig és mindenütt egyformák. Amióta Freud, ez a megátalkodott osztrák tudós megteremtette a pszichoanalízist - a szót Csang Si-csao állítólag "szív-elemzésnek" fordította, klasszikus tömörséggel ugyan, de vajmi nehezen "elemezhető" értelmezésben -, azóta notabilitásaink, neves professzoraink is nagy dilemmában vannak, s ha óvatosan felhasználják is, az efféle jelenségeket végül is a szexualitásból vezetik le. A kutyák ütlegelése nem érdekel, a macskákat

meg csak azért tángálom el, mert éktelenül lármáznak - egyébiránt semmi rosszindulat nincs bennem. Szentül hiszem, hogy korántsem uralkodott még el rajtam az irigység - ezt most, amikor olyan idöket élünk, hogy "mihelyt megmozdul az ember, máris hibázik", előre ki kell jelenítenem. Végére az emberek is különféle előkészületeket foganatosítanak a nemi aktus előtt: manapság inkább szerelmesleveleket írogatnak - ha ritkábban, egy tekeresre-valót, ha gyakrabban, egy egész göngyöleget -, régebben pedig "megtudakolták a partner nevét" és "elküldték az eljegyzési ajándékot" a koutou, azaz sürü földreborulások és mély hajlongások kíséretében. Amikor Haj Csang-csiang tavaly Pekingben lakodalmát ülte, a ceremóniák három egész napon át tartottak. Sőt, ebből az alkalomból egy kis, vörösfedélű könyvecskét is kiadtak A házassági szertartás külsőségei címmel. E mű fellengzős Előszava így elmélkedik: "Higgadt vizsgálódással megállapíthatjuk, ha már ceremóniáról van szó, akkor annak mindenre kiterjedőnek és ünnepélyesnek kell lennie. Hiszen, ha mindenáron egyszerűsége törekszünk, mívégre a szertartás?... Ám, ha ceremóniát akarunk, az legyen fényes! S nem szabad meghátrálnunk a szertartásokat fel nem érő átlagemberek előtt!" En azonban nem haragszom, ha nem kell részt vennem az ilyesmiben - amiből ugy szintén csak az tetszik ki, hogy macska-fóbiám végtelenül egyszerű okra vezethető vissza: arra, hogy fülsértő zenebonájuk soha nem hagy nyugodni. Aki nem érdekelt benne, megteheti, hogy ügyet sem vet a mások ceremóniáira - s én valóban nem is törődöm velük. De amikor éppen olvasni vagy aludni akarnék, s valaki erőnek-erejével szerelmesleveleket akarna felolvasni nekem, mégpedig szapora hajlongások kíséretében, bizony, még egy bambuszbotot is felkapnék önvédelemből. Amint-hogy annak sem szoktam tulságosan örülni, ha olyanoktól, akikkel nem vagyok szorosabb kapcsolatban, váratlanul rózsaszínű kártyát kapok, amelyen nyomtatott szövegben tudatják, hogy "lányunk esküvője" - vagy: "fiunk házassága" - alkalmából "tisztelettel meghívjuk az ünnepi szertartásra" avagy "fényes megjelenésére számítunk". Az ilyen szövegekben ugyanis "titkos veszélyre való utalás" rejtőzik, amelynek kényszerítő hatása alól mindaddig nem tudok szabadulni, amíg meg nem nyitom pénztárcámat.

Mindezek azonban újabbkeletű dolgok. Ha jól utánagondolok, macskagyűlöletem sokkal régebben kezdődött, semhogy fenti kifogásaim megfogalmazódhattak volna bennem: talán egy tízéves koromban. Mái világosan emlékszem, mennyire közönséges esemény váltotta ki belőlem ezt a gyűlöletet. Az történt ugyanis, hogy a macska egeret evett. Csakhogy sajátnevelésű, aranyos kis remete-egeremet falta fel.

Mondják, a nyugati országokban nem nagyon kedvelik a fekete macskákat. Nem tudom, így van-e, annyi bizonyos, hogy az E. A. Poe novellájában szereplő fekete macska meglehetősen hátborzongató jelenség. A japán macskák kísértetekké is át tudnak változni, úgyhogy a népmesék kegyetlen, emberevő "macskaasszonya" még az előbbinél is félelmetesebb tud lenni. A régi időkben nálunk is létezett "macskaszellem", de újabban már nem igen hallani macskák kísértetjárásáról; mintha a régi szabályok érvényüket veszítették vagy megjavultak volna. En azonban gyermekkoromban mindig éreztem valami kísérteties rajtuk, valahogy nem volt jó benyomásom róluk. Egy nyári estén történt, hogy a hatalmas kasszia-fa alatt egy kis deszkaasztalon heverészttem hűsölve, míg nagyanyám - kezében pálmalegyezőt hajtogatva - az asztal mellett éppen mesélgetett s mindenféle találós kérdésekkel szórakoztatott. Ekkor a fa tetejéről váratlanul körmök kaparászó hangja hallatszott, s a hangok nyomán egy villogó szempár suhant le a fáról. Nagyon megrémültem, nagyanyám is félbehagyta meséjét, s a macskáról kezdett beszélni:

- Tudod-e - mondta -, hogy a tigris a macska tanítványa ? Honnan is tudhatná egy gyerek ! Pedig a macska volt a mestere, eredetileg semmihez sem értett. Elszegődött hát a macskához tanulónak. Az meg is tanította őt az ugrás, a fogás, a felfalás művészetére - úgy, ahogy maga is el szokott bánni az egérrel. Amikor a tanítás befejeződött, a tigris azt gondolta, hogy most már minden képessége megvan, senki se bír már vele, csak mestere, a macska erősebb még nála. Ha megöli a macskát, ő lesz a legerősebb. El is határozta, s nekihuzakodott, hogy rávesse magát a macskára. Csakhogy a macska már régen tisztában volt a szándékával, egy ugrással a fán termett, ő meg csak szemeit meregetve kuksolt a fa alatt. A macska korántsem vezette be őt mindenbe, fára mászni nem tanította meg.

Még szerencse - gondoltam -, hogy a tigris ilyen türelmetlen volt, különben most egy tigris mászott volna le a fáról. Így is nagyon féltém, bementem a házba és aludni tértem. Az éjszaka koromsötét volt, enyhe szellő támadt s a kasszia levelei sejtelmesen zizegtek. Bizonyára kissé hüvösnek találtam a gyékénylepedőt, mert egyre csak hánykolódtam.

Az évszázados öreg szobában, a szójaolaj-lámpa gyenge fényénél egerek élték világukat. Sebesen futkároztak, cincogtak, olykor még a híres emberekénél, neves professzoroknál is magabiztosabban viselkedtek. A macskát ugyan kell gondozni, de étkezéséről maga gondoskodik. Nagyanyámék gyakran bosszankodtak amiatt, hogy az egerek rágcslásaikkal rongálták a ládákat, szekrényeket, meg-megdézsmálták az élelmiszereket. Én az ilyesmit nem tartottam valami súlyos bűnnek, meg aztán úgy gondoltam, nem is tartozik rám, mivel az efféle csinyeket valószínűleg a nagyobb egerek követik el, kedvenc egérkémet tehát nem illetheti ilyen vád. Ez a kistermetű egérfajta ugyanis többnyire a földön közlekedik, alig nagyobb a hüvelykujjunknál: az embertől nem is fél. Mifelénk "remete-egérnek" hívták, megkülönböztetésül attól a nagyobb fajtától, amely kizárólag a padláson él. Ágyamnál két papirkép lógott a falon : az egyik a Nyugati Utazás című regényben szereplő Nyolctilalmas Disznót ábrázolta, amint vőül fogadják - a csupa-fül, csupa-száj disznó nem volt valami szemet gyönyörködtető látvány -, a másikat, a "Házasodik az egér" címűt azonban kedveltem. A vőlegény, a menyasszony, de még a vőfélyek, vendégek, szertartásrendezők is egytől-egyig hegyesarcu, vékonylábu figuráknak voltak ábrázolva, akárha komoly irástudók lettek volna -, de valamennyien ünnepi öltözetben, vörös ingben és zöld nadrágban pompáztak. Szentül hittem, hogy csakis az én aranyos remete-egereim tudnak ilyen látványos ceremóniát rendezni. Ma-napság az efféle rendezvények már elvesztették fényüket ; ha esküvői menettel találkozom az utcán, csupán a nemj aktus előhírnökét látom benne, nem igen vonja magára a figyelmemet. De annakidején a "Házasodik az egér" ceremóniájában hihetetlen érdeklődéssel tudtam gyönyörködni, elnéztem volna, ha három nap, három éjen át tart is, mint Haj Csang-csiang ur lakodalma. Az év első havának 14. napján este a világért sem aludtam volna el: erre az éjszakára vártam, hogy nászmenetük előbukkan az ágy alól. Sajnos, mégsem láttam egyebet, mint néhány csupaszes egérkét sétatifikálni a padlón, akik nem úgy néztek ki, mint valamely lagzi résztvevői. Vártam, amíg a szemeim birták, aztán kielégületlenül aludtam. Mire szemeimet újból kinyitottam, kint már kivilágosodott, bent pedig kialudt a mécses. Lehetséges - gondoltam magamban -, hogy az egerek házasságuk alkalmából nemcsak meghívókat nem küldenek szét, hogy nászajándékra tegyenek szert, hanem nézőket - igazi nézőket! - sem látnak szívesen. Lehet, hogy náluk ez a szokás, nincs helye a tiltakozásnak.

Az egerek főellensége mindazonáltal korántsem a macska. Tavasz utóján, amikor surrogó hangokat kezdenek hallatni - erre azt szokták monda-

ni, hogy "rézpénzét számlálja az egér" -, már tudni lehet, hogy félelmetes hóhéruk megjelent a színen. Ez a hang a kétségbeesés és rettenet hangja, aminőt még akkor sem hallatnak, ha megpillantják a macskát. Bár tőle is tartanak, de csak be kell surranniuk egy kis lyukba, s a macska máris tehetetlen. Emellett még egyéb lehetőségük is van a menekülésre. De félelmetes hóhéruk, a kigyó, vékony, hosszú, s az egérével körülbelül azonos átmérőjű testével maga is mindenhová eljut, ahová az egér, s képes rendkívül hosszú ideig üldözni őt. Szinte lehetetlen a menekülés előle. Amikor a "pénzszámlálás" hallatszik, már minden bizonytalansággal nincs kiút.

Egy alkalommal egy üres szobába nyitottam be, ahonnan éppen ennek a "pénzszámlálásnak" a hangjait hallottam. A szemöldökömön, szoroson hozzátapadva egy kigyót pillantottam meg, a földön pedig egy remete-egér hevert. Szája szögletében vér piroslott, de még pihegett. Felvettem, s egy papírdobozba fektettem. Nagysokára magához tért, aztán lassan enni, inni, járni kezdett, másnapra pedig szinte teljesen visszanyerte egészségét. Nem menekült el. Ha letettem a földre, akkor is mindegyre elémbe került, sőt felmászott a lábamra, fel egészen a térdemig. Ha meg az ebédasztalra tettem, csipegetett a morzsákból, meg-megnyalogatta a tányér szélét, íróasztalomon pedig egészen otthonosan mozgott: megpillantva a dörzskövet, lefetyelni kezdte asztaldörzsoltsó tuslót. Rendkívül szórakoztató látvány volt. Apám mesélte, hogy van Kinában egy csupán ujjnyi nagyságú fekete majomfajta, amelynek egész testét lakkfekete, fénylő szőrzet borítja. Ez a majom az ecsettartó hengerben alszik az íróasztalon, s amint meghallja a tudórészölés hangját, tüstént kiugrik belőle, s türelmesen megvárja, amíg az ember befejezi az írást, s ecsetjére ráhuzza a védőkupakot, az utolsó cseppig felnyalja a dörzskőről a maradék tuslót, majd ismét visszaugrik a hengerbe. Magam is rettenetesen szerettem volna egy ilyen fekete majmocskát, de sehogysem jutottam hozzá, hiába érdeklődtem, hogy hol található vagy vásárolható, senki sem tudta. Minthogy "a semminél jobb a valami", ez a remete-egér lett az én fekete majmom, mégha a tuslé felnyalásával nem is volt hajlandó mindig addig várni, amíg befejezem az írást.

Igy ment ez - ma már nem emlékszem egészen pontosan, meddig -, de körülbelül egy-két hónapig. Egy napon hirtelen amolyan elhagyatottság-érzés lepett meg, mintha valamim elveszett volna. Egerem ugyanis állandóan a szemem előtt volt, az íróasztalomon, vagy a földön futkározott, de ezen a napon jószírvél nem is láttam. Ebédkor sem jött elő, pedig ilyenkor mindig meg szokott jelenni. Vártam, vártam, de csak nem került elő.

Ekkor Csang mama, a szolgálónk, aki kiskorom óta nevelt, csendesen odajött hozzám, s - talán, mert úgy érezte, nagyon nehezemre esik a várokozás - mondott valamit. Ektelen dühbe gurultam, majd szomorúság fogott el, s elhatároztam, hogy leszámolok a macskákkal. Csang mama ugyanis azt közölte velem, hogy egeremet tegnap este megette a macska!

Valahányszor elveszitem, akit szeretek, s szívemben úr támad, mindig a bosszu gondolatával töltöm be ezt az űrt.

Bosszum tarka házimacskánkon kezdődött, majd fokozatosan kiszélesedett, s minden utamba kerülő macskára kiterjedt. Kezdetben csak hajkurászta őket, rajtuk ütöttem, később egyre találékonyabb lettem, kövel dobáltam, s ha sikerült eltalálnom a fejüket vagy becsalnom egy üres szobába, agyba-főbe vertem őket. Ez a háboruszkodás nagyon hosszú ideig eltartott, utóbb a macskák már nem is mertek a közelembé kerülni. De akármekkora győzelmeket arattam is felettük, vitézségemet bizonyára nem méltányolták. Meg aztán Kinában aligha akadna bárki is, aki hajlandó volna egész életén át macskákkal háboruskodni - így aztán jobbnak láttam, ha a további cselvetéseket és harci érdemeiket megtakarítom magamnak.

Egy jó idő múlva azonban - talán fél év is eltelt - véletlenül meglepő dologról értesültem : egeremet - ugymond - nem a macska pusztította el, hanem, mivel Csang mama lábszárán is fel akart mászni, ő taposta agyon.

Erre bizony nem számítottam. Nem emlékszem, mit éreztem akkor, de érzéseim a macskák iránt nem változtak meg. Sőt, miután felkerültem Pe-kingbe, régi viszolygásaimhoz új ellenérzések társultak, amikor a macska elemésztette a nyulfiakat. Erre még keményebb visszahatás következett. "Macskagyűlölő"-hírem is ettől kezdve kapott szárnyra. Mostanra persze mindez régenvolt dolognak számít. Magatartásom megváltozott, a macskákkal nagyon udvarias vagyok, végszükség esetén is legfeljebb elkergetem, de a világeért sem bántanám, mégkevésbé pusztitanám el őket. Ez a fejlődés a legutóbbi években ment végbe bennem. Ahogy tapasztalatokban gyarapodtam, egy szép napon rájöttem, hogy tíz ember közül kilenc felháborodik, ha a macska lop, ha elhurcolja a kiscsibét, vagy ha éjnek idején nyávogásával lármát csap, s haragjuk a macskára összpontosul. Am, ha előlépnék, s annak érdekében, hogy eloszlassam a gyűlöletet az emberekben, megsebesíteném, vagy elpusztítanám a macskát, rögtön mindenki szánni kezdené, a gyűlölet pedig rám hárulna át. Ezért mostanában azt a módszert követem, hogy, ha macskalármát hallok, vagy ha mások bosszantanak, kiállok az ajtóba, s nagy hangon elkiáltom magam : "Sicc ! Takarodjatok !" Mihelyt pedig kissé lecsendesedik a környék, visszatérek dolgozószobámba. Ily módon eredményesen töltöm be az inzultusok elhárítójának, s a ház őrőjének funkcióját. Ezt az eljárást egyébként a kínai hivatalnokok és katonák a valóságban is gyakran alkalmazzák : semmi pénzért meg nem tisztítanak az országot a rablóbandáktól vagy az ellenségtől, nehogy elveszítsék közmegbecsülésüket, sőt-használhatatlanságuk miatt- esetleg leváltsák őket. Ezért úgy gondolom, ha módszeremet el tudnám terjeszteni és alkalmazni lehetne, végre-valahára talán én is beléphetnék az úgynevezett "ifjuság vezetésére hivatott idősebbek" sorába. Dönteni azonban még nem döntöttem, a dolog egyelőre a latolgatás és megfontolás stádiumában van.

1926. február 21.

Házunk mögött volt egy hatalmas kert, amelyet ősidőktől fogva Százfükertnek neveztek. Már jó ideje, hogy a házzal együtt aldatuk a nagytiszteletű Cs Hszi leszármazottainak, s annak is van hét-nyolc éve, hogy utoljára láttam. Szinte bizonyos, hogy jobbára csak gyomfélések tenyésznek benne, de gyerekkoromban valóságos paradicsomot jelentett számomra.

Beszéljek-e haragoszöld veteményes ágyakról, a sikos kövekről a kut körül, a terebélyes szentjánoskenyér-fákról s a biborszínű szederről? Vagy arról, hogy ájtatos manók ciripeltek vég nélkül a fákon, hogy a virágfürtök között kövér darazsak lapultak, hogy a fűből hirtelen felrebbenő fűre pacsirta nyilegyenesen furta magát a felhők közé? Hiszen még a kertet körülvevő alacsony agyagfal tövében is számtalan érdekesség rejtőzött. Moszkitók zümmögtek itt, tücskök hegedültek, s ha egy törött téglát felemelt az ember, százlábuakra bukkanhatott. Aztán akadt kőrishogár is, - ha ujjunkkal megnyomtuk a hátát, recsent egyet s gőzpamacсот pőfékelt ki a hátulján. Bagolyfü liánjai csavarodtak a kuszófügére, amelynek olyanformájú volt a gyümölcse, mint a lótuszvirág magházának. A bagolyfü duzzadt gyökereiről pedig azt tartották, hogy az ember alakjára hasonlít, s ha valaki eszik belőle, hazhatatlanná válhat. Huzigáltam hát gyakran őket a földből, egyiket a másik után ráncigáltam, hogy még az agyagfal is elrongálódott, de soha nem akadtam egyetlen olyan gyökérre sem, amely emberformára hasonlított volna. Ha nem félttem volna a tövistől, szedhettem volna málnát is tele tállal, amelynek kis golyói korallgyöngyhöz hasonló füzérré álltak össze, s édes-savanykás izükkal színre, zamatra messze felülmúlták a szedret.

A magasranőtt fübe nem mentem be, mert azt beszéltek, hogy a kertben hatalmas tigriskigyó tanyázik. Csang mama egyszer egy történetet mesélt el nekem. Észterint élt hajdanában egy diák, aki régi templomban lakott, ott tanulgatott. Egy alkalommal, amikor estére kelve a templom udvarán hűsölt, hirtelen úgy hallotta, mintha valaki a nevéen szólította volna. A szólításra válaszolva körülnézett, s egy szép női arcot pillantott meg a fal fölött, aki rámosolygott, aztán eltűnt. Ez nagyon boldoggá tette, mig az öreg szerzetes, aki esti beszélgetésre szokott jönni hozzá, meg nem fejtette a történeteket. Ha a jelenségnek kísérteties arcvonásai voltak, akkor - ugymond -, a diáknak bizonyára a " Szépasszony Kigyóval " esett találkozására, aki emberfejú, kigyótestű lény, s nevéen tudja szólítani az embereket. Ha valaki válaszol hívására, eljön hozzá éjjel, hogy megmarja. A diák persze halálra rémült az ijedtségtől, de az öreg szerzetes megnyugtatta : nem lesz semmi baj, ad neki egy kis dobozt, tegye a párnája mellé s alhat nyugodtan. A diák így is tett, de csak nem tudott elaludni - hogy is tudott volna ! A lény éjfélkor valóban megjelent az ajtó előtt, surrogva, mintha eső és szél sustorgott volna. Bent a diák reszketett félelmében, majd hirtelen nyilas zaját hallotta, s a párna mellől aranyló fény sugar rőppent ki. Kivülről ezután semmiféle nesz nem hallatszott, a fény pedig visszatért, s elpijtőzött a dobozban. S mi történt később ? Később az öreg szerzetes elmondta, hogy a fény sugar repülő százlábu volt, amely ki tudta szívni a kigyó agyvelejét. Ó ölte meg a

Szépaszony Kigyót.

Mindebből az a tanulság, hogy ha idegen hang szólít nevünkön, a vilá-
gért se válaszoljunk rá.

Ez a történet nagyon érzékletessé tette számomra, hogy az ember élete veszélyeknek van kitéve. Nyári éjszakákon, amikor kint hűsölgettem, el-el-
fogott a szorongás, nem mertem a kerítésfalra nézni, s nagyon szerettem
volna egy olyan repülő százlábut rejtő dobozra szert tenni, amilyennek az
öreg szerzetes is birtokában volt. Gyakran gondoltam erre akkor is, amikor
a Százfűkert sűrű fürengetege mellett vitt el az utam. De mind a mai napig
nem jutottam el hozzá, igaz, hogy a tigriskigyóval meg a Szépaszony Ki-
gyóval sem volt találkozásom. Az persze gyakran előfordul, hogy idegen
hang szólít nevemen - de sohasem a Szépaszony Kigyó.

Télidőben meglehetősen unalmas volt a Százfűkert. Am mihelyt leesett
a hó, megváltozott a helyzet. Az elhagyatott kertben ritkán fordult meg az
ember, így nem volt érdekes a hóban emberalakot mintázni / oly módon, hogy
egész testünket belenyomtuk a hóba /, sem pedig hó-Buddhát állítani, mert
az ilyesmihez műélvezők is szükségeltetnek. Maradt hát a madárfogás. Vé-
kony, friss hórétteg ehhez nem alkalmas, legalább egy-két napos kell, hogy
legyen, hogy a madarak már sehol se találjanak eleséget. Ilyenkor meg kell
tisztítani egy darabon a hótól a talajt, el kell helyezni rajta egy rövid bot-
tal feltámasztott nagy bambuszrostát, néhány szem ocsum rizst alájaszórni,
aztán hosszú madzagot kömi a botra, s a madzagot messziről kézbentartva
várni, amíg a madarak leszállnak felcsipegetni az eleséget. Amikor a rosta
alá kerülnek, csak meg kell rántani a madzagot, s már meg is vannak fogva.
Jobbára persze verebek, de akad köztük fehér sávcsang Fejmadár is,
ennek nagyon vad a természete, fogságban nem éli meg a másnapot.

Erre a módszerre Zsun-tu apja tanított, csak hogy én nemigen boldogul-
tam vele. Tisztán láttam, hogy a madarak besétálnak a rosta alá, de amikor-
ra elrántottam a madzagot s odaszaladtam, semmit sem találtam. Naphosszat
próbálkoztam, amíg három-négyet el tudtam csipni közülük. Zsun-tu apja
bezzeg fele annyi idő alatt is tucatjával fogdosta s rakta be őket a zsákjába,
ahol egymás hegyén-hátán csiripeltek. Amikor egy izben a dolog nyitjáról
faggattam, csendesesen mosolyogva csak ennyit mondott:

- Nagyon türelmetlen vagy. Nem tudod kívánni, amíg egészen a közepé-
ig mennek.

Nem tudom, miért, de a családom úgy döntött, hogy iskolába ad, még-
pedig a város legszigorubb iskolájába. Azért talán, mert a bagolyfü huzi-
gálásával megrongáltam az agyagfalat? Vagy, mert tégladarabokat hajigál-
tam a szomszédos Liang-ház udvarába? Netán, mivel felmásztam a kutkává-
ra, hogy onnan ugráljak le? Ki tudja. Egy szó, mint száz: nem járhattam
többé annyit a Százfűkertbe, s bucsut kellett vennem kedves tücskeimtől,
málnáimtól és kuszófügeimtől.

Tanítóm alig félmérföldnyire házunk kapujától keletre, egy kőhídon
tul lakott. A feketére lakkozott bambuszkapun belépve a harmadik helyiség
volt a tanulószoba. Középiütt egy deszkalap volt felakasztva a falra, rajta
felirat: Háromillatu Tanulószoba. Alatta festmény lógott, amely jól megter-
mett, foltos szarvast ábrázolt egy öreg fa tövében. Nem lévén tiszteleti táb-
lája Konfuciusznak, a felirat és a szarvas előtt végeztük el a szertartásos
tisztelgést. Az első meghajlás Konfuciusznak, a második mesterünknek
szólt. Második meghajlásunkra a tanító oldalt barátságosan viszonzta a kö-
szöntést. Magastermetű, sovány öregember volt, őszbecsavarodó szakállal,
hatalmas szemüveggel. Nagy tiszteletet éreztem iránta. Ugy hallottam,
egyike városunk legegényesebb, legerényesebb és legnagyobb tudásu polgá-
rainak.

Már nem tudom, kitől hallottam, hogy Tung-fang Suo, aki ugyancsak nagy tudású férfiú hírében állt, ismert egy rovarfajtát, amelynek kuaj-caj volt a neve, s ha alkoholt öntöttek rá - lévén valamely igazságtalanul meg-hurcolt lélek inkarnációja - semmivé vált. Szerettem volna részletesebben is megismerkedni ezzel a történettel, de Csang mama nem tudott róla - ő végtére is nem volt híres tudós. Gondoltam, most itt az alkalom, megkér-dezhetem a tanítómát.

- Mester, miféle rovar a kuaj-caj? - kérdeztem sietve egy új lecke után, mielőtt még visszaültem volna a helyemre.

- Nem tudom!

Nagyon barátságatlannak látszott, arcvonásai szinte dühösnek mutat-ták.

Megértettem, hogy tanulónak nem illik ilyesfélétet kérdezni, annak csak tanulnia szabad. Nagyműveltségű, öreg tudósról lévén szó, elképzel-hetetlen volt, hogy ne tudja a választ. Ha nem tudta, hát nem akarta meg-mondani. Nálam idősebbek gyakran tettek így, számtalan esetben tapasztal-tam.

Ezért aztán csak a tanulással foglalkoztam. Délig az írásjegyeket gy-a-koroltam, délután párhuzamos kifejezések gyártásával a verscsinálást. Mesterem az első napokban igen szigorú volt, később fölengedett. Közben az olvasásra kijelölt könyvek száma egyre gyarapodott, s a párhuzamos ki-fejezések előírt szótagszáma is fokozatosan bővült: a háromtagúakat ötta-gúak, végül héttagúak váltották fel.

A Háromillatu Tanulószoba mögött szintén volt kert, kisebb ugyan, de itt is fel lehetett mászni a teraszra szilvavirágot szedni, itt is lehetett a földön vagy a kasszia-fákon szöcskék levedlett kitinpáncélja után kutatni. A legjobb foglalatosság volt mégis elfogott legyekkel etetni a hangyákat, mi-vel ez csendben, hang nélkül mehetett végbe. Csakhogy egyszerre tulságo-san sokan nem szökhettünk ki a kertbe, s nem maradhattunk el nagyon soká-ig, mert tüstént felhangzott a mester kiáltása a tanulószobából:

- Ejnye, hová tűnt el mindenki!?

Erre egymásután szépen visszaszívárogtunk, egyszerre nem lehetett. Volt egy vonalzója, de alig használta, s létezett a térdepeltetés is, de ez-zel is ritkán büntetett. Többnyire csak tágrameresztette a szemét, s ránk-kiáltott:

- Olvasni!

Ilyenkor mindenki nekieresztette a hangját, s olvastunk, mint egy bugy-borékoló üst. Egyikünk ezt olvasta: " Oly messze hát az emberség? Ha vá-gyom utána, akkor itt van. " A másik ezt: " Ránevetett valakire, akinek elülső fogai hiányoztak, s így szólt: 'A kutya barlangszája szélesre tá-rult.' " A harmadik pedig: " A felső kilencednél sárkány rejtőzik, de mind-hiába. " Mig a negyedik: " Földjük szegényes, sást, narancsot és grape-fruit-ot hoznak adóba. "

A mester maga is hangosan olvasott. Utóbb a mi hangunk lehalkult, el-csendesedtünk, csak ő deklamált tovább is fennhangon:

- " A vasjogar intett, s minden jelenlévő megdőbönt. "... " Az arany-serleg tulcsordult a bortól, de ezer pohár sem tudta lerészegíteni. "...

Ugy éreztem, valami nagyszerű mű kell legyen, mert mihelyt ehhez a részlethez ért, maga elé mosolygott, felütötte a fejét, s bólogatva egyre hátrább dőlt székében.

Ilyenkor éreztük magunkat a legjobban, amikor a mestert teljesen le-kötötte az olvasás. Némelyek papírsapkákkal az ujjakon bábszínházat ját-szottak. Jómagam rajzoltam, mégpedig regények illusztrációit kopiroztam egymás után Csingcsuan-papírra, ahogy az írásjegyeket szokás a gyakor-

láskor átrajzolni. Amint szaporodtak könyveim; úgy nőtt a lekopirozott rajzok száma is. Ha a könyv olvasásban nem is, a kopirozásban nem kevés előrehaladásra tettem szert. A Rablók megfékezése és a Nyugati utazás című regények illusztrációiról egész kötet másolatom készült, amit aztán később, pénzsűkében eladtam egy tehetős osztálytársamnak. Apjának temetési-papirpénz üzlete volt, amelyben, úgy hallom, most már ő a gazda, s nemsokára felkapaszkodik a dzsentrik közé. De rajzaim bizonyára már régen elkallódtak.

/ 1926. / szeptember 18.

Lu Hszün rajza Vu Csanghoz

Töredékes emlékek

Jen asszony már régen nagymama, vagy talán dédnagymama, de az én akkori időmben még fiatal asszony volt, egyetlen, nálam három-négy évvel fiatalabb fiugyermek anyja. Saját gyermekét szigoruan nevelte, de másokéhoz mindig barátságosnak mutatkozott. Bármilyen rossz fát tettünk is a tűzre, soha nem árult el szüleinknek, ezért legszívesebben az ő portáján vagy háztáján játszottunk.

Példaként hadd említsek meg egy esetet. Telente, amikor korán reggel felfedeztük, hogy a vizeshordót vékony jégréteg vonta be, rögtön nekiálltunk jeget enni. Egy alkalommal Negyedik Sen asszony észrevette, s kiabálni kezdett: " Ne egyétek ! Megfájdul a hasatok ! " Hangjára anyám is kiszaladt, jól ráncbaszedett, s hosszú időre nem engedett játszani bennünket. Találgattuk, ki hozhatta fejünkre a bajt, s miután bizonyosra vettük, hogy Sen asszony, attól kezdve nem emlegettük tisztelettudóan többé. Gyunvet adományoztunk neki, " Hascsikarás "-nak hívtuk.

Nos, Jen asszony nem ilyen volt. Ha meglátta, hogy jeget eszünk, mindig barátságos mosollyal jegyezte meg :

- Ez igen. Egyetek még. Hadd lám, ki tud többet enni?

Nekem azonban vele szemben is voltak fenntartásaim. Egyszer, nagyon régen, amikor még egészen kicsi lehettem, váratlanul toppantam be hozzájuk. Férjével éppen valami könyvet nézett, s amint beljebb kerültem, odatette a szemem elé :

- Nézd csak! Tudod-e, mi ez ?

A könyv egy hálószoza rajzát mutatta, ahol két pucér ember mintha összeakaszkodott volna egymással, de mégsem úgy tűnt, hogy veszekszenek. Bizonytalankodásomat látva mindketten hangos nevetésben törtek ki. Ezt nagyon zokon vettem, úgy éreztem magam, mintha rettenetesen megaláztak volna. Vagy két hétig feléjük sem néztem. Egy más alkalommal - már tizegyynéhány éves lehettem - többedmagammal körbenfogóást játszottunk, versenyeztünk, ki tud többször megfordulni a sarkán. Jen asszony is ott állt oldalt, s a fordulatokat számlálta :

- Nagyszerű ! Már nyolcvankettő! Fordulj még egyet : nyolcvanhárom. Nagyon jó, nyolcvannégy !

Csak hogy az éppen forgásban levő A Hsziang hirtelen elesett, nagy-nénje meg éppen akkor jött be a kapun. Mire Jen asszony így folytatta :

- No tessék. Hát nem eszik ? Mert hiába beszélnek neki. Nem megmond-tam, hogy ne forogj ?!...

Mindennek ellenére csak szerettünk hozzá járni. Mert, ha példának okáért bevert fejünkön hatalmas puppal anyánkhoz mentünk, szerencsés esetben alaposan megszidott, aztán bekenet valami gyógyszerrel, rosszabb esetben nem volt, amivel bekenjen, ellenben kaptunk néhány fülest s még jól meg is mosta a fejünket. De Jen asszony nem zsörtölődött, hanem rögtön szesszel nedvesített hintőporos borogatást rakott a sebhelyre, mondván, hogy ettől nemcsak a fájdalom szűnik meg, de később a heg sem fog látszani.

Apám halála után is gyakran jártam hozzájuk, most már nem azért, hogy

a gyerekekkel játsszam, hanem, hogy velem, vagy férjével beszélgetve elüsem az időt. Akkortájt úgy éreztem, amnyi mindent kellene előteremtenem, olvasnivalót, ennivalót, csakhogy nem volt rá pénzem. Amikor egy napon erről esett szó, Jen asszony azt mondta :

- Hát végy el anyád pénzéből. Az ugyanis a tiéd, nem ?

Mondtam neki, hogy anyámnak nincs pénze, mire azt válaszolta, hogy el lehetne adni az ékszereit. Ellenvetésemre, hogy nincsenek ékszerei, így folytatta :

- Talán elkerülte a figyelmedet. Nézz csak körül alaposan a konyhai szublódban. A fiókok sarkában biztosan találsz némi gyöngyfésleget...

Tanácsait nagyon furcsának találtam, s megint felhagytam a látogatásaimmal. De néha igencsak elfogott a vágy, hogy kinyissam a konyhafiókot s alaposan körülnézzek benne. S ime, egy hónap sem telt bele, máris fülembe jutott a pletyka, amely szerint mindenféle dolgokat loptam el hazulról, s a holmikát elkótyavetyéltem volna. A pletyka eredetével tisztában voltam, manapság bizony megfognám a pletykászák róka farkát, csak legyen lap, amely szidalmaimat közreadja. De akkor még nagyon fiatal voltam : amint elért a pletyka, szinte még magam is úgy éreztem, mintha tényleg elkövettem volna a bűnt. Félttem az emberek szemébe nézni, félttem anyám vigasztaló babusgatásától.

Rendben van. Akkor inkább - elmegyek.

Igen ám, csakhogy hová ? S. városában már minden arc régen ismerős volt, mi több, egy kicsit a vesébe is beleláltam. Másféle népeket kell keresnem, olyanokat, akiket a S.-beliek nem győznek ócsárolni, legyenek akár állatok avagy ördögök. Akkortájt az egész város egy nemrég nyílt iskolát csepült, amelynek " Kinai-Nyugati Tanintézet " volt a neve. A kinain kívül nyugati nyelveket és matematikát is tanítottak benne. De máris a közvélemény céltáblájává vált : a szent könyvekben járatos írástudók a Négy Könyvből összegyűjtött frázisokból még egy un. nyolcrészes esszét is fabrikáltak rá, hogy nevetség tárgyává tegyék. E jeles mű aztán bejárta az egész várost, az emberek kitűnő tréfának tartották. Ma már csak " a taglalás kezdete " című rész elejére emlékszem, amely így hangzott :

"Hszü Ce így szólt a barbárhoz, mondván: Eleddig úgy tudtam, hogy a kinaiak átformálták a barbárokat, arról nem hallottam, hogy a barbárok formálták volna át őket. Ma bezzeg másképpen van: a gébicsnyelvű barbár beszédet mind kellemetesnek találja, aki csak hallja..."

A többit elfelejtettem, nagyjából olyasféle vélekedéseket tartalmazott, amiket manapság hallani arról, hogyan óriz meg mindnyájunkat a " nemzeti lényeg ". Magam sem voltam azonban megelégedve ezzel az iskolával, mert csak kinait, matematikát, angolt és franciát tanítottak benne. A hangcsoui " Igazságkereső Tanintézet "-ben oktattak még új tantárgyakat, de ott is sok volt a tandíj.

Olyan iskolák, amelyekben nem kellett tandíj, csak Nankingban voltak. Elmentem hát Nankingba. Ma már nem tudom, hogy hívták azt az intézményt, amelybe először iratkoztam be - úgy tűnik, az 1911. évi forradalom után egy ideig " Villámlás Tanintézet " volt a neve ; olyasféle elnevezés volt ez, mint amilyenekkel Az istenekké avatottak listája című műben találkozhatunk: a " Végső Elv pozíciója ", a " Zűravaros Kezdet Pozíciója " és hasonlók. Elég az hozzá, hogy amint a második kapun is tuljutott az ember, rögtön megpillanthatott az iskola udvarán egy 20 láb magas hajóárbócot és egy nem tudni, milyen méretű kéményt. A tanrend egyszerű volt, hetente csaknem négy teljes napon át angolt tanítottak : " It is a cat. " " Is it a rat? " Egy napot régi kínai szövegek olvasásának szenteltünk: " Az ur mondá: Jing Kao-su igazán jámbor. Szereti anyját, nagy hatással van Csuang Kungra. "

Végül további egy napon dolgozatokat kellett fogalmaznunk különféle témákról: arról, hogy "aki megismeri magát és másokat, száz csatában is győzni fog", meg "Jing Kao-suról", arról, hogy "a felhők a sárkánytól, a szelek a tigristől erednek", meg, hogy "aki megeszi a káposzta-torzását, százféle dolgot is el tud végezni."

Az ujonnan felvettek persze csak harmadosztályu tanulóknak számítottak. Diákszobájukban egy ágygal egy asztal és egy lóca járt, s az ágyhoz csak két szál ágyszékát kaptak. Nem úgy az első két osztályba tartozók: őket két asztal is megillette, két vagy három padkával, s ágyszékából is három járt nekik. Ezek nem csak az órákra vonultak méltóságteljesen, hónuk alatt egész halom nagy, vaskos külföldi könyvvel, - s nem úgy ám, mint a harmadosztályosok, akik csak az egy kötetnyi "primer"-rel, azaz alapfoku angol nyelvkönyvvel és a Co Kommentárjainak négy füzetével vitézkedtek -, hanem amikor nem volt náluk semmi, karjukat akkor is úgy tartották mereven oldalt, mint a rák a lábait, hogy a mögöttük járó alsóbb osztályosok soha nem kerülhettek elébük. A notabilitások és nagyságok e ráktartásu fajtája ma már a messzeség kódébe tünt, de négy-öt évvel ezelőtt az oktatásügyi minisztérium rozszantlábu ágy-székeében még felfedeztem egyet. Igaz, ez a finom ur nem a Villámlás Tanintézetből származott el - ami csupán arra mutat, hogy a ráktartás országszerte mennyire el volt terjedve.

Az árbóc azonban kedves látvány volt. Nem azért, mintha "büszkeség felmagasodva" valamit szimbolizálni akart volna - ahogy ezt a "keleti szomszéd" "kinaszakértői" állítanák. Hanem, mert olyan magasra nyult, hogy a hollók, varjak is csak a derekán elhelyezett fakorongon tudtak megtelepedni. Ha valaki felmászott a csucsára, elláthatott a közeli Oroszlánhegyig s a távoli Mocsou-tóig is. Az igazat megvallva azonban arra már nemigen emlékszem, hogy valóban el lehetett-e ilyen messze látni. A felmászás különben nem járt kockázattal, mert alatta háló feszítettek ki, s ha netán lepottyant volna róla valaki, éppencsak fennakadt volna a hálóban, mint holmi halacska. Azután, hogy felszerelték a hálót, állítólag nem is esett le senki.

Az iskola területén eredetileg volt egy tavacska is, hogy a diákok uszni tanuljanak. Két kisdíák azonban beléfulladt, ughogy amikor én odakerültem, már régen betemettek, sőt egy kis Kuan Ti-templomot is emeltek fölébe. A templom mellett írott papirok elégetésére szolgáló cserépkályha állt, nyílása felett keresztiben négy nagy írásjegy figyelmeztetett: "Tiszteled az írott papirt!" Csak az volt a baj, hogy a tó betemetése miatt nem lehetett kiengeszteni a két vízbefult kísértő lelkét. Folyvást ott kószáltak a környékén, a "Könyörületes Démonisten, Szentséges Kuan Ti Ur" minden igyekezete ellenére. Az iskola vezetői megértő emberek lehettek, mert minden évben, a hetedik hónap 15. napján felkértek néhány buddhista barátot, hogy tartsanak engesztelő szertartást a tornacsarnokban. Ilyenkor az egyik jól megtermett, vörösarcu, kövér barát, fején papi süveggel, összetett kezekkel egész sor varázsigét mormolt el.

Hajdanvolt tanulóársaim, akikre egész éven át a szentséges Kuan Ti Ur nyomása nehezedett, csak ez alkalommal érezhettek megkönnyebbülést - hogy miféle megkönnyebbülést, azt persze nem igen tudhattam. Ezért ilyen alkalmakkor mindig eszembe jutott: nem árt némi óvatosság, ha diák az ember.

Végül is csak nem találtam helyem az iskolában, bár sehogy sem voltam képes megmagyarázni a magam számára kényelmetlenség-érzésem mi-benlétét. Ma már megtaláltam a nagyjából megfelelő kifejezést rá: "ópiumos kábultság", vagy valami hasonló lehetett ez az érzés. Nem tehettem egyebet, odébb kellett állnom. Manapság persze csak úgy odébbállni sem

lehetne egykönnyen: az "igaz úriemberek" még azt állítanák, hogy a sárگا földig leteremttem az embereket, meg, hogy "primadonnáskodom", s egy-két epés szóval tüstént rendreutasítanának. De akkoriban nem sokat jelentett az ilyesmi, lévén a diákok évi járandósága csupán két liang ezüst, amelyből az első három hónap próbaidőszakában mindössze 500 vent költöttem el. Minden további nélkül elmentem hát felvételizni a Bánya- és Vasúti A-kadémiára. Azt hiszem, így hívták az intézményt, bár nem emlékszem pontosan; irataim meg nincsenek a kezem ügyében, nem tudok utánanézni. A felvételi vizsga nem volt nehéz, bekerültem.

Itt nem "It is a cat" járta, hanem "Der Mann, Die Weib, Das Kind". A kínai órán itt is "Jing Kao-su igazán jámbor" - típusú szövegeket olvastunk, csak még hozzávettük a Csu Hszi-féle Hsziao-hszüe kommentált kiadását. A dolgozatok témáiban ugyancsak volt némi eltérés: korábban például nem írtunk olyasmiről, hogy "ha a munkás jól akarja végezni a dolgát, előbb meg kell élesítenie szerszámaikat".

Tanultunk továbbá un. természettudományi ismereteket, földtudományt, "fém- és kő tudományt" - vagyis csupa vadonatúj dolgot. Megjegyzendő azonban, hogy a két utóbbi a mai geológiát és ásványtant jelentette, nem pedig a földrajztól meg a régi bronz- és kőfeliratok tanulmányozását. A sinek met-szeti ábrázolása kissé nehezen ment ugyan, nem is beszélve a párhuzamosok szerkesztéséről. A második évtől aztán olyan igazgatót kaptunk, aki az "új párt", azaz a modern eszmék híve volt, s aki hintóban ülve is folyvást ezek szócsövét, a Sivupaot olvasta. A kínai nyelvi és irodalmi vizsgára is maga tűzte ki a tételüket, amelyek egészen mások voltak, mint a szaktanáriéi. Egy ízben Washingtonról kellett írunk, mire a kínai nyelv tanára riadtan jött érdeklődni hozzánk: "Mi a csuda ez a Washington?..."

S divatba jött a modern könyvek olvasása is. Miután tudomásomra jutott, hogy Kínában létezik egy könyv, Esszé a fejlődésről címmel, egy vásárral elrohantam a déli városrészbe, s megvettem magamnak. A fehérpapírú, könyvnyomatos, vastag kötet kerek ötszáz ven-be került. Mihelyt felnyitottam, rögtön láttam, hogy szépformájú írásjegyekkel nyomták. Első mondatai így hangzottak:

"Huxley magányosan él Londontól délre fekvő házában. A ház mögött hegyek, körülötte a vadon, s a kerítésen túl minden a szem elé tárul. Huxley azon töpreng, milyen lehetett itt a világ kétezer évvel ezelőtt, mielőtt a nagy római hadvezér, Julius Ceasar erre járt? S arra a következtetésre jut, csakis a sötétség és zürzavar állapotában lehetett, ahogy Isten megteremtette..."

Nocsak! Ki hitte volna, hogy valahol a nagyvilágban egy Huxley ül a dolgozószobájában és gondolkozik? Még hozzá milyen újszerűen gondolkodik? Habzsolva olvastam tovább, s egymás után bukkantak elő a "küzelem a létért", a "természetes kiválasztódás" fogalmai, Szokratész, Platon nevei, a sztoikusok - és így tovább. Az iskolában is berendeztek egy folyóiratot, ahol a Sivupaon kívül a Fordításgyűjtemény is megtalálható volt, címlapján hivatkozóan képlettek egy Csang Lien-csing típusú művész kalligráfiai.

- Valami nincs rendben nálad, te gyerek. Itt van egy cikk, olvasd el. Másold le és egy olvasd! - mondta szigorúan családomban egy idősebb tagja, s átnyújtott egy újságlapot. Belenéztem. A cikk így kezdődött: "Hszü Jing-kuj alnyvalói tisztelettel jelentik a trónnak..." Ma már egy mondattal sem emlékszem többre, de bizonyos, hogy Kang Ju-vej reformtörekvéseit támadta. Sőt, arra sem emlékszem, lemásoltam-e végül a cikket, vagy sem.

Mivel csak nem találtam úgy, hogy "valami nincs rendben" nálam, szabad időmben ugyanugy majszoltam a szézámmagos pogácsát, mogyorót és paprikát, s ugyanugy olvastam a fejlődésről szóló esszét, mint korábban.

Volt azonban egyszer úgy is, hogy nagyon bizonytalan időket éltünk át. Ottartózkodásom második évében híre ment, hogy az intézményt meg akarják szüntetni. Nem volt ebben semmi különös, hiszen eredetileg azért állították fel, mert Csöcsiang és Csiangszu tartományok főköormányzója / aki, azt hiszem, Liu Kun-ji lehetett / értesülése szerint a Zöldsárgány-hegyi szénkitermelés nagy jövő előtt állt. Amikorra azonban az iskola beindult, a szénbánya műszaki gárdájának már felmondtak, akivel pedig felváltották, azon nem igen lehetett eligazodni. Azzal érveltek, hogy az előző gárda tulajdonképpen sokba került, meg, hogy alábecsülték a bánya beindításának nehézségeit. Nem telt bele egy év, s már azon sem lehetett eligazodni, hol található egyáltalán a szén. A kitermelt mennyiség végül csak arra volt elegendő, hogy két vízvíznyomást működtessenek. Leszivatták a vizet, hogy kibányászassák a szén, a kitermelt szénnel pedig a vizet szivattyuzó gépeket üzemeltették, vagyis a bevétel és kiadás számláit egyazon aktuális egyenlítették ki. Minthogy a bányaművelés nem hajtott hasznát, a Bánya- és Vasutügyi Akadémia fenntartásának sem volt értelme, de végül - hogyan, hogyan nem - mégsem szüntették meg. Amikor aztán harmadéves korunkban leszálltunk a bányába, siralmas állapotban találtuk. A szivattyuk ugyan működtek még, de a vágatokban lábnyi magasan állt a víz, amely felülről is csöpögött. Néhány, kísértetfigurára emlékeztető bányász ilyen körülmények között végezte itt a munkáját.

A végzés felé természetesen mindnyájan nagy várakozással tekintettünk. Mégis, mikor elkövetkezett, valami csalódásfélélet éreztünk. Felmásztunk néhányszor az árbócra, de mondanom sem kell, hogy nyomába sem léphetünk egy valódi tengerésznek. Hallgattuk egy-két éven át az előadásokat, leszálltunk néhányszor a bányába - s máris tudtunk volna aranyat, ezüstöt, rezet, vasat, ólmot bányászni? Bizony, még magamban sem éreztem semmiféle garanciát erre, korántsem volt olyan könnyű, mint dolgozatot írni arról, hogy "ha a munkás jól akarja végezni a dolgát, előbb meg kell élesítenie szerszámaikat." Attól, hogy az ember husz öl magasra mászik, vagy ugyanannyira hatol a föld mélyébe, még semmit sem tud. A tudományt hiába kereszte égbefurva, kutatta földbe-szállva - a legmagasabb kékből, s a világ mély erében, - a sárga forrásokban... , nem találta." Csak egy kiut maradt tehát számomra : külföldre menni.

A külföldön való továbbtanulást a hatóságok engedélyezték, s úgy döntöttek, hogy ötünköt küldenek Japánba. Miután egyikünk visszalépett, mert nagyanyja se élt, se halt bánatában, négyen maradtunk. De hogyan készüljünk fel, hiszen Japán más, mint Kína? Egy idősebb diáktársunk, aki egy évvel korábban végzett, mint mi, már megfordult Japánban, s kellett, hogy tudjon egyet-mást az ottani viszonyokról. Amikor elmentünk hozzá, hogy kikérjük a tanácsát, nagy fontoskodva így nyilatkozott :

- Japán zoknit a világegyetem sem szabad hordani, kínai zoknit kell többet vinni. Azt hiszem, a papírpénz sem ér sokat, az elvinni szándékolt pénzt jobb lenne átváltani japán készpénzre.

Mind a négyen megígértük, hogy tanácsai szerint járunk el. Nem tudom, mire jutottak a többiek, én Sanghajban mind beváltottam a pénzem japán ezüstpénzre, s vittem magammal tíz pár kínai zoknit is, mégpedig fehérre.

Hogy mi történt azután? Azután diákegyenruhába s bőrcipőbe kellett bujnunk, a kínai zokniknak semmi hasznát nem vettük. Az egy jen-es ezüstpénzt a japánok régen kivonták a forgalomból, úgyhogy pótlólag még át kellett váltanom fél jen értékű ezüst- és papírpénzt.

/1926./ október 8.

Tokiói szállásunkon felkelés után rendszerint rögtön az ujságokat bujtuk. A diákok jobbára az Ashahi Shinbunt és a Jomiuri Shinbunt olvasták, akik meg kizárólag a társasági pletykák után érdeklődtek, a Niroku Shinbunt forgatták. Egy reggel elsőnek mindjárt egy Kinából érkezett távirati jelentés ötlött a szemünkbe, nagyjából így hangzott :

" Jo Shiki Rin megölte En Minget, Anhuj tartomány kormányzóját. A tettest azonnal elfogták. "

Amikor első meglepetésünkből magunkhoz térünk, felvillanyozva tárgyaltuk meg a dolgot, találgattuk, ki lehetett a gyilkos, kinaiul melyik három irásjegyet adná ki a nevét. Am aki Saohszingből származott, s nem csupán tankönyveket olvasott, rögtön kitalálhatta. A tettes Hszü Hszü-lin volt, aki előbb ösztöndíjjal Japánban tanult, majd miután tanulmányait félbeszakítva hazatért, Anhuj tartomány kijelölt vezetőjeként a rendőrség felügyelője lett, vagyis éppen olyan funkcióban volt, hogy végezhetett a kormányzóval.

Ezután mindenki azt jóslgatta, hogy bizonyára a legsúlyosabb büntetés vár rá, aminek kihatásaitól családja, nemzetsége sem menekülhet. Nem sokkal később további híreket kaptunk : hogy Saohszingban meggyilkolták Csiu Csin kisasszonyt, hogy Hszü Hszü-lin szívéet kivágták, megsütötték és megették En Ming testőrei. Fel voltunk dülva a dühtől és haragtól. Néhanyan közülünk titokban összegyűltek, utipénzt hajtottak fel, s ez alkalomból jól jött egy ronin, azaz japán kőbor lovag, aki, miután nagykeblűen elfogyasztott egy tintahalat s felhajtotta borát, utnakindult, hogy áthozza Hszü családját.

Ezt követően a szokásoknak megfelelően az ugyanazon tartományból való is tartottak egy összejövetelt, amelyen megemlékeztek a mártirokról s szidalmazták a mandzsukat. Majd valaki javasolta, hogy küldjünk tiltakozó táviratot Pekingbe, amelyen megbélyegezzük a mandzsú kormány barbárságát. Erre a gyűlés két táborra szakadt, az egyik támogatta, a másik ellezte a javaslatot. Én mellette voltam, de amikor befejeztem a felszólalásomat, valaki mély, öblös hangon megjegyezte :

- A megölteket megölték, a holtak meghaltak, mi a fenének még táviratozni is?

Egy magas, robusztus, hosszuhaju ember volt a hang tulajdonosa, akinek szeme fehérjében alig látszott fekete szembögara s mindig úgy nézett, mintha megvetné az embert. Ott guggolt a gyékényen, s valahányszor felszóltam, mindegyre ellenem foglalt állást. Már elejétől különösnek találtam, s figyeltem szereplését, de csak most kezdtem érdeklődni utána: ki volt a beszélő, hogy lehet ennyire érzéketlen? Valaki, aki ismerte, közölte velem, hogy neve Fan Aj-nung, s Hszü Hszü-lin tanítványa.

Ektelen haragra gerjedtem. Hiszen ez nem is ember! - gondoltam. Tanítóját megölik, s ez még egy táviratküldéstől is fél ! Energikusan követeltem hát, hogy küldjünk táviratot, s vitatkozni kezdtem vele. Végül a táviratpártiak kerültek többségbe, s neki engednie kellett. Ezután meg akartuk választani a távirat megszóvegezőjét.

- Minek választani ? Világos, hogy a javaslattevőnek kell megfogalmaz-

nia - mondta ekkor.

Éreztem, hogy - noha nem indokolatlanul - megint rám céloz. Én azonban amellettszálltam sikra, hogy ilyen ünnepélyes gyászu szöveget olyasvalakinek kell megfogalmaznia, aki jól ismerte a mártirt életében. S lévén, hogy mindenki másnál közelebb állt hozzá, gyásza és felháborodása is mélyebb kell legyen, ezért írása is minden bizonynal nagyobb hatásu lesz. Ezen megint vitatkozni kezdtünk, aminek eredményeként sem egyikünk, sem másikunk nem akarta csinálni, mig végül mégis felvállalta valaki. Ezután szétoszlottunk, s csak a fogalmazó és két aktivista maradt ott, hogy a szöveg elkészültével feladja a táviratot.

Ettől kezdve mindig az volt az érzésem, hogy ez a Fan Aj-ning nemcsak furcsa ember, de ráadásul nagyon gonosz is. Eleinte azt hittem, nincs a világon gyűlöletreméltoőbb fajta a mandzsuknál. Csak most tudtam meg, hogy bizony van, s éppen Fan Aj-ning közöttük az első. Ha Kina nem akar forradalmat, ám legyen; de ha igen, akkor mindenekelőtt Fan Aj-ningot kell félreállítani.

Mégis, utóbb mintha lassacskán megenyhült volna ez az ítéletem róla, végül egészen el is felejtettem, hiszen ezután már nem találkoztunk. Míg nem a forradalom kitörése előtti esztendőben, amikor szülővárosomban tanítottam, egy tavaszvégi napon vendégszobánkban váratlanul meg nem pillantottam egy embert. Csak néhány másodpercig mérlegeltük egymást, aztán egyszerre szólaltunk meg:

- Nicsak, Fan Aj-ning!

- Nicsak, Lu Hszün!

Akaratlanul felneveltünk, szomorúkásan neveltünk egymáson. A szeme nem változott, de különösnek találtam, hogy hajában alig néhány év után már fehér szálak mutatkoznak. Meglehet, eredetileg is ott voltak, csak korábban nem figyeltem fel rá. Elyűtt vászonzekét viselt, lábán szakadozott nemezpapucsot, nagyon szegényesen nézett ki. Felidézvén az elműt éveket, elmesélte, hogy utóbb nem volt pénze tandijra, nem tanulhatott tovább odakint, ezért hazajött. Visszatért szülőhelyére, s lenézés, elutasítás, üldöztetés lett az osztályrésze, szinte nem volt hely, ahol megmaradhatott volna. Mostanra vidéken húzta meg magát, s néhány kisiskolás tanítványából él. De mivel néha nagyon elviselhetetlennek érzi helyzetét, hajóra ül, s be-be-látogat a városba.

S mert azt is elmondta, hogy mostanában rákapott az italra, hát ittunk egyet. Ettől kezdve valahányszor a városban járt, okvetlenül felkeresett, s nagyon összemélegettünk. Ha becsíptünk, összehordtunk minden badarságot, még anyám is nevetett, ha véletlenül hallott bennünket. Egy napon hirtelen eszembe jutott az a régi gyűlés, amit mi, egy tartományból valók tartottunk Tokióban.

- Tulajdonképpen mi volt az oka, hogy akkor mindvégig ellenem voltál, mégpedig láthatólag nagyon is szándékoltan? - kérdeztem.

- Hát nem tudod? Mert kezdettől ki nem állhattalak. Nemcsak én, a többiek sem.

- Ezt megelőzően is tudtál már rólam?

- Hogyne tudtam volna. Nem Ce-jing és te jöttetek elénkbe, amikor megérkeztünk Jokohamába? Lenéztél bennünket, csak a fejed csóváltad - emlékszel?

Gondolkoztam egy kicsit, s eszembe jutottak a dolgok, bár vagy hét-nyolc év telt el azóta. Ugy történt, hogy Ce-jing eljött hozzám s rábeszélte, menjünk el Jokohamába fogadni a tartományunkból ujonnan érkező ösztöndijasokat. Befutott a gőzhajó, s láttuk, hogy egész csoport, tizegynéhány ember érkezett, s mihelyt partraszálltak, máris vitték csomagjaikat a vámhi-

vatalba, átvizsgálásra. A vámhivatalnok a ruhásbőröndben kotorászott, s egyszerre csak egy pár himzett cipőcskét halászott elő, amelyet elkötött lábu nők szoktak viselni. Tüstént abbahagyta foglalatoságát, kézbevette, s tüzetesen szemrevételezte őket. Engem nagyon bosszantott a dolog : minek hoznak magukkal ilyesmit ezek a süket férfiak ? - gondoltam magamban. S lehet, hogy ekkor akaratlanul is megcsóváltam a fejem. A vámvizsgálat befejeztével még üldögéltünk egy kicsit a fogadóban, aztán máris vonatra kellett szállnunk. Am most meg udvariaskodni kezdtek ezek a tanult emberek a kupéban, egymásnak akarták átengedni az ülőhelyeket. Se vége, se hossza nem volt a huzavonának, közben a vonat elindult, s ahogy megrándult a kocsi, néhányuk elesett. Ekkor is elfogott a bosszuság, így füstölögtem : hát ezek még az ülőhelyeket is rangsorolják ?... S lehet, hogy akaratlanul megint megcsóváltam a fejem. De mindmáig eszembe se jutott, hogy ebben az udvariaskodó csoportban ott volt Fan Aj-nung is. S nemcsak ő, hanem - szégyenkezve kell bevallanom - ott volt az anhuji ütközetben később hősi halált halt Csen Po-ping is, a halálra kintzott Ma Cung-han is. S még néhányan azok közül is, akik utóbb börtönök mélyére zárva csak a forradalom után látták meg ismét a napvilágot, testükön mindörökre hordozva a börtönhóhéraik által okozott sebek helyét. Én meg mit sem sejtve, fejcsóválva utaztam velük Tokióig. Ugyanazon a hajón érkezett Hszü Hszü-lin is, de nem ezen a vonaton utazott, mert feleségével együtt már Kobéban ki szállt, s onnan ment tovább.

Erzésem szerint tehát két ízben csóválhattam akkor a fejem, nem tudom, melyik alkalommal vehették észre. Minthogy ülőhelyeiket zajongva, lármázva kinalgatták egymásnak, a vámvizsgálat során pedig csendben voltak, csakis a vámhivatalban figyelhettek fel rá. Megkérdeztem Aj-nungot, s valóban ugy esett.

- De váltig nem értem, miért hoztátok magatokkal azt a holmit. Kié volt ?

- Kié lett volna, ha nem a feleségemé ! - meresztette rám szinte csupa-fehér szemét.

- Tokióban ugyis nagylábunak kellett volna tettetnie magát, mi szükség volt hát rá ?

- Ki tudja ? Tőle kérdezd meg.

A tél közeledtével nyomasztóbbá vált a helyzetünk, de az ivás, tréfálkozás azért folytatódott. Aztán egyszerre csak kitört a vucsangi felkelés, s utána Saohszing is felszabadult a mandzsu uralom alól. Aj-nung már másnap bejött a városba, fején egy olyasféle filcsapkával, amelyet a parasztok is gyakran szoktak hordani. Soha ilyen mosolygósnak nem láttam az ábrázátát.

- No, Hszüün barátom, ma nem iszunk. Meg akarom nézni a szabad Saohszinget. Menjünk együtt.

Kimentünk, jártunk egyet az utcákon. Mindenütt fehér zászlók lobogtak. Ám a külsőségek mögött minden maradt a régiben, mivel a helyi katonai kormányzatot is megint néhány régivágású dzsentri szervezte meg. Egy vasutársasági részvényes lett a közigazgatás vezetője, egy hitelbank tulajdonosa az arzenál főnöke - és így tovább. Igaz, ez a katonai kormány végül is nem volt hosszúéletű, mivel néhány fiatal fellépett ellene, mire csapatával megérkezett Vang Csin-fa Hangcsouból - ámbár ez akkor is megtörtént volna, ha nincs megmozdulás. Bevonulása után rögtön körülvették a léhűtők, meg a forradalmi párt ujdonsült tagjai, ő meg nagyban uralkodott, mint katonai kormányzó. Nem telt bele tíz nap, s emberei a jamenben, akik vászonruhákba öltözöttek érkeztek, már prémmel bélelt köntösökben járkáltak, noha egyáltalán nem volt hideg.

Nekem a tanítóképző intézet igazgatói posztja lett a rizsescsészém, Vang kormányzó 200 jüant utalt ki az intézmény finanszírozására. Aj-nung tanfelügyelő lett, s bár még ugyanazt a vászonköntöst viselte, mint korábban, már nem igen ivott, s vajmi kevés ideje jutott csevegésre. Mivel hivatali munkája mellett órákat is adott, igazán volt mivel foglalatoshodnia.

- Nem mennek a dolgok ezekkel a Vang Csin-fa-félékkel - mondta egy nap méltatlankodva egy fiatal látogatóm, aki tavaly részt vett az előadásaimon. - Lapot akarunk indítani, hogy ellenőrizhessük őket, de szükségünk lenne az ön nevére. Ce-jing és Tö-csing urak is támogatnának bennünket. Közügyről lévén szó, biztosra vesszük, hogy nem fogja visszautasítani felkérésünket.

Megadtam beleegyezésemet. Két nap elteltével láttam egy röpcédulát, amelyen az újság megindulását jelentették be, s támogatók gyanánt valóban három személy volt feltüntetve. Őt nap múlva megjelent a lap, kezdetben a katonai kormányt és tagjait szapulva, utóbb a kormányzót, majd a kormányzó rokonait, földijeit, ágyasait is...

Már tizegynéhány napja tartott a szidalmazás, amikor tudtomra hozták, hogy mivel pénzt csaltunk ki a kormányzótól, s ráadásul még szapuljuk is őt, el fog küldeni valakit hozzánk, aki pisztolyával valamennyiünket lepuffant.

Közüllünk senki nem vette szívére a dolgot, kivéve anyámat, aki nagyon aggódott, s könyörgött, hogy ne menjek ki a házból. De én csakúgy jöttem mentem, mint máskor. Megmagyaráztam neki, hogy Vang Csin-fa nem jön lelőni bennünket, hiába járta ki a gengszteregyetemet, embert ölni nem olyan egyszerű dolog. Különb is a pénzt az iskola fejlesztésére tőle kaptam, ezt neki tudnia is kell, ezért csak beszél a levegőbe.

Persze, hogy nem jött öldökölni senki. S amikor levelet irtam, hogy további támogatást kérjek, megint kaptam kétszáz jüant. De azért a kormányzó sértve érezte magát, mert megüzente, hogy több pénz nincs!

Csak hogy Aj-nung olyan újabb híreket kapott, amelyek meglehetősen nehéz helyzetbe hoztak. Ezek szerint a "kicsalásra" történt utalás nem az iskola anyagi támogatására juttatott pénzre, hanem egy másik, a lapkiadónak juttatott összegre vonatkozott. Minthogy a lap megjelenése után napokig tele volt szidalmakkal, Vang Csin-fa elküldött egy embert, aki ötszáz jüant hozott a kiadónak. Erre ifjaink rögtön gyűlést tartottak, amelynek egyik kérdése az volt, elfogadják-e az összeget? Ugy határoztak, hogy igen. A másik kérdés pedig így hangzott: folytatódjék-e a szidalmazás, miután elfogadták a pénzt? Erre is igennel döntöttek. Indokolásuk szerint azzal, hogy a pénzt elfogadják, a kormányzó maga is részvényessé válik, s ha a részvényes rosszul viseli magát, természetes, hogy szidni lehet.

E hírek hallatán tüstént a kiadóba siettem, megtudakolni, megfelelnek-e a valóságnak? Minden igaznak bizonyult. Amikor ezután néhány szót szóltam arról, hogy nem kellene elfogadni a pénzt, valaki, akit könyvelőnek neveztek, sértődötten megkérdezte:

- Miért ne fogadjon el egy lapkiadó részvénybefizetéseket?

- Mert ez már nem részvénybefizetés...

- Hát akkor mi?

Nem folytattam. Az ilyesféle ügyekről régóta megvolt a véleményem. Ha tovább részleteztem volna, hogy mi is belekeveredünk, még azzal vádolt volna, hogy tulságosan is féltém fabatkát sem érő életemet, semhogy a köz javára áldoznám. Vagy a lap másnapi számában máris arról olvashattam volna, hogy milyen reszketve félem a halált.

A dolgok azonban szerencsésen alakultak. Levelet kaptam Csi-futól, aki sürgetett, hogy menjek Nankingba. Ezt Aj-nung is nagyon helyénvalónak

látta, mert lehangoltan azt mondta :

- Megint úgy megy minden, mint régen. Nem lehet itt megmaradni. Máris indulj...

Megértettem elhallgatott szavait, s elhatároztam, hogy elutazom Nankingba. Előbb azonban a kormányzói hivatalba mentem, s benyújtottam lemondásomat, amit természetesen elfogadtak. Egy szipogóorrú átvevőt küldtek ezután az iskolába, akinek átadtam a számlákat és a maradék-egy mao és két rézjüan készpénzt, s már meg is szüntem iskolaigazgató lenni. Utódom Fu Li-csen, a Konfuciusz Társaság elnöke lett.

Az újság- ügy két-három héttel Nankingba érkezésem után zárult le az- zal, hogy egy csapat katona feldulta a szerkesztőséget. Ce- jing vidéken tartózkodott, nem történt baja, Tö- csingnek azonban, aki éppen a városban volt, bajonetszurás érte a combját. Éktelen dühbe gurult - amit nem lehet csodálni, hiszen bizonyára ugyancsak fájhatott neki. Haragja csillapultával levetette ruháit, s így csináltatott fényképet magáról, hogy ország- világnak megmutathassa a hűvelyknyi nagyságu sebet. A képhez körlevelet is szerkesztett, amelyben megírta az esetet, s mindenhová szétküldte, hogy leleplezze a katonai kormány barbárságát. Nem hinném, hogy bárki megőrizte volna máig ezt a fényképet, amelyen kis mérete miatt oly apróra zsugorodott a bajonett okozta seb, hogy szinte nem is volt látható. Ha nem lett volna hozzá magyarázat, joggal lehetett volna valami félnótás szélhámos nudista fényképének tartani. Féltő, ha ma Szun Csuan- fang marsall kezébe kerülne, még be is tiltaná.

Akkortájt, amikor Nankingból Pekingbe kerültem, a Konfucius Társaság igazgatóvá lett elnöke Aj- nung tanfelügyelőségi felosztására is talált módot, így aztán megint a régi, forradalom előtti Aj- nung lett belőle. Gondoltam, Pekingben majd keresek számára valami munkát, amiben ő nagyon reménykedett, de sajnos, munkalehetőség nem volt. Később egy ismerőséhez költözött, náluk élt, irogatott nekem is, de helyzete egyre nyomorúságosabbá vált, egyre többet panaszkodott. Végül el kellett költöznie az ismerős családtól, egyik helyről a másikra vetődött. Nem sokkal utóbb aztán váratlanul azt a hírt kaptam egy földijétől, hogy a folyóba esett és vízbe- fult.

Feltételeztem, hogy öngyilkos lett. Kitűnő uszó volt, egykönnyen nem fulladhatott vízbe.

Éjjel magányosan üldögéltem szállásomon, mélyen megrendülve s mégis reménykedve, hátha nem igaz a hír. Éreztem ugyanakkor, hogy bizony nagyon valószínű, bár nincs rá bizonyíték. Nem tudván mihez kezdeni, irtam négy verset, amelyek megjelentek egy napilapban, de mára szinte teljesen elfelejtettem őket. Csak hat sorra emlékszem az egyikből, az első négy így hangzott :

Bor közben mindenről volt szó az ég alatt,
de te csak módjával emeled poharad.
Most, hogy a nagyvilág is csunyan berugott,
méltán vészelt el, ki kocaivó maradt.

A közbülső két sort elfelejtettem, az utolsó kettő eképp szólt:

Barátaim szerte, mint felhők az égen,
magam is porszemként hanyódom a szélben.

Részletesen akkor ismerkedtem meg a történetekkel, amikor később hazalátogattam szülőföldemre. Aj- nung eleinte semmiféle munkát nem kapott, mert senki sem látta szívesen. Nagy nehézségek között élt, de ha barátai

meghívták, készségesen ivott. Egyébként már nem igen érintkezett emberekkel, még leginkább néhány ujjabkeletű fiatal ismerőse körében lehetett látni, de azok sem szívesen hallgatták lamentációit, viccei jobban érdekelték őket.

- Lehet, hogy már holnap kapok egy táviratot. Kibontom, s rögtön kiderül, hogy Lu Hszün küldte - hajtogatta mindegyre.

Egy napon új barátai elhívták, tartson velük csónakon színházba. Már elmúlt éjfél, amikor szeles, esős időben visszaindultak. Be volt rugva, de mindenáron a csónak szélénél állva akarta kisdölgát végezni. Barátai hiába figyelmeztették, nem hallgatott rájuk, azt mondta, nem fog beesni. Mégis beleesett a vízbe, s bár tudott uszni, nem mert fel többet.

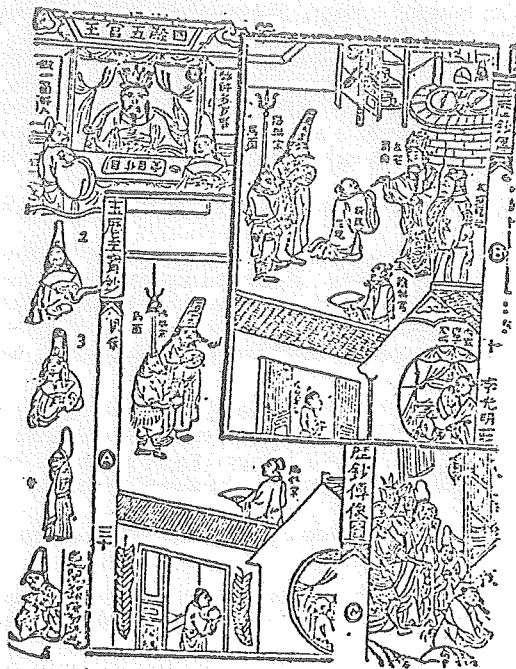
Amikor másnap keresték, holttestét egy sulyombokorban találták meg, függőleges helyzetben.

A mai napig sem tudom, egyensúlyát veszítette-e vagy öngyilkos lett.

Feleségén és kislányán kívül semmi nem maradt utána. Néhányan azt tervezték, gyűjtenek egy kis pénzt, s alapítványt létesítenek lánya későbbi iskoláztatása számára. Alig vetődött fel azonban a javaslat, rokonai máris civakodni kezdtek azon, hogy ki kezelje a pénzt, ami még össze sem gyűlt. Erre mindenkinek elment a kedve a dologtól, s a tervből nem lett semmi.

Nem tudom, egyetlen lányával most mi lehet? Ha tovább tanult, már el kellett, hogy vegesse a középiskolát.

/1926. / nov. 18.

JEGYZETEK

/Kutya-macska-egér/

A nyulak és a macska /Tu ho mao/ - Lu Hszün 1922-ben irt karcolat-szerű elbeszélése arról, hogyan pusztította el egy nagy fekete macska so-rozatosan a szomszéd kisnyulait. Az elbeszélés végén az író macskagyűlö-letének egyéb indítékairól is elmélkedik.

híres embereket, neves professzorokat - utalás a Modern Szemle /Hszien-taj ping-lun/ c. folyóirat körül csoportosuló, javarészt polgári-liberális beállítottságu írókra, egyetemi tanárookra - Hu Sire, Hszü Cse-morra, Csen Hszin-jingre és másokra -, akikkel világnézeti, társadalom-politikai és irodalmi kérdésekről ezekben az időkben éles polémiát folyta-tott.

'a vizbekerült kutyát' kell ütni - utalás Lu Hszün Arról, hogy a fair play-t el kell halasztani c., 1925. elején irt, s ugyancsak a Modern Szemle-csoporttal polemizáló cikkére. E cikkben szembeszállt ellenfeleinek mes-terkedéseivel, akik ugyan a polémiákban korrekt magatartást, "fair play"-t követeltek, egyuttal azonban igyekeztek félremagyarázni a fair play miben-létét. Lu Hszün a "vizbekerült kutya" azóta híressé vált példáján demonst-rálta, hogy a "vizbekerült kutyát" - azaz a nehéz helyzetben lévő, vagy a már megvert ellenfelet - adott esetben igenis lehet, sőt szükséges tovább üldözni, ütni.

akik az irodalmi műveket az írók indítékai szerint mérlegelik - utalás a Modern Szemle-csoport tagjának, Csen Hszü-jing professzornak egy ko-rábbi cikkére, amelyben a műalkotás létrejöttének komplex indítékait bi-zonygatta.

O. Dähnhardt - német kulturtörténész a századelőn.

"méltányosság", "igazságosság" - Csen Hszü-jing írásainak kedvelt frázisai.

"bár képtükön vastag a bőr..." - idézet a Sang-su /A Történet Köny-ve/ c. ókori kínai műből.

"csatlakozott a hasonszőrűekhez..." - vagyis tekintet nélkül az objek-tív igazságra, elvtelenül klikkhez; érdekszövetséghez csatlakozott.

Allegorie der Wollust - a kék allegóriája.

Csang Si-csao - író, kulturpolitikus, Freud-tanulmányok fordítója, a huszas évek derekán a pekingi militarista kormány kultus zminisztere.

"titkos veszélyre való utalás" - az idézet ugyancsak Csen Hszü-jing egyik cikkéből való.

E. A. Poe - The Black Cat /A fekete macska/ c. kísértetnovellájáról van szó.

Nyugati utazás /Hszü-ju csi/ - Vu Cseng-en 16. sz-i író népszerű re-génye.

Az év első havának 14. napján - délkinai néphiedelem szerint az ege-rek e napon tartják lakodalmukat.

Csang mama - az író gyermekkori dajkája.

/A Százfűkerttől a Háromillatu Tanulószobáig/

Csu Hszü /1130-1200/ - Szung-kori /960-1279/ filozófus, a neokon-fucianizmus megalapítója. Itt valószínűleg csupán arról van szó, hogy a

tás hordozójának és megtestesítőjének tekintették. Valójában azonban a régi konfuciánus kultúra idejélmúlt és reakciós elemeinek konzerválására és átmentésére törekedtek.

"Igazságkereső Tanintézet" - ugyancsak 1897-ben alakult ujtípusu, felsőfoku képzést nyújtó iskola.

"It is a cat." "Is it a rat?" - Ez egy macska. Patkány ez?

"Az ur mondá..." - idézet a Co Kommentárjai /Co csuan/ c. ókori /i. e. 4. sz. / konfuciánus műből.

"keleti szomszéd Kína-szakértői" - utalás bizonyos japán Kína-szakértőkre, akik felületes Kína-ismeretek birtokában messzemenő következtetéseket igyekeztek levonni a kínai nemzeti karakterre vonatkozóan.

Kuan Ti - hadisten a kínai népvallásban, eredetileg Kuan Jü néven ismert történelmi személy, a Három Királyság /220-280/ időszakának népszerű hőse, akit halála után kanonizáltak.

nem lehetett kiengesztelni - a kiengesztelés babonás népi hiedelem szerint csak újabb vízbefulladás révén történhetett volna meg.

"igaz uriemberek" - a Modern Szemle folyóirat körül csoportosuló polgári-liberális értelmiségiek, írók és tudósok megjelölése Lu Hszün irónikus szóhasználatában.

liang - mértékegység, uncia, a kb. fél kilónak megfelelő csin tizenhatod része.

ven - pénzerme.

Der Mann, Die Weib, Das Kind /német szavak/ - a férfi, az asszony, a gyermek. /A Die Weib szó helyesen: Das Weib./

Hsziao-hszüe - Csu Hszü /1130-1200/ által szerkesztett Szung-kori, konfuciánus klasszikusok szövegrészleteit tartalmazó, oktatási célokat szolgáló kompiláció.

Sivupao - a reformmozgalom eszméit propagáló időszaki folyóirat, 1896-1898 között Sanghajban jelent meg.

Esszé a fejlődésről - T. H. Huxley /1825-1895/ angol szociológusnak a szociáldarwinizmust ismertető s részben bíráló esszéje. Eredeti címe: Evolution and Ethics /Fejlődés és etika/. Kínaiul Jen Fu /1854-1923/ tolmácsolásában először 1897-ben jelent meg folytatásokban egy tiencsini napilapban, ezt követően könyvformában is kiadták. A reformok felé tájékozódó kínai szellemiségre óriási hatással volt.

Fordításgyűjtemény - Japánban tanuló kínai ösztöndíjasok kiadásában 1900-tól megjelenő folyóirat, nyugati politikai, jogi, társadalomtudományi művek fordításai jelentek meg benne. Egyebek közt Rousseau Társadalmi szerződésé, Montesquieu A törvények szelleméről c. műve is itt látott először kínai nyelven napvilágot.

Kang ju-vej /1857-1927/ - a századvégi reformmozgalom s az 1898. évi un. "száznapos reform" időszakának vezéralakja.

Csen Lien-csing /1823-1894/ - híres kalligráfus.

Hszü Jing-kuj - a Csing-udvar magasrangú kormánytisztviselője, a reformmozgalom konzervatív ellenzőinek egyike. Idézett cikke 1898. ápr. 5. -én jelent meg a Sen-pao c. ujságban.

Liu Kun-ji /1830-1901/ - 1879-1901 között volt a két tartomány kormányzója. Rokonszenvezett a reformmozgalommal.

"kereste égbe furva," stb. - idézet Po Csü-ji /771-846/ Tang-kori /618-907/ költő Enek az örök bánatról c. verséből /Weöres Sándor fordításában/.

Lu Hszün 1902-ben ösztöndíjjal Japánba került, orvosnak készült. Előbb - 1902-1904 között - Tokióban nyelvi előkészítőn vett részt, majd 1904-1906 között a szendaji orvosi főiskolán tanult. Ezután abbahagyta orvosi studiumait, s Tokióba visszaköltözve irodalmi tanulmányokkal, írással és fordítással foglalkozott. 1909-ben tért vissza Kinába.

Ashahi Shinbun, Jomiuri Shinbun, Niroku Shinbun - tokiói bulvárlapok. Jo Shiki Rin - Lu Hszün az eredeti kínai szövegben a kínai név japán ejtésének latinbetűs átírását adja meg, ahogy a japán lap is közölte. A diákok a továbbiakban ezért "tálálgatják", hogy "melyik három írásjegy" adná ki a tettes nevét.

Hszü Hszi-lin /1873-1907/ - kínai polgári forradalmár, Szun Jat-szen /1866-1925/ korai forradalmi pártjának, a Kuang-fu huj-nak /Kína újjáélesztésének Társasága/ tagja. A felkelés előkészítése érdekében funkciót vállalt a mandzsu államapparátusban, de szervezkedésének nyomára jöttek, s hogy a várható retorziónak elejét vegye, 1907 július 6-án az általa vezetett Anhuj tartományi rendőrakadémia tanév végi diszünnepségén idő előtt kirobbantotta a felkelést; leszurta En Ming tartományi kormányzót, s az akadémisták egy kis csoportjával megrohanta az arzenált. De lőszerük elfogytával elfogták őket, s Hszü Hszi-lint még aznap éjjel kivégezték.

Csiu Csin /1875-1907/ - a mandzsuellenes forradalmi mozgalom résztvevője, Japánban tanult, 1907-ben elfogták és kivégezték.

Jól jött egy ronin - a mandzsu kormányzat annyira tartott a külföldiek-től, hogy bizonyára nem mert volna fellépni egy japánnal szemben.

Fan Aj-nung - Lu Hszün ösztöndíjastársa, akivel nemcsak egy tartományból való volt, hanem - mint Hszü Hszi-lin is - egyazon városban, Saohszingben születtek. Fan Aj-nung - a következőkben elbeszélte módon - 1912-ben halt meg.

amikor szülővárosomban tanítottam - Lu Hszün Japánból való hazatérése után előbb Hangcsouban, majd 1910-től Saohszingben tanított.

hajóra ül - a Saohszing körüli csatornahálózat kisebb személyszállító dzsunkák, sampánok közlekedtetésére is alkalmas volt.

Ce-ning - az író ösztöndíjastársa Japánban.

Csen Po-ping, Ma Cung-han - a Hszü Hszi-lin vezette felkelés résztvevői.

nagylábnak kellett volna tettetnie magát - az elkötött lábu nők járása nehézkes, tipegős, s emellett Japánban feltűnő is lett volna. De a kötés által végérvényesen elnyomított lábbal normális méretű cipőben is csak tettetni lehetett volna a nagylábuságot.

vucsangi felkelés - az 1911. évi polgári forradalom nyitánya. A forradalom megdöntötte a mandzsu Csing-dinasztia uralmát, s 1912-ben megreformtette a Kínai Köztársaságot.

Vang Csin-fa - a Kuang-fu huj tagja. 1911-ben szabadcsapataival elsőként vonult be Saohszingbe, s annak katonai kormányzójává tette magát. 1913-ban, a sikertelenül végződött un. "második forradalom" után az új hatalom erős emberének, Jüan Si-kajnak hívei kivégezték.

hiába járta ki a gengszteregyetemet - utalás arra, hogy Vang Csin-fa korábban egy Csöcsiang tartománybeli martalócbanda vezére volt.

levelet kaptam Csi-futól - Hszü Sou-tangról /1882-1948/ van szó, Lu Hszün japáni ösztöndíjastársáról és jóbarátjáról, aki 1912-től az ideiglenes nankingi köztársasági kormány oktatásügyi minisztériumában dolgozott. Felkérésére Lu Hszün 1912-ben valóban állást is vállalt a minisztériumban, amelytől csak 1926-ban vált meg.

családi házat s a hozzátartozó Százfűkertet egy Csu családnevű vevőnek adták el 1919-ben, amikor az író magához vette özvegy édesanyját és Pekingbe költöztette. Lu Hszün tizenhat éves koráig élt szülővárosában, a Csöcsiang-tartománybeli Saohszingben. Szülőházában 1949 után emlékműzeumot rendeztek be, a történetben szereplő Százfűkert és a Háromillatu Tanulószoza ma szintén a múzeum részét képezik.

Csang mama - az író dajkája, gyermekkori nevelője, Lu Hszün visszaemlékezései közt A csang meg a "Hegyek és Tengerek Könyve" címmel külön is megemlékezik róla.

Zsun-tu - Lu Hszün gyermekkori játszótársa, akinek Szülőföldem című elbeszélésében állított emléket. Zsun-tu apja földműves volt, s alkalanként besegített az író családjának házkörtüli gazdaságában is.

Csang Fej-madár - a tarkatollu barázdabillegető népies neve. A madár fehérsávós fekete feje a népi névadókat a Három Királyság Története c. klasszikus kínai regény színrevitt változataiban gyakran szereplő népszerű hős, Csang Fej szinpadai maszkjára emlékeztethette, innen a neve.

Tung-fang Suo /i.e. 154-93/ - író, a Nyugati Han-dinasztiából /i.e. 206-i. sz. 24./ való Vu császár /i.e. 156-87/ tréfáiról híres udvaronca.

kuaj-caj - mitikus rovar, a hagyomány szerint Vu császár pillantotta meg az ut mentén, de Tung-fang Suo kivételével senki sem ismerte, ő nevezte kuaj-cajnak. /A szó jelentése: "milyen érdekes!"/

"Oly messze hát az emberség?", stb. - az idézetek a régi oktatásban használatos klasszikus szövegekből valók. Az első Konfuciusz Beszélgetések és mondások /Lun jü/ c. művéből, a második Császári Kert Az Ifjuság Számára /Ju-hszüe csing-lin/ c. iskolai idézet-gyűjteményből, a harmadik a Változások Könyve /Ji-csing/ c. kánonikus műből, az utolsó A Történet Könyvéből /Su-csing/ származik. Az idézetek nem egészen szöveghűek.

A rablók megfékezése /Tang-kou csi/ - Jü Csung-hua /1794-1849/ kalandregénye, a Vízparti Történet c. klasszikus regény meséjét szövi tovább.

Nyugati utazás /Hszü-ju csi/ - Vu Cseng-en 16. sz. -i író népszerű regénye.

/Töredékes emlékek/

S. városában - az író szülővárosában, Saohszingben.

Kínai-Nyugati Tanintézet - a századvégi reformmozgalom égisze alatt szerveződő új típusú oktatási intézmények egyike, 1897-ben alapították.

Négy Könyv - a konfucianizmus klasszikus alapkönyvei: A nagy tanítás, Beszélgetések és mondások, A közép mozdulatlansága, Meng-ce.

nyolcrészes esszé - a Ming- és Csing-kori hivatalnok-vizsgák írásbeli dolgozatainak egyik szabvány-típusa. A jelölteknek a konfucianus klasszikusokból vett egy-egy citátumot kellett taglalniuk az írásjegyek számában és a tárgyalás módjában szigorúan megkötött formában, a "bevezetés-tárgyalás-befejezés" szerkezetéhez hasonló keretben, nyolc egymásraépülő részben. "A taglalás kezdete" a harmadik rész neve volt.

"nemzeti lényeg" - az 1910-es évek derekán nagy antikonfucianus és antitracionista szellemi megújulás kezdődött Kínában, "mozgalom az új kulturáért", amely egyebek közt a modern kínai irodalom színrelépését is eredményezte. A mozgalom konzervatív ellenzői kezdettől fogva sikraszálltak a régi kulturális örökség kvintesszenciájának, a "nemzeti lényegnek" megőrzése érdekében, minthogy azt az új időkben is a kínai nemzeti identi-

Szun Csuang-fang - militarista, az un. pejjangi frakció tagja. 1926-ban az ellenőrzése alá tartozó körzetekben - az erkölcsök védelmére hivatkozva - megtiltotta, hogy a sanghaji képzőművészeti akadémián modellekről akképeket készítsenek.

irtam négy verset - valójában hármat, amelyek 1912-ben a saohszingi Min-hszing zsi-paoban jelentek meg.

室中抄五得會

—— 舊事重提之四 ——

室中抄

孩子們所盼望的，過年過節之外，大概要
 教迎神賽會的時候了。但我^的家很偏僻，待到
 迎會的時候，一定已在下午，儀仗之繁，也減而
 減，所剩的極寥寥。往往伸着頸子等候多時，
 却只見十幾個人抬着一個金臉或藍臉的神像忽
 忽地跑過去。於是，完了。

—— 室中抄 ——

Lu Hszün-kézirat

Ezerkilencszázhuszonegy július hatodikán reggel az ún. "megújított autonóm kormány" miniszterei rendkívüli ülésre gyűltek össze. A nemesurak és kísérik lóháton érkeztek; kengyelcsörgés, lóverejték és lóhugycsipő szaga töltötte be a minisztérium előtti teret. A bronzarcu nemesurak szertartásosan hajlongva üdvözölték egymást, ahogy beléptek a nagy hűvös épületbe. A teremszolgák teát és aszalt gyümülccsel, édes süteményekkel roskadásig rakott tálakat tettek eléjük. A nyugati megyékben tartózkodó miniszterelnök helyettese, Dűjnhar Mandzsir Cerendordzs főláma, a bejáratnál szemközti szőnyeggel borított diszhelyre telepedve megnyitotta az ülést. Amikor beszélni kezdett, arcát nyugtalanság felhőzte és a hangja remegett a felindultságtól.

- Méltóságos kormányzó miniszter urak! Ebben a vészterhes órában szent vallásunk és haladó hiveink érdekében egy halaszthatatlan sürgős ügyről kell tanácskoznunk. Amint önök valamennyien tudják, az államunkat megújító hatalmas Báró, aki ezredei élén északra vonult, vereséget szenvedett az orosz Vörös Hadseregtől, valamint Szühebátor és Csojbalszan mongol csapataitól. A Báró hadának mongol harcosai szétszéledtek, és egyenként meg csoportostul, kezükben fegyverrel szállingóznak vissza Urgába. /.../ Noha Öszentsége, a Bogdo megparancsolta, hogy tegyék le a fegyvert és hagyják abba a harcot, hiszen miután a Báró szétzúzta a gemineket, Öszentsége visszanyerte trónját és uralkodói jogait, az ugynevezett Ideiglenes Népi Kormány ezt a parancsot nem teljesítette, és Szühebátor serege az orosz Vörös Hadsereggel egyesülve most Urga felé vonul. Felderítőink jelentései szerint tegnap már Örmögtejben voltak. Ungern báró helyettesének, a Valóban Igyekvő Vezér Dzsambalon hercegnek minden kísérlete sikertelen maradt, hogy feltartóztassa őket. Mára virradóra a Valóban Igyekvő Vezér elmenekült a városból, és magával vitte a főparancsnoki pecsétet és zászlót. Vele együtt a Fehér Sereg is elhagyta Urgát, és székvárosunk szent lámái, nemesurai és lakosai oltalom nélkül maradtak. /.../ Bölcs kormányzó miniszter urak! Fontolóra kell vennünk, mit tegyünk ebben a döntő órában?

A hercegeknek és a minisztereknek a beszéd hallatán biborszínűre vált az arcuk a megdöbbenéstől.

- Mozgósítsuk az urgaiakat és a Báró ezredeiből visszajött katonákat a főváros védelmére - szólta Najdandzsav herceg, aki a Rettentő Hatalmat Árasztó Vezér címet viselte.

- Most már késő van rettentő nagy hatalmat árasztani - jegyezte meg gunyosan Dordzsceren herceg, a hadügyminiszter. - Szökött katonák és a város lakosai állítanak meg azt a sereget, amely megverte a dicsősége csúcán álló Bárót?! Mesebeszéd. És abban sem lehetünk biztosak, hogy Urga lakói szembefordulnak Szühebátorral!

- A nyílt ellenszegülés csak testi megsemmisülésünkhöz vezethet - vette át a szót Gürszorondzongombo igazságügyminiszter-helyettes. - A győztesek nem sokat fognak válogatni, melyik a drágakő, melyik a kavics, hanem

gol nép szabadságának és függetlenségének ősi szimbólumával diszitett vörös fővezéri selyem lobogót. Nyomukban rendezett sorokban, szakasz szakasz után, vonultak a katonák. / ... /

Ezer és ezer szempár szegeződött a legendás hadvezérre. Szühebátor nyílt, férfias arcán mosoly ragyogott. Első látásra úgy tűnt, hogy Urgában semmi sem változott azóta, hogy egy esztendeje elhagyta és északra ment... Csupán a megszálló gemin sereg pimasz katonái és tisztjei tüntek el, ám külsőleg minden olyan volt, mint régen - a tengersok templom, az imaoszlopok a Gandan kolostor körül, a magas fenyőpóznakerítéssel övezett udvarok, a palánkon a színes zászlófűzerekkel, melyeknek varázsigéi a nemesurak és lámák lakóhelyét védték a gonosz szellemek rontásától, mindenütt temérdek láma, kereskedő, boltos; a nemesurak és hivatalnokok aranysárkányokkal kivarrott ruháinak cifrázkodó pompája és az inséges koldusok szakadozott gunyája; a félmeztelen szurtos gyerekek, a gazdag nemesurak, kapzsi kupeczek kéjsóvár szenvedélyétől idő előtt elfonnyadt fiatalasszonyok, lányok; a nyomortól, betegségtől elgyötört arcok és az élet minden örömeiben duskáló jóllakott, kövér ábrázatok... Hanem a félelem és a rosszul leplezett gyűlölet a süvegüket rubin- és korallgombokkal, pávatollal felékesítve hivalkodó lovas nemesek szemében, meg az öröm, amely a ráncokat kisimítva, a behorpadt melleket és a meggömbült hátakat kiegyenesítve úgy ragyogott a szegények arcán, mint e fényes nyári reggel napsugarai, az emberek szemében felcsillanó remény és büszkeség a szabadságot hozó katonák felegyelmezett sorai láttán - mindez szavak nélkül is elárulta, mi játszódik le a megfélemlítettek, megaláztatottak, megnyomorítottak szívében...

A Dzűn Hüré kolostor előtti tágas téren megállt a sereg - a lovasság, a géppuskások és a tüzérek. Szühebátor és az Ideiglenes Népi Kormány tagjai a Bogdo Tola-parti Zöld Palotájához lovagoltak.

A palotában óriási zürzavar, sürgés-forgás támadt. A Bogdo testőrségének tagjai, az ajtónállók izgatottan futkostak össze-vissza. Öszentsége a palota nagytermében, gyöngyházborítású trónszéken ülve fogadta Szühebátort és kíséretét. Mellette hájasra hizott hitvese, az Ország Istenanyja terpeszkedett karosszékeiben. Nagy fekete pápaszem takarta a vak Bogdo világtalan szemét; az uralkodó, ahogy a vakok szokták, nyakát nyujtogatva füllet a léptek zajára.

Szühebátor a szokást követve Öszentsége elé járult, és fogadta áldását. Aztán a Bogdo, anélkül, hogy a fejét egy cseppet is mozdította volna, rekedt hangon megkérdezte:

- Jó volt-e a főparancsnok utja?

- Igen, mert a nép ügyében jártam - mondta Szühebátor, és döbbenet nézte a lottyadt testű öreg dorbézolástól butává tompult arcát, lefityedő tokáját.

Az audiencia ezzel véget is ért. Szühebátor a szertartásokhoz illően megivott egy csészényi, tejjel főzött erős tibeti teát, aztán a Népi Kormány tagjaival együtt elhagyta a termet - csak az Ország Istenanyjának "ujjászületést adományozó" kíváncsi tekintete kísérte őket.

Mihelyt a "megújított autonóm kormány" miniszterei tudomást szereztek Szühebátor seregének bevonulásáról, nagy sietve összegyűltek a hadügyminisztériumban és azon vitkoztak, kit küldjenek az üdvözlésére. Mind-egyikük azon volt, hogy elhárítsa magától ezt a megtiszteltetést. Életükért remegve valamennyien úgy érezték magukat, mintha izzó parázson ülnének. Az a hír, hogy Szühebátor az uralkodó Zöld Palotájába ment, valamelyest megnyugtatta őket.

- Ez talán azt jelenti, hogy a főparancsnok elismeri Öszentségét az egyház és az állam fejének? Vagy börtönbe akarja vettetni, mint a geminek? A

izzé-porrá zuznak mindent. Jobb lesz, ha lefegyverezzük a Báró katonáit és megtiltjuk nekik az ellenállást. Talán így könnyebben meg tudunk majd egyezni a Néppárttal. /.../

Mandzasir főláma félig lehunytt szemmel hallgatta a miniszterek és a hercegek indítványait. Aztán lassan kinyitotta a szemét anélkül, hogy fejét megmozdította volna, körüljártatta tekintetét a gyülekezeten.

- Méltóságos kormányzó miniszter urak! Füleim beitták az önök bölcs tanácsait, amelyek szent vallásunk és halandó hiveink javát kívánják szolgálni. Az alázatosság a gyengék egyetlen fegyvere. A szél a hatalmas fákat gyökerestül kitépi, de nem tesz kárt a fűszálban, amely engedelmesen meghajlik előtte. Megparancsolom hát a belügyminiszternek és a hadügyminiszternek, hozzák a lakosság tudomására, hogy ne álljanak ellen az egyesült nagy seregnek. Öszentsége elé pedig ama legalázatosabb kérésünket terjesztsem, hogy parancsolja meg a Gandan kolostor és a Dasszamanling szerzeteskola lámáinak, könyörögjenek vallásunk és székvárosunk védőszentjeihez az Urga felé vonuló sereg szörnyű haragjának csillapításáért, és mutassanak be áldozatokat a rettenetes Geszer kánnak, a tiz világtáj urának, aki az egész földön gyökerestől irtja ki a gonoszsgot. Kolostorom papjaival együtt magam is imádkozni fogok, hogy a kormányzó hercegeket és minisztereket minden baj és vész elkerülje ebben a nehéz órában.

Az uralkodó parancsára Urga minden kolostorában még aznap megkezdődtek az engesztelő istentiszteletek. A vak Bogdo, aki hitt a szavak mágikus erejében, az átokvető áldozatokban és ráolvasásokban, tanítványainak és növendékeinek meghagyta, hogy a közelgő sereg katonáit jámbor szamarakként emlegessék; ugy hitte, ezzel megbabolazza erejüket, és kioltja szívében a haragot. A lámák ezrei éjjel-nappal miséztek. Öszentsége Tolaparti Zöld Palotája és a kolostorok között lovas futárpapok nyargalásztak egyre újabb és újabb parancsokkal, hogy hol ennek, hol amannak az istenségnek mutassanak be áldozatot. Almatlanságtól kivörösödött szemű lámák és papinasok vég nélkül gyurták a vajjal dagasztott árpalisztésztából a titokzatos szertartásokhoz szükséges számtalan figurát. /.../

... Julius nyolcadikán a felszabadító Népi Sereg Urgához érkezett. A városban futótüzként terjedt el a hír, hogy megjötték Szühebátor önkéntesei. Lovasok és gyalogosok, férfiak és nők egymás sarkát taposva özönlöttek a Gandantegcsinling kolostor felé, hogy fogadják a sereget.

A városba vezető ut két oldalán temérdek ember szorongott. Ötszinü tarka köntösbe öltözött urgai asszonyok, hajuk szarv alakú fonatba tűzve, vörös selyemszalagokkal felpántlikázott csucsos süvegű és kerek bársonysapkás leányok, öregemberek és öregasszonyok, vásári zenészek és énekmondók, sárga-vörös ornátust öltött lámák, fekete ruhájukban hangyához hasonló kínai selyemkereskedők, irnokok, boltosok kísérték a sereget a város központja felé. A vásározni feljött vidékiek ősi szokás szerint bőrtömlőkbe tejet és tejbort hintettek az utra Szühebátor és katonái elé.

A tengernyi ember izgatottan zibongott. Kiszvártatva innen is, onnan is üdvözlő kiáltások hallatszóttak. Az emberek lábai között meztlábás fürge gyerekek furakodtak előre és kíváncsian bámulták a katonákat. Arcokon örömkönnnyek folytak. A meleg fogadtatás láttán még a szabályos rendben lovagló, sok vihart látott ősz partizánok is meghatottan törölgették ruhájukkal a szemüket.

A Népi Sereg főparancsnoka, Szühebátor fehér selyemköntösben, övében mauzerral; oldalán karddal a menet élén haladt. Két oldalán a Néppárt Központi Bizottságának tagjai világoskék, kék, vörös és zöld selyemköntösben, mellükön ótágu lángvörös csillag. A zászlóvivők büszkén emelték magasba a piros szalagsokorral és az arany-sárga szojombo jelvényvel, a mon-

telefon a vörösök kezében van, nem tanácsos a palotába telefonálnunk. Mi lesz velünk? Méltóztassék tanácsot adni, ezeryi lámának bölcs tanítója! - fordult Mandzasir főlámához a tompa orru Luvszancevén pénzügyminiszter.

- Talán tényleg az lenne legjobb, ha követet küldenénk Szühebátorhoz. A miniszterelnök-helyettes sokáig hallgatott, idegesen morzsolgatta az illatos szantálfaból készült golyócskákat az olvasóján, aztán félhangosan megkérdezte:

- Kit ajánl, tiszteletreméltó miniszter ur'?

- Puncagdorzs nagylámát. Neki már volt dolga Szühebátorral; ő adta át neki azt a levelet, amelyet a Bogdo az orosz kormányának küldött. Olyan ember, akinek érdemei vannak a Néppárt előtt. És menjen vele Bölcs Magszardzsav herceg is. Az ő fia, Dugardzsav, Szühebátor seregében szolgál, így hát a herceget már majdnem vörösnek lehet számítani.

Bölcs Magszardzsav, a törvények és szokások tudója, a "Bogdo Parancsával Szentesített Mongol Állami Törvénytar" egyik szerzője, bronzbarna arcú, bozontos szemöldökű öregember, életét Mandzasir főláma imáiba ajánlva, Puncagdorzs nagylámával elindult Szühebátorhoz.

- Herceg - mondta utközből fojtott hangon a nagyláma -, én csak egyszerű szerzetes vagyok, imádkozáson kívül máséhoz nem értek. Ön az ékes szólamessze földön híres mestere, a szokások, szertartások kiváló ismerője, ön köszöntse hát a főparancsnokot.

Amikor a Zöld Palotából visszatérő Szühebátor elé értek, leugrottak a lóról, és közemberek módjára térdet hajtottak a főparancsnok előtt. Szühebátor felismerte őket, s éles hangon csak ennyit kérdezett:

- Hol vannak az önök miniszterei?

- A hadügyminisztériumban - válaszolta sietősen a nagyláma, és alázatos tisztelettel nézett fel a Népi Sereg Főparancsnokának szelcserzett arcára.

Szühebátor elindította a lovát. Az autonóm kormány küldötteinek nem adatott meg, hogy elmondják cirkalmas üdvözlésüket; csalódottan, engedelmesen indultak utána, ahogy a kutyák a karaván után.

A főlámák, hercegek és miniszterek türelmetlenül várták követeik visszatérését. Amikor helyettük a főparancsnokot és az Ideiglenes Népi Kormány tagjait pillantották meg - teljes fegyverzeiben, gránátokkal az övükön, minden méltóságukról megfeledkeztek. Volt, aki moccanni sem tudott, mások felugráltak és némán meresztették szemüket a jövevényekre. Szühebátor kivárta, míg csillapodott riadalmuk, aztán kezdett csak beszélni:

- Mi, a nép képviselői, a Bogdo parancsára és az önök megbízatásából segítséget hoztunk az orosz néptől, megsemmisítettük a gemin hódítókat és visszaszereztük országunk függetlenségét. Amíg Ungern báró ezalatt az önkormányzat visszaállításának ürügyén kifosztotta országunkat, mi a nép jogainak és szabadságának védelmére megalakítottuk az Ideiglenes Népi Kormányt. Életünket, erőnket nem kimélve harcoltunk azért, hogy népünket kiszabadítsuk a kegyetlen külső és belső elnyomók karmaiból. És most eljöttünk ide, hogy megváltoztassuk az állam rendjét. Urgában forradalmi módon is felépíthettük volna, de mivel önök, lámák és hercegek, ez alkalommal nem tanúsítottak ellenállást, engedékenyek leszünk, és olyan népi hatalmat hozunk létre, amelynek korlátozott jogkörű fejevé államunk jelenlegi körülményeinek megfelelően Őszentségét nyilvánítjuk. Ezért önöknek a régi kormány pecsétjeit, a hivatalokat és az ügyiratokat rendben át kell adniuk.

Hosszu percekig halálos csönd nehezedett a teremre. Végül Mandzasir főláma szólalt meg: - Igenis. - Többet azonban nem sikerült kipréselnie magából.

Szühebátor egyenként szemügyre vette a minisztereket. Arcukra képmu-

tató szolgálai mosoly merevedett. Luvszancevén pénzügyminiszter kopasz homlokán kövér verejtékcseppek gyöngyöztek. A főherceg hü kutya módjára szolgálta a Bárót; buzgalmaért a Bogdo kegyelme a Szerfőlött Áldott Vezér címmel jutalmazta. Szühebátor önkénteseit nem is olyan régen, mielőtt még szemtől szembe találkozott volna velük, néppárti csavargóknak csúfolta és Szühebátort is mindennek elmondta, most azonban, hogy magán érezte a főparancsnok nyugodt, hideg tekintetét, arca hamuszürkére vált.

-Rosszul van? - kérdezte csodálkozva Szühebátor.

-Igen - mormogta zavartan Luvszancevén, és törölgetni kezdte a homlokát.

-A pecsétek, iratok átadásának napját majd külön kijelöljük. Addig készítsenek elő mindent - fejezte be Szühebátor, és a kijárat felé indult.

A nagyméltóságú hercegek, lámák, akik eddig érkezéskor és távozáskor a rangokra, címekre kinosan ügyelve, meghatározott sorrendben követték egymást, most felrúgták a kölcsönös szívélyesség és a kifinomult magatartás minden szertartását: valamennyien ott tolongtak, lökdösődtek a ajtóban, csakhogy minél gyorsabban az utcára jussanak, s elkisérhessék a Népi Sereg főparancsnokát és az Ideiglenes Népi Kormány tagjait.

X

Részlet az Úrín tujá /Hajnalfény/ c. történelmi trilógia Bajladzsolszon eh oron /Harcban szerzett haza/ című harmadik könyvéből. A fordítás először a pozsonyi Vasárnapi Uj Szó 1973/34. számában jelent meg.

1911-ben a mandzsu császárság megdöntése után Külső-Mongólia orosz segítséggel megszabadult a kínai fennhatóságtól. Az ország önkormányzatot kapott, melynek élén az egyház feje, a Bogdo-gegen állt. 1919-ben azonban Hszü Su-csen kínai tábornok csapatai, a "geminek" /Komingtang>Gomindang>gemin/ megszállták az országot, és véget vetettek az autonómiának. Az orosz fehérgárdista balti báró, Ungern az önkormányzat visszaállításának ürügyén behatolt az országba, és megalakította a "Megújított autonóm kormány" elnevezésű bábkormányt. Kétesztendő rémuralma alatt teljesen kifosztotta az országot. /Erről szól Vladimir Pozner magyarul is kiadott regénye, Az őrjögő/ Urgában /a mai Ulánbátorban/ Ungern helyettese Dzsigmiddzsav Dzsambalon burját fehérgárdista volt, akit a Bogdo hercegi rangra emelt. A kínai és az orosz militaristák ellen vette fel a harcot a Szühebátor és Csojbalzan irányításával szerveződött forradalmi néphadsereg. A Szühebátor főparancsnok vezette mongol Népi Sereg és a Vörös Hadsereg vállvetve harcoló egységei 1921 júliusának első napjaiban bevonultak a fővárosba, és 1921 őszére egész Mongólia területét megtisztították az ellenségtől. A forradalom katonai győzelme megnyitotta az utat az ország demokratikus fejlődéséhez.

Zahemszky László

السلامة

السلامة هي أولوية قصوى في جميع أعمالنا. نلتزم بحماية صحة ورفاهية موظفينا وعملائنا والمجتمع ككل. نلتزم بتوفير بيئة عمل آمنة وخالية من المخاطر، ونلتزم بتطبيق أعلى معايير السلامة في جميع عملياتنا. نلتزم بتوفير التدريب والتعليم اللازم لجميع موظفينا، ونلتزم بتطبيق تدابير السلامة الوقائية لمنع وقوع الحوادث. نلتزم بالتعاون مع الجهات المعنية لضمان أعلى مستويات السلامة في جميع أنحاء العالم.

السلامة هي أولوية قصوى في جميع أعمالنا. نلتزم بحماية صحة ورفاهية موظفينا وعملائنا والمجتمع ككل. نلتزم بتوفير بيئة عمل آمنة وخالية من المخاطر، ونلتزم بتطبيق أعلى معايير السلامة في جميع عملياتنا. نلتزم بتوفير التدريب والتعليم اللازم لجميع موظفينا، ونلتزم بتطبيق تدابير السلامة الوقائية لمنع وقوع الحوادث. نلتزم بالتعاون مع الجهات المعنية لضمان أعلى مستويات السلامة في جميع أنحاء العالم.

A SÁRKÁNYREPÜLŐ

A mandzsu Csing birodalom Égtől oltalmazott császáranak tizedik éve volt. Az Uljásztajban székelő mandzsu amban, császári helytartó meg akar-
ta tekinteni az Abataj kán építette Erdeni Dzü szentélyeit, s a nyári jóidő-
ben, épp a kolostori táncjátékok, a cam ünnepére ért oda.

A vidék mongol hercegei, nemesi és közrendű népe mind ott tolong a Dzü körül, hogy a szent játékokat megláthassa. Itt is, ott is tarka uti sá-
rak feszülnek, ünnepi viseletű, barnapiros arcu, széles mellű, erős, pusztai férfiak, egészséges, szép termetű, szép arcu lányok jönnek lóháton; a lovak sörénye egyenesre nyirva, nyereg és farmatring ünnepi diszű, s az ifjak csapatostól, kengyel kengyel mellett száguldoznak a tágas mezőn. Az amban elgondolkozva nézi őket: ezek a lóra termett, életerős, keményfejű mongolok bizony régebbi országaik, mint mi, és tulságosan szeretik a szabadságot. Ha nem elég ügyes az ember, ugyan nehéz igazgatni őket. Égtől Oltalmazott császár urunk igen bölcs, ha arra törekszik, hogy a sárga lá-
mák hitével szelidítse meg őket! - így tűnődött az amban, míg a cam-tánc-
sok bonyolult díszét csodálta, s elbámult a mongol kézművesek ügyességén.

A mandzsu helytartó, aki részt vett a nyugati táj, az Uj Határvidék tartományai meghódításában, szikár testű, maga is nyeregre termett férfi. Kevés álmu, korán ébredő. Mikor a kereksátorból, melyet a kolostor nagylámái a helytartónak külön gonddal állítottak, a hajnali nappal kilépett, s gyönyörködve szivta a tágas pusztá fű-virágszagával áradó leget, a látóhá-
tárt körbejáró tekintete Erdeni Dzü sok temploma csucsaira ért. A főszen-
tély tetején mintha valami mozdult volna. Madárnak túl nagy, ember meg i-
lyen vak hajnalkorán minek kapaszkodna templom tetejére? Am ahogy jobban odanézett, mégis inkább embernek hitte.

De miféle ember és mit akarhat ott? - figyelt tovább, és egyszercsak úgy tűnt, mintha valóban egy emberalak ugrana alá a templomtetőről. Mögöt-
te valami ernyőforma terült szét, s az az ember mintha rajta függene, a szelid hajnali szél hátán úgy siklott alá kiterjesztett karral, mint a derűs őszi napok ökörnályon utazgató pókfia. Sárkányforma ernyőjét hol meghuzta, hol megeresztette, s jócskán repült, míg szem elől tűnt.

Nem kellett túl sokáig várnia: a magas templomtetőn újra megjelent az emberalak, de most már élesen kirajzolódott a reggeli égen. Ismét leugrott. A mandzsu helytartó szörnyülködve bámulta, de hiába leste, aznap többé nem mutatkozott a látvány. Hamarosan katonatiszt jelentkezett: a mellé rendelt testőr. Meghajolt az amban előtt, az bólintott válaszul, és visszament a kereksátorba. Szótlan elhatározta, hogy másnap hajnalban megint kijön, s meglátja mi lesz.

Korareggel ismét látta a sárkányernyőst, ahogy ugyanarról a tetőről ugrott és siklott alá. Azt hiszi talán, hogy minden élő alszik? Hogy senki sem zavarta meg, négyszer is ugrott és repült. A mandzsu messziről csodálta a furcsa jelenést, míg végleg el nem tűnt előle.

A kolostori táncjátékok látására jött zarándokok már hazatértek mind, s a mandzsu amban is aznap készült vissza Uljásztaj városába. Mikor a Dzü

apátja, tisztségviselői, rangos papjai nagy szertartásossággal bucsuzkodtak tőle, a helyteret elmesélte az apátnak a két korareggel különös látványát.

Az apát - husos, nagy testű öregember, kemény arcán írva, hogy parancsolni sokaknak szokott -, a helytartó szavára így szólt:

- Talán fegyvelmeztlen lámanövendékek rendetlenkedtek? Alaposan megvizsgáljuk a dolgot, s a szent fegyelmet sértő növendék példás megfenyítéséről kegyelmességednek időben jelentést teszünk.

Bunija úgy érezte, mintha hátát anyja lágy, szelid kezével simogatná. Hirtelen magához tért és kinyitotta szemét. Egész teste sajgott, hátát türelhetetlen, égő fájdalom gyötörte. Jobb keze a feje alatt, balja oldalvást kinyújtva, "fekvő oroszlán módján" hevert egy ócska takarón, és csodálkozva látta: köröskörül puszta hegy. Sebes hátát sem anyakéz simítja, hanem borzas kutya nyalogatja. Hogy a kis lámagyerek megmozdult, a kutya hozzádörgölődött, megnyalta az arcát, majd farkával a földet csapkodva leült, és úgy nézett a fiura, mintha azt mondaná okos szemével: no, állj föl már, próbáld meg!

A kóbor korcs volt az, melynek naponta vetett egy-két csontot. Bunija ráismert, és megpróbált föltápászkodni, de minden ize égett, mintha egész teste apró szilánkokra tört volna, ajka kiszáradt, birhatatlan szomjúság kínozza, s feje úgy fáj, mintha koponyája varratai szakadnának. A szeme káprázott. Egy ideig ismét hunyt szemmel feküdt, s mikor megint kinyitotta, megértette, hogy a lámák halotthagyo helyén hever. Az égen felhők vonultak, és hűvös szél járt a pusztán, mely úgy hűtötte a beteg fiu lázas testét, mint valami hatmas legyező.

Gondolatai kuszán fonódtak, ahogy a fonal gubancossá hurkolódik, nem lelmi se kezdetét, se végét. Ugyan miért fekszem itt, hogy kerültem holtak szállására? És ez a nemrég még oly ismerős földi világ meg az égi kétség mitől olyan ijesztő sárga, különös színű? Mitől olyan furcsa, ismeretlen? És vajon mióta vagyok itt? - faggatta éledő értelmét. És mint aki csak most ébred igazán, hirtelen mindenre világosan visszaemlékezett.

Az uljásztai helytartó elutazása utáni hamalon, mikor a nap még a hegyek hátamögött volt, Bunija újra fölkapaszkodott a főtemplom csucsára. Hátára vette a sárkányernyőt, vállá alá erősítette a köteléket, és a mélybe lendült. Váltakozva huzta a zsinégeket, így kormányozott Gyönyörűséggel látta, hogy jóval messzebb ér földet, mint az előző reggel. A sárkányernyőt gyorsan összehajtogatta, és mezitláb megint a templomhoz futott.

Ugy kezdődött, hogy az egyik szentélyben meglátott néhány kis szobrot, mely kiterjesztett köntössel szálló szerzeteseket ábrázolt. Onnan támadt az ötlete, aztán a táncjátékok holmijaiból, öreg könyvek ócska vászonkendőiből lopva anyagot, mestere régi ernyőjének mintájára tűzött össze titokban sárkányernyőt, s még sötét hainalokon próbálgatta a lesiklást a kolostor kerítésfalánál. Később, hogy sárkányát nagyobbra igazithatta, széleresztő nyilást is szerkesztett belé, dugva varrogatta, lopva próbálta, végül a tetőkre is fölmerészkedett. Vak hajnalon kisértette meg az ugrást, előbb alacsonyabb szentély tetejéről, végül a legmagasabbról, egyre ügyesebben.

Most csukott szemmel idézte azt a végzetes hajnalt. Az amban távozása másnapján, az első, sikerült ugrástól fölbuzdulva indul vissza a templomtetőre, de ahogy kapaszkodtában hátranéz, látja, hogy a templomterasz szegélyrá-

csa mögül néhány jól megtermett szerzetes bujik s les fölfelé. Elvesztem - villan benne a rémület. Ha most mint egy pókfonalon, kitért karral röptülhetne a szél hátán, túl a kerítésfalán... Am lentről máris csizmás lábak lépése hallatszott.

- Jaj, most megfognak! Ég, szél segítsetek! Csak a falon fussak túl! - fohászzkodott, de már későn: lábát megragadta két erős kéz, "fogd meg! fogd meg!" - kiabálták odalenn, s a repülni indult Bunija tehetetlenül vergődve zuhant alá.

- Micsinálsz itt, te hitvány kölyök? - rivallt rá egy lihegő, ragyás arcú, kővér pap, s míg magához szorította a fiut, a többiek lerángatták az ernyőt, és vitték foglyukkal együtt a rendtartó nagyláma elé.

- Végem van - szorult össze Bunija szíve, mikor kétoldalt egy-egy izmos szentélyőrtől kísérve a rendtartó pap szállásához értek. Aznap még ez a korán fekvő, későn kelő nagyláma is fenn volt már, imamalmát forgatva ült a házi oltára előtt.

- Miféle dolog ez, te semmirekellő bolond? Szentélyünkre tizezer rontást hozol, és még a császári amban is látta bűnös játékodat! De most majd megkapod a magad büntetését, hogy egyszer s mindenkorra elmenjen a növendékek kedve az efféléktől! - kezdte a nagyláma, és csak úgy dőlt belőle a szidalom.

- Jelentsétek apát urunknak, hogy elkaptuk ezt a hitvány kutyát a bűnös szerkezetével együtt - rendelkezett aztán, s hamarosan jött is a hírrel az apát egyik növendéke, hogy mestere látni akarja, hogyan repül Bunija, s ezért vigyék a szentélyhez, oda, ahol elfogták.

És mintha parancsszóra tenné, már ott nyüzsgött a kolostor minden rendű s rangu szerzetese, ahol Bunija a nagylámák előtt térdepelve, szorongó, rettegő szívvel felelt kérdezőinek.

- Mutasd csak meg itt, előttünk, hogy is repülsz? Vajon miféle ördög-fajzattól tanultad a módját? - szólt az apát, és a rendtartó láma fenyegetésére a riadt fiu egész testében reszketve, ismét fölkuszott a szentélytetőre. Válla alá igazította az ernyő zsinegeit, s ahogy a félelemtől szinte észlelően letekintett, a sárga-vörös köntösű nagylámák a magasból apró verebeknek tűntek. A rendtartó láma öklével intett: "repülj!"

- Ó, ernyőm bárcsak Garuda-szárny volna! Bárcsak hét hegyen tul röpitene! Ó, anyám! - suttogta a fiu, és nekilendült.

A sárkányernyő egyetlen csattanással kitárult, fölemelte utasát, többször meglendült vele, és a fiut elfogta a repülés már ismert, különös érzése. A zsinegekkel kormányozva elhuzott a gyepen ülő rangos szerzetesek nyája fölött. Közülük mint sárgaréz merőkanál feie, szinte világított az apát tar, barna koponyája. Most is látja a meghökkent papok rámutató ujját, hallja szörnyülködő morajukat, s uiraéli a szorongató félelmet, mely akkor fogta el, mikor az ereklyetornyokkal ékes fal tövénél földet ért, és meglátta a felé tartó szerzetesek seregét...

Még aznap megvolt az ítélet. A rendtartó nagyláma összehívta a kolostor minden lakóját, lámát, lánanövendéket, és botjával az oszlopot verve kihirdette: a szerzetesi fegyelmet megszegő Bunija növendék sárkányernyője égettessék meg, ő maga pedig fenyítettessék száz botütéssel! S az izmos szentélyőrök rögtön neki is láttak: máris zuhogtak a botok a védetlen fiu hátán.

Növendéktársai szemében rémület, maga pedig minden csapásnál egyre kinzóbb fájdalomtól ég. Anyám! Anyám! - sikoltja, miközben az ütéseket számolják fölötte: tiz, tizenegy, ... tizenöt, tizenhat, ... többre nem emlékszik, eszmélete elhagyta.

Most itt hever a lámaholtak pusztáján. "Biztosan azt hitték, hogy meghaltam" - gondolta, s hogy a fejét megint fölemelte, mintha hátába, nyakába kést szurnának, maró fájdalom jaja szakad belőle. Jajszávéra fölkel a fehér orru korcs, és megnyalja a fiu cserepes ajkait.

Az összetört test nem engedelmeskedik, Bunija ájultan hanyatlik víz-sza. Mikorra újra magához tér, már a korcs sem áll mellette, s a védtelen magánytól sirva fakad. Sikoltani szeretne, de rekedt torkából csak sóhaj-tásra futja. "Anyám, jaj, anyám!" - suttogja szomjasan lihegő, kiszáradt szája. A háta úgy ég, mintha izzó vassal sütögetnék, teste forró, fejét mintha acélpánt szorítaná, halántékát minthá csákányok szaggatják, olyan vadul lüktet. Aztán mintha kisgyermekként otthon, a szegényes, megszü-rkült nemezü kerekásátorban fekiüdne anyja mellett, s mintha anyja, mint ak-kor, most is mondaná: de kár, hogy a fiam a papokhoz adtam... És szomo-ru arccal simogatná fia hátát, törött testét azokkal a puha ujjával, s ahogy lábtól fölfelé haladnak ujjai, egyre kisebb lesz a kin, és a beteg test fur-csa-könnyvűvé lesz, mintha csak a sárkányernyő vinné őt a levegőben...

- Anyám, anyám! - suttogja a fiu, s úgy hiszi, válaszul a régholt any-ja hangját hallja messziről:

- Kisfiam, gyere, hol vagy?

- Itt, itt! - felelné hörgésforma szóval; a lába kinyulik, és egész tes-te örökre elernyed.

A mongol állam tizennyolcadik évében a tudós német mongolistával, Erich Haenisch-sel jártuk az ország nyugati megyéit. Utközben fölkeres-tük Uljásztaj városát is, hová a Könyvek és Írások Akadémiájának megbí-zásából vittem fából faragott pecsétjelet annak a különösen érdekes kis mu-zeumnak, melyet az ottani Geszer-templomban egy "Orosz" Ceren nevű ö-REG gyűjtött. A muzeum egyik szobájában érdeklődéssel ütöttem föl az egy-kori uljásztaji mandzsú helytartók hivatalos följegyzéseit, s az Égtől Oltal-mazott tizedik évének adatai közt leltem az erdeni-dzú-i Bunija szerzetes-növendék esetére, akit sárkányernyős repülése miatt itéltek el. Másfélszáz évvel azelőtt, hogy a német Otto Lilienthal megkezde sárkányszárnyas ki-sérleteit, Erdeni Dzúban egy szegény árva szerzetesnövendék a maga esze szerint sárkányernyőt szerkesztett, és szállni tanult! Keserű szívvel olvas-tam a régi lapokon arról, hogy a súlyos botlítások életét oltották. Idő előtt született hány tehetség veszett el így, még mielőtt célba jutott volna!

Huszonkilenc éve irtam jegyzetfüzetembe, hogy az uljásztaji Geszer-temp-lom múzeumában, a mandzsú amban iratai közt találkoztam a sárkányernyős Bunija szomorú történetével. Hogy miért csak most, 1957 utolsó havában és így, elbeszélés formájában adom tovább? 1955-ben Pavel Poucha cseh tudós-sal megint Uljásztajban jártam, de már sem az öreg "Orosz" Ceren Geszer-templomi kis múzeumát nem leltem, sem a mandzsú amban iratait nem találtam meg az újonnan nyílt helytörténeti gyűjteményben. De mert a szomorú törté-net okmányai elvesztek, miért vesszen el az első mongol sárkányrepülő em-lékezte? Hát ezért irtam így és most. Az eredeti feljegyzés igazi, pontos, lámahivatalnoki irás volt: Bunija vallomásában másitatlanul őrizte a tizenöt-tizenhat év körüli gyerekember eleven beszédét, s hűséggel szólt arról is, hogyan halt a súlyos fenytéstől. Azt meg, hogy még volt a fiúban élet, mikor a tetemhelyre dobták, mintha csak tegnap hallottam volna az öreg "Orosz" Cerenről, neki meg kiskorában mesélték, régi hagyományként. A történet így megmaradt, de az eredeti irat hiteles szavait évek múltán kioldotta belőlem a feledés.

Rincsen nem itt szólal meg először magyarul, több verse és novellája, sőt, regényrészlete is megjelent a mi nyelvünkön. Ezt a fordítást már nem láthatja: életének 73. évében, 1977. március 4-én, vagy ahogy ő szerette írni: a vörös kigyó esztendeje tavaszelő havának 14. napján, hetekig tartó szenvedés után ölte meg a rák. Az előző ősszel még itt járt, a mátrafüredi Kőrösi Csoma Emléktülséről fölgyalogolt a Kékestetőre is. Mongol anyanyelvének és a mongol műveltségnek megszállott szerelmese, kutatója és formálója, ugyanakkor a világirodalom termékeny tolmácsolója s mellesleg az eszperantó első tudós mongol szószólója volt. Itt közölt novellája, melynek eredetije legutóbb a Gündzs /Hercegnő"/ című kötetben /Ulánbátor 1969, 97-105 l./ jelent meg, történeti tárgyú, mint a legtöbb, s "szomorú történet", mint a legtöbb, mégis népe öntudatát ébresztgeti. Nehéz veretű, gazdag szavú, hosszú mondatai a nyelvi öntudatot; ime a hét évszázad írott nyelve és az eleven népnyelv kincsei, csak élni kell velük! A régiség hánytorgatása a történeti öntudatot ösztökéli: hogy népe tudja, nem szükségképpen gyöngébb, mint annyi más kicsiny vagy nagy nép. És ad sajátos mongol színnel egyetemes tartalmat: korán születtek új akarása szárnyatörését siratja és sirattatja, új röpülés hitével.

Két idő társul ebben az írásban: a mandzsu kori múlt és a jelenkor. Az első rész három nap történetét meséli: ünnepi, vidám kezdet és keserű vég között az első két nap a történés hőstét messziről láttatja, az idegen mandzsu amban szemével; a harmadik nap közvetlen közletről; ezúttal a haldokló hő emlékezete játssza vissza az előző két napot és valamivel többet a történésbeli múlt és jelen váltakozásában. A novellai csúcs utáni záró, "hitelesítő" rész a jelenkor két szakaszát köti össze: a forradalom utáni első, tevékeny éveket és az ötvenes évek végének újrakezdő idejét. Múlt és jelen, emlékezés és észlelés, messzi és közel ellentétéhez társul idegen és honi, világi és kolostori, parancsoló és alávetett, ravasz öreg izmos szikár kövér felnőtt hatalom és árva, védtelen, álmodozó gyerekember, fentről és lentől, valóság és /láz/álmom, sokaság és magány, ünnep és köznap, szokott ünnep és egyszeri, különös történés, gyönyörűség és kin, végül lét és nemlét gyorsuló versengése.

Néhány tárgyi magyarázat a szöveg egy-egy helyéhez, előfordulásuk sorrendjében:

A Csing birodalom Égtől Oltalmazott császáranak tizedik éve: 1745. A több mint ötödfélszáz éven át /1911-ig/ Kinát is magában foglaló mandzsu birodalom Kaocung /1736-1795/ császáranak 1736-ban kezdődő uralkodási korszaka viselte az Égtől Oltalmazott /mandzsuul Abkai funinga, kinaiul Csienlung /jelszó/. Az ő uralma idején fejeződött be az ázsiai nyugati mongolok végleges meghódítása. Elődeihez hasonlóan ő is erősen támogatta a lámakolostorokat.

Uljasztaj a mandzsu amban, császári helytartó székhelye s a mongóliai mandzsu uralom első félszázadában, 1733-ban alapult erődített város, majd fontos kereskedő hely volt és maradt 1911-ig, a mandzsu császárság összeomlásáig. Régi nevét /"Nyárfás"/ újabb időkben Dzsavhlant-ra váltotta /jelentése "Pompás"/, ma a 36 ezer lakosú Dzavhan megye központja.

Az Abataj kán építette Erdeni Dzü - a Dzsingisz-ivadék halha-mongol fejedelm 1586-ban kezdte építtetni a "Drágakő Szentség" kolostortemplomát Ögödej császár /Ogotáj/ egykori székhelye, Karakorum romjai mellett, az Orhon folyó völgyében. A terjedelmes kolostorvárost magas fal négyszö-

ge övezi, melyet számos fehér ereklyetorony /szuburgán/ ékesít. Északnyugati részén emelkedik a három legrégibb szentély, előttük Abataj sír- emléke.

A cam a lámahitű buddhizmus kolostori táncjátéka, melyben holdújévkor, nagyobb ünnepeken főként álarcos és jelmezes szerzetes-táncosok jelenítettek meg vallásos történeteket. A mongoloknál tibeti eredetű. Gazdag, nagy kolostorok táncálarcai között nem volt ritka a drágakövel, türkisszel, korállal, igazgyönggyel kirakott sem, de a papírmasé-álarcok készítése is ügyeskezű mestert kívánt.

A sárga lámák - a XV. században megújított és a korábbinál szigorúbb fegyelmű tibeti gelükpa szerzetesek Conkápa követői, kik sárga süveget viseltek, szemben az esetleg világibb életű, "óhitű" vörös süvegesekkel. A XVI. század végi Mongólia vezetői a hatalom támaszát keresték a "sárga vallás" szervezettségében, a mandzsuk kezében azonban az ország fékentartójává lett.

Fekvő oroszlán módjára - egy jóga-testhelyzet neve; ahogy a hongkongi tibeti-latin-francia szótár mondja a tibeti szeng-ge nyal-sztabsz fordításával: "jacere sicut leo /in latere dextro, cruribus extensis, capite supra dexteram manum recumbente/", azaz a jobb oldalon, kinyújtott lábbal, jobb kézen nyugvó fejjel feküdni.

A lámák halothagyó helye - a nem ősi, csak régebbi mongol temetkezési szokások közül a buddhista mongoloknál legerőteljesebb a holttest temetetlen kihelyezése volt. Az ilyen, szállásonként, településenként meghatározott tetemhelyen a "temetést" a ragadozó vadak és a halottevő kutyák végezték. A hamvasztás és a balzsamozás a nagylámák, főpapok és főrendüek kiváltsága volt.

Garuda - a madarak királya és a kigyók ellenfele, az ind eredetű lámahitű istenvilág egy a mongol népköltészetben is fészket rakott alakja. A mongol fővárosnak, Ulánbátornak is régi jelképe a csőrében kigyót tartó Garuda /mai mongolul Hán Gárid/.

A mongol állam tizennyolcadik éve - 1928. Az első év, 1911, a mandzsui hatalom összeomlása után önállóságot kereső Külső-Mongólia új államiságának kezdete. Éveinek száma megegyezik a köztársasági /a népköztársaság előtti/ Kínáéval /min kuo/. A "mongol állam évei" számítását a népi forradalom utáni években is megtartották.

A Könyvek és Írások Akadémiája - 1924-ben alakult, később Tudományos Bizottság, majd Tudományos és Felsőoktatási Bizottság néven működött, a Mongol Népköztársaság Tudományos Akadémiájának /1961/ elődje, melyet az egykori Magyar Tudós Társasághoz hasonlóan az anyanyelv és a nemzeti műveltség ápolására szerveztek.

Geszertemplom - a mongolok tibeti eredetű, mondai hősükkel, a harcias Geszerrel azonosították a kínai hadisten Kuantit, és a kínai telepések Kuanti-szentélyeit Geszer-templomként ismerték. A mai Ulánbátorban a Gandan-domb keleti lábánál álló, kínai stílusú épületcsoport is Geszer-templom volt. Kuanti és Geszer tisztületének elegyedése a népvallási-népköltési eszmék és gyakorlatok többszörös keveredésének jeles példája.

Fordította és magyarázta Kara György

TERJEDÉSI SEBESSÉG

Az autóbusz zsufolt. A dühödten tülekedő utasok úgy szórják az átkot, mint az áldást. Egyszer csak egy asszony száll fel, kisbabával a karján. Amint meglátom, hogy már nem sok választja el az összeeséstől, rögtön elhatározom, segítek. Elveszem tőle a gyereket, és jónéhány megálló keresztül tartom. Amikor a nő leszállni készül, hálálkodva átveszi a kisbabát, és örömtől csorduló pillantással jutalmaz.

Hazamegyek és csengetek az ajtón. Semmi zaj. Kitartóan nyomom a csengőt, ez sem segít. Nincs más hátra, hangosan szólongatom az asszonyt.

- Ki az ? - hallatszik végre az ajtó mögül.

- Én vagyok.

- Maga kicsoda, és mit akar itt ? - kérdezi.

- Mikor ezt hallok, egy pillanatig azt hiszem, hogy eltévesztettem az ajtót. De mégis, ez a feleségem hangja, pontosan felismerem. Megint beszólok:

- Hallod-e ! Jarinpil vagyok ! Jarinpil, a férjed !

- Menjen vissza csak a feleségéhez és a gyerekéhez ! - kiabál az asszony mérgesen az ajtó résén keresztül.

- Észnél vagy ? Ne bolondozz !

- Menj, te piszok, oda, ahol várnak !

- Hol vár ? Ki vár engem ?

- Mondd, rendben vannak az idegeid ? Ha azonnal nem nyitod ki, hívom a mentőket !

- Talán nem te utaztál a buszon a feleségeddel, gyerekekkel a karodon ? - és már hallok is, hogy megy befelé.

Egyszerre minden világos lett. Ugy érzem magam, mint a karámon kívülrekedt csökönnyös kecskegida. Számat a kulcslyukhoz tapasztom, kérélek, érvelek, magyarázok, és mikor mindenből kifogytam, végső kétségbeesésemben ezt mondom :

- Tudod, hogy beteg vagyok ! Ártatlanul vádolsz ! Te leszel az oka, ha megöl a hideg ! - de hiába minden könyörgés.

Nincs más hátra, úgy döntök, hogy a barátomékhöz megyek éjszakára. De előbb mindenesetre felhívom a közeli iskolából.

A vonalban a barátom felesége:

- Maga melyik lakásából beszél ?

Nagynehezen felfogom, mire céloz.

- Mi bajotok van velem tulajdonképpen ? - kérdezem vissza bosszusan.

- Nem tulzás az, ahogy szegény Cevellel bánsz ? /Cevel a feleségem./ Micsoda dolog az, hogy már évek óta nős létedre más asszonytól van gyereked ? Na, viszlát, éppen sietünk valahova ! - mondja és leteszi a kagylót.

"Betöröm az ajtót, úgy megyek be !" - gondolom, de a szomszédok miatt mégis úgy döntök, hogy valahogyan az iskolában éjszakázom. "Elvesztettem a kulcsomat, hád maradjak itt reggelig !" - mondom az öreg portásnak. Azon az éjjelen három rozoga széken összegörbedve alig vártam,

hogy megvirradjon.

Reggel karikás szemekkel mentem munkába, mint egy kólikás kisgyerek. Azonnal észrevettem, hogy kollégáim valamit titkolnak előttem. Kinyitom a szobám ajtaját és hallom :

- Jarinpil azzal a nővel még diákkorában kezdte. Ez is megéri a pénzét !

- Én is láttam a nőt. Azt mondják, három gyereke van tőle.

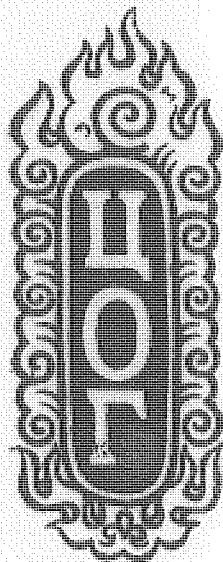
Szavak furódnak a fülembé, előnt a méreg, és bevágom az ajtót. Egész nap kóválygok, mint aki megkergült. Berohannék, és összeverném valamelyiket, de ezt mégsem tehetem. Az ilyen rosszindulatu rágalommal semmit sem lehet kezdeni. Olyan ez, ami nem hagyja élni az embert. Bár csak laposra verhetném annak a disznónak a képét, aki ezt a piszkos pletykát kitalálta ! Fenének kellett nekem arra a buszra szállni ! Hát ilyen szörnyű vétek az, ha ismeretlen nőnek segít az ember ? Mégegyszer ilyesmibe nem ártom magam ! Ennek vége ! A telefonjaikból is elegendem van ! A feleségem barátnői, a munkatársak, az apósom, az ismerősök, mind rámszálltak, és csak úgy zengett a telefon a rám szórt szitkoktól és gunyos célzásoktól. És az egészre csak annyit nyöghettem mindig, hogy "piszkos rágalom". Így ment ez délig. Valahányszor megszólalt a telefon, úgy összereztem, mintha harapós kutya rontott volna rám. És terjedt rólam a pletyka az egész városban, mint az őszi tarlótüz. Sirni kevés, meghalni sok. Tehetetlen voltam. Mint a mormota, amelyik puskalövést hallott, szobámból egész nap nem mozdultam. Majdnem szétesik a fejem. Amikor kimegyek a folyosóra látom, hogy kollégáim, mint a sós helyen gyülekező birkák, itt-ott csoportosulva engem bírálnak, hogy a családi életben álhatatlan vagyok, majd szobáikba szaladnak.

Hirtelen vidéki hívás hallatszik. Apám hiv. Hövszögöl megyében él, az erdős tajgán rénszarvast tenyészt. Nem is köszön, úgy kezdi : "Hé, fiam ! Tegnap éjjel rosszat hallottam rólad, és ma bejöttem a járásba, hogy felhívjalak. Miféle ostobaságokat csinálsz ? Édesgyereked elhagyod, feleségedtől elválsz ! Hogy tehetsz ilyet ? Legalább addig hadd legyen nyugodt a lelkem, amíg meg nem halok !" - mondta és halkán sirni kezdett. És akkor, úgy, mint amikor megáradt folyóban elszakad az ember a lovától, semmit sem tudtam mondani azon kívül, hogy : "Hazugság, apám ! Ez mind hazugság ! Piszkos rágalom !" Teljes erőmből kiabáltam. Észre sem vettem, letettem a kagylót, és lihegve ültem. Arra számítva, hogy a feleségem majd belátja a hibáját, afelé az iskola felé mentem, ahol tegnap éjszakáztam. A portást lecserélték, egy teljesen ismeretlen, idősebb ember ült ott. "Elvesztettem a kulcsomat, hadd maradjak reggelig !" - mondtam. A portás figyelmesen nézett rám, majd így szólt : "Maga mindkét lakásának a kulcsát elhagyta ?" - és gunyosan nevetett.

A pletyka olyan gyorsan terjed, hogy még egy korszerű lökhajtásos gép sem éri utol. Bár a tudósok bebizonyították, hogy ma a fény sebessége a legnagyobb, mégis, ha elolvassák ezt az elbeszélést, azt hiszem, mindenki kételkedni fog e tudományos igazságban. Mint magam is. És ha akad valaki, akinek van annyi bátorsága, hogy még ezek után sem riad vissza attól, hogy ismeretlen embernek segítsen, és ebből a tárgyból szeretne tudományos fokozatot szerezni, kérem, fogadja szívesen az itt feldolgozott témát.

Várkonyi Katalin fordítása

A sajátosan városi hangú, satirikus írást a fiatal mongol novellista, Baramszaj több hasonló munkájával együtt az ulánbátori Cog irodalmi folyóirat 1976. évi 6. száma közölte. Az eredeti cím, Belen szedev jelentése: "Kész téma". A szerző 1973-ban végzett tanárképző főiskolát, első novellája 1974-ben jelent meg.

2
1976

MONGOL SÁMÁNDALOK ÉS MÁS ÉNEKEK

Ima Hühüdőj mergenhez és Hültőj nagyasszonyhoz

Hühüdőj, az íjász apa,
Hültőj anya, a nagyasszony!
Tüd! kiáltja a viszhangod,
Tied a gyors, fehér villám!
Bad! kiáltja annak hangja:
Büszke, fehér a villámod!
Fehér ezüst tűzszerszámod,
Vörös ezüst tűzszerszámod!
Vérvörös láng a villámod,
Fehér íjász óriz téged!
Mennykövet vetsz a völgyekre,
Dörögve szállsz az erdőkre!
Bátrak ezüst tegze tied,
Bogos sárga íj a tied!
Nyeles barna réz a nyilad,
Nyírfá, sötét réz a nyilad!
Vas-kék lovú, égnekura!
Víz-kék lovú, világ ura!
Mély vizen is átkel lovad,
Messzit megjárja hátasod!
Így igaz!

X

A Hühüdőj mergenhez és Hültőj nagyasszonyhoz intézett, invokáció típusu sámánéneket B. Rintchen, Les matériaux pour l'étude du chamanisme mongol, II. Textes chamanistes bouriates c. művéből vettük, mely Wiesbadenban jelent meg 1961-ben, az Asiatische Forschungen sorozat 8. köteteként. A szöveg a 88-89. oldalon olvasható. E burját sámánének Hühüdőjt, a mennydörgés és villámlás istenét írja le és dicsőíti a mongol népköltés előrimés versformájában és a sámánénekek extatikus, emelkedett stílusában. Az istenség neve a burját hühe "kék" szó származéka s egyben jelzi hordozójának az istenek között betöltött szerepét is. A mergen szó jelentése "kiváló íjász", s gyakran járul mitikus hősök nevéhez. E névelemet nemcsak a mongoloknál, de több szibériai török népnél is megtaláljuk mongol jövevényként: viselője istenség vagy legendák, eposzok hőse. Hühüdőj feleségét, Hültőjt csak a burjátok említik, de ők is különösebb személyi jegyek nélkül. Az apa és anya megszólítás arra utal, hogy a sámán és nemzetsége őseként tiszteli Hühüdőj íjászt. Ez az invokáció valószínűleg a sámán révülése előtt, a szertartás kezdetén hangzott fel.

X

Sámánének Kán Tömörlenhez

Ég, az alján kék a felhő,
Kinek boltján sárga felhő,
Szélén meg fekete felhő,
Kán Tömörlen bátor,
Téged hívunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Sötét éjjel veszed utad
Sebes felhők ege alatt,
Sikos csúcsa fölött fáknak:
Kán Tömörlen bátor,
Téged hívunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Téged, ki obókon trónolsz,
Felső Hangájban visz utad,
Fekete eb dögére jössz,
Kán Tömörlen bátor,
Téged hívunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Kinek nemzetsége mongol,
Hármas fatörzs az ülése,
Har-balgaszba vezet útja,
Kán Tömörlen bátor,
Téged hívunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Körbejárod a világot,
Tagna hegyén szállsz meg akkor,
Tiszta víz italod akkor:
Kán Tömörlen bátor,
Téged hívunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Füsteresztő nyílásunkra
Fürgén ereszkedj le!
Ajtóknk szemöldökfájára
Arra fordulva jöjj!
Kán Tömörle!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Amikor megérkezik a szellem, így szól // a sámán szájával //:

Dzsók bilbész!
Dzsók bilbész!
Dzsók, dzsók, dzsók!
Godnam dzsók bilbész,
Jaksi, jaksi!

Erre így válaszolnak a jelenlévők:

- Kegyeskedj mongolul beszélni! Ezt a gujgur nyelvet mi nem ismerjük!

Ekkor így folytatja Tömörle:

- Népem, békében, egészségben, fekete meg sárga nélkül, mind megvagytok-é?

A nép válaszol:

- Jól megvagyonk! A Te földeden mi ujság van?

Tömörle:

- Nincsen semmi. Békében, jól vagyunk. Godnamdar bár, bár, bár!
Dzsók bilbész ajdan giszkiz, mi különleges inni, elszívni valótok van? Ha szívni, dohányozni nem lehet, levele-vörös dohányval tömjétek meg a pipát! Hadd szivjaknéhányat rajta!

Akkor meg kell tömni egy pipát. A szellem // képében a sámán // elveszi, szivja, és így szól:

- Jaksi tavak jók! // Nem jó dohány ez! //

- Gyermekeid, mi, kik északon lakunk, mitől kell hogy féljünk? Mitől kell tartanunk?

Erre a kérdésre így válaszol Tömörle:

- Semmitől! Nem fenyeget sem üvöltő farkas, sem lopakodó tolvaj, még veszekedés, szóbeszéd sincsen, minden rendben van!

Kán Tömörle most már hazafelé készül. Így szól:

- Erős fekete párlatot hozzatok!

Mikor megkapja az ételt és a gyümölcsöt, ezt mondja:

Mire visszatérek,
Mint a tenger,
Mire megint jövök,
Mint a forrás,

Mint nyolc Namszaraj, gazdagok legyetek,
Mint Najdan Dzsüddüg, nagy családdal éljeteK !
Erre az áldásra iszom áldomást !
Hátamon kicsit híg,
Hasamban olvadó,
Milyen jó ital ez !

Tömörlen eszik, iszik, jóllakva, szomját oltva megy el. Később örömmel találkozunk újra ! - mondja, és elhagyja a jurtát.

X

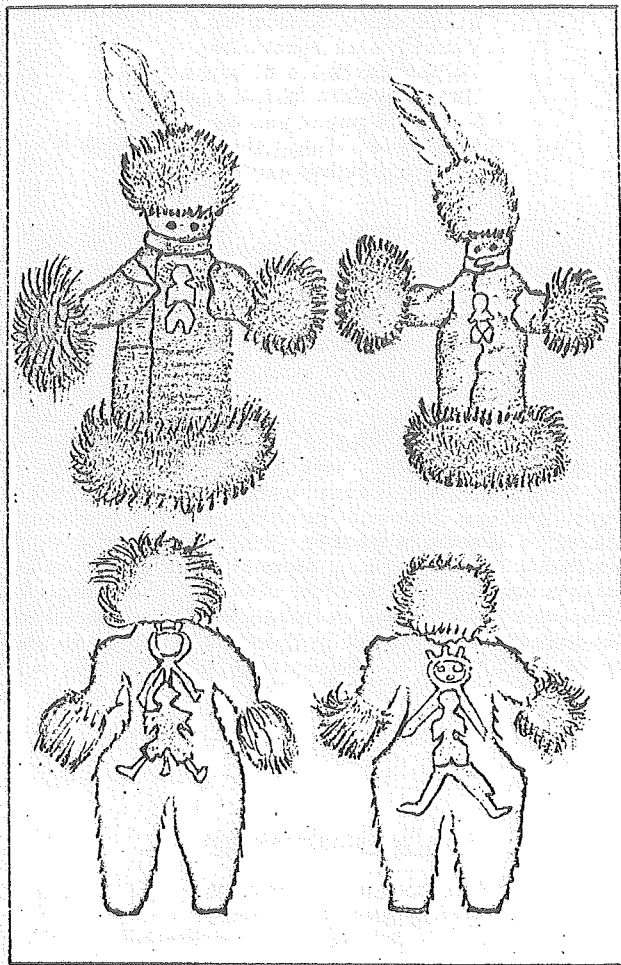
Ez a sámánének a Bika Urhoz intézett szöveg egészen közeli rokona, azonos területről is származnak. A szertartás lefolyása is azonos :

1. A szellem főbb ismertető jeleit, jelzőit elsorolva, meghívja őt a sámán a jurtába. Tömörlen tengri, azaz az ég istenei közé tartozik, ezért az első sorok az ég fizikai jellegzetességeit említik. Valószínűleg a fekete szellemek közé tartozik, ezért jár éjszaka, s ezért jön a fekete kutya testére, amelyet áldozatul vágnak le neki, eltávolítva a dögből a tüdőt, nyelőcsövet, szívet. Obó: áldozati kőhalom az utak mellett, hágókon, szent helyeken. Hangáj: tájegység Mongóliában, hegyes, ligetes, vízben viszonylag gazdag. Hár balgasz, azaz Fekete város ; ma romváros az Orhon mellett. Tagna: hegység Tuva és Mongólia határán, a tajga övezetben. Lakói darhatok, elmongolosodott, vagy török nyelven beszélő urjanhajok, török nyelvű tuvák. Füsteresztő nyílás : köralaku nyílás a jurta tetején, amelyen a füst eltávozik, s amelyen át a jurta világosságot kap.

2. Megérkezik a szellem, beszél, pipázik, eszik és iszik a sámán szájjával. Az egybegyültek a segítségét kérik, s ő biztosságot ígér nekik, áldást mond rájuk, majd visszatér "lakhelyére". A pálinka neve itt tiszteleti szóval nancsid, eredetileg tibeti italáldozatot jelent. Hátán híg ital : a távozó utasok után tejet szokás hinteni a mongoloknál.

A szöveget különösen érdekessé teszik a benne szórványosan található török nyelvű, csak részben lefordítható szövegek. Ezek a töredékek még a darhatok, vagy urjanhajok török nyelvéből maradtak fenn, elferdülve, de a nemzetségöshöz intézett imában legalább jelképesen megőrizve az ő nyelvét. Észak-Mongóliában, a hegyek között sok, egykor nagyobb hatalommal bíró, birodalmat alapító nép maradványai találtak menedéket. Kulturájukban megőrződtek származásuk nyomai. Egyes nemzetségeknek ott már a török sem volt eredeti nyelve : még korábban finnugor nyelven beszéltek. Tömörlen azonban török nyelvet visel, tisztelői szerint török nyelven beszél. Az ismétlődő Gujgur! felkiáltás minden valószínűség szerint az egyik, hajdan hatalmas török nép, az ujugurok elferdített nevéből származik. A Hövsz göl tó vidékén, a darhatok földjén nagy tisztelet övezi Tömörlent : hatalmas ur, minden bajban, betegségben segít, oltalmába ajánlják a gyermekeket, az egész rokonságot, minden javukat, jószágukat. Kettős zárójelben a fordító kiegészítései és a török szöveg fordításai olvashatók ott, ahol az egész mondat értelmezhető. Eredetije : Rincsen, id. mű., 82-84. old.

XI

Burját sámbálványok /Potanin nyomán/

Fohász a Fekete Szellemekhez /Részlet/

Húst ha esztek, emberé az,
Kőszívűek, bronzszívűek !
Sziklafalú a jurtatok,
Kőből van a sátorotok !
Tűzkígyó az ostorotok,
Dühödt farkas a dobotok !
Tarisznyában lámák teste,
Hazafelé papot esztek !
Kandzsúr, Tandzsúrral tüzeltek !
Gyöngsúrotok tar fejekből ! . . .

A fenti invokáció szintén Rincsen gyűjtéséből való /id. mű, 71. old./, egy, a Góbi vidékén élő sámán énekéből, aki ezzel idézte szellemeit, ongonjait az áldozat vagy szertartás elején, mikor révülni kezdett. Ezek a szellemek un. fekete szellemek, vagyis az ártó erejű, emberevő, ellenséget elpusztító szellemek közé tartoztak, s a sámán is, aki az ő tiszteletükre áldozott, az ő védelmük alatt állt, a fekete sámán nevet viselte. Az ő ellenpólusaik voltak a fehér szellemek és fehér sámánjaik. Az eget is felosztották közöttük: keleten laktak a feketék, nyugaton a fehérek. A szellemek lakóhelyének gyakran a hegyeket, sziklákat tartották, erre utal a sziklajurta, kőátor. A dob a sámánszertartásokban a sámán hátsóállataként szerepel, "ostornak" pedig a dobverőt nevezik. Ezeknek az eszközöknek a segítségével "utazik" a sámán, s ezeken jönnek el hozzá a szellemek. Az ének utolsó soraiból a sámánok és az ujonnan jött idegen vallás papjai, a buddhista-lamaista szerzetesek közötti ellentét, ellenségeskedés szól. Az erősebb, szervezettebb vallással szemben a táltosok szellemeik erejében bíztak, s a sámánénekek egy másik gyakori műfajával, az átokkal védekeztek. Kandzsúr és Tandzsúr : a lámaisták szent könyvei, a kánon és magvarázatai.

Ima baj elhárításáért

Ezen család jurtájában
Meleg testű elevenek,
Mind, kik együtt itt születtek
Kínos, kaparó torokbajt,
Köhögést ne ismerjenek !
Ne féljenek - ijedjenek !
Kívül meg a jószágaik
Ne riassza ártás, tolvaj,
Zápor se és jégverés se,
Zivatar se, szélvihar se !
Kerülje el a tűzvész is !
Kérünk, ne add gonoszoknak,
Kőbor vadnak a fogára !

Tengernyi fekete isten,
Kérünk, add meg azt, hogy őket
Mindig messze elkerülje
Szóbeszéd, akármilyen fajta,
Szitkozódás, ádáz átok,
Tollas táltos ártó szava,
Taláros pap varázslása,
Derék láma szándéka is,
Okos táltos figyelme is !
Démon, bármiféle volna,
Szellem, kísértet rontását
Távolítsd el tőlük mindig !
Tágas, vörös tüdejükben
Véres húsok piszka ha van,
Vedd ki onnan, távolítsd el !
Kerek, fekete szívükben
Vörös étel szennye ha van,
Vesd ki onnan, távolítsd el !
Odvukban, ágyuknál,
Oszlop légy, támaszuk !
Botor kicsinyeknek
Biztos oltalma légy !
Árva magányosnak
Áldott társa legyél !
Szűkös helyen vedd hátadat !
Betöretlen lónak
Béklyója legyél te !
Kezes lónak
Kötőféke !
Szállásunknak házanépe
Szándékát, akármilyen légyen,
Tengernyi fekete isten
Teljesítse mind kegyesen !

✘

A fenti imát ugyancsak Rincsen gyűjtéséből vettük /id.mű, 95-96.old./, aki azt egy sámántól gyűjtötte. Az ima minden valószínűség szerint eredetileg egy család jólétéért bemutatott áldozaton hangzott el.

✘

Sámánének a Bika Úrhoz

Néped ura, Fekete Kard bátor !
Búrjátok ura, Bika Kard bátor !
Busa homlokod ráncolva,
Bőkös szarvaddal döfködve -
Ó, jaj nekem ! -
Acélkemény lábad,
Amíg remeg, csak gyere !
Komor vas patádon
Kopogva te közeledj !

Keményfa ostort is
Koptass el az útban !
Dalold régi dalaidat,
Bőgj csak, harsogj, úgy jöjj ide !
Bika Kard bátorom !

Megérkezik a szellem, a sámán azonosul vele, bikahangon bőg. Majd így szól a szellem a sámán nyelvével :

- Jól vagytok-e, megvagytok-e
Kései apa fiai,
Gyermekeim ?

- Jól vagyunk ! Hát Bika Kard apánál mi jó ujság van ?

- Semmi, nyugalomban, jól élek, a fenébe is ! Gyermekeim, kicsinyeim, lát a ti földetekén mi jó történt azóta ? Van-e készen izes étel, ital, erős fekete pálinka ? Inni, enni jöttem ide én, a ti Bika Kard bátorotok ! Pipát szívni, az a jó. Hé, öregek, előkelők, lakomázzunk együtt mind ! Pipáztatva ejtőzködjünk, ej, hogy a fene egye meg ! Hogyan is szívod el a pipát békén ?

Hej, nyolc Namszarajhoz hasonlóan gazdagon, Najdang Dzsüddüghöz hasonló családdal éljetek !

Gyermekeim !
Hej, burjátok, az uratok,
Bika Kard bátor,
Alattvalók, az uratok,
Fekete Kard bátor,
Én hazamegyek, elmegyek !

Ekkor a nép, a körbenülő rokonság megkérdezi :

- Miért falja föl a farkas a jószágot, miért ér minket baj, kár ?

A szellem így válaszol :

- Most már kényelmes, jó módotok van ! Kedvemre ettem, ittam, izes-édes gyümölcsseitekből ettem, étkeket elfogadtam. Jövő ilyenkorig kint a jószágból egyet sem ér baj, bent ezek a kicsik, a gyermekek is jól meglesznek. Örömmel találkozunk majd ! - mondja és eltávozik.

Buha Nojin, a Bika Ur több burját nemzetség mitikus őse, akinek tisztelete igen elterjedt az északibb területeken lakó mongolság, a burjátok, és a velük szomszédos területek lakói /pl. darhatok/ között. A régi magyar bátor szót itt az eredeti török "hős, vitéz" jelentésében használtam. Ezt a jelentését megtartotta a mongol nyelvben is. A szöveg egy teljes szertartás, az őst megillető évi áldozat keresztmetszetét mutatja. A szellemet hívó invokációval kezdődik /vö. a Hühüdőj mergenhez és a Fekete Szellemekhez intézett invokációk szövegével/. Ebben a részben a sámán költőien leírja az ős külsejét, érzékelteti, hogy messziről, nehéz uton, elfáradva jön el leszármazottaihoz a sámán hívására. Megérkezésének feltétele és eszköze a sámán révülése, aki különleges képességei révén az utódok közül egyedül képes kapcsolatba kerülni a szellemmel. Az ősapa lelke beköltözik a sámánba, elfogadja a lakomaképpen felajánlott áldozati ételt, italt és dohányt, majd jóindulatáról biztosítja a népet, s gazdaságot, szép családot kívánva nekik eltávozik. A két idegen istenség neve bizonyítja, hogy a sámánok, minden erőfeszítésük ellenére, idegen műveltségek hatókörébe kerültek, a lamaizmus, legalábbis nyomokban, megtalálható e ritusban is. A

szertartás nem csak vallási, hanem általános, társadalmi jelentőségű is volt : a nemzetség összetartását, öntudatát biztosította a közös ősapa tisztelete, a tágabb rokonság találkozása, közös lakomája. - A szöveg eredeti : Rincsen, id. mű. 77-78. old.

Cerenbalszan asszony éneke

Dombtetőkön amíg laktunk,
Felség felesége voltam.
Dombjainkról hogy lejtünk,
Futkosó szolgáló lettem.

Sziklák között amíg laktunk,
Vezér felesége voltam.
Szikláinkról hogy lejtünk,
Vén cseléd lett énbelőlem.

Cerenbalszan asszony Suna vitéznek a felesége volt. Suna a 17. században az egyre kisebb területre visszazoruló, mandzsu-ellenes felkelés egyik vezére. Nyugat-Mongóliában ma is énekelnek dicséreteteket róla. Közülük egyet Weöres Sándor is fordított /A mongol irodalom kistükre, Bp. 1971, 149-150. old. /. Hegyeiken, sziklák között a társadalommal szemben állók, vagy kitaszítottak, lázadók, rablók laktak. Hasonló dalok a felkelés más szereplőiről, a vezérek feleségétől, fiától is fennmaradtak. A szöveg forrása : H. Luvszanbalдан, Түүнт хүн, түүн дү : Aman dzohiol szudlal VIII : 1-11, Ulánbátor 1974, 149-150. old.

A Herlen folyó menti csikó

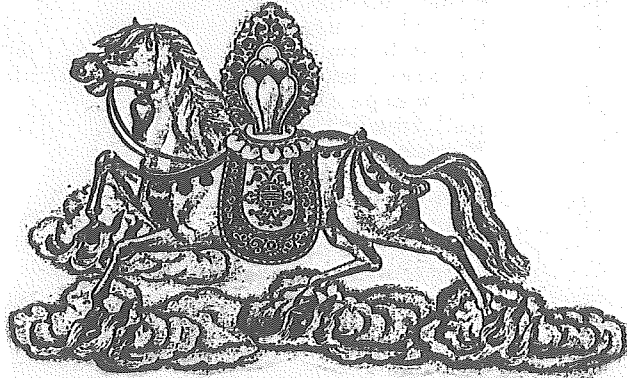
Herlen ajmag szülötte,
Hóka, foltos hátasom.
Herlen folyó vizében
Hűsölve nőtt a csikóm.
Másodfűként már vágta, zott,
Mindig elsőnek dicsérték !
Híre hírlík népem közt.
Hamar lovam jó futó,
Verseny, ünnep dísze ő,
Vidék népe csodálja.
Halljátok hát, milyen is
Nagy ménesünk csikaja :
Mint káni ernyő rojtja
Hull sörénye homlokába,
Mint aranyhalak háta,
Szikrázik a két szeme.
Lótuszvirág szirmaként
Lekonyul a két füle.
Drágakőre fény esik -
Makulátlan homloka.
Gyapjas állat szőreként
Leng zászlónyi, szép farka.

Világ-kerék forgása -
 Villámgyors a patája.
 Szantálfa dús lombjaként
 Számtalan a fajtája.
 Kevélyléptű poroszka,
 Kedves ló, kit énekek!
 Versenyfutó, gyors lovam,
 Valódi poroszka ez !
 Kecsesléptű poroszka,
 Kezes, szelíd hátasom !
 Terhet, nyeretget megbír ez,
 Jófajtájú, formás ló . .
 Vidékiünkhöz méltó ő,
 Tágas hazánk szülötte.
 Ha nyergelni akarja,
 Gyönyörködik két szeme,
 Hátsul ha használja,
 Gazdája büszkesége.
 Ménesemnek legjava,
 Ékszerszép hátaslovam.

✘

Az ugynevezett lódicsérő énekek közé tartozik a fenti dal, melyet a nyári versenyekkel egybekötött ünnepen, a nádamon énekelt el Cs. Dzsigid, századunk ismert népi énekmondója a lófuttatás győzteséről. A nádamon a hagyományoknak megfelelően összemérték erejüket a "három férfias játék"-ban, nyilazásban, birkózásban, lófuttatásban. Az első kettő résztvevői valóban férfiak voltak, a versenylovakat azonban könnyebb súlyú, mindkét nembeli gyermekek ülték meg. A győztest dallammal köszöntik az ijászok is, külön vers illeti meg a győztes birkózót, a lóverseny után pedig a csikót, lovat magasztalják. Egész ajmag-ja, megyéje büszke rá. Dzsigid itt szűkebb hazája, a Herlen /Kerülen/ folyó mellékének egy győztesét dicséri. Eredetije : Cs. Dzsigid, Jörólin dédzs , Ulánbátor 1961, 78-79. old.

Tatár Magdolna

PÉLDÁZATOK A TÖRVÉNY KERESŐIRŐL

Ugy hallottam, hogy egyszer Buddha, a Győzelemmel Elmult a dicső Magadha közelében tartózkodott. Nem sokkal azután, hogy a megvilágosodást teljesen elnyerte, így gondolkodott:

"Az élőlények már régóta romlottságban tévelyegnek, s tanítani és megigazítani őket nagyon nehéz. Továbbra is e világban élnem haszontalan. Ezért e maradék szenvedést is kioltom magamból, s a legteljesebb nirvánába jutok."

A Brahma-menny istenei rögtön megértették, nyomban felfogták e gondolat mivoltát. Alászálltak a mennyből és Buddha előtt gyülekeztek. Mikor mind megérkezett, oly mélyen meghajoltak, hogy fejük szinte a földet érte. Aztán kezüket összetéve könyörögtek, és a Törvény kerekének forgatására buzditották, ám Buddha így felelt:

- Brahma-menny istenei! Ezek az élők vétek szennyétől romlottak. Mindenkit az evilági örömök kötnek meg. Egy szemernyi bölcsesség sincs bennük. Tovább itt maradnom így teljesen haszontalan. Azt gondoltam hát, hogy ha itt hagynom e szenvedésteli nyomoruságot, boldogabb leszek.

Ám a Brahma-menny istenei tovább könyörögtek:

- Ó, Győzelemmel Elmult! A törvény tengere csordultig tele! Kitűzve a törvény zászlaja! A tanítás és térítés ideje elérkezett! Hiszen az élőlények között nagyon sokan vannak a megszabadítandók! Te pedig nem kelsz a rászorulókat oltalmára-védelmére, hanem csak az evilági szenvedések elhagyására gondolsz.

1.

Számtalan elmult világkorszakkal ezelőtt, ó Buddha, itt a Dzsambu világszigeten élt egy nagy király, Ganasanibali nevezetű. E nagy király sok fejedelmel uralkodott. Városa nyolcvannégyezer, asszonya s palotanépe huszezerem, főembere pedig tizezerem volt.

Nagy könyörületességében úgy szerette az embereket és minden élőket sokaságát, mint szülő a gyermekét.

Történt egyszer, hogy a király így tünődött:

"Mind e sok élőknek, kik mindnyájan tisztelnek és szeretnek, ura lettem. Miért is ne szereznék üdvöt mindeneknek a Törvény Drágakövével."

Tanácsosai közül egyet elküldött, hogy mindenhol adja tudtára az embereknél a király parancsát:

"Akinek birtokában van a Magasztos Törvény, és nekem megtanítja azt, kívánjon bármit, megadom érte!"

Történt pedig, hogy egy Leuducsza nevezetű brámin érkezett a palota kapujához, és így szólt:

- Én tudom a Magasztos Törvényt!

Meghallotta a király, és sietett a brámin elébe. Köszöntötte őt, majd szőnyeget terített elé. Mikor a brámin a szőnyegre ült, a király és kísérei így kérlelték:

- Nagy Tanító! Ime itt az idő, hirdesd nekünk, tévelygőknek a Magasztos Törvényt!

- Amit én tudok, nem olyan, hogy csak így, ennyi áron megtanítható!

Ha hallani akarod, király, csak egyszerű kéréssel el nem érheted! - felelte.

- Kivánj bármit! Minden a kívánságod szerint teljesül! - szólt a király. A brámin válaszolt:

- Felséges király! Ha képes vagy oly nagy áldozatra, hogy testedbe ezer égő mécses szurj, akkor megtanítom neked a törvényt.

Nagyon megörült a király. Felszerszámoztatta egyik nyolcezer mérfdödet is megjáró elefántját, követét rajta utnak indította, hogy a világ valamennyi táján kihirdesse:

"Ganasz király mához egy hétre a Magasztos Törvény megszerzése végett teste husát kilyuggattatja, és a lyukakba ezer égő mécses tetet."

Az emberek mind, akik hallották, nagyon elkeseredtek. A király elé járultak, és ekként könyörögtek hozzá:

- E világon, miként vezető a világtalannak, miként édesanya a gyermeknek, minden élő támasza te vagy. Király, ha nem leszel, kihez fordulunk majd oltalomért? Ha testedbe ezer égő mécses szurnak, biztosan megváltsz evilági életedtől! Kiért-miért? Egyetlen brámin kedvéért? Elhagynád az embereket?

Akkor aztán a királynék, hercegek és királyfik vagy ötszázan meg a tízezer tanácsadó kezük összetéve könyörögtek a királynak, de a királyt nem tudták fogadalmától eltántorítani.

- Amikor végre teljesen megvilágosodom, akkor majd titeket is megsabadítalak - mondta.

Hogy az emberek látták a király szilárd elhatározását s megértették, hogy nem változtat azon, nekikeseredtek. Jajveszéltek és kinjokban a földre vetették magukat, a király szándékát azonban nem másíthatták meg.

Igy szólt a bráminhoz:

- Elérkezett az ideje, hogy az ezer mécses a husomba szurd!

A brámin a király testét kilyuggatta. A mécses kanócát olajjal megkenete. Látván ezt a körülállók, a rémülettől úgy zuhantak a földre, mintha nagy hegy omlott volna.

Ekkor a király a bráminhoz fordult:

- Ó, Nagy Tanító! Légy könyörületes irántam, s előbb tanítsd nekem a Magasztos Törvényt, és csak utána szurd testembe a mécseseket. Mert ha előbb meghalok, a Törvényt már nem hallhatom.

A brámin így verssel felelt:

- Minden dolog mulandó.

Ami fent van, mind lehull.

Szétszakad, mi összetett.

Meghal mind, ki születik.

A király boldog volt, és mint akiben semmi bánat sincs, újabb esküt fogadott:

- Azért keresem a Törvényt, mert a megvilágosodásra törekszem. Majd ha a teljes megvilágosodást elnyerem, a tudás fényével a vakon tévelygők elméjét megvilágosítom.

Alig mondta el esküjét, az ég és föld úgy megrendült, hogy még a Brahma-menny palotái is beléremegtek. Az istenek alászálltak a mennyből és a testáldozat helyére gyűltek.

Mikor az istenek így látták e bódhiszattva testét, ők, kik a felső eget teljesen betöltik, sírásra fakadtak, könnyük esőként szakadt, és isteni kincs-virágözön hullt alá. Így tisztelték őt.

Akkor az istenek ura, Indra jött a királyhoz, sokféleképp magasztalta, majd megkérdezte:

- Ó, Nagy Király! Ilyen nagy szenvedések kinjai között nem bántad meg fogadalmad?

- Nem - felelte a király.

- Ó, Nagy Király, hisz tested úgy reszket, és lelked elgyötört, s te mégis azt mondod: nem bántam meg. Hát hogyan hihetek neked?

És szólt a király:

- Ha bennem, elejétől kezdve végig, szemernyi megbánás sem volt, a testemen e sebek gyógyuljanak be és legyenek oly ép, mint korábban.

És alighogy ezt kimondta, sebei eltűntek és teste ismét oly ép volt, mint azelőtt.

Az az akkori király pedig nem volt más, mint Buddha, te magad; így hát, Győzelemmel Elmult, ha korábban az élők érdekében elviselhetetlen szenvedést is elviseltél, hogy a Törvényt elnyerd, akkor most miért akard őket végleg elválasztani a Törvény fényességétől? Most miért gondolsz a szenvedések elhagyására?

2

Egy másik alkalommal, a régmúlt időkben, ó, Győzelemmel Elmult, élt e Dzsambu világszigeten egy Bjilingarli nevű király. Számos fejedelmen uralkodott. Városa nyolcvanezer, felesége, palotanépe huszezernyi, hercege s királyfia is ötszáz, főembere tizezer.

Ez a király nagyon könyörületes volt s minden alattvalójára úgy tekintett, mint egyetlen gyermekére.

E király a Magasztos Törvényt igen tisztelte és szerette, ezért egy tanácsosának megparancsolta, hogy a következőket hirdesse ki:

"Ha valaki, legyen az bárki, a Szutrának vagy a Magasztos Törvénynek birtokában van, és nekem megtanítja, kívánjon bármit, kívánsága szerint jutalmazom."

Ezután egy Kjeuducsá nevű brámin jött a palota kapujához és így szólt:

- A Magasztos Törvény a birtokomban van. Tanítom, ha van, aki hallgatja.

Hallotta ezt a király is és nagyon megörült. Elébe sietett a kapuhoz, lábához borult, majd kedves szóval a palotába vezette. Ülőszőnyeget terített elé és kezét összetéve így beszélt:

- Ó, Nagy Tanító! A Magasztos Törvény tanításáért esedezem!

És szólt a brámin:

- Már hosszú idő telt el azzal, hogy mindenütt különféle szenvedést éltem át. Bizony, Nagy Király, ha csak hallgatni akarod is, ennyivel nem elégszem meg.

- Kivánj bármit, csak mondd, ó, Mester, és én bőkezűen mérem fizetésem - könyörgött összetett kézzel a király.

- Ha tested ezer vasszöggel vereted ki, a Törvényt átadom neked - így a brámin.

- Ugy legyen - mondta a király, majd így szólt:

- Mához egy hétre mindez megtörténik.

Akkor egy nyolcvanezer mérföldet is megjáró elefántot szerszámoztak fel, s a hírvivő e Dzsambu világszigeten mindenhol kihirdette:

"Hatalmas királyunk, Bjilingarli, mához egy hétre ezer vasszöveget veret testébe."

Mikor ezt a számos főember és a sok nép meghallotta, mindnyájan a király elé járultak, és így kérlelték:

- Felséges Királyunk! Mi mindnyájan, a négy égtáj lakói, a te erényed és jóindulatod révén boldogságban, jólétben élünk. Ó, Nagy Király, ma - gunkért könyörgünk! Ne veress testedbe ezer vasszeget!

A király feleségei, az udvarnép, a fejedelmek, a királyfiak és a tanácsadók is mind így esedeztek:

- Nagy Király! Légy könyörületes, gondoldj ránk! Nem való, hogy egyetlen ember kedvéért életed eldobva alattvalóid elhagyod!

És szólt a király:

- Régóta forgok a létezések körforgásában, már számtalan testet elteközoltam. Valahányat a szenvedély, a gyűlölet s a tévhit ölt meg; fehérülő csontjaik halma magasabb az Oriáshegynél is. A levágott fejek kiömlő vér folyója még az öt nagy folyamnál is nagyobb. A kiömlött könny több a négy tengernél. Sokféle módon így pazaroltam létet és testet, de egyet sem a Törvényért. Most viszont ha testem vasszögekkel veretem, elérem a megvilágosodát. Ha majd teljesen megvilágosodtam, akkor a bölcsesség kardjával a vétkek minden bajját elmetszem. Miért akadályozzátok a megvilágosuló lelket?

Kisérői erre mit se tudtak szólni. A király pedig a bráminhoz fordult:

- Ó, Nagyhatalmu Mester! Légy könyörületes irántam, és előbb a Törvény kapuit tárd ki nekem, csak azután verd a szögeid. Ha előbb halok meg, a Törvényt már nem hallhatom.

A brámin egy verssel felelt:

- Nem örök, mi összetett.

Mind kínos a születés.

Úr a Törvény s Éntelen,

S nincsen Én és nincs Enyém.

E verse után a brámin az ezer vasszöget beleverte a király testébe.

Látva ezt a fejedelmek, főemberek, a nagy udvarnép, hatalmas hegy omlásához hasonlóan földre vetették magukat. Zokogtak, majd ájultan vergődtek a földön.

Ekkor az ég és föld minden irányban megrendült. A Vágyvilág és az Alakvilág istenei fölöttébb elcsodálkoztak. Mind alászálltak a mennyből és a bódhiszattva elé gyűltek. Látták, hogy teste a Törvényért mennyi szörnyű szenvedést viselt, és mindnyájan sirva is fakadtak, s könnyük esőként szakadt, majd az égből isteni kincs-virágözön hullt alá.

Nemsokára Indra, az istenek ura is odaért és megkérdezte a királyt:

- Ó, Nagy Király! Hogy nagy igyekezettel igyekeztél, és a szenvedéssel sem törödtél, valóban a Törvényért tetted? Vagy inkább Indra akarsz lenni vagy talán Csakravartin, netán az Ördögök Királya vagy a Brahma-birodalom ura, vagy éppen Mahésvara?

És szólt a király:

- Tetteimmel nem a három világ örömeit kívánom magamnak. Ami erényem van, azzal a megvilágosodásra vágyom.

Indra tovább faggatta:

- Látom, hogy királyi tested reszket és alél. És mégis azt mondod, hogy nincsen benned megbánás. Hogyan higgyem el?

- Ha szavam igaz, és nincsen bennem megbánó gondolat, tüstént gyógyuljanak meg a vasszögek ütötte sebek!

Ahogy a király ezt mondta, teste oly ép lett, mint korábban. Az istenek és emberek fölöttébb örültek.

Ó, Győzelemmel Elmult! A Törvény tengere csordultig tele, és az erény mérhetetlen sok! Hát miért hagyod el végleg az embereket, és a Törvényt nem tanítod, hanem csak a szenvedések elhagyását keresed?

Ó, Győzelemmel Elmult! Rég elmult, számtalan világekorszakkal ezelőtt e Dzsambu világsgíeten élt egy Cangszlha nevű nagy király, kinek fiát Damkamának hívták. Ez a királyfi a Magasztos Törvényt igen tisztelte és szerette. De bár mindenütt kereste, nem akadt rá. Emiatt szenvedés gyötörte és kétségbe esett. Indra isten azonban felfogta és nagyon is megértette a királyfi szándékát. Bráminná változott. A palota kapujához ment és így szólt:

- Birtokomban van a Magasztos Törvény és kész vagyok tanítani!

Hallotta ezt a királyfi, elébe sietett a bráminnak és a lábához borult, majd a palotába vezette. Ülőszőnyeget terített elé és összetett kézzel így kérlelte:

- Ó, Nagy Tanító! Essen meg rajtam a szived! A Magasztos Törvény tanításáért esdek!

- Tanítani s tanulni is igen nehéz. Az igaz mestert felismerni és megnyerni sem könnyű. Ezért nem illő, hogy ily csekély áron, mely elégtelen, kívánod a Törvény hallgatását - felelte a brámin.

- Ó, Nagy Tanító! Kivánj bármit, csak mondd és én megadom. Kivánd bár a testem, az országot, vagy a gyermekeket. Ugy, ahogy parancsolod, nem sajnálok semmit - felelte a királyfi.

Erre a brámin:

- Akkor áss egy tiz rőfnyi mély vermet, töltsd meg izzó parázzsal, s ugorj bele! Ha majd így áldozol, akkor megtanítalak a Magasztos Törvényre.

A királyfi pedig a mester szavát követve egy tiz rőf mély tűzvermet ásatott.

Mikor meghallotta ezt a király, a királyné meg a palotanép, testük-lelkük nyugtot nem talált, s valahányan a királyfi palotájához gyűltek; kérlelték a királyfit és körülfogták a brámin is.

- Ó, Tiszteletreméltó Mester! Légy irgalmas hozzánk, és ne kívánd, hogy a királyfi a tűzveremben áldozza fel életét! Kivánd inkább az udvari népet, vagy az országot, vagy az asszonyokat, vagy a gyerekeket, vagy akár a magunk személyét, mind odaadjuk - így kérlelték.

Am a brámin így beszélt:

- Nekem nem sietős a dolog. Ahogy a királyfi határoz: ha megteszi azt, a Törvényt megtanítom, ha nem képes rá, a Törvényt én sem tanítom.

Az udvarnép pedig felfogta és megértette, hogy az elhatározás szilárd, s elnémult.

A király ekkorfelszerszámoztatott egy nyolcvanezer mérföldet is megjáró elefántot, s hátán követét elküldte Dzsambu világsgíet minden tájára, hogy hirdesse ki:

"Damkama királyfi mához egy hétre a Törvényért tűzverembe veti magát. Ezért ha látni kívánjátok, siessetek!"

Akkor a fejedelmek és a sok nép, még az öregek és a betegek is, egymást vezetgetve a királyfi elé gyűltek. Jobb térdükkel a földre térdeltek, kezüket összetették s mind egyazon szóval könyörögtek:

- Te vagy a mi támaszunk! Ha te, ki olyan vagy mint szülőnk, a tűzverembe ugrasz, alattvalóid mind oltalom nélkül maradnak és hontalanná lesznek. Egyetlen ember miatt oltalom nélkül hagyod alattvalóid seregét?

És szólt a királyfi a sokasághoz:

- Én bizony már régóta forgok a létek körforgásában, számtalan testet váltottam. Mikor az emberek közé születtem, vágyakban nem ismertem meg-

elégülést és léteimet egymás után megrontottam és pusztítottam.

Mikor a magas mennyben istennek születtem, s az isteni lét ideje le-
telt, a vágytól való elszakadás szenvedése gyötört.

Mikor a pokol lakójának születtem, tűzben égtem, zubogó katlanban
főttem, karddal és késekkel daraboltak, majd méreg levébe merítették alá,
aztán kardélen csusztam, és bizony egyetlen nap alatt számtalan szenved-
ésben volt részem. A betegség és a fájdalom szenvedése már a csontomig
hatolt és szóval ki nem mondható.

Mikor prétává, éhes szörnyalakká születtem, a legkülönbözőbb és bir-
hatalan kinokban volt részem.

Mikor az állatok közé születtem, a testem tékozolva hatalmas terhek-
kel terhelték, s nehezen viselhető kinokat szenvedtem, mert füvet sem e-
hettem.

Testem meg életem csak pazaroltam, s a Magasztos Törvényért még
egy kicsiny erény sem támadt bennem.

Most hát, hogy e szennyes, büzlő testem a Törvényért fölláldozom, mi-
kor a legfelső megvilágosodásra törekszem, ne akadályozzatok, mert mikor
testem végleg odaadom, s majd ha a nyilvánvaló megvilágosodást elértem,
nektek is üdvöt hozok törvény-lényegű testem által.

Elnémult erre az udvarnép sokasága, a királyfi pedig a tűzverem szé-
lére állt, és ekként kérlelte a brámin:

- Nagy Tanító! Tanítsd előbb a Magasztos Törvényt, mert ha meghalok,
a Törvényt már nem hallhatom.

A brámin a következő verssel felelt:

Igyekezz a szeretetre!
Vess el dühöt s gyűlöletet!
Óvd az élt irgalommal!
Mindenekért hulljon könnyed!

Igyekezz a nagy örmre!
Mi magadnak illő Törvény,
Védd a másit is bódhi-szízzel:
Ez a bódhiszattva-lét.

Alig hangzott el a vers, a királyfi a tűzverembe ugrott, de Indra és a
Brahma-istennek megragadták karját, és így beszéltek:

- A Dzsambu világsziget minden lakója, királyfi, a te kegyelmed által
él gondtalanul boldogan, de ha te a tűzverembe veted magad, akkor minden
alattvalód olyan lesz, mint akinek szülője megválnak az élettől. Hát miért
hagysz el minden élt? Tűzverembe miért ugrasz?

A királyfi az istenek urára tekintett meg az őt kísérő sokaságra s így
szólt:

- Ne akadályozzatok, hogy a legfelső bódhi-lélek bennem megszülessen!
Szavaira szólni senki sem tudott s ő nyomban a tűzverembe ugrott.

Akkor ég és föld szerfölött megrendült, a lég istenei pedig sirni kezd-
tek s könnyük esőként hullt alá. A veremnyi parázs pedig virággal borított
tóvá lett. A királyfi egy tavirózsa közepében ült, s az istenek virágesője
addig hullott, mignem térdig ért.

Az akkori Cangszlhá király pedig nem volt más, mint királyi atyád, a
Tisztaétkü.

Az akkori királyfi anyja pedig szülőd, az Istenek Szépe volt.

Az akkori királyfi pedig magad voltál, ó, Győzelemmel Elmult! Ha ab-
ban az időben, ó, Győzelemmel Elmult, a sok élőlény oltalmáért a Törvényt
igy kerested, most, hogy már tiéd a teljes tökéletesség, hát miért nem hul-
latod a Törvény esőjét a sok szenvedő élőlénynek? Miért gondolsz a nirvá-
nára?

Ó, Győzelemmel Elmult! Régmult, számtalan világekorszakkal ezelőtt, egy másik alkalommal Baránászi országában lakott ötszáz remete. E remetek mestere, Udatała nevezetű, mivelhogy szerette volna a Magasztos Törvényt megtanulni s rajta elmélkedni, ezért mindenhol, ahol csak megfordult, így tudakozódott:

- Ha valakinek birtokában van a Magasztos Törvény és nekem elmondja azt, kívánjon bármit, szíve szerint megadom, és megfizetek érte.

Arra ment egy brámin, és így szólt hozzá:

- Én ismerem a Magasztos Törvényt. Ha hallani kívánod, megtanítom. Amint hallotta ezt a remete, összetett kézzel kérlelte:

- Légy könyörületes irántam, és a Magasztos Törvényt tanítsd meg nekem!

És szólt a brámin:

- A Törvény megismerése szerfölött nehéz. Noha a Törvény tanulása csak sok szenvedés átélése útján lehetséges, és ily kevés által a Törvény hallgatását kívánni nem illő, ha tiszta szivedből vágyod hallani, meg kell tenned, amit rendelék!

- Nagy Tanító! Parancsod meg nem szegem soha - felelte a remete.

És szólt a brámin:

- Ha bőröd lenyuzod, és könyvlapokat csinálsz belőlük, csontdából íróvesszőt, véredből meg tintázz készítsz, és a Törvényt, mit tanítok, így leírod, a Törvényre, akkor megtanítalak.

Hallván a beszédet a remete, nagyon megörült. Hogy kifejezze az Ugyanigy jött tanítása iránti tiszteletét, bőrét mind lenyuzta, könyvlapokat csinált belőlük, csontjából írónádát készített, véréből meg tintát.

- Eljött az idő, mondd gyorsan! - kiáltotta, mire a brámin ezt a verset mondta tollba:

Tartsd féken testedet,
Ne ölj, ne lopj, ne szegj szót,
Rágalmat, hazug gyalázást
és durva szót ne szólj soha!

Ne kedveld a vágyakat!
Harag nélkül cselekedj!
Ami rossz, mind vèssed el!
Ez a bódhiszattva-lét

Alighogy vége volt a versnek, a remete máris leírta, s a Dzsambu világszigeten felhangzott mindenhol:

"Valahány ember mind tanulja meg ezt, és e tanítás szerint igyekezzék cselekedni!"

Ó, Győzelemmel Elmult! Ha akkor a sok élőlény javáért a Törvényt így kutatva nem szántad magad, most miért nem tanítod és miért hagynál el végleg mindeneket. Miért gondolsz a szenvedések elhagyására?

Ó, Győzelemmel Elmult! Egy másik alkalommal, megszámlálhatatlan világekorszakkal ezelőtt és még azelőtt is e Dzsambu világszigeten élt egy Sibji nevű király. A palotáját Debabrtának hívták. Gazdagsága s boldogsága, bő termése és jóléte határtalan volt.

Akkoriban e király az egész Dzsambu világszigeten országoli, nyolcvan-

négyezer herceget uralt, s hatvanezer tartományt. Városa nyolcszázezer, asszonya és szolganépe huszezer, királyfia vagy ötszáz és főembere tizezer volt. Ő mégis mindenki iránt irgalommal és könyörülettel viseltetett.

Indra, az istenek ura, a testet alkotó őt elemtől megválva, halála közeledtén egyre jobban elszomorodott, és szenvedett. Látta kesergését Bjisvakarma, s így szólt Indrához:

- Miért keseregsz, min bánkódsz?

És szólt Indra:

- Közeleg halálom órája. S amikor a halál jelei nyilvánvalóan megjelennek, a világban a Győzelemmel Elmult Törvénye hanyatlóban van, és bódhizattva sincs a földön, nem tudom, kihez forduljak oltalomért. Hát ezért kesergek.

Igy szólt Bjisvakarma:

- Istenek ura! Él e Dzsambu világszigeten egy nagy király, Sibji nevezetü, aki bódhizattvaként cselekszik. Szilárdan tartja fogadalmát, és nagy erőfeszítéseket tesz. Kétségtelenül eléri a megvilágosodást. Ha hozzá fordulsz oltalomért, biztosan segítségedre siet.

- Hogy valóban bódhizattva-e, előbb próbára teszem. Te váltsz galambbá, én pedig ölyv-alakot öltök. Sebesen követelek majd, s te menj a király elé, s védelemért esedezz. A próba megmutatja majd, hogy igaz-e, vagy csak ámitás.

Bjisvakarma így felelt:

- Istenek ura! Ily nagy szülöttnek, bódhi-szívnek ártani nem illő, inkább tisztelet illeti őt, nem való ily igen súlyos tettel bántani.

Am Indra, az istenek ura egy verssel válaszolt:

- Nincsen bennem rossz szándék,

Aranynak is próba kell.

Hogy igazi bódhi-szív,

Azt csak próba vallja meg.

Bjisvakarma, a galamb ekkor elröpült, Indra pedig ölyvként üldözőbe vette. Eppen utolérte s megragadta volna, mikor a rémült galamb a király köpenyébe vetette magát és élete megmentéséért esdett.

Rögtön utána az ölyv is odaért; ott, ahol voltak, a palota elé, s így szólt a királyhoz:

- Ez a galamb az én táplálékom. Hozzad ereszkedett le; add vissza gyorsan, mert nagyon kinos az éhség.

Szólt a király:

- Akik ide jönnek és tőlem kérnek oltalmat, azokat én a fogadalmam miatt nem adhatom.

És szólt az ölyv:

- Hadd idézzem, király, amit mondtál: "Mindenki oltalmára cselekszem." Ha táplálékom nem adod, meg kell válnom az élettől. Hát én nem tartozom a mindenki közé?

Felelt a király:

- Ha más hust adok neked, megeszed-e?

- Ha van, hát frissen ölt, nyers hust kívánok.

A király egyre így töprengett:

"Ha én ennek frissen megölt, nyers hust adok, az egyiket megölöm, a másikat etetem, ez nem való s haszontalan."

És tovább tünődött:

"Magam vagyok csak, kivel rendelkezem, minden más élőt védenem kell!"

Azzal fogta éles kardját, s combja husát kimetszve az ölyvnek adta, hogy megváltsa a galamb életét.

De szólt az ölyv:

- Király, ha már alamizsnát adsz nekem, szeretném, ha engem is úgy szeretnél, mint a többi, noha én csak kis madár vagyok. Ha a galamb életét meg akarod váltani, egy mérleggel mérve adj vele egyenlőt!

- Hozzatok hát mérleget! - szólt a király.

A mérleg egyik serpenyőjébe a galambot tette. A másikba pedig a húst rakta. A combján már nem volt húsa, de még könnyebb volt a galambnál. Két vállát, jobb és bal bordáit és teste egész húsát levágta már, de a galambnál még mindig könnyebb volt. Felkelt hát, s a serpenyőbe lépett volna, de a gyengeségtől földre rogyott és elájult.

Nagysokára eszméletre tért és így feddette magát:

- Végtelen idők óta képtelen vagy túrni a szenvedést! Ezért forogsz a három világban, és a kegyülönfélébb szenvedéseket éled át, és ezek nem válnak erényekké. Elérkezett az erőfeszítések ideje. Nincs idő a restségre! - ilyen és hasonló szemrehányásokkal illette magát.

Majd minden erejét összeszedte s a serpenyőbe lépett.

- Így már jó lesz - mondta s lelke nagy-nagy örömmel telt meg.

Akkor a föld és ég hatszor megrendült, ettől az istenek palotái is remegtek és rengtek. Az Alakvilág istenei mindnyájan összegyűltek, és betöltötték az eget. A bódhiszattva igen nehéz tettel testét ugyancsak meggyötörte, s a Törvényért sem a testét, sem az életét nem kimélte; mind e tettei láttán az istenek könnye esőként ömlött alá, s isteni kincsvirág-özönük hullásával áldoztak neki.

Indra ekkor korábbi alakját öltve így szólt a királyhoz:

- A király e sulyos, nagy szenvedések árán mit kíván elérni? Mondd, Csakravartin vagy Indra vagy Mára vagy a Három Világ ura akarsz-e lenni? Mit kívánsz?

S válaszolta a bódhilelkű:

- Amit én kívánok, az nem a Három Világ kincse. Ami erényt elérek, azzal a legfelsőbb megvilágosulást óhajtom.

És szólt Indra:

- A tested így megtörted, megkinoztad, és csontod velejéig hatoló fájdalmat szenvedtél. Nem bántad meg?

- Nincs bennem megbánás.

- Noha azt mondd, nincs benned megbánás, most a tested reszket, és lélegzeted úgy akadozik, hogy beszélni sem tudsz. Ha így látlak, meghátrálásod hogyan higgyem el?

A király pedig így felelt:

- Ha elejétől fogva végig egy hajszálnyi megbánás sem volt bennem, bármit kívánok, biztosan beteljesüljön az! S ha szavaim igazak, márpedig azok, testem váljék újra sebtelenné.

Alighogy kimondta ezt, a király teste szebb lett, mint valaha. Az istenek s a földön minden ember együtt örvendezett és csodálkozott.

Abban az időben pedig az a Sibji király nem volt más, mint Buddha, te magad.

Ó, Győzelemmel Elmult! Ha régmúlt időkben a sok élőért nem kiméltél testet és életet, most, mikor, ó, Győzelemmel Elmult, a Törvény tengere csordulásig, magasban a Törvény zászlaja, dübörög a Törvény dobja, s a Törvény lámpása már világít, üdvöt és boldogságot hozó tested is itt van, akkor miért nem tanítod a Törvényt, miért dobod el az élőket és miért gondolsz a szenvedések elhagyására?

Brahma az Ugyanigyjött előtt összetette a kezét:

- Az Ugyanigyjött testében a Törvényt felkutatta, az élőkért ezerszer adta fejét! - így magasztalta és dicsőítette.

Abban az időben a Győzelemmel Elmult a Brahma-menny ura kérésének engedve Benáreszbe, a Gazellák Félelemtelen Ligetébe ment, és a Törvény

kerékét megforgatta.

A Törvény-kerék forgásba lendült, a Három Drágakő a világban nyilvánvalóvá lett.

E beszédek hallván az istenek, az emberek, a félistenek, valamint a démonok nyolc csoportja szerfölött örültek, és ehhez illőn cselekedtek.

A hatalmas terjedelmű tibeti nyelvű lamaista kánonban kevés olyan mű található, mely kifejezetten szépirodalmi alkotás. Köztük is kevés az olyan, melyet a szerzetesi tudományokban járatlan olvasó is ismer.

E ritka könyvek közé tartozik a "Bölcs és balga", tibetiül Mdzangsz-blun című ind eredetű mesegyűjtemény. A szanszkrit eredetét már i. sz. 445-ben kínaira fordították. Az eredeti később elveszett, mint a szanszkrit kánon zöme. /Hogy mégis hitelesek a szanszkrit kánonból készült fordítások, azt a Stein Aurél Belső-Ázsiában végzett régészeti ásatásai alkalmával előkerült szanszkrit szövegek is bizonyítják. / A gyűjtemény kínai fordítása a legteljesebb, 69 fejezetet tartalmaz. Ennél valamivel rövidebb, 62 fejezetből áll egy Koreában ismert szintén kínai nyelvű változat.

Egy még rövidebb kínai változatot az i. sz. 8. században fordítottak tibetire, ez mindössze 51 fejezetet tartalmaz. A mongol nyelvű változatokat tibetiből ültették át a 16. században. Ennek 52 fejezetéből a tibetiben nem lelhető talán kínaiából fordították mongolra. A gyűjtemény kalmük változata a 17. századból való /lásd. J. Takakusu: JRAS 1901, 477 és J. Terjék: AOH XXII. 1969, 289-/. De nemcsak az északi buddhizmus által megnyert területeken ismertek ezek a mesék, hanem pl. Délkelet-Ázsia több országában, így Birmában és Thajföldön is.

E mesegyűjtemény tibeti változatáról már Kőrösi Csoma Sándor is említést tesz a tibeti nyelvű buddhista kánonról írt ismertetésében /AR XX, Calcutta, 1820, 480.o./. Első európai kiadása I. J. Schmidt nevéhez fűződik, a holland származású pétervári orientalista fordította le először a tibeti változatot. Az eredeti szöveggel együtt data ki fordítását 1843-ban. A kiadásban azonban sok volt a sajtóhiba. A javításokat A. Schiefner végezte el és 1852-ben közre is bocsátotta kiegészítéseivel együtt /I. J. Schmidt, Der Weise und der Tor, St. Petersburg 1843, és A. Schiefner, Ergänzungen und Berichtigungen zu Schmidt's Ausgabe des Dsanglun, St. Petersburg 1852/.

A "Bölcs és balga" gyűjtemény meséi a dzsátakák közé tartoznak. A lélekvándorlás tana már a védikus időkben is - tehát már jóval Buddha fellépése előtt - nagyon fontos szerepet játszott a vallási gondolkodásban. Nem kell meglepődnünk azon, hogy a korai buddhista irodalomban is jelentkezik a lélekvándorlás, mint vallási elképzelés, noha sajátos magyarázatot ad e tanításnak. A buddhisták a dzsátakákban leírt korábbi megtestesüléseket Buddha élete hiteles hátterének tekintik. /E. B. Cowell előszava a The Jataka or Stories of the Buddha's Former Births című, 1895-ben megjelent hatkötetes gyűjteményéhez. / Ennek megfelelően a dzsátakákban Buddhát emberi, állati vagy isteni alakban látjuk viszont.

A dzsátakák műfajuk szerint elbeszélő költemények. A páli nyelvű buddhista kánonba csak versek kerültek felvételre. A későbbiek folyamán a hagyományozás kiegészült már hosszabb-rövidebb prózai részekkel is. Ezekben az elbeszélő költeményekben - tartalmukat tekintve - legendákat olvashatunk, melyek Buddha előző születéseit mondják el.

A műfaj nagy népszerűségét mutatja a képzőművészetben tett hatása is.

Az i. e. 3-2. században építették Bhárhutban és Száncsiben azokat a kőkerítéseket, melyeket dzsátaka-ábrázolások díszítenek. Az Amravatiban építettek már jóval később, az i. sz. 2. században készültek, s későbbiek az Adzsanta melletti barlangok falfestményei.

Dzsátaka-ábrázolásokkal azonban nemcsak Indiában, hanem más ázsiai országokban is találkozhatunk. Mikor Fa-hien, a kínai buddhista szerzetes az i. sz. 412-ben zarándokutja alkalmával Lanka szigetére /Ceylon/ érkezett, számos dzsátaka-ábrázolást talált.

A jávai nagy buddhista szentély, Borobudur falain számos dzsátaka-jelenetet örökítettek meg. Az Indiához közelebbi országokban, így például Burma régi fővárosában, Paganban is megtalálható a dzsátakák képzőművészeti megjelenítése, de a thaiföldi építményekben is gyakoriak ezek az ábrázolások. /M. Winternitz, *Geschichte der Indischen Litteratur*, Zweiter Band - Erste Hälfte, *Die buddhistische Litteratur*. Leipzig 1913, a 95, 126. és 127. lapon/.

E képzőművészeti és irodalmi alkotások a buddhizmust példázatokban, történetekben megjelenítve népszerűsítették. Így állították a hagyományozás különféle formáit a térités szolgálatába.

A buddhista kánonban több helyen is megtiltják a szerzeteseknek, hogy történeteket meséljenek királyokról, rablókról, istenekről stb., de a kánon más, szintén koraira datálható részében, a *Szaddharmapundarikában* már azt olvashatjuk, hogy Buddha a szútrák, legendák és dzsátakák segítségével, azok által tanít, sőt, Buddha maga is számos tanulságos és élvezetes történetet mesélt. A "Bölcs és balga" történetei szerkezetileg öt részre bonthatók:

1. E tibeti mesék lényeges része az "Ugy hallottam, hogy egyszer:" bevezető formula. Ez a félmondat utal a szájhagyományra, és mintegy hitelesíti a szerkezeti rész következő elemét.

2. Kerettörténet, egy jelen időben lejátszódó esemény leírása. Itt ismerjük meg a cselekmény színhelyét és a szereplőket is. Ez a kerettörténet, ugyanugy, mint a dzsátakában, ürügyül szolgál a "multban" lejátszódó esemény elmondására.

3. A multban végbement cselekmények elmondása; többnyire a történeti buddha, Sákjamuni előző megtestesüléseinek eseményeit mondják el.

4. Azonosítás. E részben van feloldva a két különböző időben játszódó esemény szereplőinek személye azáltal, hogy egy-egy multbeli személyt egy-egy jelenetbelivel azonosítanak.

5. Záró-formula. Ebből tudjuk meg, hogy a történet szereplői vagy hallgatói számára milyen gyümölcsöt eredményez a buddhista tanítás, akár csupán pusztán meghallgatása is.

A *Mdzangsz-blun* egyaránt tartalmaz irodalmi eredetű és népmesei jellegű történeteket. Az előzőek közül való az "Éhes tigris története", az utóbbiak közül az együgyű Jugpacsané. /Mindkettőt Réna-Tas András magyar fordításában, a *Nyolcszirmu lótusz* kötetben olvashatjuk/.

A mesékben gyakran találkozunk adakozásra, adományozásra buzdító tanácsokkal és felszólításokkal. Ismervén a szokást és előírást, hogy a buddhista szerzetesnek koldulva kell megkeresnie mindennapi betevő falatját, ez nem meglepő. A tan az adakozásért cserébe boldogabb újjászületést - vagy születéseket - és esetleg még tökéletességi fokozatok elérését is ígérte, mégpedig mindenkinek erénye s nem származása szerint: Buddha ugyanis ebben nem ismerte el a kasztrendszeret.

A "Bölcs és balga" mesegyűjteményben több mesét találunk, melyeket a buddhizmus előtti ind hagyományból vettek át az eredeti gyűjtemény összeállítói. Ilyen az itt közölt fejezet ötödik meséje, melynek hőse Sibji király. E

mese, bár tibeti változatának magyar fordítása itt jelenik meg először, már száz éve része a magyar irodalomnak.

Szász Károly /1829-1905/, fordította angolból magyar versbe a "bájos legendát Szaiivjáról, az Ős-India Kászi királyáról, aki, hogy egy galambot megmenten az ölyv körmei közül, ennek saját husából ígért kárpót-
lást s szavát meg is tartotta." /A világirodalom nagy eposzai c. munkája 149-151. oldalán; a fordítást Griffith angol változatából készítette. Hivatkozik még Garretnak a Classical Dictionary-beli Saivya cikkére is./

Egy másik változatot találunk a Magyar Helikon kiadásában 1964-ben megjelent Mahábhárata - Rámájana c. kötetben, Vekerdi József válogatásában és gondozásában. Ez a két nagy gyűjtemény legszebb epizódjait tartalmazza, s benne "Sibi király és az ölyv" címen szerepel a "bájos legenda", Lakatos István költői fordításában, /338-340. old./, mely szanszkrit szöveg alapján készült.

A szájhagyomány utján terjedő szövegeket "talán az i. sz. 4. század táján végre írásban rögzítették", ahogy azt Vekerdi József írja az utószóban. Majd így folytatja: "Az újabb európai kutatás egyre inkább hajlik arra a véleményre, hogy már évszázadokkal a végső rögzítés előtt írásban is terjedtek a Mahábhárata egyes részletei..." /818-819. old./

E. B. Cowell szerkesztésében került kiadásra a The Jatakas or Stories of the Buddha's Former Births. A történeteket páli nyelvről fordították angolra /Cambridge University Press 1895-ben/. A 499. számú történet a Szivi-dzsátaka, mely az Arithapurában uralkodó Szivi herceg, majd király történetét mondja el. E változatban a király egy nagyon öreg és vak bráminnak tulajdon két szemét adja oda, noha mindenki, udvari orvosával egyetemben, le akarja beszélni a tettéről /IV, 250-256/.

Ugyane történet a dzsaina irodalomban másnevű királlyal ismeretes /E. Hultzsch, Neue indische Dramen: ZDMG, 75/.

A "Bölcs és balga" mesegyűjtemény itt lefordított első fejezete öt történetet foglal magában. Az eredetit a tibeti kánon pekingi változatának japán hasonmás kiadásából vettem /The Tibetan Tripitaka, Peking Edition, Edited by Dr. Daisetz T. Suzuki, Tokyo, Suzuki Research Foundation, 1962. 168 kötet meg egy kötetnyi tartalomjegyzék és mutatók. A mese szövege a japán kiadás 40. kötetében található/.

Néhány magyarázó jegyzet a fordításhoz:

a Győzelemmel Elmult: Sákjamuninak, a történeti buddhának leggyakrabban használt jelzője, jelentése: aki a létezés minden szenvedését legyőzte és ezáltal a szenvedésektől mentes nem-létbe jutott.

Magadha: Indiai fejedelemség, Buddha térítő tevékenységének fő területe Észak-Indiában. Korabeli fővárosa Rádzsagriha, királya Bimbiszára. E fejedelemség területén található még Nálanda és Buddhagája város is.

a megvilágosodást végleg elnyerte: a megvilágosodás önsanyargatással, virrasztással, befeléfordulással és elmélkedések útján elért tudatfokozat. Az az tudat-forma, melyben a tanítás szerint az egyén visszaemlékszik saját korábbi létformáira, felismeri más lények ujratesesülését, az un. Négy nemes igazságot és a három főbajt. S ekkor támad az egyénben a felismerés: "A megváltottban rejlik a megváltás. Megszűnik az újjászületés, véget ér a szent átalakulás, elvégeztetett, amit el kellett végezni, ez után az élet után nem jön másik."

a Iegteljesebb nirvánába jut: a földi szenvedéseket végleg elhagyja, tehát meghal.

tanítani és megigazítani: a tibeti szövegben a /bstan-čih bčos/ 'tanítani és gyógyítani' vagy 'tanítván gyógyítani' összetétel szerepel. A szóképnak annyi a jelentése, hogy a bűnös és tévelygő embereket ki kell gyógyítani

ebből a vakoskodó tévelygésből és a buddhista tant kell tekik tanítani, mert ez gyógyír lesz szenvedéseikre.

a Brahma-menny istenei: a buddhista kozmológiában a "menny" öt "emeletből" áll /az öt emelte pedig összesen 28 szintet foglal magában/, a Brahma-manny a 2. emelet.

a Törvény-kerék forgatása: Buddha megvilágosodása után a Benáresz melletti Risipatana vadaskertbe ment, és ott az öt aszkétának mondta el tanításának alapjait. Ezzel hozta mozgásba a

Dzsambu világsziget: a buddhista világmindenség egyik kontinense, az emberek világa, a mi földünk. Háromszög-alakban szokták ábrázolni, az indiai szubkontinens mintájára.

a Törvény drágaköve: a buddhista alkimiában játszik szerepet a neki tulajdonított változást előidéző és átalakulást véghezvivő tulajdonságai miatt. Szokásos ábrázolása: lángaurában egy köteg drágakő, melyet egy papíra hord diszes nyergén.

Óriáshegy: a buddhista mitológiában szereplő óriásméretű hegy, melynek magassága a 84.000 mérföldet is eléri és a világ közepén helyezkedik el.

Vágyvilág: magába foglalja az emberek benépesítette földet és a mennyekből pedig a hat alsó szintet, a dévalókat.

Alakvilág: a brahmalóka 12 szintjét foglalja magában. Az itt lévő lények már mentek az érzékiségtől.

Indra: az ind pantheonból került a buddhista mitológiába. Már a Védák is említik nevét, mint az istenek közt elsőt, de mint teremtett személyt.

Csakravartin: a világ kormányzója, a világi hatalom eszményesített alakja.

a ördögök királya: a hat létszféra egyikének, a pokolbelieknek a feje, a buddhista Sátán.

Mahésvara: a buddhista mitológiában a világ ura, az Óriáshegyen székel.

a három világ: a már említett Vágyvilág, Alakvilág és az Alaknélküli Világ.

mikor ...születtem: a szöveg itt a buddhista életkerék rövid ismertetését adja. Egy kékesfekete színű, fogvicsorgató, éleskarmu szörny, aki a halált és a mulandóságot személyesíti meg, átkarol egy kereket. A kerék küllői hat mezőt különítenek el egymástól, ezekben foglal helyet a hat alapvető létezési forma ábrázolása: legfelül helyezkedik el az istenek, az óramutató járásával megegyezően haladva következik az emberek, az éhes szörnyek /préták/ világa, legalul a pokol, majd az állatok és az istenekkel folyton harcban álló titánok vagy démonok világa. A kerék agyában három állat látható. A sertés, a kigyó és egy madár - néha papagáj - jelképezi azokat a főbűnöket, az ostobaságot, a gyűlöletet és a kéjvágyat. A kerék koszorújának 12 rajza az oksági láncolat 12 tagját jelképezi.

Tisztaétkü: Buddha atyjának neve.

Istenek Szépe: Buddha anyjának neve.

Ugyanígyjött: a buddhisták a történeti Buddhát egymás nyomdokain járó megvilágosultak utolsóelőtti tagjának tekintik, utána már csak egy eljövendő buddha, Maitréja következik.

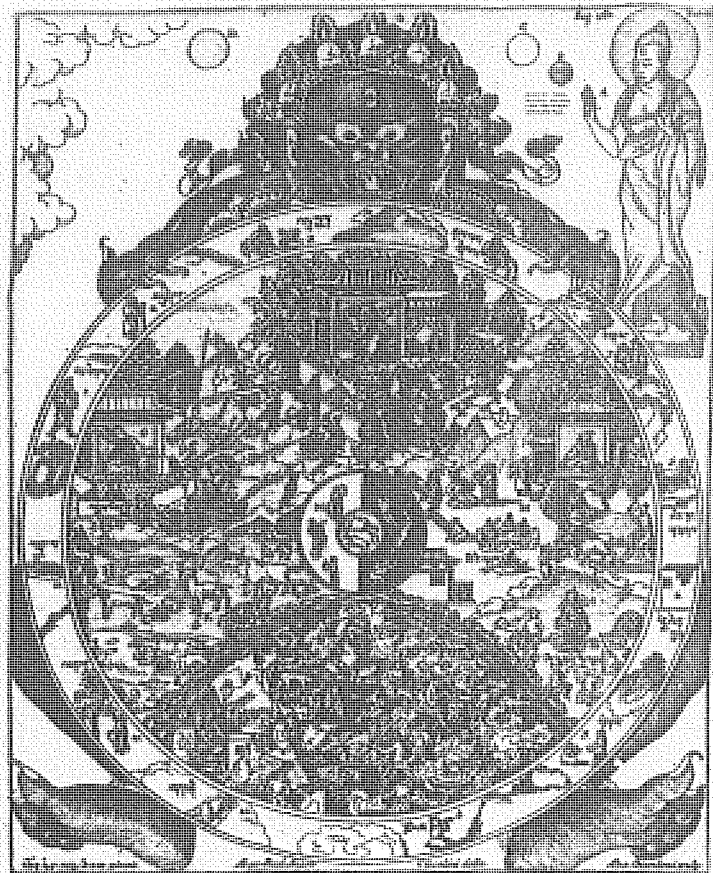
a legfelsőbb megvilágosulás: a megvilágosodás azon foka, ahol már a lélek nincs kitéve romlásnak, és nem függ semmitől.

a Három Drágakő: Buddha, Tana /a "Törvény"/ és a Közösség, a buddhista "szentháromság".

a halál jelei: 1. "A föld benyomul a vízbe", azaz a feszültség vagy nyomás érzete a testben; 2. "A víz benyomul a tűzbe" azaz a test nyirkos hideget érez, mintha a test vízbe merülne, beleolvadván fokozatosan valami lá-

zas forróságba; 3. "A tűz benyomul a légbe", azaz mintha a testet valami atomjaira fujná szét. Minden jelet látható, külső változások kísérik. Így például az arcizmok feletti uralom elvesztése, a hallás és látás romlása, az öntudat elvesztése, melyet a lélegzet zihálóvá válása előz meg.

Somlai György

Az életkerék /Giorgi nyomán/

A Cshándógja-Upanisad, az egyik legrégebb és legfontosabb Upanisad, a Számavédához /1/ tartozó késővédikus irodalom jeles darabja, mely az i. e. VIII-VII. században keletkezett. A munka talán legérdekesebb része a VI. fejezet, a nevezetes brahman-átman /2/ összefüggést bemutató tanítás, amely rendkívüli hatással volt az egész későbbi ind filozófiára.

Maga a filozófiai eszmefuttatás Uddálaka Áruni és fia, Svétakétu, dialógusa, amelyben Uddálaka egyfajta hylozoikus monizmust tanít. Bizonyos szempontból elmondható, hogy tanítása Indiában az első materialista elemeket felölelő tanítás, melynek külön érdekessége az, hogy Uddálaka természettudományos megfigyelésekkel és kísérletekkel /!/ is alátámasztja állításait. Kozmológiájában alkalmazza a változás fogalmát.

Uddálaka tanítását kétféleképpen lehet értelmezni: idealista és materialista módon, az azonban tény, hogy már kortársai is panteistának tekintették és ebben a szellemben interpretálták tanítását az ind idealista gondolkodás csúc sát jelentő /ma is jelentős/ Védánta iskola szellemóriásai, például Sankara, Rámánudza, Madhva.

Mint ismeretes, Európában először az Upanisadok voltak azok a filozófiai művek, amelyekből az európai gondolkodók, Hegel, a német romantika filozófusai, majd Schopenhauer közvetlenül merithette, és ezek az alkotások igen mély benyomást tettek. Azóta az Upanisadokat a filozófiatörténet klasszikus részének tekintik, egyes szövegek pedig, így az alább közölt is, az emberi gondolkodás korai történetének legértékesebb fejezeteihez tartoznak.

A szövegből magyarul csak szemelvények olvashatók /3/, a teljes fejezet fordítására ez az első kísérlet. /4/

VI. 1.

1. Aum. Svétakétu Uddálaka Áruni fia volt. Atyja így szólt hozzá: "Svétakétu, élj brahmácsárin életet. /5/ Bizony, kedvesem, senki sincs olyan a családunkban, aki tanulatlan és csupán a származása révén bráhma-
man."

2. Svétakétu 12 éves korában tanuló lett és 24 éves koráig valamennyi Védát áttanulmányozta. Amikor hazatért, gőgös, magát tudósnak tartó, öntelt volt. Akkor atyja így szólt hozzá: "Svétakétu, ha most ilyen gőgös, magadat tudósnak tartó, öntelt vagy, megtanultad-e azt a tanítást is,

3. amely révén a nem-hallott hallottá, a nem-gondolt gondoltá, a nem-ismert ismertté válik?" "Miféle tanítás az, tiszteletreméltó?"

4. "Kedvesem, ahogyan az agyagröggből minden agyagból valót fel lehet ismerni, és a változás csak a beszédből származó névadás, mig valójában úgy van, hogy éppen agyag,

5. kedvesem, ahogyan egy réz amuletről minden rézből valót fel lehet ismerni, és a változás csak a beszédből származó névadás, mig valójában úgy van, hogy az éppen réz,

6. kedvesem, ahogyan egy körömollóról minden vasból valót fel lehet ismerni, és a változás csak a beszédből származó névadás, mig valójában úgy van, hogy az éppen vas, -- így van kedvesem, ezzel a tanítással is."

7. "Tiszteletreméltó tanítóim bizonyára nem tudták ezt; bizony ha ezt tudták, miért ne közölték volna velem?" Tiszteletreméltó, mondd el te ezt nekem." "Legyen, kedvesem"-válaszolta Áruni.

VI.2.

1. "Kedvesem, kezdetben csak egyedül Létező volt második nélkül. Egyesek azt állítják, hogy kezdetben csak egyedül a Nem-létező volt második nélkül, és a Nem-létezőből keletkezett a Létező. /6/

2. De hogyan lehetne ez így, kedvesem, hogyan keletkezhetett a Nem-létezőből a Létező? Kedvesem, kezdetben csak egyedül a Létező volt a második nélkül.

3. Az a gondolta: "sokasodhatok, tovább nőhetek", tüzet bocsájtott ki. Ezért ha egy embernem melege van és izzad, akkor a víz a tűzből teremődik.

4. Az a víz azt gondolta: "sokasodhatok, tovább nőhetek" és táplálékot bocsájtott ki. Ezért ahol eső esik, ott bizony igen bőségesen lesz táplálék, a táplálék csupán a vízből teremődött.

VI.3.

1. És ezen lényeknek háromféle eredetük van: tojásból születés, élve születés, csirából születés.

2. Az az istenség /7/ azt gondolta "Jó, hadd hatoljak be ebbe a háromba ezzel az élő Énnel, és hadd fejlesszem ki a nevet és a formát."

3. "Hadd tegyem azok mindegyikét hármassá." Miután az istenség az élő Énnel behatolt a három istenségbe, kinyilvánította a nevet és a formát.

4. Kedvesem, ő azok mindegyikét hármassá tette, és hogy ezen három istenség mindegyike hogyan lett hármassá, ismerd meg azt tőlem.

VI.4.

1. Ami a tűzben vörös forma, az a hó formája, ami fehér az a vízé, ami fekete, az a tápláléké. A tűz tüzsége eltűnt- és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, így igaz.

2. Ami a Napnak vörös formája, az a hó formája; ami fehér, az a vízé; ami fekete, az a tápláléké. A Napból a napság eltűnt és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, így igaz.

3. Ami a Holdnak vörös formája, az a hó formája, ami fehér, az a vízé, ami fekete, az a tápláléké. A Holdból a holdság eltűnt és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, így igaz.

4. Ami a világosság vörös formája, az a hó formája; ami fehér, az a vízé; ami fekete, az a tápláléké. A világosság világosság-volta eltűnt, és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, így igaz.

5. Ez bizony az, amit a régi híres családtyúk és híres tanulók ismernek, amikor azt mondták: "Most senki sem mondhat nekünk olyat, amit nem hallottunk, nem gondoltunk, nem ismertünk." Bizony ők a három formából tudták ezt.

6. Azt tudták, hogy ami mintegy vörös volt, az a hó formája, hogy ami mintegy fehér volt, az a víz formája, hogy ami fekete volt, az a táplálék formája.

7. Azt tudták, hogy ami ismeretlen volt, az csak ezen istenségeknek kapcsolódása, és azt, kedvesem, hogy ez a három istenség az emberbe jutva egyenként hármassá hogyan lesz, azt tőlem ismerd meg.

VI.5.

1. A megevett táplálék háromfélévé lesz; a legdurvább eleme ürülékké válik, a középső hussá, a legfinomabb értelemmé lesz.

2. A megivott víz háromfélévé lesz; legdurvább eleme vizeletté válik, a középső vérré, a legfinomabb lélegzetté.

3. A megevett hús háromfélévé lesz; /8/ legdurvább eleme csonttá válik, a középső velővé, a legfinomabb beszéddé.

4. "Bizony, kedvesem, az értelem a táplálékból van, a lélegzet a vízből van, a beszéd a hóból van." "Ó, tiszteletreméltó, taníts még többre." "Le-
gyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.6.

1. "A köpült tejnek, kedvesem, amelyik a legfinomabb része, az felemelkedik, az a vaj.

2. Éppen ugy, kedvesem, a megevett tápláléknak, amelyik a legfinomabb része, az felemelkedik, az az értelem.

3. A víznek, amelyik a legfinomabb része, kedvesem, az felemelkedik, az a lélegzet.

4. A hőnek, amelyik a legfinomabb része, kedvesem, az felemelkedik, az a beszéd.

5. Bizony, kedvesem, az értelem a táplálékból van, a lélegzet a vízből van, a beszéd a hóból van." "Ó tiszteletreméltó, taníts még többre." "Le-
gyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.7.

1. "Kedvesem, az ember hatvan részből áll. Ötven napig ne egyél, de igyál vizet kedved szerint. A vízből való lélegzet nem fog elhagyni, ha iszol."

2. Az pedig ötven napig nem evett, azután odament atyjához és így szó-
lott: "Uram, mit mondjak?" Atyja így szólt: "Kedvesem, mondd a Rg, Jad-
zsusz és Száma verseket." Az így szólt: "Bizony nem jutnak eszembe, u-
ram."

3. Atyja azt mondta neki: "Kedvesem, ahogyan a hatalmasan lángoló
tűzből visszamaradhat egy kis darab, mely nem nagyobb mint egy szentjá-
nosbogár, amely azután nem nagyon lobog tovább, ugy kedvesem, a te hat-
van részednek egy része maradt vissza, amely révén nem vagy képes emlé-
kezni a Védákra. Egyél, azután meg fogsz érteni engem."

4. Az evett majd odament atyjához és annak minden kérdésére válaszol-
ni tudott.

5. "Igy kedvesem, a te hatvan részednek egy része maradt vissza, az
táplálékkal ellátva fellángolt, és annak révén képes vagy emlékezni a Vé-
dákra. Bizony, kedvesem, az értelem a táplálékból van, a lélegzet a víz-
ből van, a beszéd a hóból van." Akkor a fiu megértette azt, hogy atyja mit
mondott, megértette.

VI.8.

1. Uddálaka Áruni, fiának, Svétakétunak, így szólott: "Ismerd meg tőlem a mély álom természetét, kedvesem, amikor azt mondják "az ember alszik", kedvesem, akkor a tiszta Létezőt érte el, saját Énjébe jutott./9/ Azért mondják "ő alszik", mert saját Énjébe jutott.

2. Ahogyan egy madzaggal megkötözött madár anélkül, hogy nyugvóhelyet találna, ide-oda röpdös és végül azon a helyen nyugszik le, ahová kötötték, úgy bizony, kedvesem, ez az értelem anélkül, hogy nyugvóhelyet találna, ide-oda röpdös, és végül is a lélegzetben nyugszik le. Ezért, kedvesem, az értelem bizony a lélegzethez kötött.

3. Kedvesem, ismerd meg tőlem az éhséget és szomjúságot. Amikor azt mondják "az ember éhezik", a víz csupán szállítja azt, amit ő megevett, így tehenet szállítónak, lovat szállítónak, embert szállítónak és ugyanugy a táplálékot szállítónak is mondják. Így kedvesem, értsd meg, hogy ez /a test/ egy sarj, mely nem lehet meg gyökér nélkül.

4. És hol máshol lehet annak a gyökere mint a táplálékban? Ugy bizony, kedvesem, a táplálékkal mint sarjjal nézz a víz mint gyökér után, a vízzel mint sarjjal, kedvesem, nézz a hó mint gyökér után, a hóval mint sarjjal, kedvesem, nézz a Létező mint gyökér után. Kedvesem, a teremtmények valamennyien a Létezőben gyökereznek, a Létezőben lakoznak és a Létezőre támaszkodnak.

5. Aztán, mikor azt mondják: "az ember szomjazik", a hó csupán szállítja azt, amit ő megivott, úgy azt tehenet szállítónak, lovat szállítónak, embert szállítónak mondják és ugyanugy vizet szállítónak is mondják. Így, kedvesem, értsd meg, hogy ez /a test/ egy sarj, amely nem lehet meg gyökér nélkül.

6. És hol máshol lehet annak gyökere, mint a vízben? Ugy bizony, kedvesem, a vízzel, mint sarjjal, kedvesem, nézz a hó, mint gyökér után, a hóval mint sarjjal, kedvesem, nézz a Létező mint gyökér után. Kedvesem, a teremtmények valamennyien a Létezőben gyökereznek, a Létezőben lakoznak és a Létezőre támaszkodnak. De, kedvesem, bizony a három istenség mindegyike, miután emberbe hatolt, háromfélévé válik, ahogyan már előbb mondtam. Kedvesem, amikor egy ember meghal, beszéde az értelemben merül el, értelme a lélegzetben merül el, lélegzete a hőben, a hó a legfelsőbb istenségben.

7. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ő tiszteletreméltó, taníts még többre." "Legyen úgy kedvesem" - válaszolta az.

VI.9.

1. "Kedvesem, ahogyan amikor a méhek a mézet készítik a különböző fák nedvét egy nektárba gyűjtve és azon nedvek nem különböznek eképpen, hogy "én ennek a fának a nedve vagyok, és annak a fának a nedve vagyok" éppenugy, kedvesem, eme összes teremtmények, amikor a Létezőbe jutnak, nem tudják, hogy ők a Létezőbe jutottak.

2. Bármik is azok ezen a világon, akár tigrisek, akár oroszlánok, akár farkasok, akár vaddisznók, akár férgesek, akár molyok, akár pöcsöcskék, akár szunyogok, vagy mások, azok lesznek /az ismét ujjászületés alkalmával/. /10/

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ő tiszteletreméltó, taníts még többre!" "Legyen úgy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.10.

1. "Kedvesem, ezek a folyók Keleten Kelet felé folynak, Nyugaton Nyugat felé. Ezek a tengerből éppen a tengerbe ömlenek. Tengerré válnak maguk is. Amikor ezek ezt teszik, nem tudják, hogy "én ez vagyok, én az vagyok".

2. Éppenugy, kedvesem, e teremtmények valamennyien nem tudják, amikor a Létezőből előjönnek, hogy "mi a Létezőből jöttünk elő" bármik is azok ezen a világon, akár tigrisek, akár oroszlanok, akár farkasok, akár vaddisznók, akár férgek, akár molyok, akár pöcsikek, akár szunyogok vagy mások, azok lesznek /az ismét ujjászületés alkalmával/:

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, taníts még többre." "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.11.

1. "Kedvesem, annak a nagy fának ha valaki a gyökerére csapást mérne, az vérezne, de tovább élne. Ha valaki a törzsére csapást mérne, az vérezne, de tovább élne. Az az élő Énjétől áthatva erősen áll, issza a nedvességet és gyarapszik.

2. Annak ha egy ágát az élet elhagyja, akkor elszárad, ha a másikat elhagyja, akkor az is elszárad, ha a harmadikat elhagyja, az is elszárad, ha mindegyiket elhagyja, akkor mindegyik elszárad. Éppen így kell értened, kedvesem" - mondta az.

3. Éppen ugy bizony ha az élet ezt /a testet/ elhagyja, ez elhal, /de/ az élet nem hal meg - és ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, taníts még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.12.

1. "Hozz nekem onnan egy njagródha gyümölcsöt." /11/ "Itt van, tiszteletreméltó." "Hasítsd fel!" "Felhasítottam, tiszteletreméltó." "Mit látsz ott?" "Ezek rendkívül finom magok, tiszteletreméltó." "Törd meg az egyiket!" "Megtörtem, tiszteletreméltó." "Mit látsz ott?" "Semmit sem, tiszteletreméltó."

2. Akkor az így szólt hozzá: "Kedvesem, a legfinomabb az, amit érzéksz. Valójában éppen abból a legfinomabból él a njagródha fa. Higyjél bennem, kedvesem.

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, taníts még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.13.

1. "Tedd ezt a sót vízbe, azután gyere hozzám holnap reggel." Az pedig úgy tett. Akkor atyja így szólt hozzá: "Hozd azt a sót, amelyet tegnap a vízbe tettél." Az bizony kereste azt, de nem találta, mert a só teljesen feloldódott.

2. "Kortyolj egyet a végéből. Milyen ize van?" "Sós." "Kortyolj egyet a közepéből. Milyen ize van?" "Sós." "Kortyolj egyet az aljából. Milyen ize van?" "Sós." "Hagyd azt ott most és gyere hozzám." Az pedig úgy tett. Akkor atyja így szól hozzá: "Bizony, kedvesem, te valójában nem érzékeled a Létezőt. Az bizony éppen itt van.

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, taníts még többre!" "Legyen úgy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.14.

1. "Ahogyan, kedvesem, valaki egy betakart szemű embert Gandharából /12/ elvezethet és olyan helyen engedheti el, ahol nincsenek emberek, és ahogy ott az Kelet és Észak, Dél és Nyugat felé így kiáltozik: "bekötött szemmel vezettek engem ide, bekötött szemmel hagytak itt engem"

2. és, hogyha valaki leoldaná a kötést a szeméről és azt mondaná neki: "ebben az irányban van Gandhára, menj ebbe az irányba", az az utat kérdezve faluról falura elérne Gandharába, éppenugy az az ember is, akinek tanítója van, tudja, hogy "én addig maradok itt, amíg meg nem szabadulok a tudatlanságtól. Azután tökéletes leszek."

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, taníts még többre!" "Legyen úgy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.15.

1. "Kedvesem, a haldokló ember körül összegyűlnek a rokonok és ezt kérdezik: "Megismersz-e engem, megismersz-e engem?" Az, amíg beszéde nem merül el az értelemben, értelme a lélegzetben, lélegzete a hőben, a hó a legfőbb istenségben, addig megismeri őket.

2. Azután, mikor annak beszéde elmerül az értelemben, értelme a lélegzetben, lélegzetegzete a hőben, a hó a legfőbb istenségben, már nem ismeri meg őket.

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, taníts még többre!" "Legyen úgy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.16.

1. "Kedvesem, ha egy embert kezénél fogva megragadnak és idehózzák mondván, hogy "lopott, tolvajlást követett el, tüzesítsétek a fejszét számá-ra" /13/ akkor, ha ő azt elkövette, akkor hazudni fog, a hazugsághoz szegődik, magát hazugsággal vonja be, megfogja a tüzes fejszét és megégeti magát. Azután megölik őt.

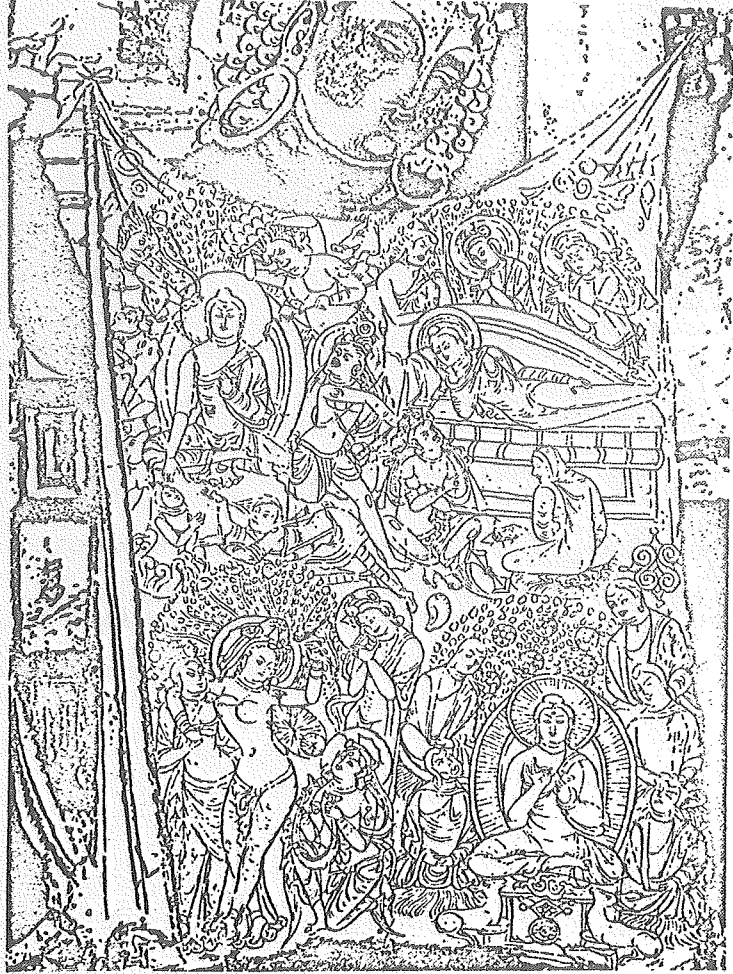
2. Azután, ha ő azt nem követte el, akkor igazat fog mondani, az igazsághoz szegődik, magát igazsággal vonja be, megfogja a tüzes fejszét és nem égeti meg magát. Azután szabadon bocsájtják őt.

3. És ahogy ott nem égeti meg magát, úgy ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." Akkor Svétakétu ezt atyjától megértette, megértette.

Wojtilla Gyula

JEGYZETEK

1. A Számavéda az ind irodalom legrégebbi darabjainak a Védáknak, egyike. Eredetileg a Rg, Jadzsur és Számavéda tartoztak szorosan egybe, később ezekhez számították az Atharvavédát is. Forrásunk idején ez még nem történt meg.
2. Az átman fogalmát Én-nel fordítom.
3. Schmidt József, A szanszkrit irodalom története /Budapest 1923/, 68-72.
4. A fordítás alapjául szolgáló szövegkiadás: The Principal Upanisads. Ed. with Introduction, Text, Translation and Notes by S. Radhakrishnan /London 1953/.
5. Brahmácsárin- azaz tanulóéveit töltő felsőbb kasztu férfi.
6. A Létező-Nem-létező fogalompár először a Rgvéda híres teremtés-himnuszában fordul elő /X.129/, ott azonban a kérdés nyitott marad. A későbbi ind logikai irodalomban /Annambhatta/ a Nem-Létezés négyféle lehet, ezek egyike a prág-abháva "Még-Nem-Létezés, amelyből közvetlenül a Létezés jön létre.
7. Istenség:dévatá. Ebben az esetben elem /azaz a három őselem: tűz, víz, föld/. A kifejezés akkor használatos, amikor az elemek és a Létező /-Legfelsőbb Lény, parádévatá/ közötti viszonyt kívánják hangsúlyozni.
8. Megevett hó: Sankara kommentárja szerint az a hó, amelyet az ember az olaj és olvasztott vaj fogyasztásával vesz magához.
9. A mély alváskor az Én a Létezőben abszorbeálódik, a beszéd, az értelem és az érzékszervek pihennek, egyedül a lélegzet marad tevékeny. Az álomnélküli alvás állapota ez, és ekkor az értelem mintegy potenciális állapotban van.
10. Kevésbé meggyőző más értelmezés Hertelé: "ugy azok / a mély alvás végén/ ismét pontosan ugyanazok lesznek."
11. Njagrodha: "görbén nőtt", egy fügefajta /Ficus indica/.
12. Gandhára: tartomány az ókori Északnyugat-Indiában. Eredetileg népnév.
13. A tüzés fejsze az ókori indeknél egyféle istenitélet eszköze volt.

Dzsátaka. Kizili falfestmény

A Mahávagga a pálinyelvű buddhista kánonnak, az un. Tipitakának /Hármas kosár/ Vinajapitaka /A fegyelem kosara/ c. részéhez tartozik. Ez az önmagában is terjedelmes munka tíz fejezetből áll, és Buddha tevékenységét a megvilágosodástól a közösség kezdeti megszervezéséig mondja el. Keletkezési ideje, mint a buddhista kánon más darabjaié is, bizonytalan, annyit azonban tudunk, hogy a kánon legrégebbi részéhez tartozik és mint ilyen az első buddhista zsinat körüli időben /i. e. 473./ állíthatták össze.

Az itt olvasható szövegrész, a benáreszi prédikáció, amely Buddha nyilvános működésének körülményeit beszéli el és a buddhizmus tanításának számos alapvető elemét tartalmazza /nyolcrészi út, négy nemes igazság, nirvána fogalma stb./ az egész buddhista irodalom egyik legértékesebb darabja. Ha ezenfelül még azt is számbavesszük, hogy a beszéd szövege, amely az itt szereplő déli hagyományt tükrözi, lényegileg teljesen egybevág az északi hagyomány szent iratainak megfelelő részeivel, akkor elmondhatjuk, hogy itt legnagyobb mértékben Buddhának, a történetileg igazolt nagy vallásalapítónak, saját szavait kapjuk kézhez!

A szövegből korábban csak kiragadott részek fordítása jelent meg magyarul Schmidt József Buddha élete, tana, egyháza c. munkájában /Bp. 1920/ A teljes fordítás most első ízben kerül a magyar olvasók elé. /1/

Mahávagga I. 6. 10 - I. 7. 19.

És azután a fenségesnek ez jutott eszébe: "Ugyan kinek adjam át először a tanítást? Ki fogja ezt a tanítást gyorsan megérteni?" Azután a fenséges ezt gondolta: "Itt van a tanult, bölcs, eszes Alára Káláma, /2/ kinek szemét már régóta csak csekély homály fedi. Mi lenne, ha először Alára Kálámának adnám át a tanítást? Ő ezt a tanítást biztosan gyorsan meg fogja érteni." Akkor az égből egy istenség érkezett és a fenségeshez így szólt: "Uram, Alára Káláma két nappal ezelőtt betöltötte idejét." És azután a fenséges megértette, hogy "Alára Káláma két nappal ezelőtt betöltötte idejét." És azután a fenségesnek ez jutott eszébe: "Alára Káláma igen nemes volt, ha ő ezt a tanítást hallotta volna, biztosan gyorsan megértette volna."

És azután a fenségesnek ez jutott eszébe: "Ugyan kinek adjam át először a tanítást? Ki fogja ezt a tanítást gyorsan megérteni?" Azután a fenséges ezt gondolta: "Itt van a tanult, bölcs, eszes, Uddaka, /3/ Ráma fia, kinek szemét már régóta csak csekély homály fedi. Mi lenne, ha először Uddakának, Ráma fiának, adnám át ezt a tanítást? Ő ezt a tanítást biztosan gyorsan meg fogja érteni." Akkor az égből egy istenség érkezett és a fenségeshez így szólt: "Uram, Uddaka, Ráma fia, tegnap betöltötte idejét." És azután a fenséges megértette, hogy "Uddaka, Ráma fia, tegnap betöltötte idejét." És azután a fenségesnek ez jutott eszébe: "Uddaka, Ráma fia, igen nemes volt, ha ő ezt a tanítást hallotta volna, biztosan gyorsan megértette volna."

És azután a fenségesnek ez jutott eszébe : " Ugyan kinek adjam át először a tanítást ? Ki fogja ezt a tanítást gyorsan megérteni ?" Itt van az egy csoportot alkotó öt szerzetes, akik nekem sokat segítettek, akik engem értelmem összpontosítására igyekezetemben segítettek. Mi lenne, ha először az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek adnám át ezt a tanítást ?" És azután a fenségesnek ez jutott eszébe : " Vajon most hol tartózkodhatnak az egy csoportot alkotó szerzetesek ?" Azután a fenséges látta isteni, tiszta, emberfeletti szemével, hogy az egy csoportot alkotó öt szerzetes Benáreszben az Iszipatana nevű parkban /4/ tartózkodik.

És azután a fenséges, amíg kedve tartott, még egy ideig Uruvélában /5/ maradt, azután Benáresz felé vette útját. Azután Gajá és bódhi fa között /6/ egy Upaka nevű ádzsivaka-szerzetessel /7/ találkozott. Mikor a fenségest észrevette, így szólt hozzá : " Barátom, vonásid vidámak, bőrdő színe tiszta és világos. Ki tett téged szerzetessé ? Ki a tanítód ? Kinek a tanítását ismered ?" Ennek hallatára a fenséges a következő verseket mondta Upakának, az ádzsivakának :

" Mindent legyőző, mindent tudó vagyok, a külső dolgok /8/ nem hagytak foltot rajtam, mindent elhagytam, miután vágyam megszűnt, szabad vagyok, magam erejéből jutottam el a megismeréshez. Kit is nevezhetnék tanítómnak ? Nincsen nekem tanítóm, hozzám senki sem mérhető. Nincs vetélytársam, sem az emberek, sem az istenek között. Én vagyok a Szent /9/ a világon, év vagyok a legnagyobb Mester. Egyedül én világosultam meg teljesen, szenvedély nélküli és megváltott vagyok. Kászi /Benáresz/ városába megyek, hogy megindítsam a tan kerekét. A vakká tett világon megütöm a halhatatlanság dobját."

Az ádzsivaka így szólt: "Barátom, hogyan magyarázod te azt, hogy szent vagy, és mindent legyőztél?" Erre Buddha így válaszolt: "Azok, akik eljutottak a szenvedélyek megszüntetéséig, azok hozzám hasonlóan mindent legyőztek. Én legyőztem a rossz dolgokat, ezért, ó, Upaka, győzedelmes /10/ vagyok." E szavak hallatára Upaka, az ádzsivaka így szólt: "az lehet", majd fejét csóválva más ut felé indult. És azután a fenséges egyik helyről a másikra vándorolva megérkezett Benáreszbe, az Iszipatana parkba az egy csoportot alkotó öt szerzeteshez.

Az egy csoportot alkotó szerzetesek már messziről meglátták a közelgő fenségest. És ahogy meglátták, a következő egyezséget kötötték egymás között : " Közeledik ez a Gótama nevű aszkéta, aki bőségben él, /11/ felhagyott az erőfeszítéssel és a bőséghez fordult. Nem szabad őt üdvözölni, nem kell felállni tiszteletére, nem kell átvenni kolduló szilkéjét és felsőruháját, és nem kell ülőhellyel kínálni. Ha akar, akkor le fog maga ülni." De amint a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzeteshez közelebb ért, azok nem maradtak meg eredeti elhatározásuknál, hanem elébe mentek. Miután odaértek a fenségeshez, az egyik átvette a fenséges alamizsnás szilkéjét, egy másik átvette a felsőruháját, egy harmadik ülőhellyel kínálta, egy másik vizet hozott, hogy a fenséges lábát megmoshassa /12/ és az utolsó egy széklet, amelyre megmosott lábát ráteheti és egy számlólyt. Ezek után a fenséges helyet foglalt a számára odakészített számlólyon. Leült, és megmosta lábait. Azok pedig a fenségest úgy köszöntötték, hogy nevént szólitották, és barátjuknak nevezték.

Ezek után a fenséges így szólt az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek: " Ó szerzetesek ! Ne szólítsátok a Tathágatát /13/ nevéen, ne nevezzétek barátotoknak ! Szerzetesek, ő szent, Tathágata és teljesen megvilágosodott. Figyeljétek ide szerzetesek ! Én eljutottam a halhatatlansághoz, tanítok, közzéteszem a tanítást. Ha tanításom szerint haladtok az uton, akkor nemsokára ezen a világon megismeritek az igazságot, melyért jó házból

való emberek otthonukat elhagyva az otthontalanságot választják a legfelsőbb brahmacsarija-tökéletességbeli részesedés /14/ végett - saját szemetekkel fogjátok látni, és benne fogtok lakni."

Miután így beszélt, az egy csoportot alkotó öt szerzetes ezt mondta neki: "Kedves Gótama, te vándorlásoddal, életmódoddal, rossz cselekedetekkel nem jutottál az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás teljes ismeretéhez. Vajon hogyan juthattál volna te, aki bőségben élsz, aki felhagyta az erőfeszítéssel, aki a bőséghez fordult az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás megismeréséhez?"

Ilyen beszéd után a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek ezt mondta: "Ó, szerzetesek, a Tathágata nem él bőségben, nem hagyott fel az erőfeszítéssel, nem fordult a bőséghez. A Tathágata, ó, szerzetesek, szent és teljesen megvilágosodott. Figyeljetez ide, szerzetesek! Én eljutottam a halhatatlansághoz, tanítok, közléteszem a tanítást. Ha tanításom szerint haladtok az uton, akkor nemsokára ezen a világon megismeritek az igazságot - melyért jó házból való emberek otthonuk elhagyva az otthontalanságot választják a legfelsőbb brahmacsarija-tökéletességbeli részesedés végett - saját szemetekkel fogjátok látni, és benne fogtok lakni."

Az egy csoportot alkotó öt szerzetes másodszor is azt mondta a fenségesnek... És azután a fenséges másodszor is így szólt az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek... És azután az egy csoportot alkotó öt szerzetes harmadszor is azt mondta a fenségesnek: "Kedves Gótama, te vándorlásoddal, életmódoddal, rossz cselekedetekkel nem jutottál az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás teljes ismeretéhez. Vajon hogyan juthattál volna, te, aki bőségben élsz, aki felhagyta az erőfeszítéssel, aki a bőséghez fordult az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás ismeretéhez?"

Ilyen beszéd után a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek azt mondta: "Ó, szerzetesek, elismeritek-e, hogy én nektek ezelőtt sohasem beszéltem így?" E szavakra az egy csoportot alkotó öt szerzetes így válaszolt: "Uram, te ezelőtt nekünk még sohasem beszéltél így." Erre a fenséges így folytatta: "Figyeljetez ide, szerzetesek, én eljutottam a halhatatlansághoz, tanítok, közléteszem a tanítást. Ha tanításom szerint haladtok az uton, akkor nemsokára ezen a világon megismeritek az igazságot - melyért jó házból való emberek otthonuk elhagyva az otthontalanságot választják a legfelsőbb brahmacsarija-tökéletességbeli részesedés végett - saját szemetekkel fogjátok látni, és benne fogtok lakni." És akkor a fenséges eljutott az egy csoportot alkotó öt szerzetes meggyőzéséig. És akkor az egy csoportot alkotó öt szerzetes ismét engedelmessé vált a fenséges iránt, felfigyeltek szavaira, s értelmüket a megismerésre irányították.

És akkor a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek így kezdett magyarázni: "Ó, szerzetesek, két végtel létezik, amelyeket nem szabad annak szolgálni, aki lemond a világról. Melyik ez a kettő? Az egyik a vágyakban való élet, a vágyhoz és az élvezethez való ragaszkodás. Ez a lantás, nemtelen, értelmetlen, méltánytalan, semmirevaló. A másik az önsanyargatásbeli élet. Az fájdalom, méltánytalan, semmirevaló. Ó, szerzetesek, a Tathágata, miután mindkét végteltől megszabadult, a középső uton /15/ járva megismerte azt az utat, amely felnyitja a szemet és felnyitja az értelmet, amely a nyugalomhoz, megismeréshez, megvilágosodáshoz, a nibbánához /16/ vezet.

Ó, szerzetesek, melyik az a középső ut, amelyet a Tathágata megismert, amely felnyitja a szemet, felnyitja az értelmet, amely a nyugalomhoz, megismeréshez, megvilágosodáshoz, a nibbánához vezet? Ez a nemes nyolcrészes ut: helyes hit, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes cselekvés,

helyes élet, helyes igyekezet, helyes gondolkodás, helyes önmagunkba-mélyedés. Ó, szerzetesek, ez a középső út, amelyet a Tathágata megismert, amely a nyugalomhoz, megismeréshez, megvilágosodáshoz, a nibbánához vezet.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés nemes igazsága : a születés szenvedés, az öregség szenvedés, a betegség szenvedés, a halál szenvedés, a nem-kedvessel együtt lenni szenvedés, a kedvestől elválasztva lenni szenvedés, a vágyott dolgot el nem érni szenvedés, a létbe kapaszkodás öt alkotója /17/ szenvedés.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés keletkezésének nemes igazsága, ez az ujjászületésből ujjászületésbe vezető szomjuság, amely az örömmel és a vágyval jár együtt, mely itt is, ott is örömet talál : a gyönyör szomjusága, a létrejövés szomjusága és a hatalom /vagy: mulandóság?/ szomjusága.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés megszüntetésének nemes igazsága : ennek a szomjuságnak a vágy teljes megsemmisítése révén történő megszüntetése, feladása, elvetése, elbocsátása, annak helyét nem-adás.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés megszüntetéséhez vezető út nemes igazsága : ez a nemes nyolcrészes út helyes hit, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes cselekvés, helyes élet, helyes igyekezet, helyes gondolkodás, helyes önmagunkba-mélyedés.

Ó, szerzetesek, és azután " a szenvedés nemes igazságáról " szóló tanítást, - melyről korábban senki sem hallott, - beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanítást, - melyről korábban senki sem hallott -, hogy " a szenvedés nemes igazságát hirdetni kell ", beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanítást, - melyről korábban senki sem hallott, - hogy " ez a szenvedés keletkezésének nemes igazsága ", beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanítást, - melyről korábban senki sem hallott - hogy " a szenvedés nemes igazságát el kell hagyni ", /18/ beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanítást, hogy " a szenvedés keletkezésének nemes igazságát elhagytam ", beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanítást, - melyről korábban senki sem hallott, - hogy " ez a szenvedés megszüntetésének nemes igazsága ", beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanítást, hogy " a szenvedés megszüntetésének nemes igazságát meg kell mutatni " - melyről korábban senki sem hallott, beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután, azt a tanítást, hogy " a szenvedés megszüntetéséhez vezető út nemes igazságát működtetni kell ", melyről korábban senki sem hallott, beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanítást, hogy " a szenvedés megszüntetéséhez vezető út nemes igazságát működésbe hoztam ", melyről korábban senki sem hallott, beláttam, megismertem, megértettem, tudatosítottam, nézetemmé tettem.

"Ó, szerzetesek, amíg ebből a négy nemes igazságból a három részre tagolódó, tizenkét részes igazságot magában foglaló megismerés és belátás fel nem ragyogott, addig, ó, szerzetesek, tudtam, hogy még nem jutottam el a teljes megvilágosodáshoz az istenek és emberek, s a Mára /19 / világában, a Brahmalókában, /20/ az aszkéták, a bráhmanák, az istenek, s az emberek között. És akkor szememben felragyogott a megismerés : megváltásom megváltoztathatatlan, ez az utolsó születésem, több megszületésem nincsen." Így beszélt a fenséges, és az egy csoportot alkotó öt szerzetes

boldogan dicsőítette a fenséges beszédet.

Miközben a fenséges ezt a beszédet tartotta, a tiszteletreméltó Kóndana eljutott a szenvedésmentes tanítás tiszta megismeréséhez, ahhoz ugyanis, hogy minden, mi létrejött, szükségszerűen megszűnik. És azután, hogy a fenséges tan kerekét / dhamma-csakka / mozgásba hozta, a Föld istenei a következő kiáltást hallatták: "Benáreszben, az Iszipatana parkban, a fenséges olyan alapra helyezte tanításának felülmulthatatlan birodalmát, amilyenre ezen a világon sem az askéták, sem a bráhmanák, sem egy isten, sem Mára, sem Brahmá nem volt képes sohasem." Amint a Csatumaháradzsita istenektől meghallották ezt a Távátimszá istenek, ezektől a Jáma istenek, ezektől a Tuszita istenek, ezektől a Nimmánarati istenek, ezektől a Paranimmitavaszatti istenek és ezektől a Brahmakájiká istenek. /21/ És ebben a szempillantásban, ebben a pillanatban, ebben a percben, amint a szavak a Brahmálókába eljutottak, megremegett a tizezer világ, reszketett és táncolt, és mérhetetlen nagyságu fényesség vált láthatóvá a világon, mely még az istenek földöntúli hatalmát is felülmulta.

Akkor a fenséges lelkesen így kiáltott: "Valóban, Kóndana eljutott a megismeréshez, Kóndana eljutott a megismeréshez." Ettől fogva a tiszteletreméltó Kóndana az Annatakóndana / "a megismerés-Kóndanája" / nevet viselte. És amint a tiszteletreméltó Annatakóndana a tanítást megismerte, a tanítást felfogta, a tanítást belátta, és behatolt a tanításba, megszabadult a kétségektől, a tudatlanságtól, elérte a teljes önbizalmat / vészáraddzsa / és csupán a fenséges tanításában hitt.

És azután így szólt a fenségesnek: "Uram, szeretnék a fenséges mellett szerzetes lenni, szeretnék felavatást nyerni." "Jöjj, szerzetes!" - válaszolt a fenséges, "a tanítás kihirdettetett, menj tisztaságban, hogy a szenvedésnek teljesen véget vess." Ez volt annak a tiszteletreméltónak a felavatása.

Azután a fenséges a többi szerzeteseket is oktatta és tanította a tanítás magyarázatának eszközével. Azután a tiszteletreméltó Bhaddija, amint oktatást és tanítást nyertek a tanítás magyarázata révén, eljutottak a szenvedésmentes tanítás tiszta megismeréséhez, ahhoz ugyanis, hogy minden, ami létrejött, szükségszerűen megszűnik. Azután, hogy a tanítást megismerték, a tanítást felfogták, a tanítást belátták, és behatoltak a tanításba, megszabadultak a kétségektől, a tudatlanságtól, elérték a teljes önbizalmat / vészáraddzsa / és csupán a fenséges tanításában hittek. És azután így szóltak a fenségesnek: "Uram, szeretnénk a fenséges mellett szerzetesek lenni, szeretnénk felavatást nyerni." "Jöjjetek szerzetesek!" - válaszolt a fenséges - "a tanítás kihirdettetett, járjatok tisztaságban /brahmácsárin-ként /, hogy a szenvedésnek teljesen véget vessetek." Ez volt ama tiszteletreméltók felavatása.

Wojtilla Gyula

JEGYZETEK

1. A fordítás alapjául szolgáló szövegkiadás : The Mahavagga. Ed. by Bhikkhu J. Kashyap. /Nalanda 1956/
2. Álára Káláma egy bráhmána volt, Buddha első tanítója.
3. Uddaka, Buddha második tanítója.
4. Az Iszapatana park a mai Szárnáth egyik ligete. Benáresz mai településétől kb.7 mérföldnyire.
5. Uruvélá /ma : Urél/, kis falu, Patnától, Bihar állam fővárosától délre.
6. Gajá azaz Bódhgajá, az a hely, ahol Buddha elérte a megvilágosodást. Benáresztől 240 km-re keletre.
7. Az ádzsivakák Buddha idejében jelentős szerzetesrendet alkottak. A buddhisták később igen károsnak tekintették tanaikat. Ezek legfontosabbika az abszolút predeterminizmusról szóló tanítás.
8. Itt a dhamma /szanszkrit dhárma / szerepel terminus technicusként a "külső dolog" értelemben. A külső dolgok mint érzékszerveink tárgyai léteznek.
9. Szent azaz arhat. Ez a déli buddhizmusban a szentségfokokatok 4. , legmagasabb foka.
10. Győzedelmes azaz dzsina az, aki a világot legyőzte. Buddha és kortársa Mahávira, a dzsainizmus alapítója viselik ezt a nevet.
11. Aki bőségben él ; ez arra utal, hogy Buddha felhagyott az önsanyargatással és mértékkel táplálkozni kezdett és ezért az öt szerzetes elhagyta.
12. A lábmosáshoz szolgáló víz rendelkezésre bocsájtása a vendégfogadás alapszabályaihoz tartozik Indiában.
13. Taihágata azaz " Az így-jött ". Ez arra utal, hogy Buddha előtt már más Buddhák is jártak a Földön.
14. Brahmacsarija élet az indiai felsőbb kasztokhoz tartozó férfiak életének első szakasza, amely a tanulmányok elvégzésére szolgál.
15. Középső ut, azaz az "arany középut". Ez a gondolat talán az egyik legfontosabb magyarázata a buddhizmus sikerének és elterjedésének.
16. Nibbána azaz nirvána, tkp. "kialvás", a nyolcrészü ut végcélja. Nehezen meghatározható fogalom. Egyes iskolák szerint állapot, mások szerint csak egy pillanatig létező valami, ismét mások szerint a semmi.
17. Az öt alkotó, melyből az ember testi-szellemi léte áll a következő : anyagi minőségek, érzetek, észrevétel, szellemi és erkölcsi képességek és a tudatos megismerést és gondolkodást magába foglaló alkotó /vinnyána/.
18. Tkp. a vágyat mint a szenvedés keletkezésének forrását kell elhagyni.
19. Mára, a rossz szellem, Buddha megkísértője. A Máraalóka, Mára világa, az érzékiség világa, amely a legalsó pokoltól a 6. ég világáig terjed.
20. Brahmálóka, az égiek 20 részéből álló világa. A legfelső világ.
21. A 6 különféle égi világ lakói.

KIGYÓ ÉS KÖTÉL
Részlet

"... első alkalommal látogattam meg a vőlegényt, nagybátyjait, nagynénjeit és bátyáit - végül ők is megérkeztek - és felháborodásom súlyossá, hallgataggá és szilárdá válta. Hazajöttem, és távirat várt. Ez alkalommal Szávihrítól. Cambridgeben adta fel a következő szöveggel: "Légy boldog érettem. A te örömben van az én szabadságom. Üdvözlöm Száródzsát."

Megértettem. Ezt a házasságot sikerre kell vinnem. Erőlködnöm és imádkoznom kell, feltornásznom magamban a boldogságot, hogy örömet és szívárványt idézzek a többieknek. Az én boldogságom elveszett, de ki akadályozhatja meg, hogy az öröm ajándékát másoknak nyújtsam? Ki akadályozhatja meg, hogy boldoggá tegyem nevelőanyácskát és Száródzsát, meg Száródzsa csuf, nagydarab, hadnagy kinézetű férjét - annyira katonásnak tűnik, de hiszen a kormányok az embereket kénytelenek felelőssé, nehézkesé és tekintélyessé tenni. Igen, boldoggá teszem Szubramanját. Boldoggá teszem az egész világot.

Kezdtem magam is boldog lenni. Örömet leltem a kigyó-klarinet hangjában, ugyanis a zene máris elkezdődött, végigjártam a meghívandókat, kiabáltam a bráhmánokkal, ellenőriztem, hogy az autók a megfelelő vonatokhoz menjenek és a megfelelő embereket hozzák, megnéztem a lovat, egy szép fehér arabos telivért, amelyik majd a vőlegényt viszi az esküvői sátorhoz. Himnuszokat énekeltem a házban és hét óraker - a vőlegény-menet csak este kilenckor indult - elsétáltam Száródzsával a templomba.

- Micsoda dolog ilyet tenni egy megszentelt estén! - méltatlankodott nevelőanyácska. De még az életben utolsó alkalmat akartam megteremteni magamnak és Száródzsának egymás megértéséhez, az igazság valamiféle kinyilatkoztatásához. Súlyos léptekkel, gyorsan mentem. Száródzsa olyan volt, mint az anyját körüljáró elefántborju.

- Bátyám, mit tegyek, mit tegyek?

- Ugyan miben, Száródzsa?

- Ó, bátyám, el akarok menekülni, elmenekülni bárhová. Nem tudok hozzámenni feleségül. Nem szabad hozzámennem. Önzés lenne egy olyan férfihez feleségül menni, akit megvetek és lenézek. Azt hiszem, csak az autója, az állása tetszik, és úgy érzem, hasonlít apához. Amióta hazajöttél, jobban értek mindent. Bátyám, bátyám, vigyél el innen!

Ez nem volt gyávaságra alkalmas pillanat. Én, a családfő, nem lehettem gyáva; nem tudtam és nem is csaphattam be senkit a világon. Ez az én dharmám. Megérkezettink a Hanumán templomhoz. Vettem egy kókuszdiót és bételleveleket, kámfort és szantálrudacskákat, és mindent feláldoztunk. A majomisten nagyon boldognak, derűsnek és erősnek tünt ura és parancsolója, Sri Ráma imádatában. Körbejártuk az istenséget és néhány percre megpihentünk a sziklákon. Száródzsa természetesen boldog lesz. Magunk teremtjük a boldogságunkat. Igen, Madeleine, a vörös versejtek gondoskodnak a boldogságról. Madeleine, boldoggá foglak tenni.

- Száródzsa, ha férjhez mentél, eljössz és velünk fogsz élni Aix-ben.

És nevelgeted a leendő kislányomat.

Száródzsa nem válaszolt. Elárultam őt. Majd felállva megszólalt :

- Végül is a holttest, amikor megérkezik a halottégetőbe, bizonyára boldog. Nem mondja, hogy "nem, visszamegyek, visszamegyek és kísértet leszek." Hogyan is tehetné ? Körülöttem virágok vannak, zene, meg sok ember - és férjhez fogok menni...

Csendben jöttünk le a dombról. A vőlegény házánál a dudások már rázendítettek a zenére. Autók rohangásztak az uton fel és le, és a Hudson lámpák is megérkeztek ; egyesével jöttek, mintha elvárnák, hogy megszámolják őket. Körülnéztem, hogy minden rendben van-e. A nyakláncsal, arany bokaperecekkal és nyakában sárga kendővel ékesített ló a kapu mögött állt, a lovász meg mellette bételt rágott.

A házban förtelmesen zajongtak azok az emberek, akik hitték, hogy képesek boldogságot teremteni. Gondolom, ha a jógik akaraterejükkel a föld fölé tudnak emelkedni, akkor boldogságot is lehet teremteni. És különben is, mi baj van a vörös vérsejtekkel ? Gyönyörű látványt nyujtanak, mint a rubintok. És a férfi végül is asszonyt visz ágyába, és boldoggá teszi. Ugy éreztem, hogy a sátor bambusz oszlopaihoz kötözött kókuszdiók közül egyet rögtön letépek és azonnal Szubramania fejéhez vágom. A gyilkosság is lehet öröm ; a hemoglobinoknak nincsenek etikai normáik. Számkra az az öröm, amikor meghatározott ritmusra beléphetnek a szivbe. Szerettem volna elmenni a Szarvasba és Juliattával fecsegni bármiről. Vajon folyik-e még a Temze ? Mondott-e valami érdekeset Arisztotelész ? Létezik-e egyáltalán a British Museum kápolnaszerű kupolájában? Hirtelen eszembe jutott egy részlet, amire a British Museumban egy hatalmas cambridge-i történelem könyvben bukkantam. A hatóságok engedélyezték egy hid építését a Cam folyón, mert a Clare Hall szerzetesei a tulparton kívánták legeltetni lovaikat.

"Kérelmezők alázattal kérik a ti legszentebb magisztrátusotokat, hogy töltsd meg saját költségükön hid teremtését a folyón és élvezhessék az átkelést rajta. Mert közel ahhoz mezőség van, amely a kérelmezők nagy hasznára lenne, különösen járványok idején, mivelhogy ama mezőhöz nincs más átjárás, csupán az említett Kings College kápolna kertjén át, és annak kapuit a veszély időiben bezárják..."

Száródzsa a ház felső emeletén lévő szobájába ment és bezárkózott. Kopogtam és ismét csak kopogtam, míg megszólalt :

- Bátyám, hagyj magamra egy pillanatra.

Jött nevelőnőácska és így szólított :

- Ráma, már fél kilenc van és a menet kilenc órákor halad el a ház előtt. El kell mondanom a tennivalóidat. Gyere fiam.

Gyorsan megmosdottam, fehér aurangábádi szatén kabátot öltöttem, cshudidár-nadrággal /1/, és emlékezve Madeleine intésére, megfésülködtem. Az összes asszony összegyűlt a sátorban, kámfor, lakhnai parfüm és bétel illata terjengett, villogtak a hófehér fogak, pompáztak a fekete és arany szárik, csillogtak a fülbevalók, nyakékek, orrdiszek, a homlokra ragasztott gyémántok, mindenütt az ártatlan öröm, mutatva, hogy az ember természetes boldogságra született. Ahogy lejttem a lépcsőn, kezemben ezüst tálcán selymek és muszlin, attár-üvegcsék /2/, szantálrudacsákák, virágok, az asszonyok elcsendesedtek. Aztán mindenki nevetésben tört ki :

- Milyen agg családfő !

Szjáta néni megjegyezte :

- Ő inkább látszik vőlegénynek, mint a másik.

Nevelőnőácska csunyán ránézett.

Kezdődött a zene, a másik utcában elsütöttek egy ágyut, az otromba

rezesbanda valami katonai indulót fujt, közbe-közbe indiai stílusú zene keveredett hozzá. Amikor a menet befordult a mi utcánkba, és én már a sátor alatt álltam, hogy tiszteletemet fejezzem ki a vőlegénynek, felpillantottam a házra. Teljesen néma volt, Száródzsa ablaka csukva. A brahmanok felemelték hangjukat; hatalmasok voltak, és a himnuszoknak varázseréjük volt. Nagyon régen nem hallottam már őket. Virágot szórtam a vőlegényre, édes illatú parfümökkel kentem meg a ruháját, megkínáltam mézzel, tejjel és olvasztott vajjal, ezüstpohárkába mártottam a jázmin, majd kinyújtott nyelvére helyeztem, aztán rózsavízzel hintettem meg, kunkummal és sárga gyömbér porával ékesítettem, szótagonként a bráhmanok után mondtam a dallamos szanszkrit szavakat, kérve őt, hogy vegye feleségül a hugomat, alapítson tűzhelyet és otthont. Lóhátról nemesen hozzájárult kérésemhez, az asszonyok a győzelem és az öröm himnuszait énekelték:

Miért, ó Brindávan ura, Ó Krisna,
Miért, ha nem szeretetből vagy közöttünk,
Ó, Dzsánaki fia?
Ó, te szépséges, kit Rádhá szeret.

A ló pompás volt, mintha értené a kannada nyelvű dalokat és a szanszkrit himnuszokat. Folytatódott a zene. En vezettem a menetet, ami áthaladt az este porán, a lehült nyári utcák szépségén, végig a Hajder Ali utcán, a Mohamed parkon, a Residency Corner mellett, a Mahatma Gandhi főúton és az óratornyot megkerülve eljutott a Hanumán templomhoz. Rosszlelt fogott el. A templomhoz nem mentem fel.

- Szitharamú bácsi - mondtam - a mellem kinez. Haragudna, ha eltűnnék? Nem kell senki megijeszteni. Mondja azt, hogy valamiért haza - szaladtam.

- Ó, azt nem lehet. Tulságosan is balszerencsés dolog volna.

- Szitharamú bácsi, akkor beülök az egyik várakozó kocsiba.

Bemásztam Dr. Szundaram kocsijába, öregasszonyok és állapotos nők zsufolódtak benne, de helyet csináltak nekem és ott ültem, kicsit nehezen lélegezve. A hemoglobinoknak végül is megvan a saját törvényük. Fuldokoltam, de én voltam a csiládfő. Nevelőanyácska olyan boldog volt, Szukumári ragyogott és telve volt vidámsággal.

Örökkévalóságnak tűnt, amíg a menet lejött a dombról.

- Hoztam egy kis kávé - csatlakozott hozzám Szitharamú bácsi, hogy felmelegítsen. - Az emberek előtt ennél erősebbet nem adhatok.

Nem is akartam semmi erősebbet, a kávé felélénkített. A menet ismét elindult. Az utca két oldalán összegyűlt a nép, hogy lássa vonulásunkat. Milyen sok asszony nézett minket irigykedve! Velük is megtörtént, és hamarosan a lányaik is megismerik. A vőlegény szürkészöld acskanban /3/, mellén gyémántos nyaklánc, mint egy herceg. Két és négy ánás pénzeket szórt szét, a bátyjától kapta, mivel a vőlegény apja már nem élt; az utcák illatoztak a virágtól. Amikor a menet befordult a vőlegény utcájába, Szitharamú bácsi hozzám fordult:

- Most eltűnhetsz. De gyere vissza hamar.

Egy mellékutcában autó várt rám, beugrottam és hazamentem. Kertünk még fényben uszott és illatos volt a virágoktól, meg a szantálfüsttől. A szolgák és Tigris kutya a kapuban álldogáltak, a visszatérő menetet várták. Hagytam őket, ahol voltak és bementem. De a kutya követett a verandáig. A ház nagyon üresnek tűnt, eltelve a családi tűzhely csendjével. Először sirtam apám után. És Tigris visszament a menetet figyelni.

Megmosdottam, pihentem, majd lassan felmentem a lépcsőn.

- Száródzsa - suttogtam - Száródzsa, nyisd ki az ajtót.
- Rámanna, te vagy az ? - kiáltott fel, mintha valami szerencsétlenség történt volna.
- Igen, nyisd ki az ajtót - kértem. Ugyanabban a száróban volt, mint amikor otthagytam, de most nem volt virág a hajában. Valószínűleg éppen akkor mosakodhatott, mert oldalsó fürtjeit lefésülte és vizesek voltak.
- Bátyám, mi történt veled ? Olyan sápadt vagy.
- Ó, semmi, éppen csak egy kicsit rosszul érzem magam.
- Feküdj le - mondta nagyon gyengéden és segített lepihenni a saját ágyán. Fogott egy legyezőt és legyezőgetni kezdett. Ahogy feküdtem, kellemesen hűvös volt.
- Mit olvasol ? - kérdeztem, megpillantva az arcomnál egy félig nyitott könyvet a párnán.

- Ó, semmi, a "Varázshegy"-et olvastam.
A mai napig nem tudom, hogy a Varázshegy miatt-e, vagy éppen mert a vörösvérsejtek szabadulni akartak, hogy érvényesítsék a maguk örömét, de felültem és vért hánytam, beszennyezve Száródzsa száriját és a padlót. Hugom nagyon bátornak tűnt, amint a számat törölgette, felmosta a padlót és gyengéden kicserélte az ágy huzatát, aztán apánk szekrényéhez ment, hiszen ez eredetileg az ő szobája volt, és adott egy kis konyakot, amit soha senki nem érintett. Ettől magamhoz tértem, és mire Szitharamú bácsi megérkezett, csak rám nézett és megértette, mi történt.

- Szegény fiu, vajon kell, hogy az anyák büne üldözze a fiukat ? - mondta és a homlokomat simogatta. - Azt mondtam, hogy enyhe asztma-rohamod van. Csak pihenj, majd azt mondom, hogy a roham lassan mulik. A zene egyre hangosabb és még sokáig tarthat. Órákig is el lehet húzni ; majd megkérem Anandi bácsit, hogy Bháráth Múlan-ját csak hajnali négykor fejezze be. Száródzsa, rendes lány vagy - mondta Szitharamú bácsi, mintha mindent értene -, hogy ilyen bátyád van.

Bizonyára igen sokáig aludhattam, mert amikor felébredtem, anyácska ült mellettem és legyezett.

- Nincs szerencsénk, ebben a családban nincs szerencsénk. Egy ilyen szép és okos fiu, mint te, és ilyen bajjal. A legutóbbi betegséged után apád azt mondta: "Éppen olyan mint az anyja, Szanna, éppen, mint az anyja ! Olyan törékeny, mint az akácvirág!"

Nem féltem a haáltól. De Száródzsa könnyekben tört ki. Megszólalt:

- Bátyám, ígérd meg, hogy nálam fogsz lakni. Majd én ápollak.

- Igérem - mondtam. Ennek mindenki örült. Azt hiszem, én is, mert a légzésem kicsit könnyebben ment.

Szitharamú bácsi rontott be:

- Ne izgasd magad, Ráma, mindent elrendeztem. Azt mondtam, hogy a repülőút kikészített, hogy hasmenésed van. Ez mindent megmagyaráz. De holnap nehogy hasmenésed legyen - tette hozzá nyersen - mert különben mindenki megnyugtatóra hordozható árnyékszékert kell szereznem, az pedig ugyancsak nehéz. - Angolul beszélt, így nevelőanyácska nem értett semmit, de mi hárman neveltünk.

- Milyen nagyszerű ember az esküvői házban - mondtam Száródzsához fordulva.

- Mindegyikük köpönyegforgató - robbant ki Száródzsa. - Amikor téged itthon látnak, mindegyikük akár a tej és a kandisucor, de amint elrűnsz, az égre bámulnak, mintha mi csak szemmagasságban lennénk. Amióta apánk elhagyott minket, nem tombol a szeretet közöttünk - tette hozzá, aztán hallgattunk.

Száródzsa ágyeműt hozott a felső szobából és a földön vetett ágyat.

- Bátyám, azt mondják, hogy ma egész éjszaka imádkoznom kellene. Van-e jobb ima, mint téged ápolni? Most aludjunk, és ébressz fel, ha szükségem van valamire, kérlek. A világnak és anyácskáknak meg azt mondhatod, hogy mélyen imáimba merültem.

Anyácska nagyon szomorú volt, de magunkra hagyott. Nem értette ezt az új világot, melyet szerinte az egyetemek teremtettek.

- Könyvü angolul megtanulni, csak néhány évbe telik. De "Ráma-Szitá Krisna-Góvindát" mondani - ahhoz sok élet kell. Ezt a fiatalok soha sem fogják megérteni - töprengett magában, majd kiment.

Egyszer-kétszer kinyitottam a szemem és láttam, hogy Száródzsza még Thomas Mann-t olvas. Lemosta a könyv borítójáról a vért, és a beárnyékolt lámpa mellett olvasott, úgy tűnt, nagy érdeklődéssel. Vereséget szenvedtem, elaludtam.

Fényes nappal ébredtem, és a ház már telve volt ünnepélyes zajokkal; a zenészek a mangeláccsaranammal /4/ buzgólkodtak, a fürdőszobában meg az asszonyok énekeltek. Száródzsza éppen a kilenc vízben való megtisztulás szertartásán esett át és fiatal testét sorsa beteljesedésére készítették fel. Már bizonyára meggyújtották a tüzet és a tömjént a száritkozáshoz, mert még a felső emeleten is éreztem a tömjén fanyar szagát.

- Baliga - kiáltottam, és a szolgáló futva jött.

- Hogy van az ur? - kérdezte. - A ház urnője olyan sokszor feljött már, hogy lássa, az ur felébredt-e. A szomszéd fürdőszobában van meleg víz. Mire az ur fogat mos, hozom a forró kávét.

- Mondd meg anyácskáknak, hogy ébren vagyok és jobban érzem magam - mondtam és elmentem az ajtóig, hogy lenézzek a belső udvarra. Micsoda kék és zöld szárík, gyémántok, rubintok és zafirok csillogtak ott! És a tulászi bokornál a fás kosáron ülve száritotta Száródzsza kibontott haját, miközben az asszonyok hennával és fehér gyömbér porral diszitették. A verandát elárasztották a mangólevelek és az ezüstedények, az asszonyok boldognak látszottak és énekeltek:

Az ifju patak vizében mosdott,
Meggzentelt öltözéket kínál,
Lassan, némán imádkozta Sívát, az istent
S társa, huga lett.
Ó a boldog Párvatinnak
Emeljétek a füstölőt, a kumkumos /5/ vizet,
Ó szent boldogság, légy mindörökké
Meggzentelt öröm.
A fehér mályvát, a dus jázmin füzért,
A hold hajának választékára tedd, hugom,
S önts rá gyöngyöket.

Nem a szívem, inkább a gyomrom volt üres, és megint hányni akartam. Az utcán gyerekek kiabáltak, és a pálmafa tetején a varjak egy pillanatra sem hallgattak el. A napsütés hamarosan forró lesz és az esküvőt tizenegy órára tűzték ki.

Amikor bementem mosdani, láttam, hogy az éjszaka milyen sok vért vesztettem. Még Száródzsza is sok juthatott, mert a kád mögé begyűrt száriján mélyvörös foltok voltak. Kissé nehezen mosakodtam, s mire visszamentem az ágyamhoz, anyácska már ott várt a kávéval.

- Örülök, hogy ébren vagy, Ráma - kezdte. - Nem is hiszed, hogy milyen nehéz a hugoddal. Száz asszony is könnyörög neki, dicsőítő énekeket dalol és hizeleg, amíg végre ülve, vagy állva marad. Végül is meguntuk.

Elküldtem Szitharamú bácsiért, aki jött és ott állt, a szava, mint a templomi harang, s mióta megérkezett, minden rendben megy. Micsoda különbség, ha férfi van a háznál.

Még két kortyot sem ittam a kávéból, amikor bejött Szitharamú bácsi, aranycsipkés szegélyű lepel a dereka körül, gyémánt gyűrűk az ujjain; szemmel láthatóan kifulladt.

- Ébredj fel, gyere és segíts - mondta. - Tudjuk jól, hogy törékeny, kényves család vagytok, de ez a hizelgés, meg könnyörgés - én nem birom tovább. A nő az nő, és engedelmeskednie kell, mégha kitűnő egyetemi diplomája van is. Száródzsával végeztem. Most te következel - kérelt.

Kissé nehezemre esett a felkelés. Baliga hozta a borotválkozó eszközöket és meleg vizet a fürdéshez. Hallatszott a zene, autók, lovaskocsik, biciklik és kerékpáros rikáks jöttek-mentek a kapun át, az asszonyok egyre hangosabban énekeltek:

"És nyolc erénybe öltözött Gauri,..."

Sok ima szállt fel, hogy az Ur kinyissa a szemét. Hallottam, hogy jött valaki és ezt mondta:

- Máris féltiz és senki sincs még készen. A mohartham /6/ tizenegy óra tizenhét perckor van. Felkeltem és megnéztem az órát; még csak kilenc óra körül volt. Gyorsan megmosdottam, felhozattam a bőröndömet, elöszedtem és felvettem uj, vörösarany szegélyű dhotimat /7/, lakhnauai mellényemet és a gyönyörű sálat, amit Száródzsától kaptam, finom arany beszövése mellett lakkal színezett rudráksi-csik /8/ díszítette. Szukumári jött érttem, megfésült és felkiáltott:

- Rámanna, sápadt vagy, de valóságos herceg! - S kezét büszkén a kezembe tette, gyengéden vezetett le a lépcsőn. Azt akarta, hogy az egész világ lásson és megcsodáljon.

De addigra már az egész ház üresnek tűnt. Az asszonyok mind átmentek a másik házba. Összegyűrődött szőnyegek, hervadó virágfüzérék a sarokban, alvó kisgyerekek a félig vetett ágyakon, s mindenütt pisizag és tömjénillat terjengett, de senki sem érezte, hiszen mind elmentek. Még Tigris kutya is úgy döntött, hogy inkább az esküvői sátorban szaglászik és megnézi a szent bráhmanokat. A szobámban ültem és Szukumári megjegyezte:

- El sem tudod képzelni, hogy Száródzsza milyen ünnepélyesnek látszik. Gyönyörű! Micsoda menyasszony! Még elgondolni is szörnyű, hogy azok a nyomorult népek ilyet kapjanak! - Aztán hirtelen otthagytam, mint ha szavai gombóccá formálódtak volna a torkában. Kis idő múlva hallottam, hogy a földszinten sutorog, talán Száródzsának, hiszen tudtam, hogy Száródzsza ilyenkor tájt végzi a Gauri-púdzsát /9/ a szentélyben. Féltem, hogy valaki jön és szólit: "Mindenki rád vár. Gyere Ráma, gyere." De nem jött senki és az izgatótt csendet nem bírtam elviselni. Én voltam az egész világ öccse. Próbáltam meggyőzni magamat, hogy családfő vagyok, tehát erősnek kell lennem. De Száródzsát kiházasítani - időnként jobban hasonlít hozzám, mint én önmagamhoz. Igyekeztem összeszedni magam, kényszerítettem gondolataimat, hogy lépjenek ki megszokott szférájukból s húzódnak vissza rejtett zugaimba, ahol olyan a béke, mint egy éjszakai folyó, mindig ott van, benne halak, sekélyes, meg zátonyok, ha az ember a kerek csillagok alatt ébren kimerészkedik. Betegségem kétségtelenül erőt adott a gondolataimnak s bizonyára mélyen magamba merültem, mert amikor felébredtem, Száródzsza keze a homlokomon nyugodott.

- Sokat szenvedsz, bátyám? - kérdezte. - De a légzésed ma normálisnak tűnik.

Hangja könnyed, tiszta volt s mint egy gyermeké - egyszerű. Álldogált

egy ideig, és a hajammal játszott. Aztán hirtelen, mintha összeszedné a bátorságát, elem állt; pávakék szárija, aranykigyó öve, gyémánt fülbevalója, a fehér gyömbér festék az arcán, a mangószínű arany nyaklánc a fontosság, az elkerülhetetlenség légkörét kölcsönözte neki. Szeme vágása hosszú volt és sötét, de lehunyta, karját összefonta, letérdelt, megérintette a lábamat és kérlelni kezdett:

- Bátyám, áldj meg engem. Csak a te gyengéd kezedre van szükségem, tedd a fejemre erős és védelmező kezedet.

Sokáig úgy maradt, sirás nélkül, mozdulatlanul. Aztán felemelkedett és előttem állt. Fiatal arcát különösen mély érettség árasztotta el. Ugy mosolygott, mintha én szorulnék sajnálatra.

- Bátyám, nem hozok szégyent a házra, ne félj.

Aztán lassan és tisztelettudóan kiment a szobából és a szentélybe húzódtott.

Alig volt időm letörölni a könnyeimet, amikor Szitharamú bácsi jött és már a kapuból kiabált:

- Ráma, Ráma! - én meg örömmel mentem vele a másik házba. Szukumári a nővérével maradt. Micsoda pompás gyülekezet, a vének, ügyvédek, miniszterek, feleségeik, államtitkárok és helyetteseik, professzorok és rádzsza száhibok /10/ - igazán nagy esküvő. A tüzzel szemben, kissé oldalra ültettek. Mennyire vágytam Kittanna nagypapa aranyló, tiszteletreméltó arca után, de ő már nem volt többé! Istenem, hogy élnek és halnak az emberek...

A bráhmanok örültek, hogy látnak. Amint megérkeztem, egyre hangosabban énekeltek. Apám régi barátai üdvözöltek, érdeklődtek felőlem. Láttam apám néhány régi szolgáját is turbánban, egyenruhában, akik mélyen meghajlaltak előttem. Égett az áldozati tűz, olvasztott vaját öntötték rá, aztán tejet, tejfölt és mézet.

"Agnaje namohoma... Szvánhá..." /11/, s ez eltöltötte a szívemet áhitattal. A szertartás megszentelt engem is. Közben Szukumári kumkumot hozott és egy nagy pettyet festett a homlokomra. A vőlegény erényesnek és engedelmesnek tűnt, s kissé köznapi vonásain ragyogás áradt. Családja boldog volt - ő volt a legjobban nevelt testvérük és unokaöccsük, s biztosra vették, hogy a parti kitűnő. A himnuszok hangosabbak és fájdalmasabbak lettek. Szitharamú bácsi eltűnt, majd a hátsó ajtón bukkant fel. - Jön már - suttogta a fülembe. Ekkor a vőlegény felállt, s mögöttem megjelent Száródzsa, komolyan, ünnepélyesen és határozottan. Felhúzták az esküvői függönyt, s Szitharamú bácsi megfogta Száródzsa kézfejét. Fekete karperecei saját sulyuktól összetörték. A kumkum-rizs felmelegedett a tenyerünkben. Virágokat osztogattak.

Ezer szemű az ember /Purusa/
Ezer szemű s ezer lábu.
Mindenütt betölti a földet,
S tiz ujjnyi teret is.
E Purusa, minden, mi volt
S minden, mi lesz, a Halhatatlanság Törvénye.

Mikor az istenek készítették
Az áldozatot,
Purusával, fiukkal,
Az áldozati olaj a tavasz volt,
A szent ajándék az ősz,
S a nyár volt a tűzifa.

Száródzsa Szubramanja nyakába tette a virágfüzért. Anyácska egy sarokban sirdogált. Szukumári csatlakozott hozzá. Aztán a nagynénik és dédnagynénik kezdtek törölgetni a szemüket. Én csak becsuktam a szemem. Száródzsa eltávozott házunkból.

Én vagyok a férfi.
Te vagy a nő,
Én vagyok a harmónia,
Te vagy a szó.
Én vagyok az ég,
Te vagy a föld.
Legyünk mi ketten egyek,
Legyenek utódaink.

Még én is kunkum-rizst és virágokat szórtam a párra. A boldogság elhatározás kérdése. Az ember boldog lehet, ha az akar lenni, ez talán csupán a vörösvérsejtek kérdése. A boldogság egy férj, otthon, gyerekek. Végül is hová mehetne Száródzsa ?

Hétszer járta körül a tüzet végrehajtva a szaptapadit, hétszer ismételtette őseink nevét, Rámakrisnájja, és Ranganna, Madhavaszvami, Szomaszundarajja, Szandzsivajja és Rámacsandrajja, s hétszer változtatta meg a saját nevét, hogy oda tartozhasson, ahová készül. Égett a tűz, csorgott a vaj, pattogtak a lángok, s felcsapva még többet akartak. A vendégek között illatszereket osztogattak. A tálit először a vének érintették, majd a rangosak, aztán mi. A vőlegény Száródzsa nyakára erősítette. - Olyan mint Laksmi /12/ - jegyezte meg Szubbakha néni.

Felcsendült a zene és gyönyörű volt, hiszen Sziddajja dudás egyenesen Madrászból jött az esküvőre. Az asszonyok áldó énekeket daloltak s közben kókuszdiót osztogattak. Anyácska gyűjtötte az aranyékszereket, szárikat, ezüst tálakat és edényeket, ahogy a szanszkrit rítus szerint egy adományozó neve előbb felivelt, majd lehanyatlott. Öröm töltötte be a légkört. A sátorban az emberek dohányozni kezdtek. A látogatók egyenként szoritották meg a kezemet s biztosítottak, hogy milyen nagyszerű fia vagyok az apámnak. "Hamarosan kollégánk lesz", közölte néhány professzor. " Meddig marad Indiában ?" - kérdezték mások.

Autók jöttek és egyenként elszállították a vendégeket - turbánok, se-lyemövek, felsőruhák, karórák, sétapálcák, topánkák, színes zsebkendők, virágfüzerek - mind eltűnt. A kerékpáros riksák szentségtelen csengőikkel zajongtak és valahol felnyerített egy ló. Tigris kutya az ajtóban állt, mintha a vendégeket számolná, hogy aztán elmondja apámnak a tulvilágon. Közben ki kellett fizetni a zenészeket és a taxisok is több pénzt kértek a tuloráért. A khirnek /13/ való tej tönkrement. Este a menetnek utirányt kellett változtatnia - senkinek sem jutott eszébe, hogy először nem szabad dél felé menni. "Biztos, hogy valamelyik buta nő javasolt ilyen baljós dolgot", vonta le a következtetést Szitharamú bácsi. Kimerültem. Lassan felálltam, és bementem. Volt egy heverő a vőlegény részére, hogy pihenhesen a szertartások között ; Szukumári mellettem állt és legyezett egy hatalmas, diszes pálmalegyezővel. Hűsített. Az egész ház büzlött a szantáltól. Közvetlenül mögöttem jázmin-füzérek lógtak.

- Nagyon erős ez az illat. Nem lehetne valahová eltenni ? - kérdeztem. A virágokat elvitték és a konyhából hallatszott a laddú /14/ készítés zaja. Pompásan illatozott.

Bizonyára elaludtam, mert izzadva ébredtem. Szukumári nem volt ott, de Baliga legyezett. Szitharamú bácsi jött, nyomában a bráhmanokkal. Kéz-

nél volt a kókuszdió, a bétellefél, a dhóti és az arany pénz. Mindegyikük elé ezüst tálcat tettem és megérintettem a lábukat.

- Áldott legyen a családfő, a tehenek és aranyak adója - mormolták, helytelenül hangsúlyozva a szanszkrit szavakat. Milyen bántó tud lenni a rosszul kiejtett szanszkrit szó, mondtam magamban, és felbuktam, ráestem egy bráhmańra, belerugtam a kókuszdióba meg a bétel dióba, s az egész a szoba tulsó sarkába gurult. Felemeltek és Szitharamú bácsi magyarázkodott.

- Ó, semmiség az egész. A légi utazás nagyon fárasztó tud lenni. - A bráhmańok egyetértettek Szitharamú bácsival. A vőlegény leült mellém. Telve volt az új sógora iránt érzett tisztelettel és gyengédséggel. Büszke volt Száródzsára, s kifejezte, mennyire megtiszteli, hogy családunk tagja lehet.

- Van egy főnököm, aki nagyon jól ismeri Franciaországot - magyarázta. - Ismeri Monte Carlot, Párizst és Dél-Franciaországot. Majd találkozol vele, ha Delhibe jössz.

Fiatalabb öccse benézett és közölte, hogy franciából akar diplomát szerezni. Éppen a "Lettres de mon moulin"-t és Molière Malade imaginaire-jét olvassa. Ugy határozott, hogy diplomata lesz. Viszvésvára unokabátyám fia, Laksmana jött, hogy elmondja, mennyire örül nekem. Most tért vissza Cornellből. Rádiómérnöki diplomát szerzett. A világ nagy és virágzó. Nem láttam okát, hogy ebben a szobában fuldokoljak.

- Idióták, - kiabált Szitharamú bácsi - itt van egy fáradt ember, aki levegőt akar, és ti meg úgy körülveszitek, mintha éppen szentséges aranyat árna ki. - Mindenki kiment. Csak a vőlegény maradt, koronásan izzadva, arany gyűrűkkel az ujjain. Becsuktam a szemem, mire ő is kiment és Száródzsával jött vissza. Száródzsa a lábamhoz ült és masszírozni kezdett. Elaludtam.

Nincs értelme, hogy részletesen elmeséljem a menetet, az esti laddú és phéni /15/ vacsorát és azt, ahogyan a másik társaság eljött, hogy elvigye Száródzsát. Sokkal éjjel után, amikor Száródzsa még az ágyamnál ült s nem szólt semmit, csak legyezett, megérkezett a menyasszonyi autó és a hölgyek megrohamozták a házat. "A menyasszonyt!" követelték, és Száródzsa megszólalt:

- Bátyám, itt az idő, mennem kell. - Mellém tette a legyezőt és máris indult. - Hamarosan visszajövök. Gyógyulj meg gyorsan. Addig pedig gondoskodom a házról - mondta mosolyogva és lement a lépcsőn. Annyi komolyság, felelősség és határozottság töltötte el, hogy máris asszonynak látszott.

A hölgyek üdvözlő énekkel fogadták, amint leért, nevetgéltek és férje nevét kérdezték, amikor átlépett a küszöbön. Száródzsa nem sokáig kérést te magát.

- Szubramanja Sásztri ur - mondta, mintha csak a professzora nevét mondaná.

Anyácska egész éjjel mellettem ült és legyezett. Ismét vért köptem, de ezuttal nem voltam olyan nagyon rosszul. Sürgettem, hogy menjen át a másik házba, nézze meg a táncot és hallgasson zenét. - Nekem Baliga is megfelel - mondtam. Erre elment. Hallottam, amint későn éjjel hazajönnek.

- Piszkos érinthetetlenek - mondta anyácska. - Ha belegondolok, hogy kertünk micsoda virágát adtuk nekik!

- Ó, - csatlakozott Szukumári - amíg a tálit meg nem kötik, minden csupa méz, aztán már a keserű nim-levél ünnepe következik.

Reggel kávémat iddogálva ültem, amikor ki más, mint Szitharamú bácsi toppant be.

- Ó. Ráma, hogy egy ilyen nagyszerű lányt ezeknek a dögevő páriáknak

adtunk. A nyelvüket is eladják egy állásért, a többit meg ki sem mondhatom az asszonyok előtt. Egész éjszaka - suttogta a fülembe - a nővérek és nagynénik a nász-szoba körül sétáltak, közönséges nótákat énekeltek, s reggel a kakas még alig kukorékolt, már bementek a szobába az özvegyek fattyai. Hát muzulmánok vagyunk mi, kérdem én, muzulmánok vagyunk? /16/ Mi? Száródzsa az egyik sarokban ült és sirt. A hentesek - meg is mondtam nekik a magamét! "Mi nem árulunk húst a házainkban. Uram, mi férjhez adjuk a lányainkat." - ezt mondtam nekik.

Anyácska csak félig hallotta az egészet, s felkiáltott: "Siva, Siva!" - aztán kiment a konyhába és hozott még egy kávé.

Két estével később Száródzsa és Szubramanja bucsuzni jött. Anyácska mindent előkészített, ami Száródzsáé volt - babákat, ágyneműt, edényeket, istenszobrokat, szárikat, apánk és az én fényképemet - és Száródzsa csupa mosoly volt. Ragyogva és beteljesedve hagyta el otthonát, mintha tetszene neki a házasság.

- Tölts velünk legalább egy hetet Delhiben - kérlelt és támogatásért a férjére nézett.

- Delhi klímája nagyszerű - valóságos gyógyvir - mondta Szubramanja Száródzsa igazán férjénél volt.

- Boldognak látszik. Végül is, Ráma, mi más boldogságot akarhat egy asszony, mint egy otthont és egy férjet? A templomnak harangra van szüksege - idézett anyácska valamilyen közmondást - a lánynak férjre, hogy ragyogjon a négy fal.

Aznap délután Pái doktor jött és megvizsgált. Nem volt tulságosan nyugtalan, de egyelőre szó sem lehetett a repülőutról, sem pedig Európa hűvös levegőjéről. Nem, még Dél-Franciaországról sem, jól ismerte a világnak azt a részét. "Talán majd később, nyáron," mondta.

- De nekem feleségem van, és gyermeket vár - érveltem.

- A feleséged kétségtelenül jobban fog örülni neked elevenen itt, mint holtan ott - nevetett.

Anyácska a durva megjegyzéstől megdöbbsent. Öklével verte a halántékát.

- Hogy lehet ilyen baljós dolgot mondani!

- Ma az orvostudomány már olyan fejlett, hogy a hozzád hasonló betegek nincsenek veszélyben, nem hiszem, hogy súlyos eset lennél. A röntgen felvételek majd megmutatják, amint megkapom őket. Addig is pihenj. - Majd anyácskához fordult: - És kérem, ne engedje, hogy zaklassák. Európában az emberek annyira megértőek a betegekkel és a betegségekkel szemben. Mi meg úgy tekintjük a betegséget, mintha végső vizsga lenne, mindegy, hogy átmegyünk-e rajta vagy megbukunk. Öreg fiu, vigyázz magadra. Apád többé már nem oszlopa ennek a háznak. Neked kell meggyógyulnod.

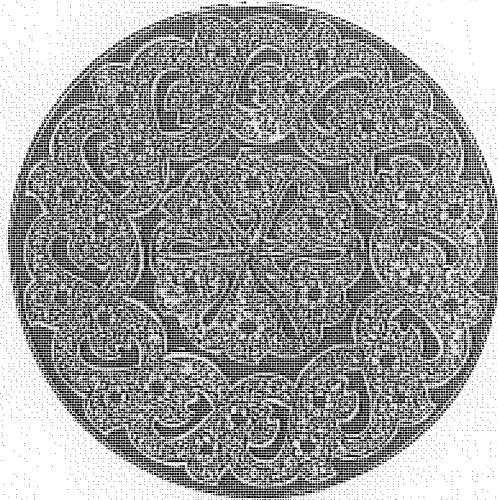
Rádzsa Rao 1909-ben egy májzsúri bráhman családban született. Egyetemi tanulmányait Montpellierben és Párizsban folytatta. Eleinte franciául írt, ma az angolul alkotó idősebb indiai írónemzedék egyik legkiemelkedőbb képviselője. 1960-ban jelent meg "The Serpent and the Rope" c. regénye, amellyel elnyerte az indiai Irodalmi Akadémia díját. A regény hőse Ráma, a régi dél-indiai bráhman család legidősebb fia, aki évek óta Franciaországban folytat történelmi kutatásokat, a kathar-mozgalommal foglalkozik. Franciaországi tanulmányai alatt találkozik a nálánál valamivel idősebb Madeleine-al, akit elvesz feleségül. A fiatal, tehetséges bráhman tulfino-

multsága elszigeteli őt az emberektől. Találkozik egy indiai lánnyal és felismeri, hogy közös kulturális hátterük szorosabb kapocs, mint mindaz, ami a feleségéhez köti. Madeleine, szerencsétlen terhessége után a keleti spiritualizmusban keresi a megnyugvást, buddhista tanokba merül s végül megszállottként fordul el mindenkitől, férjétől is. Ráma időnként családi okokból hazatér Indiába, ahol otthon érzi magát, de olykor finom iróniával ismeri be, hogy az indiai világ is idegen neki. Apja halála után ő a családfő, ő kíséri el a gyász-szertartásra, illetve zarándoklatra fiatal mostohaanyját, és neki kell férjhez adnia hugait. Az itt közölt részlet legidősebb huga, Száródzsa esküvőjéről szól, bemutatva a régi szokásokat, azok fel színessé válását, az emberek belső világa és döntései közti rejtett összefüggéseket s a tulfinomult bráhman fiatalember végletes kívülállását mindazon, ami körülötte történik.

Gáthy Vera

JEGYZETEK

1. Hosszu nádrág, amely viseléskor redőkben bukik a lábfejre.
2. Illatszerez.
3. Hosszu kabát.
4. Fohász Ganésához, általában szertartások elején.
5. Vörös sáfrány.
6. A pontosan meghatározott asztrológiai idő, amikor a tálit a menyasszony nyakába teszik. Ez az esküvői szertartások legfontosabb része. A táli általában sulyos arany nyakék.
7. Dhóti: hosszú, egyenes, széles anyag, a férfiak redőzve, vagy anélkül a derekukra csavarva viselik.
8. Rudráksi: egy fa magvai.
9. Púdza; áldozat, itt Gaurinak, azaz Párvatinak, Siva hitvesének bemutatott áldozat.
10. Volt fejedelmek.
11. "Agninak üdv! Ó áldozat, üdvöz légy!"
12. A szerencse és a vagyon istennője.
13. Rizsből, tejből és cukorból készülő étel.
14. Gömb alakúra formált édesség.
15. Metélt tészta.
16. A bráhman önteltség megnyilvánulása, amely a muzulmán esküvői szokásokat tisztátalannak és alantásnak tartja.

A modern irodalom legnagyobb alakja, Szádek Hedáját /1903-1951/ nem ismeretlen a magyar olvasó előtt. És nem csak azért nem, mert több műve megjelent magyarul /A kóbor kutya: Nagyvilág 1958; Az élet vize, elbeszélések, 1959; Hádzsi aga, regény, 1965; A vak bagoly 1973/. Közel hozta hozzánk "A vak bagoly" karkai látásmódja, mely az ember testi-lelki bomlásának többdimenziós, a racionálisból az irracionálisba csapó rajzát adja, világirodalmi szinten. De az az emberszeretet, az igazba vetett hite is, ami sok-sok lélekörjítő tapasztalatot feledve öltött testet "Az élet vize" c. meséjében. A második világháború, a negyvenes évek iráni társadalmába adott bepillantást a "Hádzsi aga". De maradjunk az első kettőnél.

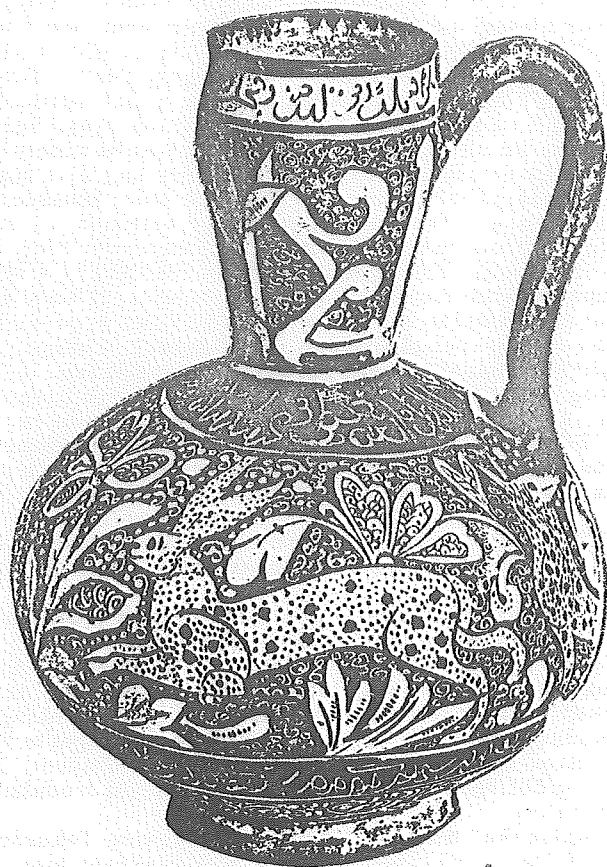
"A vak bagoly" valóban remekmű, mely a legkényesebb francia izlést is kielégíti. Nem véletlenül. Ezt az építkezést, a tébolyt, a tébolyult léleknek ezt az elemzésmódját Hedáját Párizsban tanulta. S hogy miként jutott el a modern perzsa irodalomból szinte egyedülállóan erre a csucsra, azt követhetjük nyomon - magyarul első ízben - a "Karom" /Csangál/ és a "Bábu a függöny mögött" /Aruszake poste parde/ c. novellákban. A "Karom" 1932-ben jelent meg Teheránban a Sze katre hun /"Három csepp vér"/ c. novelláskötetében, a "Bábu a függöny mögött" pedig egy évre rá, 1933-ban a Szájerousan /"Fények és árnyak"/ c. elbeszélésgyűjteményben. Egyiktől sem idegen a beteges képzelet, mely a téboly előhírnöke, de még csak sejtetik "A vak bagoly" minden rációt félretevő, zilált, széttört lelkivilágát.

S most ugorjunk át "Az élet vize" meséjére. Valójában ez sem gyermekeknek való mese, inkább felnőtt gyermekeknek szól, s a jóság, a tevékeny szeretet példabeszéde.

S ezen a ponton kapcsolódik hozzá a modern perzsa irodalom egy beteljesületlen, szinte gyerekifjan elhunyt alakja, Szamad Behrangi /1939-1968/, s az ő felnőttbb gyermekeknek szóló meséje, "A kis fekete halacska". Behranginak alighanem ez lehetett rövid élete mottója, a tevékeny szeretet, a tenniakarás másokért. Ezért tanított az iráni Azerbajdzsán eldugott falvaiban - ahol a rajongásig szerették -, ezért gyűjtötte és dolgozta fel az azeri népmeséket, s irt maga is gyönyörű meséket és ábécés könyvet. Néki ez volt a legnemesebb, a legfőbb leadat. Véle születik a valóban irodalmi igényű perzsa gyermekirodalom.

"A kis fekete halacska" először 1968-ban jelent meg Teheránban önálló könyvecske formájában, 1971-ben már negyedik kiadását élte. A könyvecske az 1969-es bolognai kiállításon díjat nyert, s még ugyanebben az évben, 1969-ben a bratislavai biennálén is díjat kapott.

Apor Éva

SZÁDEK HEDÁJAT:

KAROM

Amint belépett a házba, Szaid Ahmad gyanakvó pillantást vetett az udvarra, aztán botjával megkopogtatta a viztartály fölötti szoba kávébarna ajtaját, és halkán megszólalt:

- Robábe!... Robábe!

Az ajtó kinyílt, és egy halvány leány jött ki félve:

- Bátyuska, te vagy az? Gyere föl!

Megfogta testvére kezét, és bementek a kis, sötét szobába, amelynek falai derékmagasságig nedvesek voltak. Szaid Ahmad a fal mellé támasztotta botját, és a szoba sarkában lévő régi lócára ült. Robábe eléje. De a szokásossal ellentétben, Robábe komor és szomorú volt. Szaid Ahmad egy ideig mereven nézett könnyes szemébe, aztán kelletlenül megkérdezte:

- Nénénk hol van?

Robábe fojtott hangon mondta:

- A szobában alszik az átkozott.

- Alszik?

- Persze... Ma a konyhát söpörtem és a ruhám beakadt abba a porcelán vázába, amin a piros rózsák vannak, és az leesett és eltört. Ha tudnád, miket mondott rám... Megragadta a copfjaimat és marokkal tépte... Jaj, odaverte a fejemet a falhoz, az anyámat káromolta. Azt mondta: az átkozott anyádat! Apám is ott állt, és csak nevetett...

Szaid Ahmad dühös volt:

- Nevetett?

- Hajaj, nevetett, nevetett... Ha tudnád, milyen émelygése volt. Ugyan-ugy, mint egy hónappal ezelőtt, amikor egyszerre csak a szája habzani kezdett és összerándult. Amikor odaugrott, és megragadta nénénket, és annyira megszorította a torkát, hogy a szemei kidagadtak a helyükből. Ha Máh Szoltán nincs ott, megfojtotta volna. Most már értem, hogyan ölte meg anyánkat.

Szaid Ahmad szemei zöldes fénnel szikráztak. Azt kérdezte:

- Ki mondta, hogy így ölte meg anyánkat?

- Máh Szoltán ott volt a holttestnél, ő mondta, hogy a haja a nyaka köré volt csavarodva. Nem tudod? Amikor a kezét nénénk torka köré tapasztotta...

Szaid Ahmad ránézett, száraz platánlevél-forma kezét fölemelte, szét-tárta ujjait, és mintha egy képzeletbeli személyt akarna megfojtani, összezárta a két kezét. Robábe, aki fölfigyelt rá, kissé oldalt huzódott, és csodálkozva nézte. Szaid Ahmad tovább kérdezősködött:

- Hát apánk nem ment ma a Sáh-mecsetbe?

- Nem... Nem volt jól, már délután össze-vissza beszélt, ugyanazokról a dolgokról, amiket a Sáh-mecsetben az embereknek mond: a szent mosdásról, a tisztálkodásról, a tulvilágról beszélt.

- A böjt megszegéséről, a nők havi tisztulásáról, a szülésről.

- Az, az... önmagát kérdezte és önmaga válaszolt. Én azt hittem, megbolondult. Mondott valamit, amitől én is elszégyelltem magam...

Aztán Robábe közelebb huzódott Ahmadhoz, kezét végighuzta a fején, és azt mondta:

- Aztán mikor szökünk meg? Vagy nem azt mondtad, hogy Abbasz szerint 11 tumánért és 6 keránért már lehet egy tehenet kapni? Most veszünk egy soványabbat. Én meg mosnék, megkeresném a részem. Nézd, minél gyorsabban megszökünk, annál jobb. En félek!

- Várj, amíg az idő jobb lesz. Néhány napja gyötör a lábam.

- Ha az idő megjavul, elmegyünk. Nem így van, bátyuska? Akárhogy is lesz, ennél jobb lesz.

Ezután mindketten elhallgattak.

Ahmad tizennyolc éves fiatalember volt, magas termetű. Dus szemöldöke összeért középen, csillogó szeme és csupa-ideg arca volt. Szája felett frissen serkedt a bajusz. Robábe tizenöt éves, barna bőrű, keskeny szemöldökű, piros ajku lány, keze kicsi, álla keskeny, inkább az anyjára hasonlított, míg Ahmad az apja külsejét örökölte. Még apja súlyos betegségének jelei is meglátszottak rajta.

Szaid Dzsafarnak, az apjuknak, a Sáh-mecsetben volt valami zavaros foglalkozása: a dologtalan népet maga köré gyűjtötte, és kérdés-felelet formájában a muzulmán jogokat és kötelességeket magyarázta nekik minden kendőzés és ceremónia nélkül. E mesterségét olyan művészi fokon űzte, hogy az ima-árusítás mellett egy fekete skorpiót is megszelídített, a mérgét háztalanította, és mutatványokat végzett vele. Bár az utóbbi időben az üzlet nem a legjobban ment, a családnak szükséges kiadásokat behozta. Őt évvel ezelőtt egy este, amikor mindenki aludt, részegen jött haza, és reggelre Szográt, a feleségét, megfulladva találták a szobában. De senkiben sem ébredt fel a legkisebb gyanu sem Szaid Dzsafar ellen, és mindenki azt gondolta, hogy az asszony betegségben halt meg. Máh Szoltánon, Szogra fogadott nővérén kívül, aki Szaid Dzsafart okolta a haláláért. Két hónap múlva Szaid Dzsafar feleségül vette Rokajje Szoltánt.

Szoltán kész istenverés volt a két árva gyereknek, Ahmadnak és Robábének, és semmiféle kinzást és szenvedést nem sajnált tőlük. A csodálatos az volt, hogy Szaid Dzsafar, ahelyett hogy a gyerekek pártját fogta volna, ellenkezőleg, Rokajje Szoltánhoz csatlakozott a kinzásukban, mert Szaid Dzsafar azok közül az emberek közül való volt, akik fiatalságukban gyerekeket csinálnak, abban a reményben, hogy összehoznak egy igazhívót Allahnak, s a szájuk sem marad napi betevő falat nélkül, mert ha az isten gyereket adott, majd csak gondoskodik róla.

De most, amikor látta őket, elcsodálkozott; hogy lehet, hogy ezek az ő gyerekei, és mindegyre az járt a fejében, hogyan szabadulhatna meg ettől a két fölösleges kenyérpusztítótól, és maga maradna zavartalanul a házban Rokajjével. Attól fogva Szaid Ahmad és Robábe idegennek érezték magukat az apai házban, és az életük elviselhetetlen lett. Ezért aztán szorosabban kötődtek egymáshoz, mint azelőtt. Rokajje Szoltán, hogy elkülönítse őket a saját életétől, a viztartály fölötti szobát jelölte ki számukra, ami nedves és sötét volt, így aztán két hónappal ezelőtt Ahmad lábfejést kapott, és bár néhányszor imát is mondtak érte, nem akart javulni. Ahmad naponta botjával elkopogott a csizmadia üzletébe, míg Robábe egész nap a házimunkákat végezte, abban a reményben, hogy este a bátyjával lesz, aki az egyetlen vigasztalójának számított. Alkonyat felé, mikor Ahmad hazajött, ha Robábénak még volt valami munkája, ő végezte el helyette. Ha Robábe sirt, ő is zokogni kezdett, és fordítva. S mikor este lett, együtt költötték el a vacsorát sötét szobájuk sarkában, aztán magukra huzzák a takarót, és keseregtek egy darabig. Robábe a napi munkájáról beszélt, Ahmad is a sajátjáról. De legtöbbször a szökésről folyt a szó. Mert elhatározták, hogy apjuk házából megszöknek.

Az arangei Abbász, Ahmad társa volt az, aki megerősítette bennük a gondolatot. Abbász naponta együtt dolgozott Ahmaddal a bazárban, és mesélt

neki Arange olcsó és bőséges életéről. Ez a gondolat aztán úgy befészkelte magát Ahmad képzeletébe, hogy a vidéki házak, a piros bugyogós nők, a zöld hegyek, a jóízű források és az ottani téli és nyári élet meglevénedett a szeme előtt, úgy, ahogyan Abbász mesélte, és annyira beleszeretett Arangéba, hogy a szökés tervét elmondta Abbásznak, és Abbász helyeselte. Végül elhatározták, hogy mindhárman Arangéba mennek, és ott új és szabad életet rendeznek be maguknak.

Minden este és mindig ugyanugy szökésük tervét mesélte Ahmad, és Robábe mámoros szemmel helyeselt bátyja ötletének. A csodálatos ábrándképek megfogantak egyszerű képzeletében, és mivel az egyetlen utazás, amit életében tett, a Szaid-Malek-Hátunhoz vivő zarándoklat volt, ahányszor csak Arangéra fordult a szó, Robábénak az a nap jutott eszébe:

Tészta levest tettek fel, az anyja még élt, és ő, ahogy Tádzsi, a szomszéd kislánya után futott, elesett, és megsebezte a homlokát. Ugy képzelte, hogy Arange is olyan, mint Szaid-Malek-Hátun, és még meg is ígérte a bátyjának, hogy semmiféle fáradságtól nem fogja magát kimélni, és segítségére lesz a pénzkeresésben. Mostanáig Ahmad tizenegy tumánt és hat keránt tett félre a napi béréből. Ha még hat tumánt és négy keránt szerez, vehet egy tehenet és két kecskét. Akkor elmennének Abbász házába, naponta dolgoznának a földeken, Robábé fejne, joghurtot készítene, dohányt szárítana, télen meg Ahmad csizmákat varrna, és két év alatt, Abbász szerint, két kezüik munkájából föld- és háztulajdonosok lehetnének.

Elmult az ősz, a tél, a tavasz is. Ahmad a szökésre számítva, gyarapította félretett pénzét, és Robábe is, bármilyen kacat a kezébe került, vigyázott rá, és régi ládikójába tette, hogy majd a szökés pillanatában magával vigye. Estéknél pedig, mikor lefeküdtek, másról sem folyt a szó, minél Arangéról és a menekülés módjáról.

De történt valami más is, s ez az volt, hogy Mesdi Golám gabonakereskedő a bazárból, meglátta Robábét, és elküldte anyját leánykérőbe. Nyilvánvaló volt, hogy Szaid Dzsfar és Rokajje Szeltán örült a dolognak. Az eset azonban rossz hatással volt Ahmadra, mert ha ő nem nézi a hűgát, már két évvel ezelőtt megszökött volna. Robábe megérezte a bajt, és hogy bizonyítsa, hogy nem szereti Mesdi Golámot, még inkább kimutatta szeretetét Ahmad iránt, addig-addig, míg Ahmad megnyugodott. Ekkor azonban más baj, a lábujjait kezdte nyugtalanítani, ami súlyosbodott, ezért aztán Ahmad állandóan szomo u és hallgatag volt.

A zarándoknapok egyikén, amikor Szaid Dzsfar és Rokajje Szeltán Sáh-Abd-ol Azimba mentek, s elhatározták, hogy éjszakára is ott maradnak, Robábe a mostohája távolléte miatt vidámabb volt az átlagosnál, még a tabrizi fehérítőtől is, amit nemrég csemt el apja feleségétől, az arcára kent egy keveset, de Szaid Ahmad a szokásosnál később jött haza. Robábe szépitkezése Ahmad szemében egész másként tűnt föl, és az a fájó ötlete támadt, hogy Robábe most szabadnak és Mesdi Golám asszonyának tekinti magát, mostanáig is csak hitegette őt a szökéssel, kényszerítette, hogy tervétől eltérjen, és most, mikor férj akadt számára, maradni akar.

Amint Robábe meglátta a bátyját, eléje futott és azt mondta:

- Ugy izgultam, a szívem majd kiugrott a helyéről. Miért jöttél ma ilyen későn?
- Abbásszal voltam.
- Testvérkém, ma nem jönnek meg.
- Tudom.
- Milyen szaga van a szádnak, mit ettél? Mitől ilyenek a szemeid? Roszszul vagy?
- Nem, bort ittam. Abbász erővel megitatott.
- Orvosságot vettél be?

- Mi a csodát csináljak ezzel a beteg lábammal?
- Hát nem hallottad apa beszédében, miket mondott a borról?
- Az volt a dolga. Te magad is mondtad, hogy Máh Szoltán szerint aznap, mikor anyánkat megfojtotta, részeg volt. Tudod, hogy amit mond, csak üzletből mondja. Ha szomszéd üzletéből vásárolnak egy jó bivalybőr cipőt, én ezer hibát is kitalálok rá, csak hogy a mi üzletünk árúit adjam el. De üzletet csinálni és igazat mondani, az két dolog.

- Talán az orvos adta neki.
- Az orvos nekem miért nem adott? Én, aki fiatal vagyok, rosszabbul vagyok, mint ő. Ő hatvan éves, mindent végigélvezett és mindent kipróbált, érted? S akkor rám hagyta örökségül a lábfájást. Ha a bor jót tesz a lábfájásnak, miért ne igyam? Hazugság. Minden hazugság.

- Hát nem megyünk Arangéba?
- Miért ne igyak? Ilyen állapotban meg se tudok mozdulni, egyre csak rosszabb leszek. Két nap múlva pedig te Golám házába mész, én meg egyedül maradok ebben a házban, ahol majdnem meghalok. Délutánonként, hogy hazajövök, mintha csak doronggal vernének. El akarok menni, elmegyek, elbujdosok a sivatagba. Hát miért ne igyak?

Hirtelen csönd állott közéjük. Megvacsoráztak, lefeküdtek a medence szélén. Robábe vidám volt, dinnyemagot törögetett, és énekelni kezdett:

Elmennék én Arangéba
Ha lovam nem sántitana.

Nevetett, de Ahmad töprengő és szomorú volt, és magában arra gondolt, hogy Robábe neki tesz szemrehányást. Robábe megint megszólalt:

- Ma este egyedül vagyunk. Ha elmegyünk Arangéba, minden nap így lesz. Nincs néni, mi együtt vagyunk, nem igaz, Ahmad?

Válaszképpen Ahmad erőltetetten mosolygott. Robábe azt hitte, a lábfájása miatt van. Ujra megszólalt:

- Tudod, ha megszökünk, ott Arangében majd ápollak téged. Meggyógyul a lábad. Hát nem mondta Máh Szoltán, hogy a széltől van? Valami csillapítót kell enned. Ha most ne adj Istent, a lábad az alkalmas pillanatban betegszik meg, nem tudunk elmenni.

- Nem, a lábomnak semmi baja. De mi közöd hozzá, te ugyanis férjhez mész?

- Nem, esküszöm az őseimre, hogy nem, soha nem leszek Mesdi Golám felesége, veled megyek.

Feljött a hold. Kis csillagok hunyorogtak az égen. Robábe felszabadultan beszélt és nevetett, arca kipirult. Ahmad sohasem látta még ilyen izgatottnak, és most csodálkozva nézte. Gunyos hangon kérdezte:

- Mi hír Mesdi Golámról?
- A hullamosó vigye el, Allah tegye a testét a föld alá!
- Ugyan, neked magadnak kellene.
- Az őseimre mondom, hogy nem, én rajtad kívül senkit sem szeretek.
- Hazudsz!
- Allahra, nem hazudok, amint utnak indulsz, veled megyek!
- Jövő héten...nem, holnapután elmegyünk.
- Ezzel a lábbal!
- Aha, aha... látod, jól értettem én...? Már elsőre megértettem, bolondot csinálsz belőlem! A bolondod lettem.

- Te azt hiszed, hogy hazudok. Gyere, most azonnal elmegyünk.
- Aha... de te ott is férjhez akarsz majd menni. Arangében erős, fiatal, pirosposzsgás férfiak vannak. Te majd...
- Tényleg, nem is láttam Abbászt.

Ekkor Ahmad arca rózsás színt kapott, nehezen lélegzett, ujjai remeg-

tek, és a szája kiszáradt. Robábe, aki nem vette észre, folytatta az elkezdett mondatot:

- Az őseimre esküszöm, ha valaha Mesdi Golám felesége leszek... De végül nem kell majd igent mondani?... Nem mondok... Ugyis öreg és csunya. Mám Szoltán mondta, hogy két felesége van, nekem aztán nem kell. Veled megyek. Nagyon messze van Arange?

- Nem, a hegyek mögött van. De a holminkkal megyünk.

- Amögött a sötétkék hegy mögött, ami a házunk tetejéről látszik?... Tudom, hó van a tetején, a jeges aludtjeget is ismerem... Milyenek az ottani asszonyok, mi? ... Egyszerűek. Emlékszem, Nádali néni néha átjött hozzánk, emlékszel? Amikor még anyám élt. Ő is falusi volt. A hegyekről beszélt; bátyuskám, mondd csak, hadd lám, megvesszük azt a tehenet, én meg nem tudok fejni.

Ahmad meredten bámult. Robábe újra kezdte:

- Az új papucsaimat a karpereccel, amit a mamám adott nekem, három kő van rajta, azokat is becsomagoltam. Télen papucsot fogsz varrni, nem igaz?

Ahmad a fejével intett.

- Egy falusi feleséget is veszel magadnak!

Ahmad furcsán meredt rá. Robábe megérezte a hangulatváltozást, de makacsul be akarta vonni őt a beszélgetésbe, fordult egyet és énekelni kezdett:

Árva csalogány vagyok
hegyen-völgyön kóborlok
gonosz anyám megölt
gyáva apám felfalt
kedves hugom csontjaimat
hét rózsavízben mosta
rózsa alá elásta,
csalogány lett belőlem
repülj, repülj!

Ez ugyanaz a dal volt, amit három évvel ezelőtt együtt énekeltek a viztár-tály fölötti szobában, de Ahmadnak ma este másnak tűnt, csak még inkább idegesítette. Mintha azt akarta volna megértetni vele: férjhez megyek és elmegyek, te meg megbénulsz, és szökésünk terve füstbe megy.

Robábe megint fordult egyet a fekhelyén, és azt mondta:

- Ma este hűvös van, add ide a kezéd.

Megfogta Ahmad kezét és a nyakára vonta, de a fiu hideg ujjai megre-megtek, mint a kigyó, mikor a meleg közelében életre kap. Ebben a pillanatban minden elsötétült Ahmad szeme előtt, gyorsan lélegzett, a halántéka forró lett, jobb kezét önkéntelenül fölemelte, és keményen megfogta Robábe nyakát. Robábe megszólalt:

- Félek, ne nézz így rám;

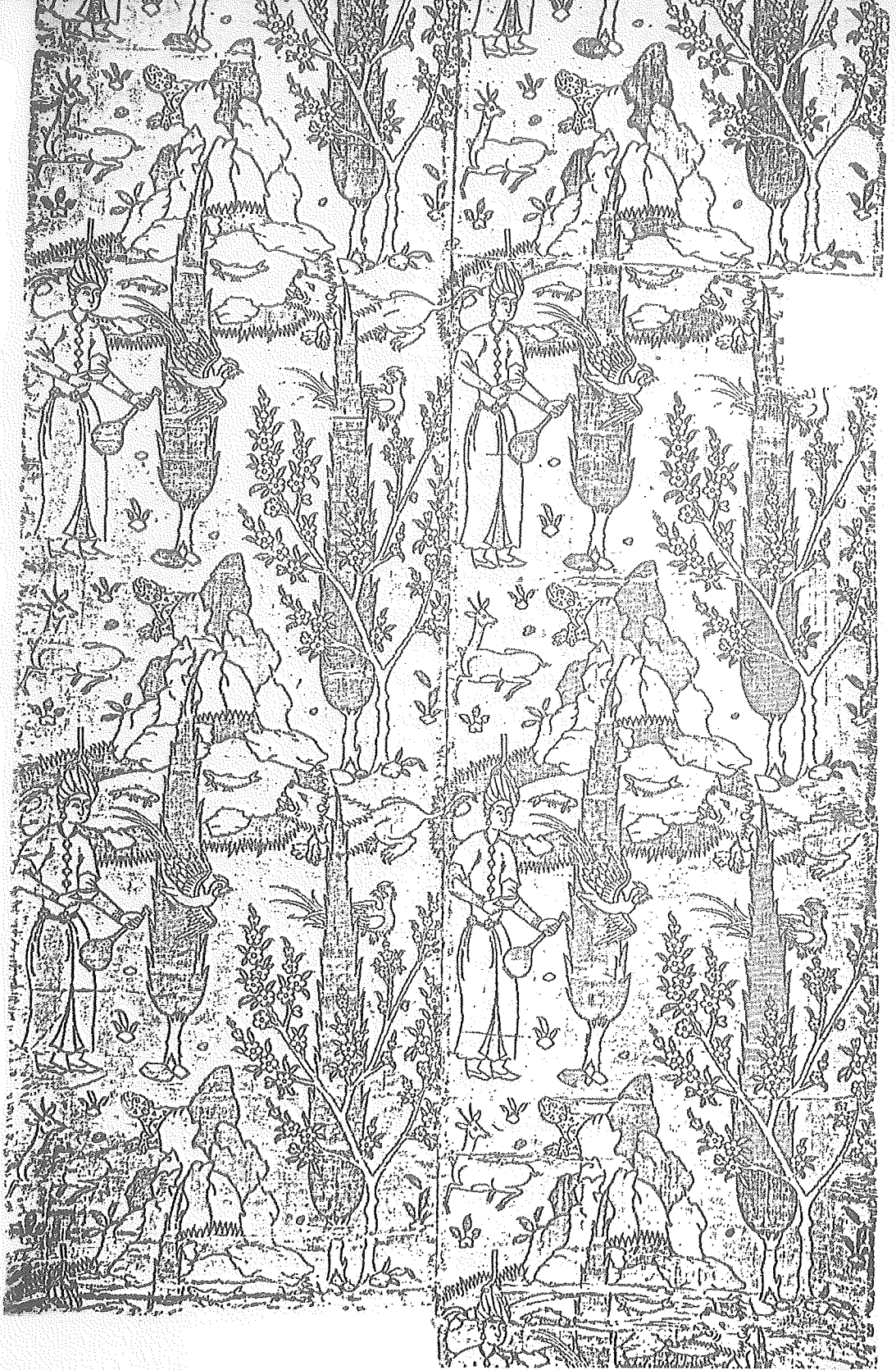
Összeszorította a szemét, és még egyszer azt mormolta:

- Oh... a szemed... olyan vagy, mint az apám...!

A következő hang a torkán akadt, mert Ahmad keze gyorsan és sajátos ügyességgel megragadta Robábe két tömött hajfonatát, a nyaka köré teker-te, és erősen megszorította. Robábe sikitott, de Ahmad elkapta a torkát, s a fejét a medence kővéhez verte. Véres hab jelent meg a száján, és érzéketlenül térdre hullott. Aztán Ahmad fölállt, néhány lépést tett bot nélkül, majd mint akit minden ereje elhagyott, a földre esett.

Reggel mindkettőt ott találták holtan a medence mellett.

Oldal Katalin fordítása

SZÁDEK HEDÁJAT:

BÁBU A FÜGGÖNY MÖGÖTT

A nyári szünidő kezdetét vette. A Le Havre-i fiukollégium kapuján a bennlakó növendékek bőrönddel a kezükben, füttyentgetve, boldogan tódultak ki. Csak Mehrdád álldogált szomorúan a bőröndje mellett, kalapjával a kezében, mint egy kereskedő, akinek elsüllyedt a hajója. A kollégium kö-pasz felügyelője, pocakját maga előtt tolva odament hozzá és megszólította:

- Hát Ön is elmegey?

Mehrdád a füle tövéig elpirult és lehajtotta a fejét. A felügyelő ismét megszólalt:

- Igazán sajnáljuk, hogy jövőre már nem látjuk viszont itt a kollégiumban. Jellem és viselkedés dolgában Ön növendékeink élén járt. De adok egy tanácsot: ne legyen annyira szégyenlős! Egy olyan fiatallemnél, mint Ön, ez komoly hiba, viselkedjék bátrabban. Az életben bátornak kell lenni.

Mehrdád csak ennyit válaszolt:

- Én is sajnálom, hogy el kell hagynom a kollégiumukat.

A felügyelő elmosolyodott, megveregette a vállát, kezét fogott vele, az-án köszönt és elment.

A pedellus megragadta Mehrdád bőröndjét, elvitte egészen az Anatole France ut végéig, ott betette egy taxiba. Mehrdád borraivalót adott neki és elköszönt.

Kilenc hónapot töltött el ebben a Le Havre-i kollégiumban, hogy fran-cia tudását gyarapítsa. Azon a napon, amikor Párizsban elvált a társaitól, mint a bárány, amelyet erőszakkal kiszakítanak a nyájából, alázatosan, mag-gát megadva indult el Le Havre-ba. Jelleme és viselkedése dicséretre indította a kollégium felügyelőjét és igazgatóját: szolgálatkész, szerény és nyu-godt, munkában és tanulásban pontos, és a kollégium szabályzatát mindenben betartja. Viszont állandóan szomorú és bágyadt volt. Nem ismert mást, csak a feladatok teljesítését, a leckéket, a megfeszített tanulást. Ugy tünt, csu-pán azért jött a világra, hogy elkészítse a feladatot, és gondolatai nem tö-rik át az iskolai könyvek és feladatok korlátait. Külseje átlagos volt: sár-gás bőr, magas, sovány termet, kerek és kifejezéstelen szemek, fekete szempilla, kisméretű orr. Ritkás szakállát háromnaponként borotválta. A kollégium rendezett és mesterkélt életmódja, a hig ételek, hazug leckék, hazug álmok és hazug ébredések a lelkét is meghamisították. Az iskola ma-gas, füstette falai, és társai, akik másként gondolkodtak, a nyelv, amelyet nemigen értett, az ismeretlen jellemek és szokások, a másfajta ételek néha mégis a magányosság és megfosztottság érzését keltették M hrdádban: az érezhet így, aki börtönben van.

Vasárnaponként, mikor néhány órára engedélyt kapott, sétálni ment. Mivel sem a színház, sem a mozi nem vonzotta, a városháza előtti népkert padján üldögélt hosszú órákig: elnézegette a lányokat, a járókelőket, a kö-tögető asszonyokat, bámulta a verebeket, a fűvön kecsesen lépegető vadga-lambokat. Néha, másokat utánozva, egy darab kenyeret vitt magával, szét-morzsolta, és a verebek elé szórta. Máskor a tengerpartra ment, leült a világitótoronyra néző dombon, nézte a hullámokat és a távoli város képét, mert úgy hallotta, Lamartine is ezt tette a Burge-i tó partján.

Ha rossz volt az idő, egy kávéházban magolta leckéit. Keserű természete miatt nem voltak barátai, más perzsát pedig nem ismert, akivel kapcsolatot kereshetett volna. Mehrdád olyan bekötött szemű és betapasztott fültű fiú volt, aki Iránban, a családja körében is közmondásszámba ment, és már az "asszony" szó pusztá hallatára a homlokától a füle tövéig elpirult. Francia iskolatársai gúnyt űztek belőle; és amikor nőkről, táncról, szórakozásról, sportról, szerelmi kalandjaikról beszélgettek egymás között, Mehrdád tisztelettel hallgatta őket, anélkül, hogy a saját életéből vett történettel maga is gyarapíthatta volna a szerelmi kalandokról szóló elbeszélések számát.

Mivelhogy anyámasszony katonája, félénk, szomorkás, és bágyadt volt, egészen mostanáig idegen nővel még szót sem váltott; apja és anyja, ameddig tehettek, igyekeztek megtölteni az agyát ezeréves tanácsokkal. Hogy pedig fiacskájuk a továbbiakban se térjen le a helyes útról, unokatestvérét, Derahsándét választották menyasszonyául, és megtartották az eljegyzést is. Mindezt a negylelkűség és önfeláldozás legfelső fokának tekintették, amit a fiukért hoznak, és saját szavaik szerint erényes és becsületes fiút neveltek, a jólneveltség szobrát, ahogy a kétezere éves erkölcsökhöz illik.

Mehrdád huszonnégy éves volt, de anyai merészség, tapasztalat, élelmesség és bátorság sem volt benne, mint egy tizennégy éves európai gyerekben. Mindig szomorú és elfogódott volt, mintha azt várná, hogy egy hitszónok a szószékéről megrikassa.

A szerelemmel kapcsolatos egyetlen emléke arról a napról maradt, amikor Teheránból elindult és Derahsande könnyes szemmel jött a bucsuzásra. De Mehrdád nem talált egyetlen szót sem, hogy megvigasztalhatta volna. A szégyen is visszatartotta, bár unokahugával egy házban nőtt fel és gyermekkorukban játszótársak voltak. Egész uton, hogy a hajó a tenger vizét hasítva kikutott Bender Pahlaviból, és Irán nedvdus, zöldellő partja lassan ködbe és homályba süllyedt, Derahsande járt a fejében. Az Európában töltött első hónapokban többször is visszagondolt rá, de aztán lassacskán megfeledkezett róla.

Mehrdád tanulmányai során valahányszor szünidő volt, ő mindig a kollégiumban maradt, tanulásra fordította perceit, de mindig megigérte magának, hogy kárpótlásul egyszer három hónapig nyaral majd.

Mikor kitűnő bizonyítvánnyal kilépett a kollégium kapuján, az Anatole France utról még egy utolsó pillantást vetett a füstmarta épületre, és magában istenhozzadot mondott. Rögtön a panzióba indult, amelyet már korábban kinézett magának. Szobát vett ki, s visszagondolva arra, amit társai szerelmi és mulatós történeteiben a Grand Taverne, a Casino, a Dancing Royal és a többi szórakozóhely dicséretéről hallott, 700 franknyi megtakarított pénzét az 1800 frank havi járadékkal együtt betette a tárcájába, és elhatározta, hogy még ezen az első estén először is a Casinoba megy. Koráste megborotválkozott, megvacsorázott, és mielőtt a Casinoba indult volna, mivel még túl korán volt, elsétált a Paris utca felé. Le Havre legnépesebb, legzajosabb utcája volt ez, és a kikötőbe vezetett. Mehrdád lassan lépkedett, élvezettel nézelődött, bekémlelt az üzletek kirakata mögé: pénze van, szabad, három hónap áll előtte, és hogy már ma este kihasználja szabadságát, a Casinoba megy, a szépségnek ebbe a várába, amely előtt annyiszor odamegy, és talán, ki tudja, több leány is gyógyíthatatlan szerelmese lesz fekete szemöldökének és szemének. Amint szórakozottan sétált, egy nagy üzlet előtt megállt és a kirakatba bámult. Pillantása női bábura esett: gesztenyebarna haju, fejét félrehajtva mosolygott. Szempillája hosszú, szemé nagy, nyaka fehér, egyik keze a derekén nyugszik. Pisztáciazöld ruhájában, amelyre a reflektor kék fényt vetett, a bábu különösnek tűnt a szemében. Ahogy önkéntelenül megállt, szinte gyökeret eresztett, s beleder-

medt a csodálkozásba. Ez nem is bábu volt, egy nő? nem, még annál is több, egy angyal, aki feléje küldi mosolyát. Azok a sötétkéék szemek, tiszta, elragadó mosoly, olyan, amelyet elképzelni sem tudott volna, az elegánsan karcsu és arányos termet - mindez a szerelem, az ábránd és a szépség netovábbja volt számára. Ráadásként ez a leány nem beszél hozzá, nincs arra kényszerítve, hogy ravaszkodva és hazugul a rokonszenv, a szerelem szavait mondogassa, hogy udvaroljon, hogy féltékenykedjen; mindig hallgat, mindig egyformán szép, reményeinek és elképzeléseinek megtestesítőjeként. Sem ételt nem kér, sem ruhát; sem kifogást nem keres, sem beteg nem lesz és nem költ pénzt. Mindig elégedett, mindig mosolygós, de ami mindennél fontosabb: nem beszél, nincs véleménye, s így nem kell attól félni, hogy természetük nem illik össze. Egy arc, amely soha meg nem ráncosodik, meg nem változik. A hasa nem nő meg, nem veszti el alakját.

Hideg volt. Mindez egy pillanat alatt futott át rajta.

Vajon megtörténhet-e, vajon lehetséges-e, hogy a karjába vegye, megszagolja, csókolgassa, behintse a kedvenc parfümjével - előtte már nem is szégyenkezett. Mivel soha nem árulhatja el, mellette nem szégyellné magát, de azért továbbra is ugyanaz a tisztaszivű, becsületes Mehirdád maradhatna. De hol tudná elhelyezni a bábút? Nem, akit eddig látott, egyik nő sem ér fel ezzel a bábuval. Hogy is érhetne? Mosolya és szemének állása a bábút furcsa módon valami természetfölötti életre keltette a szemében. Mindazt a vonást, színt és harmóniát, amit a Szépről csak elképzelt, a bábu a legtökéletesebben testesítette meg. Ami leginkább csodálkozásra készítette, hogy az arca nem volt minden hasonlóság nélkül való Derahsande arcával, csak annak a szeme sötétbarna, a bábué pedig világosabb volt. Derahsande örökös szomosuságával és bágyadtságával szemben viszont a bábu csupa boldogság mosolya ezerféle érzést ébresztett a fiuban.

Egy kartontáblácskát támasztottak a bábu lábához, rajta ez állt: 350 frank. Lehetséges, hogy a bábút 350 frankért odaadják neki? Kész volt arra, hogy mindenét, amije csak van, odaadja, még a ruháját is az üzlet tulajdonosának adta volna, csak hogy a bábu az övé lehessen. Egy ideig meredten bámult, majd hirtelen az a gondolata támadt, hogy talán nevetni fognak rajta. Mégsem tudott elszakadni a látványtól, képtelen volt rá, letett arról is, hogy a Casinoba menjen; ugy tűnt neki, hogy a bábu nélkül céltalan volt az élete, egyedül ez adhat értelmet neki. Ha az övé lehetne, ha mindig nézhetné. Hirtelen észrevette, hogy az üveg mögött csupa női ruha van, és hogy egyáltalán nem természetes itt ily sokáig ácsorognia. Már már úgy érezte, mindenki őt figyeli, de nem volt annyi bátorsága, hogy belépjen az üzletbe, és véghezvigye szándékát. Bárcsak valaki titokban megjelenne, és eladná neki azt a bábút! Elvinné a pénzt, és neki nem kellene mások szemeláttára adnia. Ő még kezét is csókolna annak az embernek, és amíg csak él, alázatos szolgájának tekintené magát. Benézett a kirakat mögé: az üzletben két nő beszélgetett egymással, egyikük feléje intett. Mehirdád arca olyan lett, mint a vörös gyapju. Megnézte az üzletet, s szemébe tűnt a "Sigrand 102" felirat. Lassan félrehuzódott, néhány lépéssel távolabb ment. Céltalanul utnak eredt, a szive hevesen dobogott, nem is látta, hová lép. A varázsos mosolyu bábu nem tűnt el a szeme elől; félt, hogy ne adj' isten, valaki megelőzi, és előtte megveszi. Csodálkozott, hogyan pillanthat a többi ember olyan közönyösen a bábura. Talán azért teszik, hogy rászédjék, hisz maga is tudta, hogy a kívánsága mennyire nem természetes. Felrémlt benne, hogy egész eddigi élete árnyékban, sötétségben telt el; menyasszonyát, Derahsandét sem szereti. Csak nyomoruságból, anyjától kényszerítve tett úgy, mintha érdeklődne iránta. Tudta jól, ilyen könnyen egyetlen európai nővel sem teremthet kapcsolatot, mivel viszolygott a tánc-

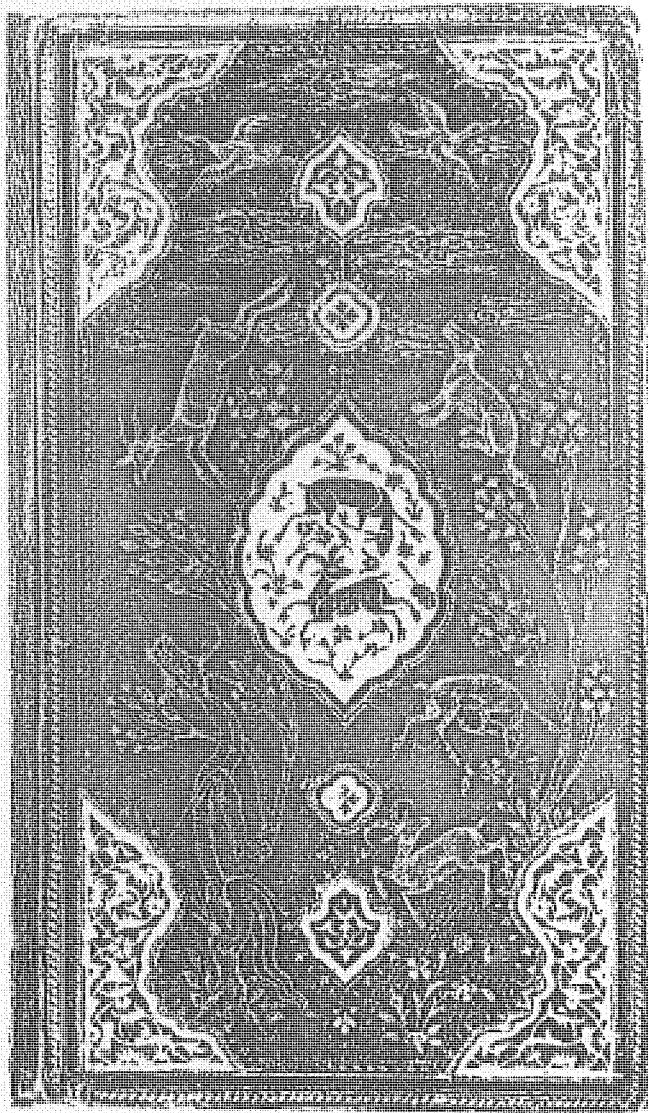
tól, társalgástól, társaságbeli csillogástól, udvarlástól, divatos ruhák viselésétől, hizelgéstől és minden olyasmitől, ami ehhez szükséges lett volna; sőt, zavara akadályozta, és nem érzett magában egy cseppnyi ügyességet sem. De ez a bábu, mint egy lámpás, bevilágította egész eddigi életét, mint az a tengerparti lámpa, amelynél annyiszor üldögélt, és esténként fényiyet vetett a tenger vizére.

Ő talán annyira együgyű, talán nem tudja, hogy ez a kívánság ellentmond minden közönséges kívánságnak és hogy ki fogják gunyolni érte? Talán nem tudja, hogy ezt a bábút egy marék kartonpapírból, porcelánból, festékből és műhajból állították össze, mint egy játékbabát, amit gyerekek kezébe adnak? Nem tud beszélni, teste nem meleg, arckifejezése sohasem változik? De hisz éppen ezek a tulajdonságok tették Mehrdádöt a bábu rabjává. Ő az élő, beszélő, meleg testű, emberi lényektől, akik kedvére, vagy ellenére cselekszenek, akik féltékenységre ösztönzik, félt és iszonyodott. Nem, az a bábu nélkülözhetetlenné vált az életében, ezek után már nem tudna nélküle dolgozni, nem is tudna tovább létezni. Vajon lehetséges, hogy 350 frankért mindenestül megszerezheti magának?

Mehrdád zavaros gondolataival egy lépkedett a járókelők siető tömegében, semmire sem figyelve, hogy nem is látta az uton mellette elhaladókat. Ugy ment, mint egy papireMBER, egy lélek és akarat nélküli bábu, mint akinek a Sátán elragadta a lelkét. Hirtelen meglátott egy nőt, zöld vállkendőben, kifestett arccal; cél és akarat nélkül a nyomába eredt. Az asszony a templom mellett befordult a St. Jacques utcába, amely szűk volt és ijesztő füstös, sötét házaival. Aztán belépett egy házba, amelynek nyitott ablakából hanglemez foxtrott hangja szólt; újra meg újra felhangzott egy bánatos angol dal. Mehrdád ott álldogált míg a lemez lejárt, de nem lelt benne örömet. Miféle asszony ez és minek jött ide? És ő miért indult a nyomába?

Ismét utnak eredt. Ócska kocsmák piros lámpái, csempészek, furcsa arccok, látogatóikhoz illő, kicsi és titokzatos kávéházak tüntek elébe egymás után. A kikötőnél párás, hűvös szél fujt, uszonyok, kátrány és halzsir szagával. Színes lámpák hunyorogtak a vasoszlopokon. A kis és nagy hajók, csónakok és vitorlások zürzavaros összevisszaságában egy sereg munkás, tolvaj, minden féle-fajta ember őgyelgett, kezdve azoktól a minden hájjal megkent alakoktól, akik a festéket is képesek lelopni az emberek szeméről. Mehrdád önkéntelen mozdulattal begombolta a zakóját, és krákogott. Aztán lépteit meggyorsítva a Chaussée États Units felé indult, amely előtt széles cementgát emelkedett. Egy nagy hajó vetett éppen horgonyt a partnál, lámpáinak sora messziről fénylett. Egy olyan hajó, mely mint egy kis világ, mint egy mozgó város szeli át a tenger vizét, rengeteg furcsa nyelvű s kívül-belül különböző embert hoz távoli országokból ebbe a kikötőbe, kiket aztán lassanként magába sziv a város. Sorra vette az elvonuló furcsa lényeket, az ismeretlen életeket, figyelte az asszonyok kifestett arcát. Ők lennének azok, akik a férfiakat becsapják és megőrzítik? Vajon a legtöbb közülük nem kevesebb-e annál a kirakati bábunál is? Egész eddigi élete nehézkesnek, erőltetettnek és értelmetlennek tűnt a szemében. Mintha csak, ebben az órában is, valami sűrű, ragadós anyagban vergődne, melyből nem tudja magát kiszabadítani. Minden nevetségesnek tűnt. A fiatal pár is, mely ölelkezve ült a gáton; az ő szemében nevetséges volt. A leckék, melyeket megtanult, az iskola füstös épülete, mind-mind erőltetettnek, mesterkéltnak, játéknak tűnt.

Mehrdád számára most csak egyetlen valóság létezett: a kirakati bábu. Hirtelen megfordult, merev léptekkel elindult a járókelők között, s meg sem állt a "Sigrand" üzletig. Még egy pillantást vetett a bábura, a szive a helyén volt, mint ki életében először nagy dologra határozta el magát. Belé-

pett az üzletbe. A csinos elárusító lány fekete ruhában, fehér köténnyel, ajkán műmosollyal jött elébe, és megszólította:

- Mivel szolgálhatok?

Mehrdád a kirakat felé mutatott:

- Ezt a bábút kérem.

- A pisztáciazöld ruhát óhajtja? Ugyanez kapható más színben is. Ha megengedi, két perc türelmet kérek, amíg alkalmazottunk felveszi a modellt, alakon jobban meg lehet tekinteni. Bizonyára a menyasszonya számára óhajtja megvenni. Ugyanezt a pisztáciazöld színt parancsolja?

- Bocsásson meg, de én a bábút kértem.

- A bábút! Miféle bábút? Nem értem, mit óhajt?

Mehrdád észrevette, hogy a kérése nem volt helyénvaló, de igyekezett úgy tenni, mintha semmit sem vett volna észre, majd egy pillanatnyi ihlettől megszállva így szólt:

- Igen, a bábút kértem, úgy ahogy van, ruhástul, én ugyanis külföldi vagyok, van egy szabóságom, oda akarom megvenni a bábút mindenestül.

- O! Ez nehéz lesz. Meg kell beszélnem az üzlet tulajdonosával. Hé, Susanne -, szólt a másik lányhoz, - hívd ide Monsieur Léont!

Mehrdád a bábu felé indult. A hamuszínű szakállu, alacsony, kövér termetű Monsieur Léon, fekete ruháján csillogó arany óraláncsal, megvitatta a dolgot az elárusító lánnyal, aztán Mehrdádhoz fordult:

- Uram, ön a bábút óhajtja megvenni? Mivel Ön is szakmabeli, ruhával együtt 2200 frankért az Öné lehet, 900 frank engedménnyel. Cégünknek ugyanis a bábu 2750 frankba került. A ruha is mégér 350 frankot. Ez a legszébb bábu, amit porcelánból csak készíteni lehet. Csak gratulálni tudok Önnek, látszik, hogy érti a szakmát. Ez ugyanis a híres művészek, Ducrounak a munkája. Mivel most éppen új próbababákat akarunk vásárolni, saját kárunkra bár, de eladjuk a bábút. Tudnia kell azonban, hogy kivételes esetről van szó, az üzletünkhöz tartozó felszerelést nem szoktuk eladni. Együttal felajánlhatom, hogy a bábút ládába csomagolva adjuk át Önnek.

Mehrdád elvörösödött, hirtelenében nem tudott mit mondani a tulajdonos kedves és bőbeszédű szónoklatára. Válasz helyett elővette a tárcáját, átnyújtott a tulajdonosnak két ezerfrankos és egy ötszázfrankos bankjegyet, aztán eltette a visszajáró 300 frankot. Vajon ki tud húzni egy hónapot ezzel a megmaradt 300 frankkal? De mit számít ez, ha elérte vágyai netovábbját.

Öt év telt el, mire Mehrdád három bőrdíjával, melyek közül az egyik óriási és különös, koporsó formájú volt, megérkezett Teheránba. Amit a leginkább furcsálltak a ház lakói, az volt, hogy Mehrdád nagyon hűvösen, formálisan viselkedett jegyesével, Derahsandéval, még ajándékot sem hozott neki. Három nap múltán az anyja magához hívta. Szemrehányást tett neki, és emlékeztette arra, hogy Derahsande ez alatt a hat év alatt a vele való házasság reményében otthon maradt, jónéhány kéro t utasított vissza, így hát kötelessége a lányt feleségül venni. Mehrdád hidegen hallgatott, majd minden további reménytől megfosztva anyját, azt válaszolta, hogy hazatérve arra az elhatározásra jutott, sohasem fog megőszülni. Anyja elkeseredett. Megértette, hogy fia már nem a régi szerény és engedelmes Mehrdád többé. Természetének ezt a változását a hitetlenekkel való érintkezésnek és gondolkodásmódbeli ingadozásnak tulajdonította. Am végül is akár - hogy figyelték a fiu viselkedését, semmi olyat nem leltek benne, ami kijelentése ellen szólt volna. Nem tudták felfogni, miféle ember lett belőle. Féltékenységben és elesettségben továbbra is a régi Mehrdád volt, a gondolkodása volt az, ami megváltozott. És bár többen is gondosan figyelték, nem jutottak nyomára semmi szerelmi kapcsolatnak, mégis volt valami, ami gya-

nakvóvá tette a ház lakóit Mehrdáddal szemben: udvari szobájában egy női bábu állt, pisztáciazöld ruhában, egyik kezét a derekén nyugtatva, a másik az oldala mellett leejtve, és mosolygott; kéziszóttos függőny huzódott előtte. Esténként, amikor Mehrdád hazatért, magára zárta az ajtót, felvett egy hanglemezt, és ivott. Aztán elvonta a függőnyt a bábu elől, és órák hosszat üldögélt a kereveten a bábút nézve, szinte megsemmisülve annak szépségében. Néha, mikor az ital urrá lett rajta, felemelkedett, hozzá lépett, a haját, a mellét simogatta. Ez jelentette egész szerelmi életét; számára a bábu szerelem, bujaság, és vágy jelképe volt.

Hamarosan a család, de különösen Derahsande, aki kíváncsiskodott utána, rájötték, hogy ebben a bábuban rejlik a titok. Derahsande gunyosan függőny mögötti menyasszonynak nevezte, az anyja pedig próbaképpen néhányszor megkísérelte rábeszélni, adja el a bábút, vagy legalább a rajta lévő ruhát ajándékozza Derahsandénak. De Mehrdád mindannyiszor elutasította a kérését. Derahsande viszont, hogy Mehrdád szívét meghódítsa, a bábútól tanult a férfi izléséről. Haját a bábu mintájára fésülték és csavarták, ugyanolyan pisztáciazöld ruhát varrta, sőt a bábuéval egyező cipőt is csináltatott, és nappal, amikor Mehrdád nem volt otthon, bement a férfi szobájába, s a tükör előtt állva utánozta a bábút. Egyik kezét a derekára tette, ugyanugy, mint a bábu, fejét félreahajtotta és mosolygott; különösen a bábu pillantását, a bábu lelkét akarta eltanulni, azt a kacér tekintetet, mely mindig sz ember arcára irányult, olyan volt, mintha a semmibe nézne. Egy kicsit hasonlítottak is egymáshoz, ez megkönnyítette a dolgot. Derahsande hosszú órák során minden porcikáját összehasonlította a bábuéval, s azon igyekezett, hogy termetre, külsőre ugyanolyanná váljék, s mikor Mehrdád hazaérkezett, a legkülönbözőbb módokon, különös ravasszággal kellelte magát előttni. Kezdetben minden erőfeszítése hiábavaló volt, Mehrdád figyelemre sem méltatta. Ez azonban csak még jobban ösztönözte, sarkallta a leányt. Lassan-lassan felkeltette a férfi figyelmét, és megindította benne a belső háborút, a szív háboruját.

Mehrdád gondolkodóba esett: melyiket válassza? Unokatestvérének varakozása és állhatatossága egyszerre ébresztett örömet és dühöt a szívében.

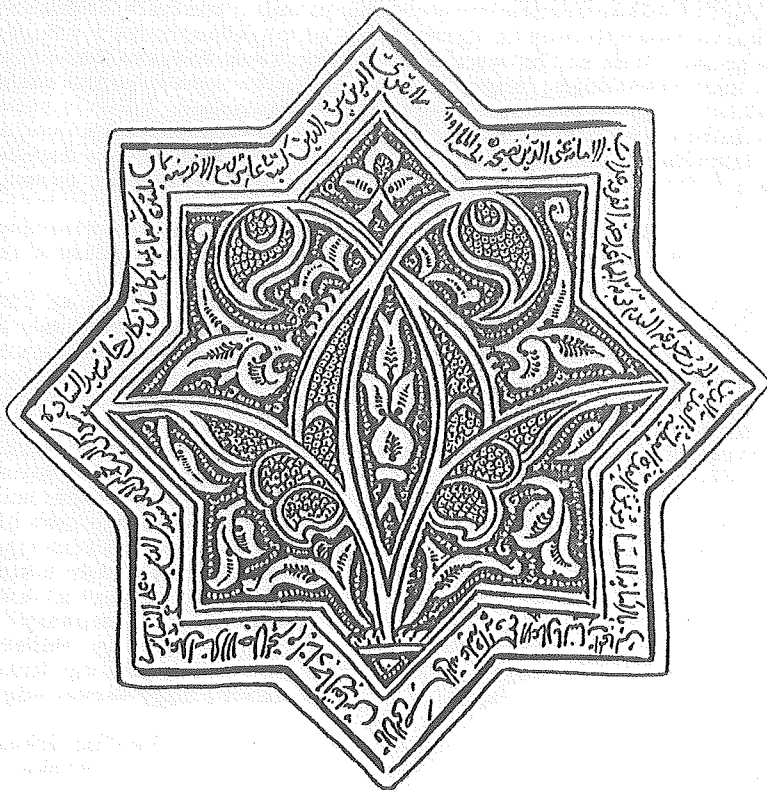
Az egyik oldalon ez a hidegszínű, megfakult ruhájú bábu, az ifjuság és a szerelem mulásának, szerencsétlen sorsának tanuja, kivel már öt éve csalsa saját nyomorult érzelmeit és vágyait; a másik oldalon pedig unokahuga, aki szenvedett, aki türelmes volt, és az ő, Mehrdád izléséhez igazította magát - melyiket is választhatná a kettő közül? Érezte azonban, hogy egykönnyen nem szabadulhat meg a bábútól, amely a szerelem szimbóluma volt számára. Hát nem volt meg ennek a saját élete, nem foglalt el külön helyet a szívében? Mennyire becsapta őt, hogyan játszott a gondolataival, mennyi gyönyörrel töltötte el! Képzletében nem bábu volt, melyet marék agyagból, műhajtól csináltak, hanem élőlény, és neki valóságosabb bárki embernél. Hogy vethetné szemétre vagy adná oda másnak? Állítsa egy kirakat üvege mögé, hogy mindenféle jöttment szemé felderítse szép testének titkait, hogy pillantásukkal simogassák, vagy eltörjék? Ezeket az ajkakat, melyeket annyiszor csókolta? Ezt a nyakat, melyet annyit simogatott? Soha! Meg kell haragudni rá, és meg kell ölnie, ugyanugy, mint egy emberi lényt, a tulajdon kezével kell végeznie vele. Erre a célra Mehrdád egy kisméretű revolvert vásárolt. De valahányszor nekikezdett, hogy tervét végrehajtsa, elbizonytalanodott.

Egyik este részegen és eltompultan, a szokásosnál később érkezett haza. Bement a szobájába, lámpát gyújtott. Aztán, ahogy eddig szokta, elhuzta a függőnyt, italt vett elő a faliszekrényből. Megindította a gramofont, fel-

tett egy lemezt, és lehajtott két pohár italt. A kerevethoz ment, leült a bábu elé, és bámulni kezdte.

Jó ideig nézte a bábu arcát, de már nem is a szemével látta: a bábu alakja már rég belevésődött az agyába. Csak szokásból tette, hiszen hosszú évekig csinálta. Egy darabig meredten bámulta, aztán lassan felkelt, és hozzá lépette. Kezét végighuzta a hajfürtjein, egészen a nyakszirtilig, majd lecsuszította a melléig, de ekkor hirtelen úgy érezte, mintha tüzes vashoz ért volna; elrántotta a kezét, és hátrálni kezdett. Lehetséges, hogy valóság volt az a perzselő forróság, amit érzett? Nem, kétségnek nem volt helye. Talán álmodik, vagy kisértet üzi? Vagy talán a részegség műve az egész? Ruhaujjával megdörzsölte a szemét, aztán lerogyott a kerevetre, hogy összeszedje a gondolatait. Ebben a pillanatban meglátta a bábút, amint óvatos léptekkel, egyik kezét a derekán nyugtatva, mosolyogva feléje indul. Mehرداد mint az örült, menekülni próbált, de hirtelen eszébe jutott valami: ösztönös mozdulattal a nadrágzsebébe nyult, előhuzta a revolvért és háromszor egymás után rálőtt a bábura. Hirtelen sikoltást hallott, és a bábu a földre zuhant. Rémulten fölé hajolt és felemelte a fejét. Nem a bábu volt az, Derahsande feküdt ott vérébe merülve.

Pressburger Ágnes fordítása

A KIS FEKETE HALACSKA

Ez volt a leghosszabb téli este. Az öreg hal a folyó fenekén maga köré gyűjtötte tizenkétezer fiát és unokáját, s mesét mondott nekik :

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kis fekete halacska, aki az anyjával éldegélt egy patakban. Ez a patak köves hegyoldalból tört elő, s a völgy mélyén csordogált.

A kis halacska és az anyja egy fekete kő mögött lakott, a mohatető alatt. Esténként kettesben, a moha alatt aludtak. A kis halacska egyre arról álmodott, hogy házukban meglássa a holdfényt, ha csak egyszer is.

Anyja és fia, reggeltől estélig egymás nyomában járt. Néha elvegyültek a többi hal között, s gyorsan-gyorsan elmentek egy bizonyos helyre, aztán visszatértek. A kis halacska egy szem gyermek volt : az anyja rakta tizezer tojásból egyes egyedül ő kelt ki épségben.

Pár napja a kis halacska töprengett valamin, s alig-alig beszélt. Lustán, kedvetlenül lődörgött innen oda, onnan ide, s egyre csak lemaradt az anyjától. Az anyja azt hitte, valami nyavalya gyötri a fiát, s majd elmulik hamarosan, de képzeljétek, a fekete halacska fájdalma egészen másféle volt:

Egy nap, kora hajnalban, még napkelte előtt, a kis halacska felébresztette anyját és így szólt hozzá:

- Anyám, szeretnék veled pár szót váltani !

- Fiacskám, halacskám, - szólt az anyja álmosan, - ugyancsak jól kiválasztottad most az időt. Hagyd a mondókádat későbbre, nem volna jobb, ha sétálnánk ?

- Ne, anyám, - mondta a kis halacska, - én már többé nem tudok sétálni. El kell innét mennem.

- Feltétlenül el kell menned ? - kérdezte az anyja.

- Igen, anyám, el kell mennem, - mondta a kis halacska.

- Végtére is, hová akarsz menni ilyen kora hajnalban ? - kérdezte az anyja.

A kis fekete halacska így szólt :

- Meg akarom nézni, hol a patak vége. Tudod, anyám, hónapszám csak ezen gondolkodom, hol is van a patak vége, de még mindig semmire se tudtam rájönni. Estétől mostanig le se hunytam a szemem, egyre csak gondolkodtam, végül is elhatároztam, magam járok utána, hogy a patak végét megtaláljam. Nagyon szeretném megtudni, másutt mi hír a világban.

- Mikor gyerek voltam, én is folyton ilyesmiket gondoltam, - nevetett az anyja. - De végül is, lelkem, a pataknak nincs se eleje, se vége, ez van, ami van. A patak folyton folyik, de sehová sem érkezik.

- De anyácskám, - mondta a kis fekete halacska, - hát nem úgy van, hogy minden csak végződik valahol ? Az este is végetér, a nappal is végetér, a hét, a hónap, az év...

- Félre ezekkel a nagy szavakkal ! - vágott közbe az anyja, - gyerünk, menjünk sétálni ! A sétának van itt az ideje, nem az ilyen szavaknak !

- De ne, anyám, úgy unom már ezeket a sétákat ! - mondta a kis fekete

halacska, - umak akarok indulni, hogy meglássam, másutt mi hir a világban. S ha tán azt gondolnád, hogy a kis halacskád fejét valaki megtönte az ilyen beszéddel, hát tudd meg, hogy én magam már régóta töprengök ezen. Persze, tanultam is sok mindent ettől, attól, megértettem például, hogy a halak többsége, ha megöregszik, arról panaszkodik, hogy csak hiábavalóan elfecsérelte életét. Folyton folyvást sirnak, átkozódnak, és mindenre panaszkodnak. Én meg akarom tudni, annyi-e az élet tényleg, hogy gyerünk, meg gyerünk vissza, mindig ugyanott, míg csak megöregszünk, és semmi több; vagy másképp is lehet élni a világban ...

Mikor a kis halacska idáig jutott, az anyja így beszélt :

- Halacskám, fiacskám, mi ütött beléd ? Világ ! Világ ... ! Mi az, hogy világ ? Ez itt a világ, ahol vagyunk, ez itt az élet, amit élünk ...

Ekkor egy nagy hal ért a házukhoz, s odaszólt :

- Szomszédasszony, mi ez a csetepaté a fiaddal, tán ma nem gondoltok a sétára ?

A szomszéd hangjára a halacska anyja kiment a házból :

- Micsoda időket élünk ! Ma már a gyerekek tanítanak az anyjukat!

- Hogy-hogy ? - kérdezte a szomszéd.

- Na nézd csak, - mondta a halacska anyja, - hová akar menni ez a hüvelykmatyi ! Egyre csak azt hajtogatja, el akarok menni, hogy meglássam, mi hir a világban ! Micsoda nagy szavak !

- Kicsikém, - szólt a szomszéd, - mióta lettél ilyen bölcs meg tudós, s minket még csak nem is tudattál erről ?

- Asszonyom, nem tudom, mire mondja, hogy bölcs, meg tudós, - szólt a halacska, - Én csak ebbe a mászkálásba fáradtam bele, s nem is akarom folytatni ezeket az unalmas sétákat, és nem akarok ok nélkül csak örülni, hogy ha egyszer kinyitom a szemem, csak azt lássam, épp úgy megöregedtem, mint maga, s még most is csak ugyanolyan tudatlan hal vagyok, mint voltam.

- Hah ! Micsoda szavak ! - hüledezett a szomszéd.

- Sose gondoltam volna, hogy egyetlen gyermekem ide cseperedjék, - háborgott az anyja. Nem is tudom, ki volt az az alávaló, aki így megrontotta!

A kis halacska így szólt :

- De senki se rontott meg ! Nekem magamnak is van eszem, hogy értek, van szemem, hogy lássak!

A szomszédasszony a halacska anyjához fordult :

- Nővérem, emlékszel arra a nyakatekert csigára ?

- Bizony, jól mondom, sokat járt a fiam után ! Ne is mondjam, mit tegeyen vele az isten !

A kis halacska megszólalt :

- Elég legyen, anyám, ő a barátom volt !

- Már olyat se hallottam én, hogy hal- csiga barátság ! - szólt az anyja.

- De én se olyat, hogy csiga és hal ellenségek, - mondta a halacska, - maguk pedig víz alá nyomták a nyomorult fejét !

- Ugyan-ugyan, ez már a múlté, - szólt a szomszéd.

- Maga hozta elő az elmúlt beszédet, - mondta a kis halacska.

- Rászolgált, hogy megöljük, - szólt az anyja. - Elfelejtetted, miket beszélt, mikor megült itt meg ott ?

- Akkor hát öljetek meg engem is, mert én is éppen úgy beszélek, - mondta a kis halacska.

De mit untassalak benneteket ! A csetepaté hangja a többi halat is odacsalogatta, s mind feldühödtek a kis halacska szavain. Az egyik öreg hal

igy szólt :

- Azt gondoltad tán, hozzád elnézők leszünk ?
- Csak egy kis fejmosást akar ! - szólt egy másik.
- Féltre az utból ! Ne nyuljatok a fiamhoz ! - kiáltott az anyja.
- Szomszédasszony, ha nem neveled meg a fiad, ugy, mint kell, lásd meg méltó jutalmát is ! - mondta egy harmadik.
- Szégyellem magam, hogy a szomszédságokban lakom, - szólt a szomszéd.
- Küldjük az öreg csigához, még mielőtt végképp elfajul a dolog ! - szólt egy másik.

De mikor a halak odajöttek, hogy megfogják, a barátai körbevették a kis halacsát, s kimentették a zürzavarból. Az anyja mellét verte bánatában és zokogott :

- Jaj, mit tegyek, elvesztem a gyermekemet ! Szórhatok hamut a fejemre !

- Ne sirj miattam, anyám, sirasd inkább ezeket a maradi vén halakat ! - mondta a kis halacska.

Az egyik hal így kiáltott messzebről :

- Ne sértegezz, hüvelykmatyi !
- Ha elmégy, s aztán megbánod, nem fogunk ám beengedni ! - szólt egy másik.

- Fiatalság, bolondság ! Ne menj el ! - így a harmadik.

- Hát mi bajod van itt ? - kérdezte a negyedik.

- Nincs olyan, hogy másik világ ! A világ épp itt van, gyere vissza ! - így az ötödik.

- Ha eszedre térsz, s visszafordulsz, akkor elhisszük neked, hogy tényleg okos halacska vagy ! - csufolódott a hatodik.

- Végül is, megszoktuk, hogy lássunk... - kérlelte a hetedik.

- Könyörülj rajtam, ne menj el, ne menj el ! - esdekelt az anyja.

De a kis halacsának már nem volt velük beszélőnivalója. Néhány pajtása elkísérte a vizesésig, s ott visszafordultak. Mikor a kis halacska elvált tőlük, így bucsuzott :

- Viszontlátásra ! Ne feledjetelek !

- Hogy felejtethénk el téged ? - bucsuztak a barátai. - Te ráztál fel minket a tunyaságból, olyat tanítottál nekünk, amire azelőtt nem is gondoltunk. Viszontlátásra, okos és rettenthetetlen barátunk !

A kis halacska leereszkedett a vizesésen, s beleesett egy bővizű tavacska. Először majd elvesztette a fejét, de aztán uszni kezdett, és körbejárta a tavacsát. Addig még sose látott olyat, hogy annyi víz egy helyütt összegyűljék. Ebihalak ezrei nyüzsögtek benne. Ahogy meglátták a kis fekete halacsát, elkezdtek nevetni rajta :

- Micsoda fura figura ! Hát te, miféle lény vagy ?

A halacska jól szemügyre vette őket, majd így szólt :

- Ne sértegetsetek, kérlek ! Az én nevem kis fekete halacska. Mondjátok meg ti is a neveteket, hogy összeismerkedjünk !

- Mi ebihalnak hívjuk egymást, - szólt az egyik.

- Előkelő a származásunk ! - szólt egy másik.

- Nincs nálunk szebb a föld kerekén ! - szólt a harmadik.

- Nem vagyunk ám olyan csufak, s formátlanok, mint te ! - szólt a negyedik.

A halacska megszólalt :

- Igazán nem gondoltam volna, hogy ennyire elbizakodottak vagytok. De hát legyen, megbocsátok nektek, mert csak tudatlanságból beszéltek.

- Vagyis tudatlanok vagytok ? - hördültek fel az ebihalak egyhangon.

- Ha nem volnátok tudatlanok, ti is tudnátok, hogy a világon sokan vannak mások is, akiknek nagyon tetszik a maguk ábrázata. Nektek még saját nevetek sincs ! - mondta a halacska.

Az ebihalak nagyon dühösesek lettek, de látva, hogy a kis halacska igazat mond, rákezdték másfelől :

- Hiszen te nyílt kapukat döngesz ! Mi minden áldott nap, reggeltől estig a világot járjuk, de senkit se látunk rajtunk és anyánkon, apánkon kívül, hacsak, hacsak az apró kukacokat is nem számoljuk.

- Hogy beszélhetek ti világjárásról, mikor még a tóból se tudtok kijönni ? - kérdezte a halacska.

- Hát a tavon kívül is van egy másik világ ? - ámultak az ebihalak.

- Legalább arra gondoljatok, hogy ez a víz honnét folyik ide, és hogy a vizen kívül mi minden létezik, - mondta a halacska.

- A vizen kívül ? Hát az meg hol van ? Mi se láttuk a vizen kívülről ! Hahaha... hahaha... Utódótt vagy, komám ! - nevettek az ebihalak.

A kis fekete halacska is elkapta a nevetés. Ugy gondolta, jobb, ha meghagyja az ebihalakat maguknak, s elmegy. Aztán arra gondolt, helyesebb, ha az anyjukkal is vált egy-két szót, s megkérdezte :

- Most hol az anyátok ?

Hirtelen mély békabrekegés riasztotta fel.

A béka a tavacska szélén ült egy kövön, beugrott a vízbe, s odajött a halacska felé :

- Itt vagyok, mit óhajtasz ?

- Köszöntelek, asszonyom ! - szólt a halacska.

- Micsoda magamutogatós időket élünk ! - szólt a béka. - Te jöttment senkiházi ! Elkapod a gyerekeket, s nagy szavakat mondasz nekik ! Én már annyit éltem, hogy jól tudom, ez a tó a világ ! Jobb, ha dolgozodra mégy, s nem csábitod el a gyerekeimet a helyes utról !

- Ha száz ilyen életet élsz, akkor is csak egy ostoba, maradi béka vagy ! - mondta a kis halacska.

A béka mérges lett, s a kis fekete halacska felé ugrott, de az gyorsan megrázta magát, s eltűnt, mint a villám, fölkaparva a tó mélyén az iszapot meg a kukacokat.

A völgy ide-oda kanyargott. A patak vize is megtöbbszöröződött, de ha a hegytetőkről néznél a völgy mélyébe, csak valami fehér fonálnak látnád. Egy helyütt nagy kőszikla vált le a hegyről, s a völgy aljára zuhanva két ágra bontotta a vizet. Hatalmas gyík, egész tenyéryi, tapasztotta hasát a sziklára, élvezte a nap melegét, s a nagy, kerek rákot nézte, mely a víz alján ült a főnyenyén, ott, ahol kissé sekélyebb, s éppen zsákmányát ette, egy békát. A kis fekete halacska pillantása hirtelen a rákra esett, s megjed ; távolról köszöntötte. A rák görbén nézett rá, és így szólt :

- Micsodá jólnevelt hal vagy ! Gyere csak közelebb, kicsikém, gyere csak !

A kis halacska így szólt :

- Én a világot járom, és egyáltalán nem akarok nagyságod zsákmánya lenni !

- Miért vagy te ilyen borulátó és félnék, te halacska ? - kérdezte a rák.

- Nem vagyok én se borulátó, se félnék, - mondta a halacska. - Épp csak kimondom, amit a szemem lát, s amit az eszem mond.

- Jó, tessék ! Lássuk csak, mit látott a szemed, mit mondott az eszed, hogy azt képzelted, rád vadászunk, - szólt a rák.

- Többé ne add ilyesmire a fejed ! - mondta a halacska.

- A békára gondolsz ? - kérdezte a rák. - Te is egy tiszta gyermek vagy, fiam. Én haragszom a békákra, épp ezért vadászom rájuk ; tudod,

ezek azt képzelik, ők az egyetlen lények a világban, és még boldogok is !
En pedig meg akarom velük értetni, kié is a világ valójában ! Szóval, te ne félj, lelkem, gyere csak közelebb, gyere !

Igy beszélt a rák, s megindult hátrálva a kis halacska felé. Oly mulatságos volt, hogy a halacska önkéntelenül is elfogta a nevetés és így szólt:

- Te szerencsétlen ! Még járni sem tudsz, honnan tudnád hát, hogy kié a világ !

A fekete halacska kikerülte a rákot. Árnyék vetődött a vízre, s egy erős ütés hirtelen belenyomta a rákot a fövénybe. A rák ábrázata láttán a gyikot úgy elfogta a nevetés, hogy megcsuszott, s maga is majd a vízbe esett. A rák többé nem tudott kijönni. A kis fekete halacska látta, hogy egy pástorfiu áll a víz partján, s őt meg a rákot bámulja. Kecske és birkanyáj ért a vízhez, beledugták a pofájukat, - mekegés, bégetés töltötte be a völgyet.

A kis fekete halacska várt, míg csak a kecskék és bányók teleítették magukat és elmentek, akkor aztán megszólította a gyikot :

- Gyikocska ! A kis fekete halacska vagyok, azért járok, hogy a patak végét megtaláljam. Ugy vélem, te okos és művelt állat vagy, épp ezért szeretnék tőled valamit kérdezni.

- Kérdezz csak, amit akarsz, - szólt a gyik.

A halacska ezt mondta :

- Az uton engem pelikámmal, fűrészeshallal meg kócsaggal ijesztgettek, ha tudsz ezekről valamit, mondd el nekem.

- Fűrészeshal, kócsag nincs erre felé, - mondta a gyik, - különösen fűrészeshal nincs, az a tengerben él, de pelikán, az már itt lefelé is akadhat. Vigyázz, nehogy rászedjen, s a zsákjába kerülj.

- Miféle zsákba ? - kérdezte a halacska.

- A pelikán nyaka alatt van egy zsák, amibe rengeteg víz fér, - magyarázta a gyik. - Uszik a vízben, s időnként a halak, mit sem sejtve, belekerülnek a zsákjába, s onnét egyenest a gyomrába jutnak. Persze, ha a pelikán nem éhes, a halakat félretereszti ebben a zsákban, hogy később egye meg őket.

- És, ha egy hal a zsákba került, onnét már nincs is menekvés ? - kérdezte a halacska.

- Bizony, nincs, - felelte a gyik. - Hacsak nem szabdalja össze azt a zsákot. Nesze, adok egy kardot, s ha elkap a pelikán, akkor csak ezt tedd.

Ezzel a gyik becsuszott a kövön egy hasadékba, majd egy aprócska karddal tért vissza. A kis halacska elvette a kardot, s így szólt :

- Gyikocska, te nagyon kedves vagy, nem is tudom, hogy köszönjem meg.

- Nem kell azt megköszönni, lelkem ! - mondta a gyik. Nekem sok ilyen kardom van ; ha nincs munkám, csak nekiülök, a füvek éléből kardot csinállok, s odaadom az okos halaknak, mint te is vagy.

- Hát már előttem is járt erre hal ? - kérdezte a halacska.

- Hajjaj, de mennyien ! - mondta a gyik. - Azok most már maguk is csoportba verődtek, s a halászt keserítik.

A fekete halacska így szólt :

- Már megbocsáss, de egyik szó hozza a másikat, ha nem veszed kotnyelesség számba, mondd el, hadd lássam, hogy keserítik a halászt ?

A gyik így szólt :

- Hát, nem csak hogy összeverődnek, hanem mikor a halász kiveti hálóját, belemennek, lehúzzák magukkal, s leviszik a tenger fenekére.

A gyik egyik fülét a kő hasadékára tapasztotta, figyelt egy kicsit, majd így szólt :

- Hanem már mennem kell, felébredtek a gyerekeim.

A gyík bebujt a hasékba, s a kis halacska mit tehetett, utnak eredt. De magában kérdés kérdést követett egyre-másra, valahogy így : Lássuk csak, a patak tényleg a tengerbe folyik ? Csak nem fog elbánni velem a pelikán ? A fűrészeshal tényleg nem röstelli, hogy megölje és megegye a saját fajtájábélieket ? Hát miért ellenségünk nekünk a kócsag ?

A kis halacska uszott, uszott, s egyre gondolkozott. Az uton minden arasznál valami ujat látott, ujat tanult. Most már tetszett nek, hogy lebuk-fencezzék a vizeséseken, s aztán újra uszkáljon. Hátán érezte a nap melegét, s ez erőt adott neki. Egy helyütt egy gazella ivott nagy sietve. A kis halacska köszöntötte és megkérdezte :

- Miért oly sietve, szépséges gazella ?

- Nyomomban a vadász, - felelt a gazella, - egy golyó el is talált, ihol, ni.

A kis halacska ugyan nem látta a golyó helyét, de a gazella bicegős futásából megértette, hogy igazat mond. Másutt teknősbékák szunyókáltak a napon, megint másutt fogolymadár csattogása kavargott a völgyben. Hegyi füvek illata hullámzott a levegőben, s vegyült a vízbe.

Dél után elérkezett oda, ahol a völgy szétterült, s a viz csalitban folyt tovább. Oly sok lett a viz, hogy a fekete halacska igazán elgyönyörködött. Azután egy sereg haliál találkozott, - azóta se látott halat, hogy elvált az anyjától. Néhány kishal körülvette, s megszólították :

- Mintha idegen volnál errefelé, ugye ?

- Igen, idegen vagyok, - felelt a fekete halacska, - messzi utról jövök.

- Merre tartasz ? - kérdezték a kishalak.

- A patak végét keresem, - felelt a fekete halacska.

- Miféle patakét ? - kérdezték a kishalak.

- Hát ezét, amiben uszkálunk, - felelt a fekete halacska.

- Mi ezt folyónak hívjuk, - mondták a kishalak.

A fekete halacska nem szólt semmit. Az egyik kishal megszólalt :

- Nem is tudod, hogy pelikán ül az ut végén ?

- De igen, tudom, - felelt a fekete halacska.

- Azt is tudod, milyen bőszáju zsákja van a pelikánnak ? - szólt egy másik.

- Azt is tudom, - felelt a fekete halacska.

- S mindennek ellenére, te mégis menni akarsz ? - kérdezték a kishalak.

- Igen, mindenképpen mennem kell, - felelt a fekete halacska.

Gyorsan hire ment a halak között, hogy messzi utról egy kis fekete halacska érkezett, aki a folyó végét akarja megtalálni, s még csak nem is fél a pelikántól! Néhány kishal rögtön arról ábrándozott, hogy elmegy a fekete halacskaával; de úgy féltek a felnőttektől, hogy hang se jött ki a torkukon. Néhányan még mondták is :

- Csak az a pelikán ne volna ! Veled tartanánk, de félünk a zsákjától.

A folyó partján egy falu terült el. A falusi lányok meg asszonyok mosogattak és ruhát mostak a folyóban. A kis halacska hallgatta egy darabig zsvajgásukat, figyelte egy ideig a gyerekek lubickolását, majd utnak eredt. Ment, ment, mendegélt, míg beesteledett. Egy kő alatt tért nyugovóra. Éjfélkor felébredt, hát látja ám, hogy a hold beleesett a vízbe, s fényességet áraszt mindenfelé.

A kis fekete halacska nagyon szerette a holdat. Azokon az éjszakákon, mikor a hold a vízbe esett, mindig arra vágyott, hogy kibujjon a moha alól, s pár szót váltson vele, de felébredt az anyja, visszahuzta a moha alá, s újra elaltatta.

A kis halacska odament a holdhoz és így szólt :

- Köszöntelek, szépséges holdam !

- Köszöntelek, kis fekete halacska ! - felelt a hold. - Hát te, mi jaratban vagy erre ?

- Járom a világot, - felelt a halacska.

- A világ nagyon nagy, nem mehetsz el mindenhová, - szólt a hold.

- Nem baj, de ahová csak tudok, elmegyek, - felelt a halacska.

- Ugy szeretnék itt maradni nálad egész reggelig, - szólt a hold, - de egy nagy fekete felhő jön felém, hogy elvegye a fényem.

- Gyönyörűséges hold ! Szeretem a fényed nagyon, s úgy szeretném, ha mindig rám ragyognál ! - felelt a halacska.

- Halacska lelkem, igazság szerint, nekem nincs is fényem, a nap ad nekem fényt, s azt ragyogom én a földre, - szólt a hold. - Igaz is, hallottál arról valamit, hogy az emberek pár év múlva fel akarnak szállni, hogy ide jöjjenek, s rajtam táborot üssenek ?

- Dehát ez lehetetlen ! - felelt a halacska.

- Nehéz dolog, igaz, de amit csak az emberek akarnak. . .

A hold nem tudta befejezni a mondókáját. A fekete felhő odaért, eltakarta az arcát, és az éjszaka újra sötét lett, a fekete halacska pedig egyed-egyedül maradt. Pár percig elbűvölten bámulta a sötétséget, majd visszabujt a kő alá, s újra elaludt.

Kora reggel ébredt, s néhány kishalat látott a feje fölött, amint egymás közt sugnak-bugnak. Mikor látták, hogy a fekete halacska felébredt, egyhangon köszöntötték : Jóreggelt !

A fekete halacska rögtön megismerte őket, s így szólt :

- Jóreggelt ! Hát mégis utánam jöttetek !

- Igen, de a félszünk még nem múlt el, - felelt az egyik kishal.

- A pelikán gondolata nem hagy minket nyugton, - mondta egy másik.

- Ti túl sokat gondolkoztok, - szólt a fekete halacska, - olyasmin, amin nem kell gondolkozni. S ha már elindultunk, a félelmünk is majd teljesen elmúlik.

De mikor épp utnak akartak indulni, látják ám, hogy körülöttük mindenfelé megemelkedik a víz, tető borul a fejükre, mindenütt sötét lesz, s nincs többé menekvés. A fekete halacska tüstént megértette, hogy a pelikán zsákjába kerültek fogságba.

A kis fekete halacska megszólalt :

- Barátaim ! A pelikán zsákjába kerültünk, de azért nincs egészen zárva a szabadulás útja !

A kishalak sirtak, zokogtak, majd egyikük megszólalt :

- Nem szabadulunk többé. A te hibád, hogy elcsaltál, s letéritettél minket a helyes útról.

- Most lenyel mindnyájunkat, s akkor aztán végünk ! - szólt egy másik.

Hirtelen félelmetes hahota hangja áradt szét a vízben. A pelikán volt, aki csak nevetett, nevetett, majd így beszélt :

- Micsoda halakat fogtam ! Hahaha. . . tényleg sir a szívem értetek !

Igazán sajnállak lenyelni benneteket ! Hahaha. . .

A kishalak könnyörgésre fogták a dolgot :

- Nagyságos pelikán ur ! Régtől fogva hallottuk hired; légy oly kegyes, nyisd ki egy kissé áldott csőrödet, hogy kimehessünk ! Mindig áldani fogunk téged !

A pelikán megszólalt :

- Nem akarlak én máris lenyelni titeket, van halam tartalékban, nézzetek csak oda le !. . .

Néhány apróbb-nagyobb hal hevert a zsák mélyén. A kishalak megszól-

laltak :

- Nagyságos pelikán ur ! Mi nem tettünk semmit, ártatlanok vagyunk !

Ez a kis fekete halacska csábított el minket. . .

A kis halacska megszólalt :

- Gyávák ! Azt képzelitek, hogy ez a csaló madár a bocsánat forrása, hogy így könyörögtök neki ?

- Te nem tudod, mit beszélsz, most majd meglátod, miként bocsát meg nekünk a nagyságos pelikán ur, téged pedig lenyel, - mondták a kishalak.

- Igen, megbocsátok nektek, - szólt a pelikán, - egy feltétellel.

- Mondd a feltételed, urunk ! - mondták a kishalak.

- Fojtsátok meg ezt a kotnyeles halacszkát, s akkor visszakapjátok a szabadságotokat - mondta a pelikán.

A kis fekete halacska félrehúzódott, s így szólt a kishalakhoz :

- Nehogy belemenjete ! Ez a csaló madár egymásnak akar bennünket ugrasztani. Van egy tervem. . .

De a kishalak annyira csak a saját szabadulásukon járátták az eszüket, hogy semmi másra nem is gondoltak, s rárontottak a kis fekete halacszkára.

A kis halacska leült hátra a zsák oldalánál, és csöndesen így szólt :

- Gyávák ! Minden esetre fogva vagytok, s nem menekültök. De velem mégsem fogtok elbánni !

- Meg kell téged fojtanunk, szabadulni akarunk ! - mondták a kishalak.

- Elment az eszetek ! - szólt a fekete halacska. - Ha meg is fojtotok engem, akkor se szabadultok. Ne hagyjátok magatokat rászedni !

- Azért mondd csak ezt, hogy a magad bőrét mentsed, különben egyáltalán nem gondolsz velünk, - mondták a kishalak.

- Hát akkor idefigyeljete ! Utat mutatok nektek ! - szólt a fekete halacska. - Halottnak teszem magam az élettelen halak közt, s akkor majd meglátjuk, szabadon ereszt titeket a pelikán, vagy sem ; s ha nem fogadjátok meg, amit mondok, akkor ezzel a karddal öllek meg benneteket, vagy összeszeddalom a zsákot, és eltűnök, ti pedig. . .

Az egyik kishal közbevágott s így kiáltozott :

- Hagyd már abba ! Nem bírom elviselni az ilyen szavakat ! Brühüüüüü, brühüüüü. . .

Látva, hogy sir, a fekete halacska így szólt :

- Hát ezt a mamakedvencét meg minek hoztátok magatokkal ?

Majd elővette a kardját, s a kishalak szeme elé tartotta. Ha tetszett, ha nem, elfogadták a kis halacska javaslatát. Szinleg összeverekedtek, a fekete halacska pedig halottnak tette magát, majd a kishalak feljöttek és így szóltak :

- Nagyságos pelikán ur ! Megfojtottuk a kotnyeles fekete halacszkát. . .

A pelikán nevetett s így szólt :

- Jól tettétek ! Jutalmul most élve lenyellek mindnyájatokat, hogy a gyomromban egy sétára még számíthassatok !

A kishalaknak nem volt többé menekvésük ; mint a villám, eltűntek a pelikán torkán, s ezzel sorsuk beteljesült.

A fekete halacska azonban kivonta kardját, és egyetlen ütéssel átszakította a zsák falát, és eliszkolt. A pelikán fájdalomban feljajdult, s fejét a vízbe nyomta ; de nem tudta elkapni a kis halacszkát.

A fekete halacska ment, ment, mendegélt, míg dél lett. Most már végetért a hegy, völgy, s a folyó lapos síkságon hömpölygött. Jobbról, balról néhány kisebb folyó csatlakozott hozzá s vizét megsokszorozták. A fekete halacska örömet lelte a rengeteg vízben. Hirtelen észbe kapott, hát látja ám, hogy a víznek nincs fenéke. Ment erre, ment arra, de sehol nem ért földet. Annyi volt a víz, hogy a kis halacska szinte elveszett

benne ! Akármerre uszkált, amerre kedve tartotta, s megint csak nem ért földet. Hirtelen meglátta, hogy egy hosszú, hatalmas állat támad feléje, mint a villám ; kétélű fűrész a szája előtt ! Most azon nyomban darabokra szagat a fűrészeshal, - gondolta a kis halacska. Gyorsan ugrott egyet, utat adott a támadónak, s felment a víz színére, majd kis idő múlva újra lement a víz alá, hogy megnézzze a tenger fenekét. Féluton halrajjal találkozott. Ezernyi ezer hal ! Megkérdezte egyiküktől :

- Barátom, idegen vagyok, messzi utról jövök, hol vagyunk ?

A hal társait szólította :

- Nézzétek csak ! Megint egy ! . . .

Majd odafordult a fekete halacskához :

- Barátom, légy üdvözölve a tengerben !

- Minden patak és folyó ide ömlik, persze, némelyik elvész a mocsárban - szólt egy másik.

- Csatlakozhatsz hozzánk, amikor csak kedved tartja - szólt egy harmadik.

A kis fekete halacska boldog volt, hogy elért a tengerbe, s így szólt :

- Jobb, ha előbb fordulok egyet, aztán jövök és csatlakozom hozzátok!

Ugy szeretnék veletek lenni, mikor a halász hálóját lehúzzátok !

- Elérheted gyorsan, amit kívánsz, - felelt az egyik. Eredj, járj egyet, de ha felmégy a víz színére, óvakodj a kócsagtól ; ez mostanában már senkitől sem fél, egyetlen nap sem hagy nekünk békét, míg négy-öt halat nem fog.

Ekkor a fekete halacska elvált a tengeri halaktól, s uszni kezdett. Kicsivel később, feljött a tenger színére. Melegen sütött a nap, hátán érezte tűző melegét, és örült neki. Boldogan, békésen uszkált a tenger színén, s így beszélt magában :

- Most a halál roppant gyorsan elkaphat engem ; de nékem nem szabad elébe mennem, amíg csak élek. Persze, ha egyszer, kénytelen-kelletlen szembe találkozunk, mint ahogy találkozunk is, az nem fontos ! Csak az a fontos, hogy életem vagy halálom mit hoz majd a többiek életének. . .

A kis fekete halacska nem folytathatta gondolatait ; jött a kócsag, felkapta őt és vitte. A kis halacska kapálódzott a kócsag hosszú csőrében, de nem tudott kiszabadulni. A kócsag olyan erősen fogta őt a derekánál, hogy már-már elszállt a lelke. Mert hát, egy kis halacska miként is maradhatna életben kint a vízből ? A halacska arra gondolt, bár csak mindjárt most lenyelné a kócsag, hogy legalább a gyomor belsejének nedve-nyirkossága elvenne pár percet a halál elől. Ezen elmélkedve így szólt a kócsaghoz :

- Miért nem nyelsz le engem élve ? Olyasféle hal vagyok, kiknek teste haláluk után megtelik méreggel.

A kócsag nem szólt semmit, csak ezt gondolta :

- Ej, te huncut ! Mit ravaszkodsz ? Netán azt akarod, hogy engem szórra birj, te meg elmenekülj ?

Távolról feltűnt a szárazföld, s egyre közelebb, közelebb került. A fekete halacska arra gondolt : Ha a szárazföldre érek, akkor nekem végem! Ezért így szólt :

- Tudom, hogy a gyerekeidnek viszel engem, de míg a szárazföldre érünk, én meghalok, s a testem méregzsák lesz. Miért nem kegyelmezel a fiaidnak ?

Jó lesz óvatosnak lenni ! - gondolta a kócsag. - Téged megeszlek én magam, a fiaimnak pedig fogok egy másik halat. . . De lássuk csak, nem ravaszkodsz ? Semmit se tudsz tenni !

A kócsag épp ezen töprengett, mikor meglátta, hogy a fekete halacska teste elernyed és megmerevedik. Ezt gondolta magában :

Vagyis meghalt volna ? Most már magam se tudom megenni ! Hogy ok nélkül önkretettem egy ilyen gyöngé, finom halat !

Ezért aztán szólógnatni kezdte a fekete halacska :

- Hallod-e kicsike ! Élsz-e még félig, hogy megehesselek ?

De be sem fejezhette ; ahogy csőrét kitátotta, a fekete halacska ficánkolt egyet, s lepottyant. A kócsag látta, hogy csunyán rászédtek, s a kis fekete halacska után vetette magát. A halacska, mint a villám, bukfencezett a levegőben. Majd elepedt a tengervíz után, már már magán kívül volt, kiszáradt száját a nyirkos tengeri szellőre tártotta, de ahogy a vízbe ért s újra lélegzetet vehetett, a kócsag is ott termett, s ezuttal oly gyorsan kapta el és nyelte le a halacska, hogy az egy ideig fel sem fogta, miféle szerencsétlenség érte. Azt érezte csak, hogy nedves és sötét van mindenféle, nincs kiut, és sirás hallatszik. Ahogy szeme hozzászokott a sötétbe, egy nagyon pirinyó halat látott, aki a sarokban gubbasztva sirdogált, s az anyját szólógatta. A fekete halacska odament hozzá és megszólította :

- Kicsikém ! Szedd össze magad ! S a menekvésen törd a fejed ! Mire jó, hogy sirsz, meg az anyád hívogatod ?

A pirinyó hal megszólalt :

- Te meg... ki vagy ?... Hát nem látod, hogy már... már.. meghalok ? Uhuuu... uhuuu... anyám, ... többé nem mehetek veled, hogy a halász hálóját a tenger fenekére huzzuk, ... uhuuum... uhuuum...

- Elég legyen, fiam ! - szólt a kis halacska, - szégyent hozol a halakra !

Mikor a pirinyó hal felhagyott a sirással, a kis halacska így szólt :

- Meg akarom ölni a kócsagot, hogy a halak nyugalomban élhessenek, de előbb téged ki kell innen küldjelek, hogy szégyent ne hozz a fejemre !

A pirinyó hal megszólalt :

- Te, aki magad is halálodon vagy, hogy akarnád megölni a kócsagot ?

A kis halacska megmutatta a kardját és így szólt :

- Innét belülről darabokra szaggatom a gyomrát. Most figyelj ide, mit mondok : én hozzálátok nyargalni, ide-oda rohangálni, hogy a kócsagot csiklandozzam, s mikor aztán nevetésre nyitja a száját, te röpülj ki !

- És veled mi lesz ? - kérdezte a pirinyó hal.

- Velem ne gondoldj, - felelt a kis halacska. - Én ki nem jövök, míg ezt az átkozottat meg nem ölöm.

Azzal a fekete halacska elkezdett nyargalni, ide-oda rohangált, és csiklandozta a kócsag gyomrát. A pirinyó hal ugrásra készen állt a kócsag gyomra szájánál. Mikor aztán a Kócsag kitátotta a száját és hahotázni kezdett, a pirinyó hal kiröpült a kócsag száján, eliszkolt, s kicsivel később lepottyant a vízbe, de hiába várt, a fekete halacska se hire, se hamva. Egyszer csak látja ám, hogy a kócsag meggörnyed, jajgat, kapálódzik, öszszecsuklik, majd egy csobbanással beleesik a vízbe. Rugott még egyet-kettőt, míg megszűnt mozogni ; de a kis fekete halacska még mindig se hire, se hamva, és mindmáig sincs...

Az öreg hal befejezte a mesét, majd így szólt tizenkétezer fiához és unokájához :

- Itt az ideje aludni, gyerekek ! Gyerünk lefeküdni !

A gyerekek és unokák így szóltak :

- De nagyanyó ! Nem mondtad el, mi lett azzal a pirinyó hallal !

- Az már maradjon csak holnap estére, - felelt az öreg hal. - Itt a lefekvés ideje, jóéjszakát !

Tizenegyezer-kilencszázkilencvenkilenc halacska mondott jóéjszakát, s ment aludni. Elaludt a nagyanyó is, csak egy kis vörös halacska nem jött álom a szemére sehogyse, s estétől reggelig egyre csak a tengerre gondolt...

Apor Éva fordítása

KIJÁTSZOTT CSILLAGOK

A Szefevidák uralkodásának elején Irán fővárosa Ghazvin volt. Különböző események miatt Szefevida Mehemmed sahról a hatalom fiára I. Abbasz sahra szállt. Már hat év telt el Abbasz sah uralkodása alatt és megkezdődött a hetedik, amikor a következők történtek.

A tavasz kezdetén, három nappal novruz után, Abbasz sah a dél utáni harmadik órában legkedvesebb asszonyával, Szelma hatunnal beszélgetett a palotában. Egyszer csak megjelent Mübarek eunuch, és mély meghajlások után jelentette:

- Mirze Szedreddin csillagjós fontos ügyben kívánja tiszteletét tenni a világ kiblájánál.

A sah Szelma hatunnak jelt adott, hogy vonuljon vissza a hárembe, és közben megparancsolta az eunuchnak:

- Engedd be Mirze Szedreddint!

A csillagjós a sah elé járult, tiszteletteljesen köszöntötte, majd kezét mellén keresztbe téve fohászodott.

- Mi történt, Mirze? - kérdezte a sah.

- Legyen hosszú életű a világ kiblája! - kezdte a csillagjós. - A csillagok mozgásából arra lehet következtetni, hogy tizenöt nappal novruz után a Mars elhalad a Skorpió csillagképe mellett. Ennek következtében a keleti földrészen, minden valószínűség szerint Irán földjén, szerencsétlenség éri a legfőbb uralkodói hatalmat. Ezt megtudván, a fölséges uralkodó alázatos és hűséges szolgája, kötelességemnek tartottam az eseményről minél előbb hírt adni a világ kiblájának.

A sah nagyon fiatal volt. Életének huszonkettedik évében járt. Ki ne tudná, mennyire édes, örömben gazdag az élet ebben a korban, hát még annak, aki mindenki fölött, egy egész birodalom élén áll. Ezért is rendítette meg annyira a fiatal sahot a csillagjós hire. Arcából hirtelen kiszaladt a vér, elsápadt, mintha meghalt volna, de aztán fölemelte a fejét és Mirze Szedreddinhez fordult:

- Jól van! Szabad vagy, elmehetsz!

A csillagjós tiszteletteljesen elköszönt és távozott. A sah mélyen elgondolkozott, majd jó félóra múltán magához szólította Mübarek eunuchot. Amint megjelent, megparancsolta neki:

* Küldd el az őrt, vezesse elé a Mirze Möhszün vezírt, Zaman kánt, a hadsereg vezérét, Mirze Jehja kincstárnokot és Ahund Szemed mollabait!

Alig távozott az eunuch, máris jöttek a szólított személyek. Illendően üdvözölték az uralkodót, és szolgálatra készen várakoztak. A sah pedig beszélni kezdett:

- Fontos ügy megvitatására hivatalak benneteket, hogy megoldani tanácsot adjatok. És mert ez egy magasrangu gyülekezet, engedem, hogy leüljete.

A sah elmondta a csillagjós híreit, és megkérdezte:

- Szóljatok hát, vajon mi módon kerülhető el a személyemet fenyegető szerencsétlenség?

Az egybegyűltek zavarban voltak. Rövid hallgatás után a vezir, Mirze Möhszüm kezdett beszélni:

- Nem szorul szavakra, hogy a magasságos hatalom alázatos és hűséges szolgálója vagyok. A világ kiblája bizonyára jól emlékszik arra, mily siralmas helyzetben volt az államkincstár az előző uralkodók alatt, midőn a sah nemeslelkű elődei végtelen jóságuk következtében oly embereket emeltek veziri rangra, akik nyilvánvaló balgák és szerfölött szüklátóköriűek voltak. Ám mihelyst az ön hűséges szolgálója értesült a bajról, a helyzet orvoslására a következő alkalmas módszert eszelte ki. Elrendeltetett, hogy az udvar minden alattvalója, bármily hivatalhoz vagy vilájethez is tartozzék, rangjának és hivatalának megfelelő mértékű peskest ajánljon föl a kincstárnak. Ezen kívül, ha a világ kiblája valamelyik magasrangu hívének házát látogatásával megtiszteli, ajándékozzon neki a ház gazdája finom selymeket és bizonyos összeget. Ezeknek az intézkedéseknek köszönhetően a világ kiblája uralkodásának hetedik évében - Allahnak hála - az államkincstár telis-tele van. Az államügyek sikeres irányításában jómagam is nagy gyakorlattal rendelkezem, de a csillagok csapása alól kiutat találni - meghaladja képességeimet.

Ezután a hadvezér Zaman kán kezdett beszélni:

- Ime az ön igaz szolgálója. Szakállam a magasságos trón szolgálatában, hűségben és dicsőségben őszült meg. Például, tíz évvel ezelőtt az oszmán csapatok ezer emberrel, Bekir pasa Demircsioglu vezetésével Irán földjére törtek. A világ kiblájának atyja az iráni csapatok vezetésével engem bizott meg. Bár csapatunk létszáma semmivel sem volt kisebb az oszmánokénál, aggódtam a mi nemeslelkű harcosainkért, nehogy elhulljanak a garázda, gonosztevő oszmánok fegyvereitől. Ezért úgy rendelkeztem, hogy az Oszmán birodalom határától Azerbajdzsánig dulják fel a megművelt földeket, hajtsák el a jószágot és a népet, rombolják le a hidakat, turják fel az utakat. Amikor aztán Bekir pasa átlépte a határt, a mieink közül egyetlen ellenálló katonával sem találkozott. A felturt utakon tüzéséget nem tudott magával hozni, nagy nehézségek és nélkülözések árán csak a gyalogság és a könnyűlovasság jutott el Tebrizbe. Bekir pasa mindenfelé portyázókat küldött, hogy némi élelemhez jussanak. De bizony nem talált se magot, se ökröt, se bárányt. Már a harmadik napon megpergették a dobokat, kimerülten és éhesen visszafordultak Tebrizből. Így menekült meg Irán földje az idegen törzsek hódításától. Az utak megrongálása, a hidak lerombolása annyira bölcsnek és hasznosnak bizonyult, hogy a magasságos hatalom Bekir pasa megfutamodása után is jóváhagyta: az idegen behatolás végett továbbra is maradjon minden ebben az állapotban. E módszernek köszönhetően a felséges hatalom seregéből egyetlen embernek haja szála sem görbült, az ellenség ijesztésére mindannyian megőrizték egészségüket. Hasonló esetben a méltóságos udvar öreg kutyája nem lesz tehetetlen. De a csillagok elleni harchoz gyengék a képességeim.

Ezután a kincstárnok Mirze Jehja vette át a szót:

- Az ön alázatos szolgálója, aki a vezir rokona és neveltje, hála az ő közreműködésének, elértem mostani rangomat; hűséget és becsületet tanultam mellette, mindig az ő gondolatai, áldásos törekvései és cselekedetei vezéreltek. Mint ismeretes, a mi hivatalnokaink és katonáink a világ kiblájának rendelete szerint az én aláírásomra fizetséget kapnak. Amikor világossá vált, hogy a kincstár - mint arról korábban a vezir jelentett - üres, nagyon elszomorodtam. Bár én akkor is aláírtam minden rendelkezést a fizetés kiadására és szétküldtem a vilájetekbe, de mindez csak a hatalom tekin-

télyének megőrzését szolgálta, valamint azt, hogy a hatalom képviselőit a lakosság ne vegye a nyelvére. Még a rendelkezések szétküldése előtt minden vilájet kormányzójához titkos iratot juttattam el; ne adják ki a fizetést a rendelkezés szerint, várják a különleges engedélyt. Ezekkel a lépésekkel a kincstár rövid idő alatt feltöltődött. Ami a hadsereget és a hivatalnokokat illeti, akik nem kaptak fizetést, az országban uralkodó békének és nyugalomnak köszönhetően - rég nem látott olcsóság volt - nem is érezték meg a fizetés elmaradását. A fenti eseményekhez hasonló körülményekben eszem meglehetősen körmönfont és éleslátó, de menedéket lelni a csillagok elől - ehhez tanácstalan vagyok.

Végül a mollabasira esett a sor, aki ezt mondta:

- Őrizze meg a jóságos teremő a tiszta és szent imámok áldásos életét, a mi uralkodónkat a mennyei szeszélyektől és a földi szerencsétlenségtől! Az ön hűséges szolgája szüntelenül imádkozik a Szezevidák nemes dinasztiájáért, bár érzi jelentéktelenségét ehhez a magasságos dinasztiához képest, és tudja, hogy bármennyire is magasztalja, bármennyit is imádkozik virágzásáért és hosszú életéért, kötelességét nem teljesítheti, - ez erején felül áll. Amikor a világ kiblájának fenséges atyja engem a főmolla rangjára méltatott, Irán lakosságának fele - beleértve az uralkodói székhelyet, Ghazvint is - szunnita volt. Részben lélekmentő oktatással és a meggyőző prédikációk erejével, részben pedig hatékony fenyegetésekkel én mindenkit, aki a szunnita tanokat hirdette, a tizenkét imám igaz utjára téríttettem. Most Allah nagylelkűségétől pártfogolva Irán földjén öt-hatnál több szunnitát nem lehet találni. Kellemes kötelességemnek érzem megemlíteni a nép nagylelkűségét: minden egykori szunnita, elutasítva az ősök hitét, elfogadta az igaz tanítást. Én a zsidókat és örményeket is a siita hitre akartam téríteni, de néhány bölcs ezt nem tanácsolta. Szükségtelen, mondták, hiszen minden országban ugyanugy élnek kis számban, hadd legyenek nálunk is. Továbbá: a szent hadászok szerint a trónra kerülő, koronát viselő uralkodók az iszlám országáiban nem számítanak szentnek és hódolatra méltóknak, ez csak az imám vagy az ő megbizottjának kiváltsága. Ezért minden vilájetben parancsot adtam a prédikátoroknak, hogy hirdessék a népnek: a korábbi hagyományok nem vonatkoznak a Szezevida uralkodókra, mert ők a próféta és az imámok leszármazottai. Nyilvánvaló, hogy a bölcs imámok evvel az idegen uralkodók hatalmának és jelentőségének korlátozását segítették, nem a saját utódjukét. Most, amikor a világ kiblájának élete a csillagok érthetetlen mozgása miatt veszélyben van, a bánattól szívem, mint a partra vetett hal, vergődik. Jelentéktelen elmém azt sugja, hogy ez az átkozott csillagjós nálunknál jobban ismeri a baj ellenszerét, de álnok módon csak a csillagok szándékát közölte, a megoldást pedig eltitkolja. Hogyan lehetséges az, hogy valaki ismeri a mérget, de nem ismeri az ellenmérget? A mi prófétánk - kinek neve áldott - azt mondja: "Mindен csillagjós hazug". Én ezt a bölcsességet a személyükre értem, nem a tudományra. Jólátuk sajnos legtöbbször beigazolóódik, de ők maguk valamennyien ravaszok és hazugok. A világ kiblája hívassa ide a csillagjóst, tőle követelje a baj megoldását. Ha nem tudja, végezzen vele.

A mollabasinak már régen ellensége volt a csillagjós. Ez az esemény most jó okot adott arra, hogy nemcsak őt, de még elődjeinek hamvait is elátkozza.

Most már a csillagjós is belátta, mennyire bolond volt. Miért is volt szükség arra, hogy ezt a rettenetes hirt közölje a sahhal? A sorscsapás hírével saját magát sodorta bajba. Mivel mindenki őt hibáztatta, magában így okoskodott:

- Attól féltem, ha a hirt a sahhal mielőbb nem közlöm, és más csillag-

jósok tudatják, én a sah szemében tudatlan számár leszek, és megfoszt ran-gomtól.

Igy volt, vagy nem, emiatt a szerencsétlen hír miatt a sah teljes szívé-ből meggyűlölte a csillagjóst. A mollabasi ösztönzése nélkül is olyan dűhbe jött, hogy kemény hangon ezt mondta:

- Azonnal küldd az őrt a csillagjósért!

Nem telt el egy óra, az eunuch bevezette a csillagjóst. Amikor a sah meglátta, feldühödött oroszlánként térdre emelkedett:

- Alávaló! A csillagok sorscsapásával fenyegetsz engem, de a baj el-lenszerét eltitkolod? Hóhér!

Abban a pillanatban megjelent a hóhér, bárdal az övében, kötéllal a kezében. A kilátástalan, halálsápadt csillagjós reszketett, mint a falevél. A sah megparancsolta a hóhérnak:

- Vidd ezt a kutyát! Végezz vele!

A hadvezér Zaman kán mindig bátor harcos volt ugyan, mégis igen lágy-szívi. Mélyen átérezte a csillagjós helyzetét, fölémelkedett és kérte:

- Könyörgöm, ha ennek a kutyának levágják a fejét, kitől kérünk gyógy-irt szorult helyzetünkben? Fehér szakállam tisztességére bátorodom kér-ni méltóságodat, legyen irgalmas! Várjuk meg, hátha megoldja a kiut rejté-lyét. Ha nem, valóban bűnös, ki kell végezni.

- Engedd el és távozz! - mondta a sah a hóhérnak. Azután a csillagjós-hoz fordult:

- Átkozott gonosztevő! Most rögtön tárd fel a megoldást!

Szerencsétlen csillagjós szorult helyzetben volt. Semmi nem jutott e-szébe. De a halálfélelem tudatlanságának elrejtésére készttette, és ezt mondta:

- Van kiut a veszélyből. Csak egy órányi haladékat kérek. Megnézem Zidzsi Ulug-béget, visszatérek és jelentek.

Zidzsi Ulu-bégnél szó sincs ilyen eseményre alkalmazható megoldás-ról, a csillagjós csak arra igyekezett, hogy tanítómesteréhez, Dzsemáled-dinhez fordulhasson, aki az asztrológia tudományában nála nagyobb jártas-sággal rendelkezett.

A sah hozzájárult. A csillagjós még ki sem ment, amikor Mübarek eu-nuch belépett és jelentette:

- Möviana Dzsemáleddin méltóságodnál tiszteletét kívánja tenni.

- Engedd be! - szólt a sah, s a csillagjóst is visszatartotta.

- Egy kicsit várakozz!

A bölcs a terembe lépett, a sahot méltón üdvözölte, majd engedélyével leült.

- Legyen hosszú élete a világ urának! Öregségem erőtlensége miatt ma-gamba vonultam, de a sorscsapás, mely novruz után tizenöt nappal, amikor a Mars elhalad a Skorpió csillagképe mellett, a világ kiblájának életét fe-nyegei, arra készítetted, hogy méltóságod előtt megjelenjek, közöljem a veszélyt, és feltárjam a baj elhárításának lehetőségét. Mindezt teszem pe-dig azért is, mert attól féltem, hogy a fiatal csillagjósok esetleg nem tud-nak eligazodni a csillagok bonyolult mozgásában, és elhibázzák a jóslást.

Ezek hallatán a sah fellélegzett:

- Mövlana! Mi éppen evvel a kérdéssel foglalkozunk. Az esemény vilá-gos. Fejtsd ki javaslatodat!

- Ezekben a vészjós napokban - kezdte a bölcs -, vagyis novruz után a tizenötödik napon a világ kiblája tartsa magát távol az államügyektől. Mond-jon le a trónról és a koronáról, adja át akármilyen bűnözőnek, ő maga pe-dig rejtőzzön el a nép szeme elől az ismeretlenségbe. Így a csillagok csa-pása majd a bűnöző vesztét okozzák, hisz ő lesz akkor Irán uralkodója. Mi-

kor az események lezajlanak, a trón és korona birtokosa elpusztul, akkor a mi uralkodónk előjön rejtekhelyéről, ismét övé lesz trón és korona, s teljes egészségben, boldogságban kormányozhatja tovább az országot. De annak, hogy öméltósága lemond a trónról és koronáról, teljes titokban kell megtörténnie. A sah alattvalói közül senki sem tudhatja, hogy a sah bizonyos körülményektől kényszerítve, ideiglenesen adja át a trónt. Ellenkezőleg, minden alattvaló köteles az alávaló bűnözőt Irán egyetlen, valódi uralkodójának tekinteni. A hárem asszonyaival való házasságokat fel kell bontani. Aztán fel lehet ajánlani, hogy férjhez mehetnek Abbasz Mehemmed-ogluhoz, aki már nem Irán uralkodója. Aki ezt óhajtja, Abbasz Mehemmed-oglu felesége lesz, aki pedig nem óhajtja, rögtön szabadonkell bocsájtani.

A bölcs csillagjós így előzte meg a veszélyt. A sah már nem érzett félelmet. Viaszfehér arca visszanyerte piros színét. A tanács résztvevői pedig magasztalták a bölcs találékonyágát és előrelátását. A sah boldogan fordult a mollabasihoz:

- Van-e olyan bűnös lélek, akit a sariát szerint halálra ítélhetünk? Akinek az uralkodói trónt és koronát átadhatjuk?

A mollabasi így válaszolt:

- A mindenható őrizze meg a világ kiblájának életét! Ghazvin városában nemrég feltűnt egy fickó, akinél bűnösebb és semmirekellőbb nem is létezhet. Nem tudjuk, korábban hol élt. Csak mostanában jelent meg Ghazvinban. Hiveket gyűjtött maga köré, s szüntelen becsméri a tiszteletreméltó hittudósokat és a sariát önzetlen szolgálóit. Azt magyarázza hiveinek az átkozott, hogy a tiszteletreméltó tudós egyházfik becsapják a tudatlan népet. Szerinte például szükségtelen a szent háboru, törvénytelen az egyháznak fizetett adó. A mollák csak azért hirdetik a tanokat, hogy a népet boldondá téve saját maguk hasznára legyenek. De gonosz szándéku a törvényes hatalommal szemben is. Azt hirdeti, hogy a faluközösségek véneitől föl a padisahig, a földesurak, főrangu tisztviselők mind kitanult gonosztevők. Kényük-kedvük szerint sanyargatják a népet, rájuk semmiféle törvény és rend nem vonatkozik, tettük törvénytelen és igazságtalan, s ezért nem éri jó az országot s a népet. Mondják róla, hogy tisztátalan, eretekséget követ, s a lélekvándorlást hiszi. A győztes és hatalmas birodalom dicsősége érdekében azt tanácsolom, hogy a világ urának hatalma, trónja s koronája adassék ennek a gonosztevőnek, hadd bűnhődjék a csillagok pusztító erejétől, pusztuljon el a pokol fenekén.

Helyeslettek mind a tanács tagjai:

- Juszif nyergesmester, a kutya kölyke rászolgált a halálra!

A sah pedig boldogan mondta:

- Vesszen hát a bűnös! És ami ma itt elhangzott, teljesüljön holnap annak rendje s módja szerint!

Ezután mindenkit hazabocsájtott, a tanácsot berekesztette.

Olvasóim talán kételkednek az események valóságában. Ez esetben ajánlom, lapozzák föl a "Tárihi-álem-ara" Abbasz sah uralkodásának hetedik esztendejéről szóló fejezetét.

Most pedig ismerkedjünk meg Juszif nyergesmesterrel.

Juszif egy Ghazvinhoz közeli faluban született, Kerbelaji Szelim földműves gyermeke volt. Kerbelaji Szelim istenfélő, igazhítu ember lévén, azt akarta, hogy fiából molla legye, és a hittudósok magasztos körében éljen. Ezért még gyermekként iskolába adta Ghazvin városában. Néhány év múlva Juszif nagykoru lett, s hogy tanulmányban gyarapodjék, tanulását folytathassa, előbb Iszpahánba ment, majd Kerbelában hallgatta a nagy tudósok tani -

tását s fejtegetéseit. Több évi tanulással az iszlám tudósa lett. De ez idő alatt szemtanuja volt az egyházi atyák és hittudósok képmutatásának is. Kiábrándult, nem akart közéjük tartozni, megvetést érzett irántuk. Kerbelából visszafelé Hemedánba tért, ahol Helil mester mellett, immár negyven évesen, esztendőre kitanulta a nyergesmesterséget. Ezután Ghazvinban telepedett le, mert itt, a fővárosban, mestersége több nyereséget hozott. Megházasodott, boltot nyitott, és családjának élt. De mert bátor, becsületes és jószágos ember volt, gondolata állandóan a hittudósok és tisztségviselők aljas viselkedésén járt, s álnokságuk, képmutatásuk láttán nem tudta a száját tartani. Nyiltszivűségével sok hűséges és támogató barátot szerzett, de végül is ez lett a veszte.

Másnap két órával dél előtt a sah parancsa szerint összegyűlt az összes nemes ur és minden előkelőség, a tisztségviselők, a hittudósok, a szeidek, Mohamed utódai, minden földesur, a falvak vénei, meg a vezirek. Mindannyian elfoglalták helyüket a trónteremben, és mélységes csendben, szinte remegve várták a sah érkezését. Nemsokára meg is jelent a sah, fején korona, kezében drágakövekkel kirakott jogar, palástja arannyal kivarrva, övében meg szablya, mind a hatalom jelképe. Leült a trónra, s így szólt:

- Hűséges alattvalóim! Hetedik éve már, hogy a Mindenható akaratából uralkodom felettetek. Mindanniatokhoz, ahogy lehetett, nagylelkűen és jóindulattal viseltettem. Én is mindanniatokkal elégedett voltam, mert ti, méltón a Szefevida házhoz, mindig hiven és odaadóan szolgáltatok. Most bizonyos okok miatt, melyeket feltárni nem kívánok, kénytelen vagyok az uralkodástól megválni, trónt és koronát oly személy kezébe adni, aki erre hivatott. Ezt a személyt a mollabasi és a hadvezérem Zaman kán, a vezir és a kincstárnok, a bölcs Dzsemáleddin és a csillagjós megmutatja nektek. Mindannyian a legnagyobb tisztelettel és ünnepélyességgel menjetek el érte, ültessetek a trónra és ismerjétek el uralkodótoknak. Jaj annak, aki parancsomat nem teljesíti, és az új uralkodónak nem engedelmeskedik!

Evvvel a sah beszédét befejezte, fejéről a koronát a trónra helyezte, ünnepi palástját levette, szétnyitotta övét, a szablyát letette, egyszerű ruhába öltözött, majd az összegyűltekhöz fordult:

- Én most már egyszerű ember vagyok, Abbasz Mehemmed fia. Engem ne keressetek, mert meg nem találhattok, meg nem láthattok. Allah legyen veletek!- szólt, leszállt a trónról, s elhagyta a termet.

A gyülekezet megdöbbsent a látottaktól és hallottaktól. Nem tudták mire vélni a történeteket.

A háremben a sah utasítása szerint összegyűltek a feleségek. Amikor a sah egyszerű ruhában megjelent a háremben, csak kevés kellett volna ahhoz, hogy az asszonyokból ki ne törjön a nevetés. De a sah szigorú tekintete, összehúzott szemöldöke visszaretentette őket. A sah parancsot adott Mübarek eunuchnak:

- Reszul mollát két társával vezesd ide!

A mollák az ajtóban készenlétben várakoztak. A hívásra beléptek. A sah jelezte, hogy üljenek le, majd az asszonyokhoz fordult:

- Kedves feleségeim! Megtört szívvel szomorú hirt kell tudotokra adnom. Tudjátok meg ti is, hogy többé nem vagyok Irán uralkodója, nincs palotám és kincsem, hogy titeket drága, diszes házakban tartsalak. Közrendű lettem én is, egy a sok közül. Így hát meg kell válnom tőletek. Mindannyian szabadok vagytok, mindenki kívánsága szerint férjhez mehet. - Ezután megparancsolta Reszul mollának:

- Végezd el a válási szertartást!

Reszul molla két tanu jelenlétében a válaszokat fölolvasta. A hárem szépei látták, hogy valami rendkívüli történik. Félelem és zavar fogta el őket. Mivel mit sem tudtak az előzményekről, igen meglepődtek.

Az elválasztó szertartás végén Mübarek eunuch a sah parancsára széttepte minden házasságlevélét. A sah ismét a hárem asszonyaihoz fordult:

- Ha közületek bárki beleegyezik a szegénységbe és nélkülözésbe, vagyis engem, Abbasz Mehemmedoglut elfogad férjének, ugyanebben a rendben megtartjuk a házasságkötési szertartást.

Az asszonyok többsége ismét hozzájárult, hogy a sah felesége legyen, hiszen a sah fiatal és csinos férfi volt, ugyanakkor az egészet tréfának vélték. Nem tudták felfogni, hogy Abbasz sahból a valóságban Abbasz Mehemmedoglu legyen. Mindössze ketten jelentkeztek szerényen, akik akaratuk ellenére kerültek a hárembe:

- Mint az uralkodó feleségei életünkkel elégedettek voltunk. De most, hogy megfoszt minket ettől a sors, Abbasz Mehemmedogluhoz nem akarunk feleségül menni.

Ez a két nő azonnal szabad lett. Az egyik gruz volt. Gruzia uralkodója ajándékozta a sahnak. Másnap minden ékszerével, gazdagságával és unokatestvére kíséretében hazájába indult. Gruziában nem hittek elbeszélésében. Azt gondolták, megszőkött, és vissza akarták küldeni. Hogy, s hogy nem, de végül megfélemedtek róla, s a lány egy gruz ifjunak lett asszonya, és hazájában élt élete végéig.

A másik szépség, gazdag Ghazvini kereskedő lánya, egy fiatalember jegyese volt. A sah alattvalói tudomást szereztek a lány szépségéről, és apjától a sah háremébe hozták. Most e szerencsés véletlen segítette vágyai megvalósításához. Visszatért apja házába, és jegyeséé lett.

A többi asszony Abbasz Mehemmeddel ismét házasságot kötött. Mübarek eunuchnak megparancsolták, hogy vezesse őket gyalogosan Ghazvin hatodik utcájának végébe, a számukra kijelölt házba, ő maga pedig térjen vissza.

Ezután Abbasz Mehemmedoglu kijött a háremből és eltűnt.

Juszif nyergesmester műhelye a sah-mecset terének keleti sarkában állt. Két óra mult a déli ima óta. Imája végeztével Juszif egy kantárszáron dolgozott szerényen, mert vevője még aznapra várta. Mellette ült két barátja, kik beszédét hallgatták. Juszif a drágaságról beszélt, mely a szerencsétlen nincstelen nyomorgatja ebben az aszályos évében, mikor a termés nagyrésze kiégett.

Csodálkozom az uralkodón - mondta Juszif. - A vizet Ghazvinba vezethetné, de ő egyáltalán nem törődik ezzel, ami pedig fontos volna nép és város fejlődéséhez.

Ekkor a tér nyugati oldaláról hirtelen szürke felhőként szállt fel a por. Juszif mester kezében megállt a tü, fejét fölemelte, és meglátta az ünnepi menetet. De az már eszébe nem jutott volna, hogy mindez miatta van.

Elöl ment tizenkét udvari szolga tarka ruházatban, szögletes kalapban. Utánuk a tizenkét zászlóvivő, színes zászlókkal. Ezután az udvari szolgák nagy tömege, egyikük fején nagy, gömbölyű tál. Jött aztán a felfegyverezett testőrök hada, kiket a parancsnok egy türkmén ló hátáról vezényelt: drágakövekkel kirakott nyereg, aranszálakkal kivarrot takaróval, a ló fején bóbíta, kötőfeke gyöngyökkel kirakva.

A mollabasi és Zaman kán a hadvezér, a vezir, meg a bölcs Dzemal-leddin, a csillagjós, a tiszteletreméltó hittudósok és a többi főméltóság sokasága tünt fel a nyomukban. Méltóságteljesen vonult föl egy gyalogos és egy lovas ezred. És ime, Juszif mester boltja előtt mindannyian megálltak.

A mollabasi és a hadak vezére előre lépett, Juszif nyergesmester előtt mélyen meghajoltak. Juszif mester felállt, viszonzotta a köszöntést, és fölöt-
téb csodálkozott. A mollabasi szólt elsőnek:

- A sors rendelése szerint, Juszif mester, a mi urunk és parancsolónk
vagy. Irán uralkodói trónja Abbasz sah személyétől fölszabadult. Örven-
dezess meg bennünket! Méltóztass a palotába jönni, ahol megünnepeljük
trónraléptedet.

Juszif nyergesmester kétségbe esett, egyáltalán nem értette, hogy mi
történik. A legfőbb méltóságok teljes létszámban előtte álltak. Ezeket a
mollabasi mondta, aki egész Irénban a legszilárdabb, legállhatatosabb em-
ber volt. De a történeteket annyira furcsának tartotta, hogy nem hitt se a
szemének, se a fülének. Végül föleszmélve szóhoz jutott:

- Nagyrabecsült mollabasi! Én méltóságodat Irán legjózanabb emberé-
nek ismerem, nem tudom, mi történt, tán eszét vesztette, vagy bolondgom-
bát evett, hogy ilyen lehetetlen dolgokat vág az arcomba. Hol vagyok én,
és hogy jön hozzám a korona? Allahra mondom, nem tudom fölfogni a visel-
kedésüket. Alázatosan kérem, velem ne gunyolódjanak!

Most Zaman kán, a hadak vezére kezdett beszélni:

- Juszif mester! Ettől a perctől kezdve a világ kiblája vagy! Mi pedig
mindannyian a te szolgálád, udvarod hű kutyái vagyunk. Neked semmit sem
kell tőlünk alázatosan kérned, te parancsolsz velünk. Mi sem eszünket nem
vesztettük, sem bolondgombát nem ettünk. Mindannyian józan ésszel s tel-
jes tudtunkban cselekszünk, de a felsőbb hatalom akarata alól nincs menek-
vés. Mától egész Irán földje a te birodalmad. Kérünk a sah palotájába, hogy
koronázásod megtörténjék.

Ezután a készenlétben álló négy szolgálóhoz fordult:

- Hozzátok a sah palástját, öltöztessétek fel a világ kibláját!

Az udvari szolgák tálon hozták a királyi palástot. Beléptek a műhelybe,
a tálat a földre tették, majd Juszifról leszedték a régi ruháit, s mit sem tö-
rődve tiltakozásával, ráadták a királyi palástot. Juszif végül is nem tehe-
tett mást, megadta magát, hadd teljesüljön a méltóságok kívánsága. Mikor
már teljes diszben állt, eléje vezettek egy fölleskített lovat, s ráültették.
Az utca az örök: "utat! utat!" kiáltásától volt hangos. Ghazvin minden la-
kója, kicsi és nagy, nő és férfi, mind ablakhoz, háztetőre tódult. A látotta-
kon mindannyian elbámultak. A palota előtt a testőrök Juszif nyergesmestert
lesegítették a lóról. A mollabasi és a sereg parancsnoka Juszifot karonfog-
ta, s a trónteremben az uralkodó trónusára ültette. A főemberek, a hittu-
dósok, a szeidek, a földesurak, az egész előkelőség, méltósággteljesen
mind elébe sorakozott. A mollabasi fohászzkodott, majd a koronát Juszif
nyergesmester fejére tette, derekát fölövezte karddal, karjára huzta a drá-
gakövekkel kivarrott kézelőt, és kezébe adta a jogart. Eztán ismét imát
mondott, majd így szólt az egybegyültekhez:

- Köszöntsétek az uralkodót!

A palota boltívei visszhangozták a nép éljenzését. Örömteli muzsikálás
kezdődött. A szerájából jeladó pattantyut bocsájtottak föl, melyre a város
különböző pontjairól száztíz tisztelgő lövés válaszolt.

Bár Szádi és Háfiz után lehanyatlott a perzs költészet, a költők több-
nyire léha, üres szókat szóttek össze, ám a boldog napon ismét feltűnt né-
hány költő, kik zengő szép ódáiban énekelték Juszif sah trónraléptét, ma-
gasztalták rátermettségét, hogy benne egyesül Szülejmán bölcsessége, Há-
tem jószívűsége és Rüsztém bátorsága. Trónralépte napját meg e perzsa
kétsorossal örökitették meg:

"Juszif nem a szépek sahja,
hanem Irán földjének ura",

"Sahi-huban nebud Juszif-ma,
Lejk u sahi-mülki-Irán sód",

szókezdetekbe rejtve esztendő, hó és nap számait.

Végetért a ceremónia. A mollabasi távozásra hívta az összegyűlteket. Mind elhagyták már a tróntermet, csak Juszf sah maradt a trónon, előtte Mübarek eunuch s néhány embere; Ezim bej az udvarmester néhány szolgálóval, s terem előtt a testőrök.

Juszif sah, mint ki a csodák világába csöppent, gondolataiba mélyedt, de nemsokára Mübarekhez fordult:

- Kik vagytok?

- Az ön hűséges rabjai, a háremőrök; én a főeunuch, ők a segítőim - felelte az eunuch.

Ezután a szolgákat kérdezte:

- És ti?

Ezim bej válaszolt:

- Méltóságod alázatos szolgálói. Én az első szolga, ők pedig az alattvalók.

Juszif sah tovább kérdezte:

- És kik állnak odakinn?

- Az ott a testőrök csapata, mindig készen a sah szolgálatára - felelt Ezim bej. Ekkor Juszf sah parancsot adott:

- Menjete! És távozzanak a te embereid is, Mübarek eunuch! Csak te maradj itt egyedül!

Mikor mind kimentek, Juszf sah az eunuchot maga mellé szólította, s így beszélt:

- Látom arcodról, hogy derék ember vagy. Allahra kérlek, mondd el, hadd tudom meg, mi az oka ennek az egésznek? Hiszen te mindig Abbasz sah mellett voltál, nem lehet, hogy nincs tudomásod a történetekről?

Mübarek eunuch becsületes, hűséges ember volt. Ugy gondolta, nem lenne helyes, ha a világ kiblája elől elítikolná az igazságot. Mivel mindig Abbasz sah szobája előtt állt szolgálatra készen, így a tegnapi történeteket, az udvari főméltóságok tanácsát is hallotta, s mindenről tudott. Elejétől végéig tüzetesen elmesélt mindent.

- És hol van Abbasz sah? - kérdezte az új uralkodó.

- Egyszerű ruhába öltözött, és eltűnt szem elől. Senki sem tudja, merre van - mondta az eunuch.

Juszif sah okos ember volt. Egyáltalán nem félt a csillagoktól, ám ez a szokatlan esemény némi kétellyel töltötte el szívét. De mert a főméltóságok ültették őt trónra, nem lelt kiutat. Így aztán mindjárt hozzálátott az állami ügyekhez. Először Eszed bejt hívatta magához:

- Most rögtön végy magad mellé tizenkét őrt! Fogd el Ahund Szemed mollabasit, Zaman kánt, a hadak parancsnokát, Mirze Mőhszün vezírt, Mirze Jehja kincstárnokot, Szedreddin csillagjóst és a bölcs Dzsemáledint, s zárd az erki börtönbe. Visszatérve jelentsd a parancs végrehajtását.

Eszed bej meghajolt, és elment. Juszf sah ezután Ezim bejt hívatta magához:

- Készíttess nekem vacsorát, mert még ma egy falatot sem ettem.

- Már megtettem - jelentette máris az udvarmester. - A szakácsok már a munka végén járnak.

És szólt tovább a sah parancsa:

- Te és Mübarek eunuch mutassátok meg a palotát, egyenként a hárem termeit és a pihenőszobámat.

Az udvarmester és Mübarek előre mentek, megmutogatták a termeket egyenként. Az első tarka szőnyegekkel volt terítve, a falakat s a mennyezetet virág-, fű- és madárrajzok díszítették. A második termet ugyancsak szőnyegek borították, falain pedig a Szefevidák nagyjai, néhai uralkodók és

hercegek képmásai diszelegtek. A harmadikat Irán más nemzetségéből való uralkodóinak képmásai ékesítették. A negyedik terem falairól a Sahnáme hősei néztek alá, az ötödikben Szezevida Iszmail sah csatáit és hadjáratait örökítették meg.

A háremtermekbe fiukat és lányokat rajzoltak: a fiuk virágcsokrot nyújtanak át a lányoknak, a lányok meg viszonzásul teli korsókkal kínálják őket. Minden szobában diszes kerevet állt. Juszif sah a hárem termei közül választott magának pihenőszobát.

- Melyik a hárem asszonyainak kincses szobája? - kérdezte Mübarek-től.

- Az zárva van. Kulcsait Heszen aga őrzi.

A sah parancsára az udvarmester mihamar előkerítette Heszen agát, s kinyitatta a terem ajtaját. A nagy teremben körös-körül ládák sorakoztak. Kitérték a fedelüket, és megmutatták a sahnak a diszes ruhákat, ékszereket: drága kasmir sálakat, finom selymeket, drágakőből kirakott virágokat, fülbevalókat, gyűrűket, nyakékeket, násfákat.

Juszif sahnak három lánya volt. A legnagyobb tizennégy, a középső tizenkettő, a legkisebb pedig nyolc éves. Volt még két fia: hat és négy évesek. Minden lányának kiválasztott egy-egy kösöntyüt, melltűt, fülbevalót, gyűrűt, nyakéket, egy öltözet ruhát s egy sálát; a feleségének is egy ruhát meg egy sálát.

- Vidd el ezeket Ghazvin második utcájába, az én régi házamba, és add át a feleségemnek - parancsolta Mübareknek. Mondd meg, miattam ne aggódjon, a fiaimat pedig holnap reggelre küldje hozzám!

Mübarek eunuch két ór kíséretében az ajándékokat elvitte.

A nap lenyugodott. Az udvarmester hívására a sah visszatért az első terembe, ahol már láng égett az arany gyertyatartókon, s terítve várt az asztal. A sah előbb elvégezte a szertartásos mosakodást, elmondta a napnyugtakor mondandó imát, majd asztalhoz ült. Az udvariszolgák különféle finomságokat szolgáltak föl. A sah addig evett, míg jól nem lakott. Mikor leszedték az asztalt, ismét kezett mosott, megitta a felszolgált kávét, majd behozták a nargilét, és pipázott. Ekkor érkezett a testőrök parancsnoka, Eszed bej, s jelentette, hogy végrehajtották a parancsot.

- Jól van. Elmehetsz - mondta a sah. Ezután Mübarek eunuch tért vissza, s jelentette, hogy az ajándékokat átadta.

- A sah felesége és lányai a küldött ajándékoktól el voltak ragadtatva. Házanépe nem aggódik, hanem annyira boldog a váratlan szerencsétől, hogy örömeiben ugrál.

A sah megnyugodott felesége és gyermekei felől. Még néhány dolgot kérdezett Mübarek eunuchtól és az udvarmestertől, aztán négy órával az utolsó ima után hálószobájába tért, ahol már elkészítették fekhelyét. Az első szolgának megparancsolta:

- Utasítsd az öröket, hogy úgy, ahogy korábban, állítsanak őrszemet.

Másnap a palotába hívatta Molla Remezánt, Gurbán bejt, Mirze Dzsélilt és Mirze Zekit, akik iránt teljes bizalommal volt. Molla Remezánt mollabasinak, Gurban bejt a hadsereg parancsnokának, Mirze Dzsélilt vezírré nevezte ki, és a káni méltóságot is neki adományozta. Mirze Zeki kincstárnok lett. A csillagjós tisztségét megszüntette, mert az csak kárt okoz az országnak és a népnek. Megparancsolta, hogy minden vilájet kormányzójának kiáltvány és szigorú utasítás küldessék, s hogy mától fogva senki ne merészeljen az igazhitű muszlimoktól igazságtalan adót behajtani, saját hasznára és önkényesen bárkire is büntetést kiszabni; szűnjék meg a halálbüntetés; ne hozzanak ítéletet csonkításra vagy vakításra! Minden vilájetbe arra méltó felügyelőket állított, hogy az ügyes-bajos dolgokról, a nép sor-

sárról tudósítsák.

Juszif sah magához hivatta őket s így szólt:

- Hirdessétek ki nevemben a vilájetek kormányzóinak, hogy féljék Allahot, ne cselekedjenek igazságtalanul, a népet ne sanyargassák, ne szedjenek törvénytelen adót! Legyenek tisztában avval, hogy az ilyen tettek saját vesztüket okozzák! Már számtalanszor láthatták, hogy akik így szereznek javakat, végül is börtönbe, nyomoruságra jutottak, sőt, némelyiknek fejét vették. Iránban még senki sem tudta megtartani igazságtalanul szerzett gazdagságát. Hol van a damagáni Dzseffer kán mérhetetlen vagyona? Hol van Garagözlü Szelim kán gazdagsága? Hol van a sírázi Mirze Nagin kincse? Irán uralkodói eddig mindenkit, aki hivatali rangjával visszaélve megvagyonosodott, egyszer felelősségre vonták, találtak rá okot, hogy elvegyék minden vagyonuk, hogy halálra ítéljék vagy koldusbotra juttassák. Ha így nézünk, olyanok a vilájetek kormányzói, mint a piócák. Megduzzadnak a vértől, de amint elszakítják őket a táplálék forrásától, mindent elveszitenek, amit kiszívtak. Van amelyik elpusztul, van amelyik legyengül, és tovább tengődik. Ha a kormányzók igazságosak és megelégszenek a törvényadta móddal, a nép szemében szeretetre s tiszteletre méltók lesznek, napról napra erőszódnak tiszttségükben.

Miután utnak indította felügyelőit, parancsot adott az udvari költségek csökkentésére. Elrendelte, hogy minden utat javítsanak meg, hogy szükség szerint hozzák helyre a hidakat, hogy építsenek karavánszerájokat, hogy minden vilájetben nyissanak kórházat és iskolát, hogy juttassanak vizet a vízben szegény vidékekre. Hogy adjanak alamizsnát az özvegyeknek, árváknak, nyomorékoknak és vakoknak. Hogy senki naplopó ne merészelje magát hittudósnak nevezni a mollabasi hozzájárulása nélkül. Hittudós és molla mindenütt csak annyi legyen, amennyit a helybeli nép szükségesnek itél. Az egyházi személyeknek a kincstárból adott fizetést, és ezzel az egyházat a világi hatalom alá vonta. A biráskodást kivette a tudós mollák kezéből, és világi bírakra bizta, hogy a népet megszabadítsa a vallás szolgaságából. Elrendelte, hogy a jótékony gyűjtésekre mindenütt válasszanak ki négy tisztességes embert, akik a pénz a legszegényebbek között igazságosan szétosztják, az elszámolást a divántanácsnak bemutatják, nehogy valaki többször, mások pedig egyáltalán ne részesüljenek belőle. Eltörölte a szeidek élvezte adóötödöt, hogy hagyják végre abba a koldulást, és mint mások, tehetségük szerint dolgozzanak.

Kihirdette, hogy ezután peskest, ajándékot senki se adjon, se neki, se a hatalom felsőbb képviselőinek, és senki ne szerezhessen magának ilyen módon hivatalt. Csak olyan ember érhet el bármilyen rangot, aki bebizonyította becsületességét és rátermettségét. Elrendelte, hogy a közvagyon minden vilájetben megbízható kézben legyen, helyben őrizzék, és a költségeket szükség szerint ebből fedezzék, a lakosságot ne terheljék.

Elrendelte az állami bevételek gyarapítását; elrendelte, hogy adózzék minden rend és minden rang, hogy a kereskedők, hercegek, kánok, mollák és szeidek, a város minden lakója adja jövedelme tizedét a kincstárnak. A katonák bére és a hivatalnokok fizetsége soha el ne maradjon, mert ez a hatalom rossz hírét kelti. A béreket vissza ne tartsák, hanem mindenkor a helyi kincstárból fizessék.

Juszif sah tudta, hogy a hadsereg lovait nyáron a fensziken legeltetik, sok keserűséget okozva a helybelieknek, kiszorítván őket a legelőkről. Tudta, hogy az ágyuk parancsnoka az ágyusok bérét a kincstárból felvette, de nekik egy vasat sem adott. Tudta, hogy a kincstárnok a valódi pénzzel együtt hamis pénzt is terjesztett a nép között, hogy a ghazvini beglerbég a néptől megvesztegetésül sok pénzt fogadott el, hogy az adószedők a nincstelen ká-

rára a tehetőseknek kedveznek, hogy az előljárók hanyagsága miatt Ghazvin utcái piszkosak.

A tisztségviselők nagyrésztét szélnek eresztette, és helyükre ismert, becsületes embereket nevezett ki.

Ahund Szemed mollabasi, amikor a börtönben az őrtől meghallotta, hogy helyére ellenségét, Molla Remezánt tették, szivszélhűdést kapott, és meghalt.

Juszif sah eztán azt is elrendelte, hogy szélesítsék Ghazvin utcáit, temessék be a gödröket, melyek addig a járókelőket fenyegették. Törvényt hozott a panaszok meghallgatására és a kérelmek teljesítésére. És mert nagy drágaság volt, elrendelte, hogy Ghazvin szegényei között az állami magtárból buzát osszanak, hogy hozzáértő mesterekből és serény földásókból állítsanak össze tanácskozó bizottságot, s ez készítsen neki tervet arról, hogyan vezessék a vizet Ghazvinba.

A Perzsa öböltől nem messze ekkor hollandok jártak. Kiséretével követük éppen Ghazvinba tartott, hogy Iránnal kereskedelmi egyezsége jusszon. Juszif sah fogadta a követet és kiséretét. Szives, okos, gyorseszű volta, lelkes személye mindannyiukat elragadta. Dolguk végeztével bőséges ajándékokkal indultak vissza.

Juszif sah trónralépése óta egy hét telt el. Jótékonyságának és igazságosságának nap, mint nap újabb jelét láthatta a nép. Irán földjére, úgy tűnt, felvirágzás, nyugalom és béke köszöntött. De jaj, az emberek sohasem becsülik eléggé a jót. Ádám apánk és Éva anyánk már a Paradicsomban is elégedetlen volt, míg Allah parancsára onnan kiűzettek. Ilyen az emberi természet.

Ghazvin lakói nem láttak minden nap városkapura tűzött csonka tagokat, nem látták a Sah-téren a hóhért, az emberek megcsonkítását. Ezt az ujdonságot ugyancsak furcsállották. Először csak azt mondták: "Az új uralkodó igen jószágos és jásbor ember". De aztán jóságáról és jámborságáról más-képp kezdtek fecsegni. Gyenge akaratának és jellemének rovására irták. Sőt, napról napra újabb hibákat véltek benne fölfedezni. A nyugalmas élet egy ilyen kegyes uralkodó alatt tulságosan egyhangunak tűnt. Az elcsapott hivatalnokok élvezték az elmérgeződő helyzetet, és várták az alkalmat, hogy a maguk hasznára fordíthassák. Mindegyiknek csak a rendbontás és cselszövés járt a fejében.

Es valóban, lett is hamarosan nagy zürzavar Ghazvinban. Az egyik főkolompos a tisztét veszített főlovász volt. Az utcán találkozott régi barátjával, a kincstár őrével:

- Allahra, Mirze Hebib, mondd, mit beszélnek az emberek az új uralkodóról?

- A nép gyűlöli az új sahot. Azt mondják, üres fejjü, semmirekellő. - felelte Mirze Hebib.

- Esküszöm Allahra, Mirze Hebib, a nép bölcsebb nálunk. Helyesen beszélnek! Allahra mondom, milyen ostobaságot csináltunk? Egy senki nyergesmester uralkodónkká tettünk, fejünkre szabadítottuk a bajt. Szolgálatinkért és hűségünkért cserében megfosztott rangunktól. Most a vilájetben még annyi tekintélyünk sincs, mint egy kóbor kutyanak. Oh Allah! Micsoda szégyen! Jól megjártuk - vitte a szót a főlovász.

- Tán mi akartuk őt padisahnak? Abbasz sah parancsolta így. Mi mást tehattünk volna?

- Jól van. Abbasz sah akkor urunk volt, akarata pedig parancs. De most, hogy nincs Abbasz sah, mi akadályozhat meg bennünket abban, hogy ezt az átkozott bolondot, akiről azt mondják, hisz a lélekvándorlásban, a trónról ledöntsük, elpusztítsuk, és egy Szezevida trónörököszt ültesünk a trónra. Méltó származását tekintve mindenki ellentmondás nélkül fogad

majd neki hűséget - szólt a főlovász.

- Nagyon jól mondod. Ebben egyetérttek veled. De mi csak ketten vagyunk. Mit tehetünk? Menjünk az ágyuk parancsnokához! Tudjuk meg, mi a véleménye, hiszen ő is az elbocsájtottak közül való - mondta a kincstár volt öre.

Elindultak kettesben az ágyuk volt parancsnokához, aki nagyon örült látogatásuknak. Elevezettel hallgatta beszédüket. Egyetértett az összeesküvés tervével, és így szólt:

- Ez a dolog a lovasság parancsnokának, Bagir kánnak hozzájárulása és segítsége nélkül nem fog menni.

- Bagir kán a legjobb barátom - mondta az ágyuk volt parancsnoka. Magamra vállalom, hogy ebben társunk lesz. Elmondom neki, hogy a hitetlen Juszf sah uralkodása ugyanazt hozza neki is, mint nekünk. Időben kell a bajt orvosolni. Ez biztosan meggyőzi Bagir kánt márcsak azért is, hisz tegnap a fogadáson szigorúan megfedte, amiért részegen ment imádkozni a mecsetbe. Ha Bagir kán a dologgal egyetért, akkor a gyalogság parancsnoka is hozzájárul, hiszen Feredzs kán az ő unokatestvére és sógora, és semmiben sem mond neki ellent. De ti most rögtön menjetek a leváltott beglerbéghez, győzzétek meg őt is; vegyétek rá, hogy állítsa mellénk az elbocsájtott hivatalnokokat, akik még nemrég a keze alatt voltak.

Az összeesküvők szétszéledtek. Ki-ki munkához látott. Gyorsan peregtek az események. Három-négy nap se telt, és a kiszemeltek benne voltak az összeesküvésben, felkészültek a támadásra. A következő napon határozatot hoztak:

- Szombaton korán reggel körülvesszük a palotát, Juszf sahkal leszámolunk, ezután pedig a Szefevida dinasztiaiból új sahot választunk.

A megbeszéltnél korán reggel, mikor még a kapuk zárva voltak, az ágyusok s a gyalog csapatok talpig fegyverben körülzárták a palotát. Juszf sah tudomást szerzett a történetekről, és megparancsolta, hogy ne nyissák ki a kapukat.

Az összeesküvés váratlanul érte őt, hiszen Ahund Szemed mollabasi, Zaman kán, a hadsereg volt parancsnoka, Mirze Möhszün korábbi kincstárnok, Mirze Jehja csillagjós és maga Dzsemáleddin mester, az ő meghitt elenségei valamennyien börtönben voltak. Am a támadás másfelől jött.

Juszif sah hívei is hirül vették a készülő bajt, fölfegyverkeztek, s védelmére felsorakoztak. Tárgyalni akartak az összeesküvőkkel, hogy vonuljanak vissza, de sikertelenül. Belátták, hogy békülésről szó sem lehet. Harcba szálltak. Lövöldözés kezdődött. Elérkezett az ítélet napja.

Egyik fél sem akarta megadni magát. Amikor a tüzfegyverek elhallgattak, a lándzsák és a szablyák közelharca következett. Patakokban ömlött a vér. Három és fél órát tartott a kegyetlen csata. A két oldalon mintegy hat-ezren veszítették életüket. Végül is Juszf sah híveinek serege megingott, mert a városi csőcselék egyesült az összeesküvőkkel. Juszf sah és emberei vereséget szenvedtek. Hogy bőrüket mentsék, a hadszíntérről menekülni kényszerültek.

A felkelők benyomták a kapukat, behatoltak a palotába. Keresték Juszf sahot, de nem találták. A sah nyomtalanul eltűnt. Volt, aki azt mesélte, hogy harcosai mellé állt, bátorságával lelkesítette őket, mások pedig azt beszélték, hogy elrejtőzött, majd kiszökött, és eltűnt szem elől. A holttestek között nem találták, de az élők sorában sem látták soha többé. A felkelők kifosztották a palotát, majd a piacra özönlöttek. Ott feldúlták a boltokat és a karavánszerájokat. Onnan a zsidók és az örmények utcájába mentek, minden házat leromboltak, raboltak, számtalan rémséget követtek el.

Másnap az összeesküvő vezérek az erki börtönbe siettek. Kiszabadtották Zaman kánt, Mirze Möhszünt, Mirze Jehja kincstárnokot, a csillag-

jóst és a bölcs Dzsemáledint. Miután elmesélték nekik a történeteket, ezt kérdezték:

- Most a Szefevida dinasztia melyik örökösét ültetjük a trónra?

- Mondjátok, Allah szent nevére, ma hányadika van? - kérdezte Dzsemáledin mester.

- Tizenhatodik nap novruz után - válaszolta a főlovász.

A bölcs örvendezett.

- Most már ne busuljatok, a sorscsapás tegnap bekövetkezett. Nyilvánvaló, hogy mindennek vége. Egyetlen uralkodásra alkalmas Szefevida trónörökös sincsen: valamennyien nyomorékok és vakok. Egyiküket Iszmail sah csonkította meg, másokat maga Abbasz sah, semmire sem valók. A mi uralkodónk ismét Abbasz sah.

- Mi valamennyien örvendeznénk az ő uralkodásának. Az ő idejében mindannyiunknak jó sora volt. De mit tehetünk, ha ő lemondott, és szem elől veszítettük, hiszen nem tudjuk, merre van, - mondta a főlovász. A bölcs csak nevetett:

- Az ő lemondásának oka volt. De most már megszűnt. Mi tudjuk, hol rejtőzött el Abbasz sah. Menjünk, vezessük őt a palotába!

Mindannyian elindultak az Abbasz sahot rejtegető házhoz. Onnan a palotába mentek. Mint korábban, ismét övé volt a korona és a trón. Minden ment a maga szokott útján, mintha mi sem történt volna.

Csodálkozom a csillagok ostobaságán! Miért nem tudták, hogy az irániak kijátszák őket. Hogy Juszif nyergesmester nem a valódi iráni sah, csak ravasz módon uralkodóvá teték. Micsoda együgyűség a csillagoktól, hogy csapásukkal a szerencsétlen, semmiben sem vétkes Juszif nyergesmes-tert sujtották? A valóságos vérszopó, kegyetlen Abbasz sah ezután negyven évig zavartalanul uralkodott. Ime álljon itt két példa Abbasz sah kegyetlenségéről: egyik fiát megölette, kettőt megvakított. Az unokája lett az örököse. De tehetünk szemrehányást a csillagoknak? Ők nem voltak Abbasz ellenségei. Novruz után tizenöt nappal Irán uralkodói trónjáról egy embert le kellett taszítaniuk. Ekkor Juszif nyergesmester ült a trónon, ezért sujtotta őt a csillagok haragja. Sejthették-e a csillagok, hogy becsapják őket, és a valódi sah helyén egy áluralkodót sujtanak csapásukkal?

Óh Allah! Mennyire bolondok ezek az angolok, hogy egy ilyen veszélyes néppel kis hiján háboruba léptek!

Ⅹ

Mirze Feteli Ahundov /1812-1878/, az azerbajdzsán irodalom és kultúra kiemelkedő egyénisége, Nuhában született. Nevelőapja Hadzsi Eleszker, korának nagy műveltségű embere, Ahundovot a híres multu Gendzse városában, medreszében taníttatta. Itt alapozta meg arab, perzsa műveltségét. Gendzsében megismerkedett Mirze Sefi Vazeh /1794-1852/ azerbajdzsán költővel, akinek verseit Friedrich Bodenstedt /1819-1892/ német fordításban a sajátja gyanánt többször kiadta, s közvetítésével Mirze Sefi versei hozzánk is eljutottak /Bánfalvy Lajos: Mirza Saffi dalai, 1880; Sziklai Soma: Mirza Shaffy dalai, 1881; három versét pedig Arany János fordította le/. Mirze Sefi hatására Ahundov abbahagyta teológiai tanulmányait, és korának modern tudományai iránt érdeklődött. Egy évig orosz iskolában tanult, mellyel elsődleges célja az volt, hogy az orosz nyelvet jól elsajátítsa, és segítségével megismerje a haladó orosz és európai irodalmat.

1834-ben Tbiliszibe utazott, a Kaukázus akkori közigazgatási és kulturális kötpontjába, ahol a keleti nyelvek tolmácsaként cári szolgálatba lépett. Tbilisziben kapcsolatot létesített a Kaukázusra száműzött dekabristákkal és az 1830-as lengyel felkelés résztvevőivel. Ez meghatározta világ-

nézetének további fejlődését. Behatóan tanulmányozta a mohamedán népek gazdasági-, társadalmi-, és kulturális életét. Haladó gondolatait irodalmi, filozófiai és publicisztikai munkáiban fejtette ki.

Elsőként, mintegy évszázaddal meghaladva korát, az arab írás reformján munkálkodott. Először reformtervet készített az arab írás török nyelvekre való tökéletesebb alkalmazására. Tervének megvalósítása miatt 1863-ban Isztambulba utazott. Az akkori Török Tudományos Társaság Ahundov tervét visszautasította. Tbiliszibe visszatérvén tovább munkálkodott elképzelésén, s így dolgozta ki a török nyelvek latin betűs ábécéjét. A Török Tudományos Társaság bár ezt is elutasította, mégis, igyekezete nem maradt hatástalan. Elindította azt az írás- és nyelvújításért folytatott küzdelmet, amely a 20. sz. elején valósult meg.

Mirze Feteli Ahundov irodalmi munkásságát a múlt század harmincas éveiben kezdte. Eleinte verseket írt, a legtöbbit perzsául. 1837-ben perzsa nyelven írta legjelentősebb költeményét, "Keleti poéma Puskin halálára" címmel.

Ahundov a dráma műfajának megteremtője a mohamedán Keleten. 1850-1855 között hat komédiát írt. Gogol és Molière volt rá nagy hatással, népszerűen ezért Kelet Molière-ének nevezik. A vígjátékaiban ábrázolt eseményeket a nép életéből merítette. Játékos, humoros formában, ugyanakkor kegyetlenül ostromozva tárja elénk a babonák világát, a vallási fanatizmust, a hiszékenységet, a mohamedán nők helyzetét. Komédiáinak nyelvezete eltér minden más alkotásának stílusától. Ahundov a nép szavaival beszélteti szereplőit, ezzel új irodalmi nyelvet teremtett. Komédiái, nem véletlenül, néprajzi és népnyelvi forrásul szolgáltak a XIX. sz.-i keletkutatók számára /Barbier de Meynard, Le Strange, Loucien Bouvat/.

Első szindarabjait már 1853-ban lefordították oroszra. Európában Adolf Berge 1868-ban ad hirt elsőként Ahundovról /Dichtungen transkaukasischer Sänger des XVIII. und XIX. Jahrhunderts, Leipzig 1868/, majd ennek a munkának alapján Vámbéry Armin tesz említést a drámaíró Ahundovról /A török faj, Budapest, 1885/. Vámbéry után Thúry József /A török drámairodalom című cikkében /Budapesti Szemle, 1908/ már úgy méltatja Ahundovot, mint a drámai műfaj meghonosítóját.

Az itt közölt "Kijátszott csillagok" /eredet: Aldanmis kevakib/ c. elbeszélés 1857-ben született. Magját a szerző Iszkender Münsi 16-17. sz.-i azerbajdzsán történetíró Tárihi-álem-arai-Abbaszi című munkájából vette. A valós kerettörténetben az iráni abszolútizmus éles kritikáját adja, Juszif sahhal pedig a 19. századra vonatkozó reformjait mondatja el. Ennélfogva az elbeszélés szerkezetileg két önálló részre oszlik. Ez a kettőség a stílust is meghatározza. Ahundov a "Kijátszott csillagok" c. elbeszélésével a mai azerbajdzsán próza első darabját alkotta meg.

Néhány magyarázó szó a fordításban előforduló fontosabb személyről, tárgyról, fogalomról:

Szefevidák - a Szefevida dinasztia által Közép- és Közép-Keleten létrehozott Szefevida állam uralkodói 1502-1736-ig. Közigazgatási központjuk először Azerbajdzsán, fővárosuk 1555-ig Tebriz, később 1555-1598-ig Ghazvin, 1598-tól Iszpanhan.

Szefevida Mehemmed - Mehemmed Hudabende néven 1578-1587 között a Szefevida állam uralkodója.

I. Abbasz sah - 1578-1629-ig a Szefevida állam uralkodója.

nóvruz - a mohamedánoknál március 22-én ünnepelt újév.

hatun - perzsául: asszony /török-mongol eredetű szó/.

kibla - a mohamedánok imádkozásának iránya.

mollabasi - főpap.

peskes - a kincstárnak fizetendő pénzadomány, amelyet a magas hivatali rangok elnyeréséért fizettek a Szefevida uralkodók.

szunniták - mohamedán felekezet, amely a Koránon kívül a szájhagyomány útján fennmaradt orthodox hagyományokat, a szunnát ismeri és követi.

siiták - az iszlám egyik irányának követői; Ali, a negyedik kalifa, Mohamed veje és utódjainak hívei, akik csak őt tekintik Mohamed törvényes utódjának. A siizmus Irán államvallása, mely szemben áll az arabok és törökök orthodox mohamedán vallásával.

... a tizenkét inám igaz útjára térítettem - utalás a legelterjedtebb siita csoportra. Ez az ugynevezett "tizenkettes" szekta, vagy "imámija", melynek tanítása 1572 óta Irán államvallása.

hadisz - a Próféta szóbeli kinyilatkoztatásait és a róla összegyűjtött hagyományokat rögzítő gyűjtemény.

Zidzi Ulug-bég - Ulugbég /1394-1449/ özbek uralkodó, csillagász és matematikus "Zidzi dzsedidi Guragoni" /Uj asztrológiai táblázatok/ című munkájára való utalás.

mövlana - az iszlám tudósainak és költőinek tiszteletből adott titulus: "bölc, mester".

sariat - iszlám jog.

Tárihi-álem-arai-Abbaszi - "A világot felvirágoztató Abbasz története", Azerbajdzsán 16-18. századi történelmére vonatkozó forrás, Iszken-der Münsi /1560-1633/ azerbajdzsán történetíró munkája, aki Mehemmed Hudabende titkára volt, I. Abbasz udvarában pedig történetíróként tevékenykedett.

Kerbela - a siiták zarándokhelye, ahol 680-ban Hüszein, Ali kalifa fia elesett a csatában.

szeid - magát a Próféta nemzetségéből származtató mohamedán.

szent háboru - Mivel a mohamedánok csak az iszlám területeket tartják törvényes területeknek, azt hirdetik, hogy a többi ország ellen addig kell hadakozni, míg az iszlámot el nem fogadják. A harcnak tehát a Próféta vallásának terjesztését kell szolgálnia.

Szádi - a jeles perzsa költő /1184-1291/, a "Busztán" elbeszélő költemény és a "Gulisztán" verses gyűjtemény szerzője.

Háfiz - a híres perzsa költő /meghalt 1389-ben/.

Szülejmán - a bibliai bölc, Salamon zsidó király, akit az iszlám mint a Próféta egyik előfutárát tiszteli.

Hátém - az arab mondavilág egyik népszerű alakja, aki a jószívűség és nemeslelkűség példája.

Rüsztem - a Sáhname bátorságáról híres hőse.

Sáhname - Firdauszi 10. sz.-i perzsa költő eposza; magyarul Királyok könyve, megjelent Honti Rezső fordításában /1959/.

Szefevida Iszmail - I. Iszmail sah /1502-1524/ a Szefevida állam megalapítója. A siizmust 1512-től országában kötelező vallássá tette. I. Iszmail Szefevida uralkodó Iszmail sah Hetai néven jegyezte be nevét az azerbajdzsán irodalomba, megalkotván - több perzsa nyelvű verses gyűjteményén kívül - az első azeri nyelven írott elbeszélő költeményt, Dehnáme "Tíz levél" címmel.

Kenessey Mária

SZIVÁRVÁNY

Az orvosnő valamit irt, amikor a beteg belépett a szobába.

- Ül le - mondta anélkül, hogy felnézett volna.

Az asszony az orvosnőhöz legközelebb eső székre ült. Ujjait összekulcsolta, kezét az ölébe ejtette. Szemét a szőnyeg virágmináita meresztette, és várakozni kezdett. Az orvosnő befejezte az irást, s hátradőlt a karosszékekben. Fáradt volt, reggel óta ezerféle panaszt hallgatott végig. A halántéka lüktetett. Figyelmet erőltetett magára, és ránézett az előtte mozdulatlanul ülő asszonyra. Azután az asztal fölé hajolt, és tollat vett a kezébe.

- Mi a neved?

- Elmas.

- A vezetékneved?

- Çelik.

- Nos, Elmas Çelik, mondd el mi bajod.

Elmas nem tudta eldönteni, hogyan is kezdjen hozzá, ezért inkább hallgatott. Az orvosnő türelmetlenül rászólt:

- Ha hallgatsz, nem tudok rajtad segíteni. Beszélj lányom, mondd el, mi a panaszod!

Elmas beszélni kezdett, de tekintete továbbra is a szőnyeg virágmináit pásztázta.

- Nem akarok senkire sem panaszkodni. Azért jöttem, hogy megvizsgáltsam magam. Azt mondták nekem, hogy a városban van egy jó orvosnő... meg hogy már sok ember bajára gyógyírt találtál...

- Jól van, Elmas Çelik, vedd csak le ezt a nagykendőt.

Elmas levetette kockás kendőjét, mely egész testét takarta. Összehajtotta, és az ölébe tette.

- Fordítsd felém az arcod - mondta az orvosnő.

Elmas félénken feléje fordult. Az orvosnő figyelemesen a szemébe nézett.

"Bizom ebben az asszonyban, meg fog engem gyógyítani" - gondolta magában Elmas. Merevsége felengedett, az arca felderült. Erősen az orvosnő szemébe nézett és barátságosan elmosolyodott. Az orvosnő ráírta az előtte fekvő kartonra: "Neve: Elmas. Vezetékneve: Çelik". Azután folytatta a kérdéseket:

- Hány éves vagy?

- Harminc.

- Férjnél vagy?

- Eh - felelte Elmas.

- Az orvosnő felkapta a fejét és szúrósan ránézett.

- Mit jelentsen az, hogy "eh"? igen vagy nem?

Elmas arca elborult.

- Se nem igen, se nem nem. Tudod, van hités uram. De hét év óta

nincs velem.

Az orvosnő azon gondolkodott, mit is írjon. Azt nem mondhatta rá, hogy özvegy, hiszen férjnél volt az asszony. Férjesnek se írhatta, mert hét év óta színét sem látta az urának.

- Hol van az urad?

- Németországban.

- Ugy - mondta az orvosnő - miért nem kezdted mindjárt ezzel. "Ő is közülük való" - suhant át az agyán. A vizsgálati kartonra ráírta a szükséges megjegyzést, majd dörzsölni kezdte lüktető halántékát. Az járt az eszében, hogy naponta hány ilyen asszony jön hozzá faluról, sőt még a városból is. Mindegyikük a férjétől távol él, s elfojtott bánatába belebetegedett asszony volt. Elmas Çelik is közülük való. Hanem ő valamiben különbözik is tőlük: Eszesnek látszik. Amikor azt kérdeztem tőle: "férjnél vagy?", csak annyit mondott "eh". Valóban, hét éve él a férje nélkül. Ha családi állapotát nézzük, férjes, orvosi szempontból viszont özvegy. "Hát éppen ez az, ami az ilyen értelmes asszonyokat kétségbeejti" - töprengett az orvosnő. Azután a beteghez fordult.

- Gyereked van ?

- Három. Két fiú és egy lány.

- Vetélésed volt?

- Isten ments!

- A vérzésedben mutatkozik rendellenesség?

- Nem is tudom. Megjön, amikor neki tetszik. Bolondul ömlik belőlem.

Azután egyszerre csak abba marad.

- Tehát sokat vérzel?

- Eh, néha meg keveset.

- Ha így van, akkor nem lehet normálisnak tartani.

- Eh, ahogyan mondd...

Elmas egyre merevebb lett: "Befejezhetné már ezeket a kérdéseket még mielőtt elmegy a kedvem" - gondolta. Az orvosnő mintha megérezte volna :

- Zavarban vagy? - kérdezte.

- Nem, miért lennék zavarban? Azért jöttem, hogy meggyógyuljak. Hogyan is lehetnék ilyenkor zavarban?

- Hát akkor folytassuk a kérdéseket! Mikor volt az első vérzésed?

- Tán öt vagy hat hónappal azután, hogy Kadirhoz feleségül mentem.

- Vagyis már előtte asszony lettél?

- Eh, bizony így történt. Ezekkel a dolgokkal nem nagyon törődnek mi felénk. Anyám ugyan mondta Kadiréknak: "Várjanak egy kicsit, hiszen ez még a lányságát sem ismeri" - de nem hallgatták meg. Kadir meg közben lépten-nyomon körülöttem volt, fújtatott mint a bika, csúszott-mászott előttem, mint a kigyó, bűgött, mint a gerle, reszketett, mint a nyárfalevél, susogott, mint a szél, porzott, mint a hó. Tudod, majd megbolondult értem.

Az orvosnő nem tudta megállni, hogy meg ne kérdezze:

- Te is szeretted őt?

Elmas keserűen elmosolyodott.

- Persze. Én is majd meghaltam érte. Tudod mióta? Egészen azóta, amikor még a patak partján sárból kemencéket csináltunk. Még iskolába sem kezdtem járni. Került-fordult, odaállt elé és azt mondta: "Lerombolom a kemencédet, Elmas!". "Eredj innen" - kiállítottam rá, de nem ment el. Egy nap sárga agyagból egy szép házat építettem. A botjával széjjel verte. Felugrottam a helyemről. Megragadtam egy jókora követ, és hozzávágtam. Rá se hederített. Földig lerombolta a házamat. Tehetetlen dühömben toporzékolni kezdtem, és a földre vettem magam. Felemelt, az ölébe vett. Haraptam karmoltam, ahol csak értem. Szidtam, átkoztam őt. Kiabálhattam, Kadir

megfogott, és belenyomott a patakba. Minden erőmet összeszedtem és ki-
vergődtem a vízből. Kadir majd szétpukkadt a nevetéstől. A játszótársaim
is nevettek rajtam... Sirva-szipogva futni kezdtem hazafelé. Kadir utánam
eredt. Felnyalábolt, és ismét a patak partjára vitt. Letörölte a könnyeimet.
Zsebéből rágógumit húzott elő, és a számba dugta. Azon nyomban leült, és
a sárból egy szép házat épített. A játszótársaim köréngyültek, érdeklő-
déssel nézegették a házat. Mennyire örültem!... "Csinálj még egy ke-
mencét is, hogy megfizess azokért, amiket eddig leromboltál!" - mondtam.
"Most menj haza! Öltözzél át! Ha anyád kérdezné, mondd azt, hogy a patak-
ba estél. Egyszer majd építek neked egy nagy-nagy kemencét" - felelte
Kadir és mosolyogva odébbállt... Hát ettől a naptól kezdve szerettem őt.
Miután összeházasodtunk, még jobban megszerettem Kadirt. Azon a nap-
on, amikor asszony lettem, úgy éreztem, az egész világ az enyém.

Ahogy mesélt Elmas, egyre jobban kitárulkozott. Az orvosnő eleinte
nem akarta a részleteket hallani. De azután megtetszett neki Elmas őszin-
tesége. Nem volt terhére az asszony beszéde. Sőt, ha megakadt, segített
neki folytatni.

- Nagyon korán mentél férjhez.

- Eh, így történt - hallgatott el Elmas, és kendője csücskével letö-
rölte a homlokán gyöngyöző veritéket.

- Látod - mondta, - ez a veriték is! Se éjjel, se nappal nem múlik el a
homlokomról. Azután meg itt belül is szorit valami. Sokat szenvedek tőle.
Van olyan nap, amikor úgy összeszorul a szívem, mintha a tenyeremben
szorongatnám. Máskor meg, bum-bum-bum, úgy szól, mint a dob. Néha-
néha megállás nélkül olyan bolondul csapdos, akár a madár szárnya. El-
akad a lélegzetem. A fejem kóvályog. Az utóbbi napokban egyre-másra szí-
vávány káprázik a szemem előtt. Minden színével, vörösen, kéken, sár-
gán, zölden... A szívávány minden oldalról körülvesz. Ilyenkor nagyon
rosszul vagyok. Mintha el akarnék ájulni, mintha a szíváványgyűrű fog-
lya lennék, úgy érzem magam. Hogy a szíváványtól megszabaduljak, a
falu alatt csordogáló Fekete-forrás felé futok. Onnan át, a túlsó oldalra
a malomnak vetem magam. De hiába, sehogyan sem tudok kiszabadulni...

Az orvosnő érdeklődéssel hajolt a beteghez:

- Otthon kivel laksz együtt?

- Az anyósommal, a két sógornőmmel, a gyerekeikkel meg az én gye-
rekeimmel.

- Sokan vagytok.

- Eh, így van. Hanem egyikőjüket sem veszi be a gyomrom. Egyik sem
ért meg. Az anyósom, aki a támaszom lehetne, egy követ fúj a lányával, és
csak szítja a bánatomat. Hiszen ő akarta legjobban, hogy Kadir Németor-
szágba menjen. Neki mindene a pénz. Ami igaz, az igaz, az első évemben
Kadir hazaküldte a keresetét. Akkor még nem ragadt rá az az asszony.

Az orvosnő elkapta a mondat végét.

- Ki az az asszony? - kérdezte.

Hiszen éppen ezt akarta Elmas elmesélni! Szorongása feloldódott, és
csak úgy dült belőle a szó:

- Tudod, Németországban nagyon szeretik a fekete szemöldökű, fekete
szemű, fekete bajszos, barna férfiakat. Az én Kadirom is éppen ilyen. Egy
szőke asszony elvette tőlem az uramat. Először nem hittem el. Ha tudnád,
milyen szép leveleket írogatott! Olyan édes volt annak minden szava, mint
a méz. Én is hosszú-hosszú válaszokat írtam neki. Kadir levelei lassacs-
kán egyre rövidebbek, egyre hidegebbek lettek. Egy napon aztán ennek is
végeszakadt. Amikor a többiek Németországból szabadságra hazajöttek,
mindent elmeséltek nekem. Kadir kint megházasodott. A felesége szőke,

kékszemű, ráadásul gyaur asszony volt. Gyereke is született Kadiromtól. Ilyen hírek jöttek... Ekkor levelet irtam Kadirnak: "Igaz ez? Hogy tehetél ilyet?" - kérdeztem. Két hónap múlva válaszolt: "Amit hallottál, nem igaz" - írta. De hazudott. Amikor rákerült az a sor, a sógorom is elment Németországba dolgozni. És mindent úgy talált, ahogy mesélték. Kadir kint családot alapított. Gyönyörű kisfia született. Nem akartam hinni mások szavának, de amikor a sógorom is megírta, úgy éreztem, mintha leforráztak volna: "Teljesen elvette a bátyám eszét az a szőke asszony. Sehogy sem tudtam lebeszélni róla. Semmit sem ad arra, hogy a falu, meg az itteni falubélíjei mind megszólják"... A hirt az egész falu a szájára vette. "Eh, a baj jön, de el is múlik. Talán egy nap megbánja tettét, és hazajön a családjához. Hiszen hites felesége, első szerelme, három gyermekének anyja vagyok" - mondtam, és a bánatomat magamba fojtottam. Kadir azért nem feledkezett meg egészen rólunk. Néha-néha pénzt és ruhát küldött a gyerekeknek. Ezek után nem áttalott még nekem is egy salvarra való piros bársonyt küldeni! "Varrassa meg, és ebben járjon Elmas!" - üzenté. Ugy látszik, teljesen megbolondult. Minek nekem a bársony, amikor égek a fájdalomtól? Falunkból a fiatalok mind Németországban vannak. Csak a hibása, meg az öregek maradtak velünk. Tudom, a többi asszony is emészti magát. De az ő uruk legalább évente egyszer hazajön, ha csak egy hónapig is, de gyámolítója az asszonynak, a gyerekeknek. "Gyere haza" - kérleltem néhányszor Kadirt. Minden bánatomat beleirtam a levélbe. Fájdalomtól égő leveleket küldtem neki... Még csak nem is válaszolt. Hiába, rövid az én kezem, nem ér el olyan messzire. Én csak egy fehér-cseléd vagyok. Mi más tehettem volna? A gyerekeimet magamhoz öleltem, és azt mondtam: "Türj Elmas, mindent türj el, se barát, se ellenség ne mondhassa rólad, hogy Elmas napja leáldozott"... A mondás úgy tartja: "Amit az ellenség mond, kivül marad a házban". Hanem nekem a házban is ellenségeim vannak. Az anyósom és a két sógornóm. Ha rajtuk állna, egy kanál vízben megfojtának. Az anyósom, ha valamiért megharagszik, mindjárt engem piszkál. Alighogy kinyitja fogatlan kemenceszáját, csak úgy okádja rám a lángot: "Agyadra ment, hogy nincs itthon az urad. Te tüzelő szuka, te kerge birka, csak hadd ölje az én Kadirom a puhahúsú német asszonyt. Hogyan is élhetné le egész életét egy olyan csámpás, fancsali asszonnyal, mint te vagy. Jól csinálja, jól teszi Kadir. Hadd legyen csak boldog!..." - ordibálja a képembe. A sógornóm havonta kétszer levelet kap a sógortól. Elém áll és szóról-szóra felolvassa. Az a gazember sógorom pedig, ami csak Németországban történik, mind megírja a ragvás feleségének. Mellékesen Kadirról is ír egy-két szót a leveleiben. Hogy most autót vett... most arany karkötőt ajándékozott a német asszonynak... Még azt is megírja, mit esznek, mit isznak Kadirék. Az egyik levélben ezt írta: "Alig tudom elhinni, hogy a német sógorasszony - legyen átkozott a hite - valóban gyaur, hiszen olyan drága, annyira édes asszony! Azt sem tudja mivel kedveskedjen, amikor náluk vagyok". Utána még hozzátette: "A levélnek ezt a részét nehogy felolvassd Elmas sógorasszonynak!". Azt hiszed, meg tudja állni az a kutya? Az egészet felolvassa, elejétől a végéig, egy sort sem hagy el belőle. Csak azért is felolvassa, még azokat a helyeket is, ahol a férje ilyeneket ír: "Nagyon vágyok utánad, öllelek, mindenedet csókolom".

A másik sógornőmnek sánta az ura. Kevés a férfi, még az ilyennek is van becsülete. A sógornőm egyre-másra azt hajtogatja: "Ma együtt feküdtünk, megyek mosakodni", és indul vizet melegíteni, mosakodni a paraván mögé. Allah a tudója, hogy hányszor hazudik. Az anyósom ilyenkor mindig

megjegyzí: "Azokon a napokon, amikor a sógornóđ mosakszik, teljesen megbolondulsz, dúlsz-fúlsz, nem lehet a közeledbe menni. A gyerekeket ütöđvered, az egész házat felbolygatod". Valóban, vannak olyan napok, amikor se égen, se földön nincs maradásom, Emésztem magam, a szívem összeszorul, majd megbolondulok. Ilyenkor a gyerekeket verem el, de annyira, hogy majd belepusztulnak. A husukba belemarok, a fenekük csupa lila, kék folt lesz. Azután megbánom, és kitör belőlem a sirás. De nem úgy sírok, ahogy gondolod. A könnyem patakszik, egész testem rázkóđik, hol elkkülök, hol elvörösöđök, kezem lábam megmerevedik. Mintha kiszakadna a lelkem... Azután néhány napra teljesen megváltozom. A mindig morcos, rosszkedvű Elmas eltűnik, és visszatér a régi, mosolygós arcú Elmas... Azután múltnak a napok, s újra egyre rosszabbul érzem magam. Egy napon megint nem bírom már tovább a szorongást. Elindulok, megtöltöm a puskát, és a levegőbe lövök néhányat. A fegyver dörrenésével együtt a szorongásom is szertefoszlik. Egy darabig kígyógyulok a bajomból. Amikor Kadir elment Németországba, rám hagyta puskáját. "A puska az ember legjobb barátja. Ezzel védđ a becsületedet" - mondta. Védjem a becsületemet? Ugyan kitől? A falubeli tehetetlen vénemberektől? Tudod, a faluban már gúnydalt is szerettek rám. Ha tudnád miket mondanak, miket... De úgy teszek, mintha nem hallanám... Ha a szólıben vagy a kertben egyedül maradok, én is dalokat fabrikálok. Kikivánkozok belőlem. Ha énekelek, elmúlik a szomorúságom. Alighogy elkezdem, máris egymás után folynak a számról a dalok. Ahogy egy színültig teli korsóból ömlik a víz. Minél tovább énekelek, annál inkább énekelhetnékem támad:

Férjeinket elvivő,
 Asszonyainkat meggyötrő,
 Németországig zötyögő,
 Ezüst vonat, fekete vonat...

.....

A kenyérre "száraz": ne mondtad volna,
 A levesre "vizes": ne mondtad volna,
 Engem idehagyván Németországba
 El ne mentél volna...

.....

Senki sem hallotta még ezeket a dalokat. Ha meghallanák, kicsúfolnának, le nem vennének a szájukról. Egészen a múlt évig, hol szomorúsággal eltelve, hol megkönnyebbülve, valahogy csak megvoltam. Ha Kadirnak levelet irtam, nem küldtem el, a ládámba rejtettem. A múlt évben az anyósom azt mondta: "Iráj Kadirnak! Ird meg neki, a fiúkat körülmételtetjük, jöj-jön haza, hadd lássa, milyen derék legényekké cseperedtek". "Nem irok, hiába írnék, úgy sem jön el" - csattantam fel. "Irní fogsz - mondta az anyósom - ezek az ő fiai. Csak hadd jöjjön haza az a számarfajzat! Én már megöregedtem, nem tudok ennyi dolgot elintézni. A nagyobbik gyerek lasan tizennégy éves lesz, és még mindig olyan, mintha gyaur lenne. Hát nincs neked se Istened se vallásod? Ird csak meg ezeket neki! Kadirt egyenes embernek neveltem, eljön a fiai körülmételésére ". "Nem anyám, tévedsz - mondtam - ha Kadirt egyenes embernek nevelted miért lett gyereke attól a gyaur asszonytól, miért tett ilyent veiem?" Az anyósom erre a szóra

már tajtékzott: "Bolond vagy te lány! Ki hallott már olyant, hogy a nőstények között gyaur meg muzulmán van? A férfiak, amint már megtalálták, amit kerestek, mással tovább nem törődnek. Tán bélyeg van azon a német asszonyon, hogy "Vigyázat, gyaur!". Az is ugyanolyan nőstény, mint te vagy én. Ha gyereket szült, jól tette. Az a gyerek is a mi fajtánk, az én Kadirom báránkjája, vagy nem láttad a fényképét? A szeme tisztára úgy áll, mint Kadirnak. A szája, az orra, mindene Kadirra ütött. Ha eljön, hozza a fiát is magával, majd körülmetéltetjük. Kadir is olyan, mint a többi férfi, ha elmegy elfelejt téged. Ha visszajön, meglátod kitörli a szívéből azt a német asszonyt. Azt mondod, ha Kadir egyenes ember lenne, nem tette volna ezt veled? Mi hiányzik neked lányom? Mindened megvan. Kadirtól dől a pénz a gyerekekhez. Egyél, igyál, ne bánkódjál! Az urad hiányzik neked? Hány éven keresztül feküdtél le, keltél fel az én Kadirommal? Nem volt még elég? A fiad már akkora mint te vagy. Szégyen és bűn a te korodban férfi után vágyi. Még néhány év, és a fiadat megházasítjuk, anyós lesz te is. Amikor menynek kerültél hozzánk, megboldogult apósoddal külön ágyban feküdtünk. Vagy már elfelejtetted? A szivedet emésztő lángra pedig szórj hamut! Meglátod, egy nap Kadirnak elege lesz, és egy csomó pénzzel a zsebében hazajön. Gazdagok leszünk, ember számba vesznek majd minket. Ne gyülöld őt! Most azonnal ülj le és írj neki!"

Az orvosnő kíváncsi lett:

- Megirtad a levelet?
- Mi mást tehettem volna?
- És válaszolt rá?
- Persze. "Mindent készítették el a lakomára, és tudassátok velem,

mikor metélik körül a gyerekeket. Szabadságot kérek a munkahelyemről, és eljövök" - írta. Örömben majd el ment az eszem. Már azt hittem, sohasem fog ide visszatérni, Mintha ujjá éledtem volna. Mindjárt elővettem a ládából a piros bársonyt, és megvarrattam a salvart. A hajamra, kezemre és lábamra hennát kentem. Tíz juhot vettünk, két zsák rizst, meg ugyanannyi cukrot... Kadir ezresével küldte a pénzt. "Ne legyen semmiben sem hiány a fiaim körülmetelési lakomáján" - írta. Mikor mindennel elkészültünk, a felcsernél megbeszéltük a körülmetelés napját. A lakomához mindent előkészítettünk. Hivogatót fogadtunk, a vendégeket összehivattuk. A nagy felfordulásban ide-oda futkostam. Mintha az én lakodalmam lett volna, mint amikor Kadirhoz férjhez mentem. Mintha tizenöt évet fiatalodtam volna. Mindent ami történt, elfelejtettem. Csak öröm csordogált bennem... A traktorok pótkocsija a környező falvakból érkező vendégekkel volt tele. Zászlókkal a kezükben, dudaszóval, dobszóval vonultak be a faluba. Még a föld is kimozdult a helyéből, úgy verték éjjel-nappal a dobot, úgy ropták a táncot. Az asszonyok fenekesétől kiforgatták a ládáikat, s ami csak a kezük ügyébe került, mind elhozták. Szarvasmintás faliszőnyegekből, arannyal himzett terítőkből, takarókból, csipkekendőkből, varrott szélű ágyneműből, himzett párnából szemetkápráztató ágyat vetettünk, hogy a körülmetelés után a gyerekeket belefektessük. A gyerekeket a lakoma harmadik napján, a reggeli ima után kellett volna körülmetélni. Ekkorra már minden szem az útkanyarulatot leste. Mindnyájan Kadirt vártuk. "Na most mindjárt feltűnik, na már nemsokára" - hajtogattuk. Reggel lett. Amikor a nap kigyúlt az égen, kihúnyt az én örömöm. Teljesen összetörtem. Mintha minden vér kifolyt volna az ereimből. Még annyi erőm sem maradt, hogy lélegzetet vegyek. Megszólalt az imára hívó ezan. Az emberek elvégezték a reggeli imádságot. Most kellett volna a fiúkat körülmetélni. "Várjatok még - mondtam - az utas sorsa Allah kezében van. Várjunk még egy kicsit". Megtörtük a hagyományt és várakozni kezdtünk. A vendégek odajöttek hozzám, és igyekeztek megvigasztalni. Amikor a nap delelőre ért, a férfiak beüzentek: "Nem várhatunk tovább, körülmetéltetjük a fiúkat". Az anyósom ke-

zét tördelve jött oda hozzám: "Gyere, Elmasom, induljunk. Menjünk a fogadó elé, hogy legyen, aki gyámolítsa körülmetélt gyerekeinket. Vagy tán van férfi a háznál, aki őket felnyalábolná és ágybafektetné?". Ránéztem: sirt az öregasszony. Elvánszorogtunk a fogadóhoz, és megálltunk. A fiaim a lakomára meghívott férfiakkal együtt dobszóra ropták a táncot. Nálunk ez így szokás. A sánta sógor, amikor észrevette, hogy megjöttünk, kiált a táncból. Először a nagyobbik fiút húzta ki a körből. Kezét a vállára tette, és táncolva bevitte a szobába. A gyerekek, amikor belépett az ajtón, még egyszer, utoljára az útkanyarulat felé néztek. . . Körülmetélték, kijötte a szobából. Most a kicsire került volna a sor. De az a disznófajzat nem tudott úgy tűrni, mint a bátyja. A földre vetette magát, sirni, kiabálni kezdett: "Amigapám meg nem jön, nem engedem a kukimat körülmetélni!" A vendégek tágranyított szemekkel mind rám meredtek. Hirtelen zúgni kezdett a fülem. Elfeketedett előttem a világ. A fogaim összeszorultak. A térdem megroggyant, lezuhantam a földre. Nem emlékszem, mi történt ezután. Elvesztettem az eszméletemet. Hónapokon keresztül feküdtem. Először a hodszáival olvastattak rám. Utána a sánta sógor hozott orvost a városból. Az a szivtelen Kadir meg levelet irt, pénzt küldött, és azt üzentte: "Jól vigyázzatok Elmasra! Bocssáson meg nekem!" A betegséget legyőztem, lábra álltam újra. Hanem többé nem voltam a régi. Ha egyszer a baj elkezdődik, jön az magától is! Ha most csak egy kicsit is szomorkodom, mindjárt elájulok, elvesztem az eszméletem. A faluban már bolondnak hívják. Pedig senkinek sem ártottam.

Elmas egy pillanatra megállt. Azután, mint aki könnyörög, megkérdezte:

- Mondd, doktor, hát igazán bolond vagyok én?

- Nem - mondta az orvosnő, - nem bolond vagy te, hanem kétségbeesett.

- Ugye így van! Senki sem érti meg. Még a gyerekeim is elkerülnek.

Egyszál magamban ennyi bánatot hogyan viseljek el? Én vagyok a vétkes, ha néha-néha kiabálok vagy elájulok?

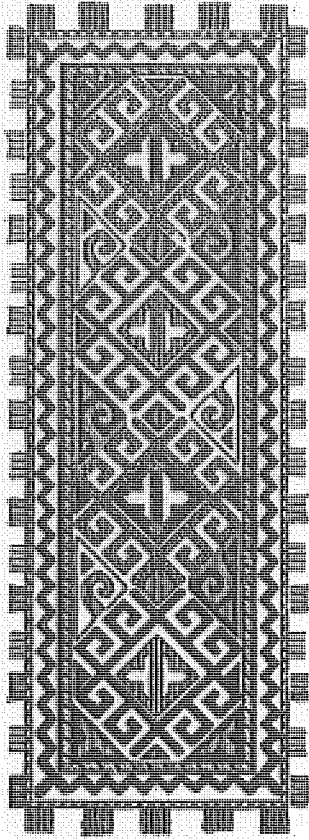
- Ez mind el fog múlni - mondta az orvosnő. - Meglátod, minden rendbe jön.

Elmas lehajtotta a fejét, és mélyet sóhajtott.

- Én is ezt akarom. Az anyósom azt mondja: "A többi asszony is így él. Azok is ember nélkül vannak. De nem törődnek vele, egy hang sem jön ki a szájukon". Hazudik. Mindegyik úgy fog, mint a gyertyaszál. De attól félnek, hogy megszóják őket, ezért inkább szó nélkül tűrnek, nem mutatják ki a bánatukat. Nem kiáltják oda: "Az uramat akarom!". Pedig ha hallgatnak, csak gyülik bennük a keserűség. Én hét éven keresztül szótlanul türtem, csak gyülik bennük a betegek. Amikor valamelyik ember Németországból szabadságra hazajön, első dolga, hogy orvoshoz vigye az asszonyt. Az anyósom mindezt jól tudja. De a disznó úgy tesz, mintha nem tudná, csakhogy engem gyűlölhessen. Tegnap levél jött Kadirtól. Elmas Çeliknek címezte. Gyógyulj meg!" - írja. Vett egy piros autót. Augusztusban azzal jön haza a faluba. Ha visszamegy, a gyerekekkel együtt engem is magával visz Németországba. Ilyeneket irt. Olyan ez, mintha álmom volna. Nem tudom elhinni. Nem tudok neki örülni. Nem is tudom, mit csinálnak. De az ördög egyre azt súgja: "És há mégis igaz?" Amióta a levelet megkaptam, se nem eszem, sennem alszom. Mi maradt már augusztusig? És ha mégis hazajön? Segíts rajtam, gyógyíts meg engem addigra! Legyek olyan, mint régen voltam! A szivem ne szoruljon össze! A testem ne ússzon veritékben! A lélegzetem ne akadozzon! Oszlasd el körülöm a szivárványt! Erősítsd meg a tédeimet! Az arcom rózsás legyen! Tompa tekintetemben tűz égjen újra! Ne veszítsem el folyton az eszméletem! Hadd legyen ennek már vége! Hadd tudjak búval-bajjal ájulás nélkül szembeszállni!

Ivanics Mária

Az eredeti megjelent Gülten Dayıođlu Geride kalanlar / Akik otthon maradtak / c. novelláskötetében / Ankara 1975, pp. 9-24/.

DOBRUDZSAI TATÁR KÖZMONDÁSOK

A Duna első folyása és a Fekete-tenger között fekvő Dobrudzsába és a vele nyugaton-délnyugaton szomszédos Deliormánba már a XVII. század elején települtek tatárok a Krím-félszigetről, Jetiszán és Budzsak területeiről, majd a Krími Kánságnak orosz fennhatóság alá kerülése, 1783 után is számottevő tatár népesség költözött ide. A ma Dobrudzsában élő tatárság zömének azonban nem ezek voltak az ősei, hanem azok a tatárok, akiket a krími háború /1853-1856/ után telepítettek ide a Krím-félsziget északi területeiről. A Dobrudzsába és Deliormánba való tatár beköltözés csak az orosz-török háború /1877-1878/ után, e területeknek a Török Birodalomtól Romániához és Bulgáriához való csatolása után ért véget.

A mintegy 70 ezer főnyi dobрудzsai tatárságnak szép és gazdag népköltészete joggal tarthat számot érdeklődésünkre. Legkedveltebb műfajaik a népdal, a négy soros szerelmi dal, a páros-felelgetős versenydal, a ballada, a hősenek, a mese, a találós kérdés, a közmondás és a szólás. Jelen közleményünkben az 1964-1976-ig Romániában és Bulgáriában gyűjtöttünk közel harmadfél ezer tatár közmondásból /atalar sözü "atyák szava"/ mutatunk be ízelítőül néhányat /szám szerint 99-et/, hogy a máig virágzó dobрудzsai tatár népköltészetnek e számunkra oly közeli és ismerős világát olvasóinkhoz még közelebb hozzuk. Fordításunkban igyekeztünk a közmondásokat alakilag is hűen fordítani, gyakori szótagszámláló, rímes-verses szerkezetüket az eredetinek megfelelő formában visszaadni.

XX

A bátor csak egyszer hal meg, de a gyáva ezerszer.

A féreg is a gyümölcs javát szereti.

A gondolat nem folyó, hogy gátat vethess neki.

A hontalan ember - néma fülemüle.

A kedves szó a méznél is édesebb

A ló megülni, a ruha viselni való.

A nyájtól elmaradt juhót széttépi a farkas.

A nyelv az ész ablaka.

A rossznál is van rosszabb.

A tudásért élj, az életért tanulj.

A vendég szava parancs a gazdának.

Ajándék lónak nem nézik a fogát.

Aki a kicsit nem becsüli, a nagyot nem érdemli.

Aki ma sír, holnap nevet.

Áldás van a vendégszerető házon.

Annak adj, ki éhezik.

Az egyszer megbotlott lovat még nem szokták levágni.

Az elpusztult juh nem fél a farkastól.

Az elpusztult tehenet jó tejelőnek mondják.

Az érkezőt el ne zavard,
A távozót vissza ne tartsd.

Az erős csuklójú legyőzhet egyet,
Ám a nagy tudású ezret is legyőzhet.

Az étel íze a sótól,
Az ember íze a szótól.

Az igaz szó élesebb a kardnál.

Az öregnek tiszteletet, a fiatalnak utat adj.

Az ügyest a vagyon gondja,
A lustát az álom nyomja.

Azé a ló, aki megüli,
Azé a lány, aki szereti.

Bízik a madár a szárnyában,
Az ember meg a barátjában.

Cseppenként gyűlik a méz.

Egyetlen asszony halálának negyven özvegy örül.

Egyszer a menyasszonyból is anyós lesz.

Éhes medve nem táncol.

Éhes róka tyúkkal álmodik.

Ezer barát is kevés, egy ellenség is sok.

Ferde kéménynek is egyenes a füstje.

Gyáva kutya ugatva győz.

Ha a rózsát szereted,
A tövisét elviseljed.

Ha félsz a farkastól, ne menj az erdőbe.

Ha kutyával barátkozol, bot legyen a kezében.

Ha lovad van, szárnyad van.

Ha magad nem tanulsz, majd az idő megtanít.

Ha már köptél, ne nyald fell!

Ha munkád nincs,
Ételed sincs.

Ha nincs ökröd a karámban,
Károd sincsen a viharban.

Ha valakitől tyúkot kapsz, libát készíts annak.

Jobb ma egy tojás, mint holnap egy csirke.

Jön a lányhoz száz kérő,
Mégis csak egy lesz a vő.

Juhnak illik a kövérség.

Keveset marad csak a vendég, mégis sokat lát.

Kikergeted az ajtón,
Visszamegy az ablakon.

Kinek száját a tej már megégette, az a tarhót is fúkálvá eszi.

Lányod még bölcsőben fekdjön,
De hozománya már készüljön.

Lovaiddal ne dicsekedj
Feleségeddel ne hengegj.

Lovat a fogáráól,
Legényt a munkájáráól.

Lovat gazdagtól, leányt szegénytől végy.

Ma még nevetsz, holnap meghalsz.

Megbecsülik a ritka vendéget.

Menőls lónak ne üss a fejére.

Minden madárnak a maga fészke tetszik.

Minden róka a maga farkát dícséri.

Minden szépnek van szeplője.

Minden virág a maga idejében illatozik.
Minden virágnak más az illata.
Ne áss gödröt, magad esel bele.
Ne félj a munkától, a munka féljen tőled.
Ne higgy az ördög szavának,
Szolgájává tesz magának.
Ne menj oda, hol nem hívnak,
Oda siess, ahol várnak.
Ne mondd, hogy a ló nem rúgós,
Hogy a kutya nem harapós.
Ne ülj a más lovára, hamar leesel.
Ne vedd le papucsod, amíg vizet nem látsz.
Nem fér két kard egy hüvelybe.
Nem mindent vesz be a föld, ami az égből hullik.
Nézd meg a virágját,
Szakítsd le bimbóját.
Nincsen erdő görbe fa nélkül.
Nincsen ház edényzörgés nélkül.
Nyisd ki jól a szemed, nehogy mások nyissák ki.
Olyan a katona ló nélkül,
Akár a madár szárnya nélkül.
Olykor lehets bánatos,
De soha ne légy adós.
Ott szakad el a kötél is, ahol vékony.
Ökör alatt borjút ne keress.
Öreg bunda nem melegít.
Öreg farkas ritkán téveszt.
Öreg kutya ok nélkül nem szokott ugatni.
Párnát látván pillája nehezül.
Régi ruha újat kimél.

Rossz rokonnál jobb a jó szomszéd.

Rózsának hiszed,
Megszúrja kezed.

Rövid ész - hosszú nyelv.

Saját házában is vendég a pásztor.

Só adja az étel ízét,
Lány a legénynek örömét.

Sok a füstje,
Nincsen tüze.

Sötétben nem látszik a kacsintás.

Száraz kanál száját szakít.

Szelíd lónak fájdalmas a rúgása.

Szomszédod tyúkját lúdnak tartod,
Feleségét meg lánynak látod.

Tisztelik azt, ki tisztel másokat.

Tudósnak lenni nem nehéz,
Embernek lenni a nehéz.

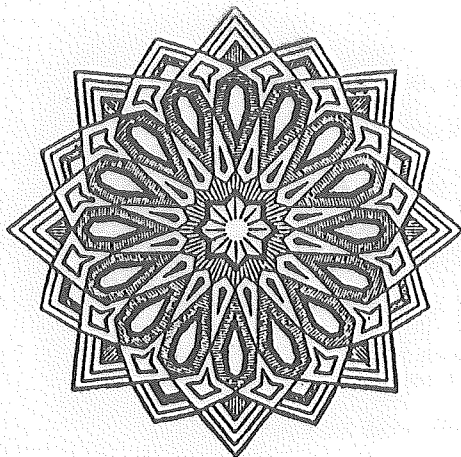
Ügyetlen embernek szűk az egész világ.

Üres lélek - üres szó.

Vendégségbe menni - vendégeket hívni.

Mándoky Kongur István

KAZÁNI TATÁR NÉPDALOK

1. Ablakomban fehér virág
közepében piros rózsza
ha mérlegre tehetnénk
szerelmem hej túl sok volna
2. Ablakomnak párkánya
nyolc egyforma virág rajta
ha elhagysz és mást szeretsz
nyolc évig élj magadba
3. Ablakomon ha kinézek
látszik ott a Volga partja
bánat tüze vett körül
tenger vize el nem oltja
4. Ahát perec hatsoros
koráll perec hétsoros
kedvesem hej messze maradt
nem ér hozzá a levél
5. A ház megett van egy lék
hogy a lovam itassam
ha már öreg vagyok is
szép lányokkal dolgom van
6. Alma érik leesik
padisahnak trónjára
ősszel talán visszatérünk
szép leányok karjába
7. Almát adtam elfogadtad
kötényedbe beleraktad
sötét szeműm, fényes fecském
magad megint másnak adtad
8. A mi hazánk hol van hol
vadlibáktól kérdezem
vadlibák míg gágognak
sírok csak keservesen
9. Anyácskám hogy megszült engem
pólyába bepólyált engem
fehér pólyába pólyált
de nem mondta boldog legyen

10. Áprilisban olvad csak el
fehér Volga kemény jege
ha vizet kérsz serbetet hoz
a mi falunk sok-sok szépe
11. Aranyat ne, gyöngyöt végy
ez legyen az ajándék
szűrát /3/ mondtam volna kedves
egyetlenegy szavadért
12. Arany-e a kalárisa
ezüst-e a kalárisa
nem tudunk mi találkozni
rejtegeti őt az anyja
13. Arany ezüst Ázsiában
szép leányok Russziában
orosz földi szép leányok
kertekben és dácsákban /4/
14. Arany fésű kezemben
hosszú hajam fésülöm
kedvesem ha eszembejut
teli holdon révülök
15. Aranygyűrű rubin kövű
ezüstgyűrű rózsza kövű
nézd a kicsi kedvesemet
sötétbarna szemöldökű
16. Aranygyűrűt pattintottam
ezüsttel megforrasztottam
halálomnak közelében
téged látva feltámadtam
17. Aranygyűrűt viselgetve
elzibbadtak ujjaim
kedves téged emlegetve
elsárgultak orcáim
18. Aranykeret bőrajtó
rózsza-bölcső ezüstrúd
betegség nem sárgított el
a szerelem hervasztott el
19. Aranynyerget bársonypárnát
tettem fél a lovamra
hópelyhecském almácskám
szemed ne vedd másokra
20. A vásárba elmentem
vásárfiát megvettem
az isten így rendelte
elmaradt a kedvesem

21. Az aranykés pirosat vág
az ezüstkés rózsásat vág
kedvesem amerre te jársz
nyolcvan félét nyit a virág
22. Az ujjai az ujjai
fehér virág szárai
pettyegetve teleírt
ezüstök a körmei
23. Bár aranyként folyhatnék
bár ezüstként cseppennék
előttetek barátaim
bár gyertyaként éghetnék
24. Bátyám hej a lovaid
küldd előre a sárgát
más miatt nem bánkódom én
csak elmúlt az ifjúság
25. Csípős vihar hideg szél
csípi a két orcámat
nehéz bánat nagy szerelem
emészti a szívemet
26. Deres lovak nem táncolnak
Volga partján nem járkálnak
lányok hogyha hű szeretők
semmi mással nem gondolnak
27. Ej haj bátyám bajuszod
fülemüle kék tolla
a mi ilyen életünk
mind istennek parancsa
28. Ej haj te lány de szép vagy
fehér galamb a másod
mellény fölé köpenyt ne végy
szemmel vernek meghalatsz
29. Elhalad az utcánkon
felszáll a por utána
a mi árva életünk
így telik most fogságba
30. Én voltam ki korán keltem
én voltam ki mellényt vettem
heteken át éjjelente
kis házádba hej bementem
31. E szép helyet elcsúfítva
mért szórtad szét kölesedet
itt voltál és mégsem láttad
más öleli kedvesedet

32. E vidékről elmegyünk mi
sok városon átme gyünk mi
kedvesinket otthonunkat
hogyan hagyjuk mostan el mi
33. Faragott szán széles deszka
deszkán áll és beszélget
beszéde hej arabul van
pillantása de kényes
34. Fa teteje fehér gyapot
fülemüle fészke van ott
teli hold a te orcád
tőle ragyog a világ
35. Fa tetején ritka madár
senki sincs ki elriassza
szívem búsul lelkem ég
senki sincs ki vigasztalja
36. Fehér hó hull ősz óta
térdig jár benne a ló
számunkra ha van segítség
csak magától Allahától
37. Fehér inget mért varrattál
ha nem hordod víz partján
szívemet mért hitegetted
ha nem szeretsz igazán
38. Fehér kicsi házad előtt
fázom kedves add köpenyed
tűnik a hold kél a hajnal
megyek kedves add a kezed
39. Fehér nyírfa erdő- szerte
levelet hajt mind évente
minden órán minden percen
te vagy rózsám az eszembe
40. Fehér ablak sárga függöny
emeld fel az egyik szélét
nem mondod de tudom én azt
így az élet nagyon nehéz
41. Fehér vászon ingemet
miért kezdtem viselni
fejemre bánatot hozva
miért kezdtem szeretni
42. Fehér Volgán /5/ hogy átkeltem
eveztem meg énekeltem
énekelek meg sírök is
eszembe ha jut kedvesem

43. Fehér Volgán hogy átkeltem
piros kendőm lebegtettem
zsenge füvet terítettem
útra hol jár a kedvesem
44. Fehér volt az orcája
festett volt a szemhéja
sír csak sír míg elhervad
messze tűnt már szép szava
45. Felfelé néz sörte haja
kenegeti naponta
otthona ha jut eszébe
néz a visszatérő útra
46. Fényes csillag a hold mellett
másfél arsín /6/ közelségbe
szép arcodat beragyogja
szembogarad feketéje
47. Gazdag ember rőt ökrének
törjed le a fél szarvát
gazdag lánytól miért félsz
csókold meg és öleld át
48. Gazdagoknak díszes kertje
kertjükben a fürdőjük
fürdőjükbe vizet hordat
korom szemű kedvesük
49. Hajladozó fa ága
fujdogálja lassú szél
ne sírj kedves miért sírsz
nem magamért a falumért
50. Hat miszkálnyi /7/ gyöngyöt vettem
hogy a kalpagomra tűzzem
azért születted anyától
hogy a szívem összetörjed
51. Hej barátim barátim
barátim és pajtásim
titűletek elszakadtam
mit tegyek most egymagam
52. Hej ragyog hej ragyog
kozákoknak dárdája
kikísér és hosszan csókol
nénjét irigyli húga
53. Holdkeltekor születted
holdnál fényesebb lettél
hold ragyogta éjjelen
karjaimba siettél

54. Hold melletti csillagom
vízben úszó fényes hódom
éjjel arcod nem láthatom
jőjj el kérlek nappalom
55. Kedvesemnek a sálja
kecskeszőről van szőve
itt én soká nem maradok
egy hónapig mindössze
56. Kereskedők jönnek mennek
drága kelmét árulgatnak
ha elveszlek téged kedves
tevét vágok áldozatnak
57. Két vöröset egy pár barnát
befogtam a kocsirúdhoz
annak aki nagyon szeret
adjon isten méltó rangot
58. Kimentem a nyári házba
járkáltam a zöld gyepen
rajtad kívül mást szeretni
sosem volna már kedvem
59. Lábadon a botosod
bagarjabőr a talpa
rajtad kívül kit szeressek
te legények szultánja
60. Lebeg lobog fúj a szél
tépi gyenge fű tövét
rég szépek mind elmúlnak
új szépségek virulnak
61. Ma éjjel álmod láttam
pej lovamra felszállottam
látott álmod igazgá lett
téged látva felvidultam
62. Magas hegyeknek tetején
kőből fényes mecset van
kedvesemet ha kérditek
arcán a hit fénye van
63. Magas hegyeknek tetején
gazdag lova rajta béklyó
Kazánban nincs Moszkvában sincs
gyöngyöm hozzád hasonló
64. Magas hegyre felmész-e
felhő ha jön nézed-e
ne sírj ugyan miért sírsz
egy csókomtól meghalsz-e

65. Messzi földről idelátszik
fehér Volga fehér köve
merre nem jár merre nem megy
legény és ló árva feje
66. Mi elmegyünk ti maradtok
nádból hídat csináltok
ha elmegyünk útra néztek
égő könnyet hullattok
67. Mikor falumból kijöttem
vissza-visszatekintettem
apám anyám testvéreim
mind elváltak éntőlem
68. Nagy nagy hegyek tetején
csapat ló megy ménes nélkül
más nem tudja én sem mondom
ég a szívem füstje nélkül
69. Nincsen szárnyam repülni
nincs fenyőfa rászállni
páros lovam nincs befogni
bánatomban messze menni
70. Óh istenem mit tegyek
idegenbe elmegyek
barátaim tiértetek
tűrök még egy keveset
71. Oka fehér vizében
apró halak lebegnek
sellő forma szép leányok
Oka partján teremnek
72. Péntek van ma holnap szombat
vasárnap az orosz ünnep
messziről is ideragyog
hajfonata kedvesemnek
73. Pétervárnak utcáira
apró követ raktak le
sötét szemű szép leányok
tört vetettek szívünkbe
74. Piros Kazán városa
rózsa Kazán városa
mikor szíved bánatteli
tűzben Kazán városa
75. Piros rózsák virágoznak
kertben nyfló rózsáim
barátim ti nem tudjátok
szomorúak napjaim

76. Mért piros a kötényed
benne talán alma van ?
mint pacsirta úgy beszélsz
szájadban tán madár van ?
77. Priccsen fekvő katona
pókróccal betakarva
árva feje majd elfonnyad
otthonára gondolva
78. Ragyog a hold sápadt fénye
most kellene gyöngyöt fűzni
elmész de emléked marad
a szívemet összetörni
79. Reggel felkelsz arcod mosod
nézz kedvesem tükörbe
tükörben ha ragyogást látsz
én jussak az eszedbe
80. Reggel ködös este ködös
fehér Volga két partja
szívem tele szerelemmel
tenger vize nem oltja
81. Reggel mikor kimegyek
látok vörös berkenyét
ég a szívem búsul lelke
kihez menjek tanácsért
82. Reggel mikor kimegyek
méz csepeg az almából
imáimban téged kérlek
szép kedvesem Alláhtól
83. Reggel mikor kimegyek
nap sincsen még hold sincs már
gyere kedves találkozzunk
életünknek fénye vár
84. Rőt lovam a tarló szélén
réz igája nyakában
nem bánom ha nem lesz enyém
sokszor voltam karjában
85. Sok sok nyáj a juhotok
vágjatok le csak egyet
elme gyünk mi nagyon messzi
most hát isten véletek
86. Széles útnak a porát
láttam a felszállását
fiatalon nem hittem el
ifjúságom múlását

87. Szennyest mosni most szerdán
miért küldtél anyácskám
ne menj lányom - mondtad volna
nem mentem vón anyácskám
88. Tavasz jöttén múlik a fagy
olvad folyik mind a hó
e világ is mind elmúlik
békességben élni jó
89. Udvaromon páros fényő
kikötöttem lovamat
beszélnek csak beszéljenek
bűnömre van bocsánat
90. Utca mentén utca mentén
Volga partján Volga partján
várlak téged napokon át
nem aluszom éjeken át
91. Utcán mikor átmentek
cipőtökbe víz folyik
kedvesemet várva várva
hajnal fénye érkezik
92. Utcán mikor végigmentem
vissza-visszatekintettem
áldott tejjel tartott anyám
hej de messze maradt tőlem
93. Ültem hajó főhelyére
néztem víznek fenekére
víz fenekén drágakő
fogság lett a szegény bére
94. Vastag nagy hó hullott volna
lábad nyoma nem látszódná
másé ha nem lettél volna
arcod el nem hervadt volna
95. Vedret fogtam vízért mentem
merítettem nem telt meg
senkire sem haragszom én
bizony nem volt szerencsém
96. Vékony fűzfa fvelt ága
nem való az járomnak
e mostani fiatalok
sem a tenger bánatnak

Az első világháború vérzivataros napjaiban a nagykiterjedésű Orosz Birodalom legkülönbözőbb helyeiről sodródtak össze hadifoglyok az Osztrák-Magyar Monarchia területén szervezett fogolytáborokban. Közöttük a kor kutató tudósai olyan népi csoportokat találtak, amelyekből értékes népzenei, etnográfiai és néprajzi anyagot tudtak gyűjteni.

A török folklór kutatása terén rendkívüli érdemeket szerzett magyar turkológus, Kúnos Ignác 1915 és 1918 közt többször ellátogatott a csehországi Eger melletti, illetőleg az Esztergom mellett fekvő kenyérmezei fogolytáborba. E két táborban külön csoportokban voltak elhelyezve a mohamedán hadifoglyok. A kenyérmezei tábor lakói főleg a Krím félsziget és Kaukázus, valamint a Volga vidékéről kerültek ide. Az égeri táborban pedig - a minket érdeklő török nyelvű népek közül - kazáni tatárok, miserek, baskírok, kumükök, nogajok és türkmének voltak.

E két tábor török nyelvű lakóik között Kúnos Ignác nagy terjedelmű folklór-anyagot jegyzett fel. A letisztított anyagot 1951-ben Kúnos Ignác özevegétől megvette a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, és annak Keleti Gyűjteményében helyezte el. Az egész anyag mintegy 1200 félfv nagyságú lapból áll, amelyek kazáni tatár, miser, krími tatár, krími nogaj, krími karaim és dunai tatár anyagot tartalmaznak. /1/ E nagy értékű, eddig teljes egészében kiadatlan gyűjtésből az első kötet, amely kazáni tatár dalokat tartalmaz, a közeljövőben fog megjelenni.

A kazáni tatár négysorosokat - tatár nevük dzsir - az égeri fogolytáborban gyűjtötte Kúnos 1915 és 1918 között. A kéziratcsomó 212 lapból áll, amelyek mindegyikén három tatár négysoros található, Kúnos latin betűs lejegyzésében oszmán-török és magyar fordítással. Az egész anyag 634 verset tartalmaz. A versikék nincsenek semilyen szempont szerint sorbarakva, közlíkről semmi közelebbit nem tudunk. 1916-os beszámolójában /2/ Kúnos megemlíti egy bizonyos Kazánból való Veliof-ot, aki segített neki özeveggyűjtő munkájában. Lehetséges, hogy az anyag egy része tőle származik. Ugyanakkor szinte bizonyosnak vehetjük, hogy az egész anyag több, egymástól eltérő nyelvjárást beszélő közlőtől van lejegyezve. Erre mutatnak a szövegben található nyelvjárási eltérések is.

A tatár szöveg fonetikai leírása elnagyolt, olykor hibás is, de egészben véve mégis használható, s megfelelő egybevetések segítségével a szokásos jelekkel átírható. A fordítás ugyancsak elnagyolt, néhol jelentős kiegészítésre szorul. A török szöveg alkalmazkodik jobban a tatárhoz, a magyar fordítás már inkább a török, mint a tatár szöveg fordítása.

A dalok témája természetesen elsősorban a szerelem, de gyakran megszólal bennük a honvágy, az otthon siratása. Formailag szótagszamos versek, leggyakrabban 4 + 4 4 + 3 4 + 4 4 + 3, vagy 4 + 3 4 + 3 4 + 4 4 + 3 szótagszámúak, rímképletük pedig rendszerint a b c b vagy a a b a. E két alaptípust példázza az alábbi két vers :

irte turıp tıska csıkszam
bal tamadıj almadın
namaz-szajın tilim indè
szin dzsanımnı alladın

olo julıng tuzanı
üzim kürdem tuzanı
bilmij kaldım jeslik bilen
jes ümürning uzanı

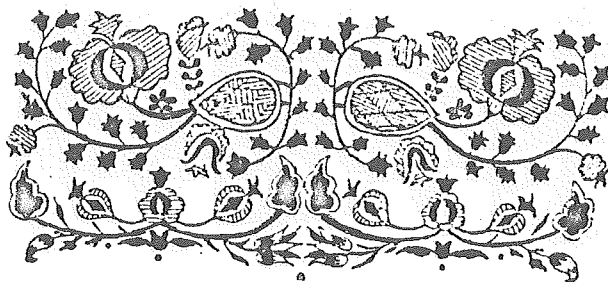
/Magyar fordításukat lásd a 82. ill. 86. szám alatt./

Némely darab több török nép közös kincse: a 9. számú pl. a baskírból is ismeretes.

Kakuk Zsuzsa

JEGYZETEK

1. Az anyag részletesebb bemutatását lásd két korábbi beszámolómban: Poésie populaire tatare recueillié par I. Kúnos: Acta Orient. Hung. XVI, 1963, pp. 83-97; Ignác Kúnos's Nachlass in der Orientalischen Sammlung der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Előkészületben az Oriental Studies sorozatban.
2. Kúnos Ignác, Tatár foglyok táborában, Jelentés a mohamedán fogolytáborokban végzett tanulmányokról: Budapesti Szemle CLXV, 1916.
3. Fejezet, részlet a Koránból, arab szó.
4. Nyaraló /<orosz/.
5. A Volga mai tatár neve Idel, aminek eredeti jelentése "nagy folyó". Kúnos a tatár szövegben szereplő Ak Idel-t is egyszerűen Volgának fordítja. Más források szerint az Ak Idel a Belaja [=Fehér folyó] neve. Az Ak Idel szó szerinti jelentése ugyancsak "Fehér folyó".
6. Régi orosz hossz mérték. Nagyjából a régi magyar rőfnek felel meg, azaz kb. 70-80 centiméternek.
7. Arab eredetű súlymérték, amely különlegesen értékes, kisméretű anyagok, mint arany, ezüst, drágagyöngy, rózsaoilaj, pézsma, stb., mérésére szolgált. Kb. 4-5 grammnak felelt meg.

BASKIR DALOK

1.

Édesanyánk mikor megszült,
Fehér pólyába göngyölt.
Fehér pólyába göngyölvén
Azt sem mondta: boldog légy!

2./22/

Ha az étel készen volna,
Szedd, anyám, a tányérba!
A te ízes, jó ételed
Fiadat meggyógyítja.

3. /3/

Fülemülék szava szól
Ufa városában.
Apám, anyám, imádkozzál
Boldogtalan fiadért!

4./19/

Ó, istenem! - sóhajtok,
Mért is nem vagyok boldog!
Boldogságot, szerencsét
Istenemtől óhajtok.

5. /8/

Kalapodat félre csapva
Nézz, kedves, a tükörbe!
Édes-kedves szeretteink
Mi utánunk vágnak-e?

6. /5/

Kedvesemnek párnája,
Lúdnak bársonyos tolla,
Ketten fekvén egy párnán:
Így éltünk mi valaha.

7./12/

Almácskám, én hófehérkém,
Hófehér a te orcád.
Hol tudnálak végre látni?
Sok szép szavam van hozzád.

8. /9/

Búsan szól a fülemüle,
Bármerre is bolyongunk,
Búsul szívünk idegenben,
Ha nincs velünk a párunk.

9. /10/

Éhes vagyok, bármit eszem,
Ha te nem vagy itt énvelem.
Azt mondja a csalógány is:
Érted sírok, kedvesem.

10. /11/

Almahegyről almát szedni
Nádasban utat vágtam.
Kedves babám, becézgetté,
Hozzád gyöngéd maradtam.

11. /14/

Merre vagy, ó, szülőháza?
Tőled messzire estem.
Arra szálló vándormadár,
Vidd el az üzenetem!

12. /17/

Milyen boldog voltam egykor,
Mint cserépbén rózsza él!
Elmúltak már a szép idők,
Messzetűntek mint a szél.

13. /16/

Virág voltam odahaza,
Szétszóródtunk más tájakra,
De ha újból visszatérnék,
Kinyílnék én odahaza.

14. /15/

Legénykorom, hej, milyen volt!
Széles utca is szűk volt!
Legénységem idejében
Milyen búbánatom volt?

15. /20/

Jó lovaim voltak nékem,
Befogtam én őket régen.

Nincsen más bűm földön s égen,
Csak hogy elmúlt legénységem.

16./2/

Ha a magas hegyre mégy fel,
Rézzel patkold a lovad!
Fiúgyerek életénél
A leányé boldogabb.

17./6/

Rozsot vágtunk más vidéken,
Távolmaradt szülőföldünk.
Élhetünk jól idegenben,
Mégis hív a szülőföldünk.

18./24/

Sárga, sárga a világ,
Nyílik a sárga virág.
Nem jön otthonról levél,
Sápad, sárgul az orcánk.

19./4/

Ázott ruhánkat lehúzzuk,
Nedvesen kiaggatjuk.
Esőt hozó felhő láttán
Mit tehetünk? Csak sírunk.

20./32/

Sűrű, sötét fenyőerdő!
Átkelni de nehéz rajta!
Sötétség ült a világra:
Mindenfelé puszkafüst.

21./43/

Amikor a harcba mentünk,
Isten nevét emlegettük,
Hogyha golyó talált minket,
Véres ruhánk levetettük.

22./36/

Kárpát-hegy tetejéről,
Hej, de sok országot láttam!
Ebben a nagy háborúban
De sok pusztulást találtam!

23./31/

A Kárpát-hegy magasán
Másfél ősles volt a hó.
Ebben a nagy háborúban
Sorsom is benne volt.

24./41/

Sötét felhő tornyosul.
Eső lesz-e, hó lesz-e?
Elmúlik-e sok bánatom?
Vidám napok jönnek-e?

X

Az Ural-vidéki baskír nép költészete iránt már a 19. század második felében érdeklődtek hazánkban. Vámbéry Ármin 1883-ban adott közre 156 baskír népdalt "Baskír szerelmi dalok" című munkájában. 1901-ben Pröhle Vilmos járt tanulmányuton Baskíriában, s eredményes gyűjtése anyagából le is fordított néhány dalt és mesét, melyeket a Keleti Szemlében és későbbi utléírásában közölt. Az első világháború idején magyarországi hadifogoly-táborokban, különböző nemzetiségű foglyoktól gyűjtött török-tatár népköltést. Így vetődött el 1917-ben a debreceni fogolytáborba, ahol Bajtullaugli /azaz Bajtulla fia/ Zakirtól újabb baskír dalokat jegyzett le. Bajtullaugli Zakir - oroszos családi nevén Bajtulin - Karkajban, az akkori Permi kormányzóság Krasznoufimszki kerületében született. Pröhle e gyűjtése kéziratban maradt; a Kőrösi Csoma Társaság tulajdonát képező "Baskír szövegek" feliratú két füzetet ma az Akadémiai Könyvtár őrzi. A füzetekbe írt 79 négy soros versből itt 24-et tettem közzé magyar fordításban, a lehetőség szerint az eredetiét követő versalakban. E dalok a szülőföld, az otthon és a kedves utáni vágyakozást és a háborús élményeket éneklik.

E baskír négy sorosakra jellemző a rimes /aaxa, xaxa, abab, abba stb./, ütemes verselés, a közel kötött szótagszám, azaz a sorok közel azonos időtartama /a számunkra, sajnos, ismeretlenül maradt dallammal együtt bizonyára teljesen azonos időtartamúak voltak/. Előfordul bennük alliteráció is. A dalok tartalmából kitűnik, hogy közülük több is frissen született, talán helyben rögtönzött, ami a baskír népdalköltés egyik szokott alkotásmódja. Az eredeti hangzásból mutatóul álljon itt a 4. és a 22. négy soros szövege /a magyar helyesíráshoz közelített, egyszerűbb alakban/:

uf alla dip szulijmîn

bäkhtem zşuk dip zşiglijmîn

ber bähette ber toufikne

ber khodajdîn szorijmîn

karpāt tauī başında

kürenä ikän küp illär

bu szugusning eszendä

äräm buldi küp jirlär

"Ó, Allah! - sóhajtok.

Nincs boldogságom - sírok.

Egy /kis/ boldogságot, szerencsét
kérek az egy istentől." 4.

"Kárpát-hegy tetején

látszik, mondják, sok ország.

E háború közepében
elpusztult sok föld." 22.

A zárójelben álló számok a Pröhle-gyűjtés sorszámai.

Csikai Valéria

NEGYVEN JUGAR TALÁLÓS KÉRDÉS
Sz. E. Malov gyűjtéséből

- Három bak bök. Mi ez? - Katlannak háromláb. 7
- Három hegy, mögötte ég nagy-nagy tűz. - Háromláb. 33
- Három testvér néz egymásra szúrós szemmel. - Háromláb. 34
- Van egy kecske, fekete.
A tüzet is megeszi. Vajon mi? - Tűzhely. 2
- Ha a ládát meglökik, két fehér foltja nő. - Tűzcsiholás. 12
- Fekete öszvérnek farát lökik, nyaka törik. - Lakat. 28
- Fekete bika böködi a tehenet. - Lakat /meg a kulcs/. 27
- Tyúk eledelt gylljt. - Seprő. 45
- Galamb jár a füvek körül, hajlong, csipeget. - Sarló. 11
- Van egy vas, nyele van, nyele fából, nyáron fogják. - Sarló. 41
- Remegő fejű vénember tövist szedeget. - Gereben. 50
- Égből ereszkedik töpörödött öregember. - Kút fonott vedre. 32
- Van egy itató vályu,
fekszik egy fehér ló,
szakállát fogva kérdik:
hát te hány éves vagy? - Mérleg. 20
- Van egy sárga bika,
fekete a tasakja,
vásárba járó,
szatócs kereskedő. - Mérleg. 20
- Öregember forró vajat ivott,
megfagyott, és úgy maradt. - Gyertya. 42
- Pőré gyerek ki-be jár a fekete lyukon. - A két evőpálcika. 30
- Van egy bóbitás madárka,
jár-ke, vizet iszik. Mi lehet? Találd ki! - Ecset és tus. 5
- Egy gerlice kék folyóból vizet iszik,
fehér folyón csőrét mossa. - Az írás. 9

Maroknyi csak, hangja égi,
 kiáltása nem fér a földön. - A lámák csigakürtje. 3
 Kandzsurt lapoznak. - Kártyajáték. 35
 Van egy fa, fán kilenc lyuk. - Az ember, orra, szeme, szája, ... 37
 Amott a hegyháton két mécses világít. - A két szem. 16
 Van két testvér,
 egyik a hegy ez oldalán,
 másik a hegy az oldalán. - A két fül. 15
 Egy ládában tiz fehér juh meg egy öregember. - A fogak meg a nyelv. 25
 Gyapju gyapjuhoz tapad. - A csukódó szempillák. 43
 Két sor bárány öklelődzik. Mi lehet? - A fogak. 1
 Öt istenség alkotta meg. - A kéz. 14
 Van két legény, egymást nem láthatja. - Az öv két vége. 17
 Egy ládában öt ember heverész. - A lábujjak a csizmában. 23
 Nyúzzák fehér szamár bőrét,
 átvetik a kerítésen. - Kender. 38
 Van egy veres tyúk, zöld farkú,
 hazahozzák, ládafödél mögé rakják. - Hagyma /vagy retek/. 36
 Kívül piros kelme, belül sárga kelme,
 aki kibontja, mérőnyi kölest kap. - Paprika. 47
 Van egy fehér kendő, benne sárga gombóc. - Tyúkmony. 26
 Miker nő, földben nő,
 kutya nem eszi, pedig hús borítja. - A teve orrpecke. 37
 Két hegyes füle van,
 míg egyikre vigyáz, másikat elejti. - Nyúl. 46
 Tarka tehén jár-ke, vízben gázol. - Szarka. 8
 Égben kering, kicsi fehér. - Szúnyog. 48
 Kecske folyóvizet iszik, mindkét füle zöld,
 ha odamégy, fehér: micsoda? - Szivárvány. 10
 Ház tetején tarka szilánk hintve. - Csillagok. 40
 Száz láma, száz lepény.
 Öreg lámák hármat esznek,

kisebb lámák hárman egyet esznek.

Hány az öreg, hány a kisebb? - Huszonöt öreg, hetvenöt kisebb. 31

Szergej Jefimovics Malov 1910 és 1914 között járt a régi ujugrok Kanszuban, a kínai Nagy Fal nyugati vége táján élő maradéknál, a jöguroknál, akikhez, rokont remélve bennük, Kőrösi Csoma Sándor egykor délről igyekezett. A magát sárga jögurnak nevező, kínaiul jüku-nak, tibetiül jugarnak ismert töredéknép őrizte meg a buddhista kánonhoz, a Kandzsurhoz tartozó, fontos és terjedelmes Aranyfény-szútra régi ujugur változatát, melynek egy kései, de legteljesebb kéziratát ma a leningrádi Malov-gyűjtemény birtokolja. A Wilhem Radloff kezdeményezésére gyűjtött török nyelvű sárga ujugur népköltési és nyelvi anyag könyvalakban csak a gyűjtő-szerző halála után jelenhetett meg, tanítványa, Edgem Rahimovics Tenisev gondozásában, aki az ötvenes években kereste föl a török, mongol, tibeti és kínai ajkú jugurokat, s még találkozott közöttük mestere jó emlékezetével /Jazyk želtych ujugurov, Moszkva 1967/. Az itt közölt fordítás-válogatás darabjai után szereplő számok az eredeti kiadás sorszámjai, s ezek szerint csoportosulnak a következő megjegyzések, magyarázatok is.

1. Két sor bárány...: a "sor" itt azt a cölöpökkel rögzített kötelet jelenti, melyhez a kisállatokat kötik.
2. A fekete kecske a tűzhely kormos hasú katlana.
3. A lámák éles hangú csigakürtje fehér tengeri csigakagylóból készült.
5. Hasonló találóskérdés ismeretes a mongolok között is.
7. A háromláb: párhuzamos abroncsokkal összefogott három vasrúd.
8. A rejtjelezésben itt csak egyetlen elem utal egyértelműen a szarkára, az, hogy tarka.
9. A gerlice - az írószerszám, íróecset /az 5. "bóbitás madárkája"/, vagy nádtoll, a kék folyó a tus, tinta, a fehér folyó a papiros.
10. Meglehetősen elvont rejtjelezés, "rejtjel" és megfejtés közös eleme: a szivárvány színei csak bizonyos távolságból észlelhetők.
12. A láda valószínűleg a tűzszerszám "rejtjele", a fehér foltok pedig a kipattanó szikrák. Malov a megfejtést tűzszításnak fordítja, ez esetben a láda talán a tűzhely maga, a foltok pedig lángok.
14. E ravasz rejtvény mögött a buddhista eszmevilág igen messzire nyúló számlái állnak: az öt istenség az öt ún. szellembuddha, az öt indulat, öt világalakító elem, az öt személyiségalakító elem stb. Ötös egység jelképe, itt az öt ujjú kéze.
17. A jugar öv két vége nem ér össze; a derék kerületénél hosszabb öv végeit a derék két oldalán betűlik.
20. Az itató vályu a mérleg serpenyője, a fehér ló a /kézi/ mérleg rúdja, szakáll a súly, melyet a rúdon tolnak, s "tőle kérdik" a mértéket.
21. Itt a "tasak", a herezacskó, a súly "rejtjele". Érdeemes "meghallgatni" az eredeti szöveget is, amennyire a magyaros átbetűzés engedi: per szarig bika-dro / per kara tekír-dro / gejsanga jitken / szatig ídí-dro /. A vegyes hangrendű gejsang szó kínai eredetű, mint a mérleg egyik neve, a finza is; az utolsó sor csak annyit tesz, hogy "kereskedik".
25. A túl kevés fog talán a rejtvény "öregember" szavának egy második megfejtést is ad, ti. az eredeti jelentését, hogy öregember kevés fogú szájáról szól.
26. A sárga gombóc, a mantí, mely itt a tojás sárgájának jele, kínai ere-

- detül tésztaétel, itt gombócféle, Észak-Kínában egy párolt, kenyér-
módra fogyasztott tészta.
27. A lakat itt, mint a régi Kínában, Tibetben és a mongoloknál, forrasztott, kovácsolt, szögletes fémdoboz, melybe oldalról tolják be a záró fémlapot, mely a lakat függesztő rúdját és a vele párhuzamos, rögzítő "tűskéket" hordozza; a tűskék lemezrugói a dobozba hatolva szétállnak, s csak az alsó nyíláson betolt, megfelelő kulcs velük párhuzamos mozgása szabadíthatja ki őket. A mai európai függő lakatoknak is valószínűleg e keleti lakat volt az őse.
28. A nyak itt a lakat kihúzható, függesztő rúdját jelzi.
30. A póre gyerek /két lába/ az evőpálcika-pár, a fekete lyuk a száj. /A két evőpálcikát ugyanaz a kéz tartja./
31. A találóskérdések között sajátos csoport a mennyiségtani rejtvényeké, melyek megoldása nem a helyhez és korhoz kötött, költői rejtjelzés ismeretét, hanem az egyetemesebb mennyiségtani módszerek alkalmazását kívánja meg.
32. A veder függélyes útja és gallyból, háncsból fonott, "ráncos, öreg arca" adja itt a rejtjel két fő elemét.
33. Ez a rejtjelzés síkba teríti a háromlábú üstláb hengerpalástját.
34. Az üstláb három csúcsa hegyes, "szúrós".
35. Nálunk is mondják a kártyát az ördög bibliájának. A lámahittlek könyvei meg, össze nem fűzött, csak kötegbe kötött lapjaival, leveleivel, még közelebbi képi párhuzamot adnak a kártyához. A Kandzsar a lámahittli kánon öregebbik, 108 kötetbe foglalt gyűjteménye. Az eredeti szöveg hívebben így szól magyarul: Kandzsurt osztanak, ám könyvre utaló szó híján s magyarázat nélkül némább lenne e találóskérdés.
36. A retek szó így hangzik a török jugarok nyelvén: torma.
37. A teve orrpeckét fából faragják.
38. A kendert /jugarul kendzsirt/ itt tilolás, tisztítás közben láttatja a találóskérdés.
46. A rejtjelzés azt a képet rögzíti, melyben a nyúl egyik füle lekonyul.
47. A mérőnyi köles - a paprika magjai. A jugar tá- ige nemcsak kibontani, hanem megfejtetni, kitalálni jelentésű is.
48. Egy másik megfejtés szerint pöcsik vagy bögöly.

Török János

A VASTILÓ

- Ha a vastilót emlegetik,
Túlcsordul a menyecskék epéje. /1/
Ugyan miért? Tudjátok csak meg!
Hogy miért van, hadd mondom el!
- 5 A mi csuvas nébberieink
Nem szeretik a vastilót.
Ha már van, jobb a réztiló,
De az se baj, ha fából van.
A vastiló belsejében
- 10 Öreg ördög lakozik.
Mikor a tilót megfogják,
Csattogtatja fogait.
Mikor a kendert tilolni kezdik,
Szemükbe szórja a csepüt.
- 15 Ha ez a csepü a szemében marad,
Boszorkány lesz az ember.
E boszorkány szavára
A vastiló egész éjjel
Falukon és mezőkön
- 20 Dübörög végig.
Mikor szökdécsel a tiló,
Ha útjába kerül valaki,
Agyonnyomja,
Vérét kiszívja.
- 25 Felfogtatók-e már,
Hogy nálunk a menyecskéknek
Mért csordul túl az epéjük,
Ha a vastilót emlegetik?
Lesz majd, aki nem hiszi,
- 30 Vagy vitatkozni fog velem- félek -,
Hadd mondok el mégis egy esetet,
Amely a mi falunkban történt meg.
- Falunkban egy öregasszony
Éldegélt hajdanán.
- 35 Most már koporsóban
Fekszik a temető mögött,
Am éltét ez az öregasszony
Tevékenyen éldegélte.
Volt neki egy kecskéje,
40 Két birkája, egy macskája;
Düledező kunyhójának tetején
Baglyokat nevelgetett.

- A baglyok mellett
 Hevert vastilója:
- 45 Nagyon félelmetes dolog az,
 Ha egyszer megharagszik!
 Tudjátok meg most ti is,
 Hogyan vakult meg az öregasszony.
 Minthogy a banyának
- 50 Vastilója volt,
 Kendercsepü szemetjét
 Szemébe szórta az öreg ördög!
 Hogyha megvakul az ember, rögvest
 Boszorkány lesz belőle.
- 55 Ez a banya is a legsemmirekellőbb
 Boszorkány a környéknek.
 Nincs ember, ki ne ismerte volna,
 Nincs kutya, ki fel ne ismerte volna. /2/
 Volt még a vénaaszonyak
- 60 Két özvegy menyé is:
 Mindkét menyé jó menyé volt,
 Mind a kettő szép menyé volt.
 Hogy az idősebbnek mi volt a neve,
 Arra most nincs szükségünk.
- 65 Magának való asszony volt,
 Az igazat szólva
 Nem volt olyan szép, hogy dicsérni kelljen,
 Nem volt olyan csúnya, hogy becsmérelni kelljen.
 A kisebbik menyének - hamár szóba jött -
- 70 Cseges volt a neve.
 Ő maga is, mint a fecske,
 Végtelenül kedves,
 Keze fürge dolgozni,
 Ajka finom csókolni.
- 75 Cseges menyét a banyája
 - Ki tudja, miért - utálja.
 Találjátok ki magatok, hogy miért,
 Erről nem szólhat a nyelvem.
 Orcája nagyon szelid
- 80 - Láttán örvendeni kell -,
 A banya mégsem szereti.
 Azt hihetnéd, hogy bolond.

- Ez a menyé állandóan
 Unszolja az öregasszonyt:
- 85 "Anyám, engedj már el vendégségbe,
 "Anyám, engedj már el vendégségbe!"
 "Hizelgéseddél, hogy a föld nyelne el,
 Az ember már torkig van.
 Jobb, ha dolgozat teszed,
 90 Ha itt az ideje, majd elengedlek!"
 Cseges menyé kezében
 Hiába is ég a munka,
 Az öregasszony mégis
 Szidja, hogy nem dolgozik!

- 95 Nem hiába volt vak az a
Vénséges vén öregasszony!
Előbb hal meg,
Mintsem hogy elengedje vendégségbe.
Cseges három napig
- 100 Kérlelte a vén öregasszonyt:
"Anyám, engedj már el vendégségbe,
Haddmenjek el a nénémhez!"
"Ó, hogy nyelne el a föld!
Nem lesz ennek jó vége, menyem."
- 101 Harmadnap, mikor leszállt az est,
A banya még jobban megharagudott.
"Anyám, engedj már el vendégségbe,
Anyám, engedj már el vendégségbe!"
"Eredj, eredj, kérincselő,
- 105 Boldogulj csak egymagad.
Még ezen az estén eredj, még ezen az éjszakán,
Ne is lássalak!"
Menye ekkor sietve
Gyúrt tejjel három juszmant. /3/
- 115 Magatok is tudjátok: a juszman,
Ha a jószellemeket megidézik
Varázsszavakkal sütése közben,
Nagy erejű szer.
A mi vidékünkön mindig,
- 120 Mikor messzi útra mennek,
Hogy a gonosz szellemeket elriasszák,
Juszmant visznek magukkal.
Igy hát a mi menyecskenk is
Befogta a lovát és
- 125 Éjnek évadján elindult
Agir falvába vendégségbe.

- A vastiló suhog-kopog,
A gonosz banya szösztiló.
A rézkampós kaput
- 130 Kinyitva ilyen varázsszót szól:
"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Agir útján szökj, tilóm,
Érd utól a menyemet, tilóm,
Üsd agyon a menyemet, tilóm!"
- 135 A vastiló, a kopogó tiló
Végigszökdécselt az úton.
A szép meny észrevette a tilót,
S e dalt dalolva üget:
"A hold fénye fénylőn fényes,
- 140 Agir útja széltől széles,
Fuss, fuss, fakóm, fuss, fakóm,
Vágyott véghez vágass, fakóm,
Ijeszd meg, ijeszd meg az ellenséget,
Tejjel gyúrt juszmanom!"
- 145 Elhajítja, otthagyja
Egy juszmanját az úton.

- Mikor arra a helyre ért
 S rátalált a juszmanra,
 A vastiló megrettenve
- 150 Hazalódult szökdécselve.
 "Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
 Agir útján szökj, tilóm,
 Érd utol a menyemet, tilóm,
 Üsd agyon a menyemet, tilóm!"
- 155 A vastiló, a kopogó tiló
 Végigugrándozik az úton.
 A szép meny észrevette a tilót,
 S újból dalát dalolja:
 "A hold fénye fénylőn fényes,
- 160 Agir útja széltől széles,
 Fuss, fuss, fakóm, fuss, fakóm,
 Vágyott véghez vágtass, fakóm,
 Ijeszd meg, ijeszd meg az ellenséget,
 Tejjel gyúrt juszmanom!"
- 165 Elhajítja, otthagya
 Másik juszmanját az úton.
 Mikor arra a helyre ért
 S rátalált a juszmanra,
 A vastiló megrettenve
- 170 Hazalódult szökdécselve.
 "Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
 Agir útján szökj, tilóm!
 Érd utol a menyemet, tilóm,
 Üsd agyon a menyemet, tilóm!"
- 175 A vastiló, a kopogó tiló
 Ugrándoza jön az úton.
 A szép meny észreveszi a tilót,
 Es sirva dalolja a dalát:
 "Agir útja széltől széles,
- 180 A hold fénye fénylőn fényes,
 Fuss, fuss, fakóm, fuss, fakóm,
 Vágyott véghez vágtass, fakóm,
 Ijeszd meg, ijeszd meg az ellenséget,
 Tejjel gyúrt juszmanom!"
- 185 Elhajítja, otthagya
 Utolsó juszmanját.
 Mikor arra a helyre ért
 S rátalált a juszmanra,
 A vastiló visszalódult
- 190 Ugrálva a faluba...
- Mikor a meny célhoz ért,
 Kopog nénje kapuján:
 "Néném, engedd be húgodat,
 Engedd csak be Cseges húgodat,
 195 Kít a gonosz ellenség kerget!"
 "Éjszaka nem szokott hozzám vendég járni,
 Eredj csak az utadra!"
 "Akkor hát isten veled, nővérkém!"

- Cseges elment, s megzörgette
 200 Másik nénje kapuját:
 "Néném, engedd be húgodat,
 Engedd csak be Cseges húgodat,
 Kit a gonosz ellenség kerget!"
 "Éjszaka nem szokott hozzám vendég járni,
 205 Eredj csak az uradra!"
 "Akkor hát isten veled, nővérkém!"
 Cseges elment, s megzörgette
 Testvérbátyja kapuját:
 "Bátyám, engedd be húgodat,
 210 Engedd csak be Cseges húgodat,
 Kit a gonosz ellenség kerget!"
 "Éjszaka nem szokott hozzám vendég járni,
 Eredj csak az utadra!"
 "Akkor hát isten veled, bátyuskám!"
 215 A szép meny sirva-riva
 Felment a padlásra,
 És ott sirva-riva
 Bebújt a szalmába.

- "Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
 220 Agir útján szökj, tilóm,
 Erd utol a menyemet, tilóm,
 Űsd agyon a menyemet, tilóm!"
 A vastiló, a kopogó tiló
 Végigugrandozik az úton.
 225 Kip-kop, ugrál, csattog,
 A szép meny szívébe rémület költözik. . .
 A vén banya kapuja előtt
 Várva-várja tilóját
 Dúlva-fúlva: ám
 230 Tilója vissza nem tér.
 Messze, távol, valahonnan
 Kopogása hallatszik.
 A bcszorkány nyöszörögve
 Kezdi hívni a tilót:
 235 "Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
 Szökkenj hozzám, tilóm!
 Gyere vissza hozzám, tilóm!
 Mássz a mestergerendára, tilóm!"
 Messze, távol, valahol
 240 Mintha sárkány sziszegne -
 Bizonynal a tiló őrzöng:
 Verekszik valakivel.
 "Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
 Szökkenj hozzám, tilóm,
 245 Gyere vissza hozzám, tilóm,
 Mássz a mestergerendára, tilóm!"
 Messze, távol, valahonnan
 Zörgés-zugás hallatszik,
 Bizonynal a tiló őrzöng:
 250 Tör-zuz ottan valamit.

- "Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
 Szökkenj hozzám, tilóm,
 Gyere vissza hozzám, tilóm,
 Mássz a mestergerendára, tilóm!"
- 255 Messze, távol, valahonnan
 Dübörgés-zübürgés hallatszik,
 Bizonytal a tiló őrrjög:
 Föld-rengetve visszatér...
 Kopogott, csattogott,
- 260 A banya feje megreszketett.
 A vaknak az útról
 Letérni már nem volt érkezése:
 Jött a tiló, csattogott,
 S a banya fejét leszakitotta.
- 265 A boszorka torkából
 Fekete vér bugyogott...

- Eltelt, elmúlt a sötét éjszaka,
 Lassan-lassan szertefoszlott.
 Fényes új nap virradt,
 Fénylett a fényes világ.
- 270 Agir falva felébredt,
 A mély álom felszakadt.
 Mindenki teszi a dolgát
 Szorgos csuvas módjára:
- 275 Cseges menyecske bátyja
 A jószágot eteti -
 Húga holttestére
 Rálel a szalmában.
 Megy egy ember -
- 280 A molnár - az utcán,
 Fehér szakálla két rőf,
 A púpjá meg két pud.
 A botjára támaszkodva,
 Mint a gácsér lépked.
- 285 A nagy bolt előtt
 Szuszogva megáll,
 S lisztes ruháját
 Veregetve mormolja:
 "Baj van, baj van, Mihál koma!"
- 290 Nincs már malmom!
 Ma éjjel gonosz szellemek
 A malomkerékbe
 Akaszkodtak és elkezdtek
 A kereket haragosan
- 295 Úvöltözve forgatni,
 A malomkövet nyekeregetni.
 Mielőtt még kiszaladtam volna,
 Malmomat a gonosz szellemek
 Recsegve-ropogva lerombolták, és
- 300 Elfutottak valahova!"

- Falunkban a csuvasok
 Kiálltak az utcára,
 Csoportostul zszibonganak
 A halott vénasszony mellett.
- 305 A banya fekszik, meg se moccan,
 Körülötte fekete vér:
 Teste fekszik egy helyen,
 Feje fekszik másikon.
 A tiló nyugszik, nem kopog,
- 310 Hang sincs a mestergerendán. . .
 A nép szavának egy a vége,
 A szóbeszédnek száz a színe.

A bolgár-törökök a VIII. században jelennek meg a Közép-Volga vidékén, és Magna Bulgaria néven viszonylag fejlett birodalmat hoznak létre. 1236-ban Dzsingisz kán mongoljai szétzúzták a volgai bolgár birodalmat, az itt élő népeket az Arany Horda hajtotta igájába. A bolgár-törökök egy része beolvadt a kipcsak törökök közé, más részük behúzódot az erdőkre, és megőrizte nyelvét. Az Arany Horda, majd az örökébe lépő Kazáni Kánság uralma alatt a volgai bolgár birodalom régi kultúrája, s így irodalma is elpusztult. Čavaš kénékine éne šině "a csuvas könyvet megette a tehén", tartja az egyik csuvas közmondás. A volgai bolgár-törökök nyelvét arab betűs sírfeliratokból ismerjük, közülük a legrégebbi 1281/1282-ből datálódik. /vö. Róna-Tas A. - Fodor S., Epigraphica Bulgarica. A volgai bolgárfeliratok, Szeged 1973/. Mivel a csuvasok a volgai bolgárhoz közelálló - bár azzal nem azonos - nyelvjárás folytatói, e sírfeliratokat tekinthetjük a csuvas nyelv középcsuvas korszakából származó legrégebb emlékeknek.

1552-ben IV. Iván győzelmei megdöntötték a tatár kánságot, s a terület orosz fennhatóság alá került. A társadalmi elnyomást a cári kormányzat erőszakos russzifikáló törekvései súlyosbították. A XIX. század közepétől a russzifikáció és a pravoszláv hit megerősítése céljából világi iskolákat is nyitnak, engedélyezik az anyanyelven történeti oktatást, Kazányban pedig fordító bizottságot alapítanak, melynek az a feladata, hogy vallásos írásműveket adjon ki a kis népek nyelvén. Noha a volga-vidéki népek nyelvének lejegyzésére már a XVIII. században használták az orosz írást, pl. cirill betűkkel jegyezték le a XV. század harmincas éveitől számított újcsuvas korszak első emlékeit is, pl. az első csuvas nyelvtant /1769/, s az első "valódi" irodalmi terméket is, egy 1767-ben, II. Katalin kazányi látogatása alkalmából írt üdvözlő verset, Ny. I. Ilminkij /1822-1891/, a kazányi hittérítő iskola igazgatója pedig a vallásos írásművek kiadására szintén az orosz ábécén alapuló, módosított írásrendszert állított össze a kis finnugor és török nyelvű népek számára, mégis elsősorban az anyanyelven folyó oktatás bevezetése segítette elő a nemzeti kisebbségek írásbeliségének kialakulását, és teremtette meg az önálló irodalmak megszületésének előfeltételeit. Nemzeti nyelvű ábécéskönyvek, szöveggyűjtemények összeállítása vált szükségessé, ezekben kaptak helyet az első irodalmi kísérletek is.

Az önálló csuvas irodalom létének alapját képező irodalmi nyelv megteremtésében kiemelkedő szerepe volt I. Ja. Jakovlevnek /1848-1930/, aki 1868-ban, még gimnazistaként megvetette a szibirszki csuvas tanítóképző alapjait. Jakovlev új ábécét teremtett, melynek alapját az orosz írás képezte,

ezt azonban - felismerve anyanyelve fonológiai szerkezetét - nagy körültekintéssel igazította a csuvas nyelv sajátosságaihoz. Az irodalmi nyelv alapjául az anatri /déli/ nyelvjárást tette meg /Jakovlevről bővebben lásd: Róna-Tas A., Beszámoló csuvas tanulmányutamról; MTA I. Osztályának Közleményei 23, 1966, p. 327; I. Ja. Jakovlev í ego skola: Učenye zapiski, vyp. XXXIII., Csebokszári 1971/.

Jakovlev minden irodalmi és tudományos szervező munkája ellenére az új, egységes irodalmi nyelv aligha vált volna a csuvas irodalom alapjává, ha nem fedezi fel a kinagasló tehetségű Konsztantyin Ivanovot /1890-1915/, akinek művei meghatározták a modern csuvas irodalom egész további fejlődését.

K. Ivanov az ufai kormányzóság Szlakbas nevű falujában /ma Baskir ASZSZK/ született. A környék betelepített csuvas lakossága az anatri nyelvjárást beszélte. 1903-ban a szimbirszki csuvas tanítóképzőbe kerül, ahonnan 1907-ben politikai diákmegmozdulásban való részvétel miatt kizárják. Jakovlev azonban még ez év őszén visszahívja Szimbirszkbe, ahol a fiatalember csuvas nyelvű kiadványok szerkesztésében vesz részt. Közben jelentős fordítói tevékenységet fejt ki /többek között Lermontov, Nyekraszov, Kolcov verseit, Goethe "Reinecke róka"ját és az Énekek énekét ülteti át anyanyelvére/, folklórt gyűjt, és eredeti műveket ír. Közülük a legkiemelkedőbb a Narspi című elbeszélő költemény. /A mű 3 fejezete magyarul is olvasható Bede Annának a Róna-Tas András nyersfordítása alapján készült költői átültetésében: Tiszatáj, 1975/9. szám, 45-54. l. / Ivanov művei először a Čavaš xallapšem /Csuvas mesék és hagyományok/ című gyűjteményben jelentek meg 1908-ban Szimbirszkben.

E kötetben látott napvilágot a Timər tilla /A vastiló/ című, népmesét feldolgozó balladája is. Alapjául a Läpär néven ismert népmese egyik változata szolgált, amelyet a fiatal költő G. T. Tyimofejev Taxáryal /Kilenc falu/ című emográfiai gyűjteményében, a csuvas irodalom egyik első eredeti alkotásában olvasott; ennek kéziratos változatát a tanítóképző könyvtárában őrizték. Egy variánsa "Az emberevő mostoha" címen magyarul is olvasható a Mesék a tölgyfa tetején című kötetben /Bp. 1977, Európa, "Népek meséi" sorozat/.

Balladájában Ivanov felhasználja a mese elemeit, a verses betéteket szinte szó szerint. Pl.:

a mesében: uyäx šuti šap-šuta a hold fénye fénylőn fényes,
šatma šulē tap-takār a tükörsima út simábbnál simább

Ivanovnál: uyäx šuti šap-šuta a hold fénye fénylőn fényes
Äkär šulē tap-takār Agir útja simábbnál simább

a mesében: šak-šak tilla, šak tilla sihegj-suhogj, tilóm
šak kinēme šit, tilla érd utol a menyemet, tilóm

Ivanovnál: šalt-šalt tilla, šalt tilla kip-kop, tilóm, kop, tilóm
šav kin patne šit, tilla érd utol a menyemet, tilóm.

A ballada szerkezete is követi a népmesei hagyományokat. Fellelhetők a háromszoros ismétlések: Cseges /Fecske/ háromszor kérleli anyósát, hogy engedje el vendégségbe, az öregasszony háromszor küldi a menyete után a vastilót, Cseges három testvérénél kér bebocsátást, az anyós háromszor hívja vissza tilóját. Megtaláljuk a mesezáró formulát is: "A nép szavának egya vége, / A szóbeszédnek száz a színe." Előkerülnek a népi hitvilág gonosz viziszellemei, akik lerombolják a malmot, ahol Cseges meghuzta magát.

Ugyanakkor Ivanov nem egyszerűen másolja a folklórt, hanem alkotó módon használja fel. A hagyományos mesekezdetet lokalizált prológus váltja fel, amelyben a szerző arra hívja fel az olvasó figyelmét, hogy olyan e-

setről lesz szó, amely a tulajdon falujában esett meg. /Ez egy sajátos folklórrétegre, az anekdotára, a "Dorfgeschichte"-re jellemző. / A mesehősök sematizált ábrázolása helyett egyediti szereplőit: mind az öregasszony, mind a menyé portréjának és környezetének megrajzolására nagy gondot fordít a szerző. Realista vonásokkal vázolja fel a molnár alakját az epilógusban, a záróképben pedig a korabeli csuvas falu jelenik meg előttünk. Megváltoztatja a mese "szűzsé"-jét is. A mesében a gonosz anyós a tilón lovagolya utoléri és felfalja a menyét. A menyecske testvérei reggelre kelve megtalálják az anyós által elfogyasztott húguk belét a kerítésen, szarnájt /dudaszerű hangszert/ készítenek belőle, amely emberi hangon mondja el nekik az öregasszony rémtettét. Az anyós a tűzbe dobja a szarnájt, mire az visszaváltozik a menyévé, az öregasszonyt pedig apróra törik, mint a követ. A mesében csupán "közlekedési eszközként" használt tiló szerepét Ivanov erősen felnagyítja. A mesékben a jó mindig győz, Ivanovnál azonban elpusztul. Ez a megoldás a tragikus eseményt elbeszélő balladák sajátja.

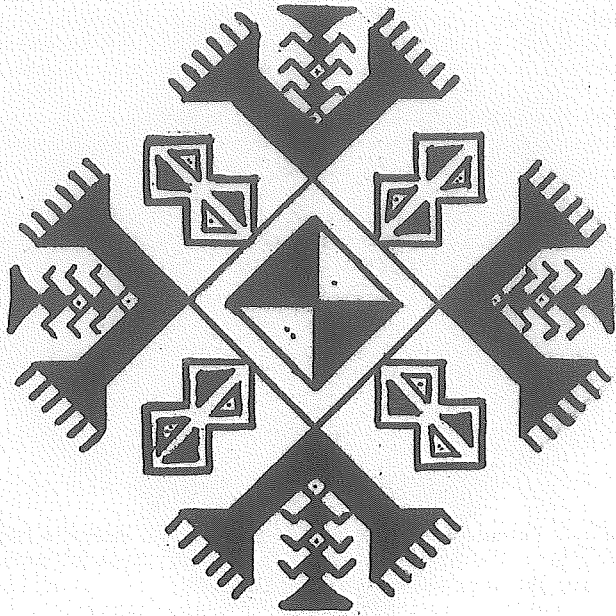
Ivanov költői nyelve szerfölött gazdag alliterációkban és hangutánzó szókban, az utóbbiak gyakori előfordulása a csuvasra különben is jellemző. Ezek az ugyancsak a csuvasra jellemző sok s-hanggal párosulva az eredetinek különös zeneiséget kölcsönöznek, melyet fokoznak a hétszótagos sorokban gyakran fellépő jambusok és anapestusok.

Nyersfordításom a költő összes műveinek 1957-es, csebokszári kritikai kiadásában közölt szöveg alapján készült /K. Ivanov, Širnisen puxxi. Timěr tš'la, pp. 110-127/. Természetesen nem törekedhettem sem a mérték, sem a költői eszközök visszaadására, csupán az alliterációkat próbáltam tartani ott, ahol a pontos fordítás követelményeinek figyelembe vétele mellett tartani tudtam. Remélem, hogy avatott költő-műfordító tolmácsolásában Ivanov e műve is hamarosan megszólal magyarul.

Zahemszky László

JEGYZETEK

1. sexri xăp- "elmegy az epéje, túlcsoordul az epéje" = "nagyon megijed" /Vö. magyar: "felforr az epéje" = "megharagszik". Mindkét nyelv negatív érzést kapcsol az epe fogalmához. /
2. A néphit szerint a kutya felismeri a boszorkányt.
3. Juszman: 1. "nagyon vékony lepény" 2. "áldozati palacsinta" /Asmarin/. Lisztből vízzel vagy tejjel készül. A néphit szerint varázsereje van.

A KURUZSLÓK MIND CSALNAK

Csuvas népmese

Egyszer fiatal koromban az anyám rámbizta, hogy gyujtsam be a szamovárt. Ő maga áment a szomszédasszonyhoz. Begyujtottam a szamovárt. Amikor jól égett, látom ám, hogy a szamovár mellett folyik lefelé az ólom és mint a palacsinta, szétterül a földön. Ugy látszik, elfelejtettem bele vizet önteni és ettől a szamovár ólomcsöve elolvadt és lefolyt. Nem tudtam mit tenni, ijedtemben össze-vissza futkostam.

Eppen akkor jött arra az utcán nagy kiáltozással a szamovárjavító. Szóltam neki és kihoztam a szamovárt. Anyám is kijött a szomszédasszonytól és rántámadt:

- Te is hozzájárulhatnál valamivel a szamovárjavítás költségeihez - mondta.

- Engedd el velem a fiut, majd ha ledolgozza az adósságot, hazaküldöm - ajánlotta a mester. Anyám beleegyezett, én pedig vele együtt utnak indultam. Elértünk egy faluba, ahol betértünk egy emberhez a szamovárt megjavítani. Estefelé a háziasszony megkért, hogy hozzak vizet. Elmentem a kútra, hát látom, nincs vödör. Akkor hoztam egy vödört, a kötelet rácsomóztam és a kúthoz lépve leengedtem. De a vödör lent megakadt. A körélbe kapaszkodva leereszkedtem, hogy kihozzam a vödört, de előbb ingem-ruhám levettem. Amikor kijöttem a kútból, látom, eltűnt a ruhám. Most mitévő legyek, nem elég, hogy adósságba keveredtem, ráadásul még pőrén is maradtam. Odamentem egy házhoz és benéztem az ablakon. A mennyezetről lecsüngő lámpa fényében jól látszott a ház belseje. Az asztal közepén állt a gözt pőfőgő sárgaréz szamovár, körülötte izletesen elkészített ételek és egy félliteres palackban vodka. Belopóztam a házba, felmásztam a kemencésutba és lefeküdtem. Egyszer csak bejött a házba egy asszony meg egy férfi. De alighogy bejöttek, kopogás hallatszott a pitvar felől.

- Bujj el a kemencésutba - mondta az asszony a férfinak, maga pedig ment ajtót nyitni. Az ember felmászott mellém a kemencére.

- Megmondom a gazdának, milyen ember vagy - szóltam hozzá.

- Ha nem árulsz el, pénzt kapsz tőlem - mondta az ember.

- Mit csináljak a pénzzel, add ide inkább a rajtad való ruhát.

Az ember levetette a ruháját, ideadta nekem, ő maga ottmaradt fehér ingben-gatyában. A ház gazdája, miután megvacsorázott, aludni tért. Amikor elaludt, a háziasszony megbökött:

- Most már elmehetsz!

Kilopóztam, odakint sötét volt, az eső is esett. Visszafordultam hát és bekopogtam az ablakon.

- Ki az? - kiáltott ki a gazda a házból.

- Belebejöttem, adj szállást éjszakára.

A gazda beengedett. A felesége rámnézett és elpirult, de nem szólt egy szót sem. Közben a zsebemben egy kendőbe burkolt kis csomagot találtam: kibantom, nézem: egy pakli kártya.

A gazda észrevette és megjegyezte:

- Te biztosan jóvendőmondó vagy.

- Hires jövendőmondó és léleklátó vagyok - mondtam célzatosan.
 - Vetsz-e kártyát? - kérdezte a gazda.
 Kiraktam sorba a kártyákat.
 - Ugy látszik, a házádba befészkelte magát a gonosz lélek, nem én mondom ezt, hanem a kártya.
 - Ki lehet-e füstölni innen? - kérdezte a gazda.
 - Lehet, csakhogy ez a munka sokba kerül, száz rubel nélkül el se kezdem - mondtam, de közben alig tudtam visszafojtani a nevetésemet.
 - Fizetek, csak üzd ki innen - könyörgött a gazda.
 A gazda feleségét megkértem, hogy melegítsen az üstben vizet. Azután kimerítettem egy vödör forró vizet és a kemencesuttra öntöttem, hogy csak úgy sistergett.
 Az ember kiugrott a kemencesutból és kirohant az ajtón.
 - Láttad-e? - mondtam a gazdának.
 - Láttam bizony, láttam, bizony kiváló javasember vagy te - mondta a gazda.
 Így aztán minden alap nélkül javasember hírébe keveredtem. Ettől kezdve nem is hiszek én semmiféle kuruzslónak. Azt ajánlom, ti se higgyetek. A kuruzslók mind csalnak.

A mese fordítása a Čävaš xalāx sāmāxlāxe, II tom. Jumaxsem / Csuvas népköltés II. Mesék. Csebokszári 1975 / című kötetben közölt szöveg alapján készült.

A szövegben előforduló Belebej a volt ufai kormányzóság egyik járási központja / mai Baskir ASZSZK /. A környék csuvas lakossága az anatri / déli / nyelvjárást beszélte.

A mese egyes elemei a magyarban is megtalálhatók. Berze-Nagy János Magyar népmesetipusok / Pécs 1957 / című mesehatározójának tanúsága szerint a mese első fele / a "Ha nem árulsz el, pénzt kapsz tőlem" mondatig / az 1727. / a pőrére vetkőztetett udvarló / típusba tartozik. E típuson belül a mesék három szerkezeti egységből állnak. A mi mesénk adott szakaszára csak az első két szerkezeti egység áll, vagyis: 1. Ravasz ember csele folytán ruhátlanul maradt ember idegen házába vetődik, s ott elrejtőzik. 2. A háziasszonynak elbujtatott udvarlója is melléje kerül, kinek ruháit felfanggal elcsalja, s a pőrén maradt udvarlót otthagyja. Mesénk az 1641. / mindentudó doktor / típus első szerkezeti egysége szerint folytatódik, miszerint: "Együgyű ember véletlen körülmények összejátszása folytán mindentudó hírébe jut". A csuvas mese végkifejlete azonban a magyar mesékből hiányzik. Nincs olyan típus, ahol a mindentudással felruházott ember arra a következtetésre jut, hogy a mindentudás / kuruzslás = csalás.

Z. Hering Margit

GRUZ KÖZMONDÁSOK
/A. Kandelaki gyűjtése/

A szamár dolgozik, a ló eszik.

A szamár rugásától nem kell megsértődni.

A szamár rugása nem sértő, hanem fájdalmas.

Ha a szamár megrug, ne jajgass, hanem szégyenkezz!

Aki a szamárról leesett, az lóra sem fog ülni.

A szamár a kutyát szénával etette, a kutya a szamarat hussal, és mind a ketten éhesen maradtak.

Aki nem esett le a lóról, nem tanul meg lovagolni.

Ahol nincs ló, ott a szamár is ló.

A vízben nincs értéke a halnak.

Hogyha halat akarsz enni, akarj érte vízbe menni!

Egy birka, hét pásztor.

Egy birkát nem lehet két helyen levágni.

Egyik a birkához, másik a farkashoz.

Egy juhhoz is kell pásztor, meg ezerhez is.

Egy évi meddőség miatt nem vágják le a tehenet.

Egy sáros disznó százat mocskol be.

Az egérnek a macska is orozslán.

A malomban nem hal éhen az egér.

Az egér beleesett a boroskancsóba, berugott, és párbajra hívta az embert.

A fekete bárány a mosdatástól pusztul el, a fehér meg attól, hogy nem mosdatják.

Minden rókának a saját farka tetszik.

Tyukokkal feküdj, kakasokkal ébredj!

Ha a tyúk egy tojást tojik, száz szomszédnak eldicsekszik
Amit az asszony nem szeret, férje sem eheti. .
Férj-feleség dolgairól csak az ágyuk tudjon!
A férjet és a feleséget egy agyagból gyúrták.
Minden férfinak a maga lova és a más asszonya tetszik.
A nő az ép családot lerontja, a lerontottat helyrehozza.
A nő az okos férfiban hibát, az ostobában értéket keres.
Az asszonyot eszét megették a kecskék.
Ha az asszony tétlen ül - a szerencsét várja,
Ha a férfi tétlen ül - az öregség várja.
Egy ész jó, két ész jobb.
Ha egy bolond igazgyöngyöt dob a tengerbe, ezer bölcs is hiába keresi.
Az okos egyetlen napja az ostoba egész életével felér.
Észi nem lehet pénzért venni.
Az okos nyáron gondol a télre.
Aki nem ért a szóból, azt bottal tanítják.
Minél többet tudsz, annál kevesebbet beszélj!
Ahány nyelvet tudsz, annyi ember vagy.
Ki a garast nem becsüli, az egy garast sem ér.
A pénz az urának is ura.
A pénz a pénzhez megy.
Ahol a pénz beszél, ott hallgat az igazság.
Kis pénz, kis gond.
A tolvaj mindenkit tolvajnak néz.
A tolvaj még a saját árnyékától is fél.
A házi tolvajt nem ugatja meg a kutya.
Bor a bornak orvossága.
Se nem viz, se nem bor.

Egy pohár bor a kivont kardot is leréteti.
Mindenből az új jó, borból és barátból a régi.
Egy régi barát jobb, mint két új.
Kinek hosszú a nyelve, annak rövid a lelke.
Tüzet mondtam, és nem égettem meg a nyelvem.
Amit nem akarsz meghallani, az nehezen megy be a füledbe.
Mikor a szó szaporodik, a dolog nem fogyatkozik.
A szó - dörgés, a dolog - eső.
Édes szóval a vasajtót is kinyitod.
Az idő is muló, a pletyka is muló.
Beszélek - a nyelvem fáj, hallgatok - a szívem fáj.
A rossz - korsóval, a jó - kanállal.
Minden ember a maga bajának kovácsa.
Aki a más boldogságát irigyli, nem találhatja meg a magáét.
Nem esik annyira, amennyire dörög.
Ugyanazt a napot látjuk, mégse melegít bennünket egyformán.
Amit a szél hozott, azt a szél is viszi.
Ha mindenkire egyformán esik az eső, senki sem ázik meg.
A nevetést sirás követi.
A dühös ember olyan, mint a részeg.
Az nevet jól, aki a végén nevet.
Amilyen az apa, olyan a fia.
Amilyen a kert, olyan a gyümölcs.
Ne kezdődj az az ágat, amelyiken ülsz!
Meleg láb - hűvös fej.
A legmagasabb torony is a földtől kezdődik.
Az ellenségem ellensége az én jótevőm.
Attól félj, aki téled fél!

Akit behívsz a házába, azt nem küldheted el.
Akkora legyen a hid, amekkora a folyó.
A fa egyetlen almát termett, s az is férges.
Aki még nem épített házat, azt hiszi, hogy a ház a földből nő ki.
Egy kézben nem lehet két dinnyét tartani.
Mig fogam volt, dióm nem volt,
most dióm van, ám nincs fogam.
Vendégben én azt szeretem, kinek fogá nincsen egy sem.
Kicsi a balta, de kidönti a nagy fát.
A várat belülről döntik le.
Kié a vár, azé a rét is.
Keveset aludtam, de sokat álmodtam.
Fekete sziv, hófehér fog.
Minden betegségnek megvan a maga orvossága.
Az kér orvosságot, aki beteg.
Mindenki a maga halottját siratja.
A süketnek nem csöngetnek kétszer.
Az egyik tűz, a másik olaj.
Egy mécses száz embernek ad világosságot.
Az ördög nem alszik.
Az ördög szemét nem látni.
A gyanakvásnak sok szeme van.
Aki tűr, az nyer.
Aki paprikát evett, annak ég a szája.
A lustának minden nap ünnep.
Az egyvétértés erősebb, mint a fal.
Az ember tükre az ember.
Szép asszonynak tisztessége a pásztora.

Mindenkinek az a szép, akit szeret.

✕

Az eredeti lelőhelye: Kartuli andazebi, szerkesztette Zurab Csumberidze,
Tbiliszi 1965.

Biró Margit fordítása

AZ 1500 ESZTENDŐS "ZSUZSANNA VÉRTANUSÁGA"

A gruz hagiográfia forrásánál

Miként maradhatnak meg aprócska szigetek pusztító tengeri viharok közepette; orkánok tombolásában zsenge csemeték; hogyan kicsiny népek - mindenfelől rájuk zuduló, megsemmisítésükre törő ellenségeik ellenében?

Alkotnak, mert fennmaradtak, ez természetes. De honnan az erejük a fennmaradásra? - Mert alkotnak? - Ki tudná megválaszolni? Tengernyi lelkét számláló népek sülyedtek el a történelemben; néhány százezet kitevők ma is tevékenyek; állták csodával határos módon a megpróbáltatásokat.

Ez a kartvelek /ismertebb, noha nem saját nyelvükből való nyelvükön: gruzok/ sorsa is. Mi, magyarok, méltatlanul keveset tudunk róluk. Még lexikonjaink is, rendszerint másod-, harmadkézből vett tudósításokat ismételnek; sokszor eleve hibásakat - tovább ferditve. Fél kézen megszámlálhatjuk azokat az irodalmi alkotásokat, amelyek gruz eredetiből fordítva szólaltak meg magyarul, de még a nyelvi akadályokat nem támasztó zenéjük, képzőművészetük se lett közművelődésünk birtoka. Itt is, ott is pedig - minden tulzás nélkül mondhatjuk - világra szóló alkotásokkal büszkélkedhetnek.

Nem keressük: miért? Sietve élünk a lehetőséggel, s az olvasó megítélésére bizzuk: ki a vesztes, ha a gruz kultúra kimagasló teljesítményei rejtve maradnak előle. Igaz, fordításunk homályban mutatja csak az eredeti freskót, de még így is, reméljük, érzékeltet valamennyit az igazi csillogásból.

Jakob, curtávi pap a gruz irodalomnak név szerint ismert első alkotója; Zsuzsanna vértanúsága a legrégebb fennmaradt mű; csupán templomi feliratokat ismerünk korábról. A szerzőről annál többet se tudunk, mint amennyit magáról /dicséretes, nekünk sajnálatos/ szerénységgel elárul művében. Van ugyan hírünk egy Jakob curtávi püspökről, aki 506-ban a Dvin-i zsinat gruz küldöttségének tagja volt, s akiban egyesek Zsuzsanna biográfusát sejtik; kétségtelen bizonyíték azonban nincs az azonosításra.

Varszken pitiahsról viszont, és a mártirológia hősről Zsuzsannáról /Susanikról/ más források is szólnak. Tudósításaik, további Jakob pap föltűnően gondos dátumai /és nyelvi, tartalmi tények egész sora/ meglehetősen pontosan kirajzolják Zsuzsanna peripetiájának kronológiáját; lehetővé teszik a mű keletkezési idejének elég pontos meghatározását. Ezek tanúsága szerint a mártirológia a gruz kereszténység első századának végén íródott: az V. század utolsó negyedében. Zsuzsanna szenvedései január 8-án, szerdai napon kezdődtek; ez a nap a 469. esztendőre esik. Másodszori megkínzása a Husvét utáni hétfőn, április 14-én történt /a Husvét 469-ben április 13-án volt/. Hat esztendeig huzódott a hősnő börtönfogsága: 475 áprilisáig; s ennek az esztendőnek októberében, 17-én kiszenvedett.

Ismert történeti dátum Varszken pitiahs halálának éve. Őt Vahtang Gorgaszal gruz király, mint félelmetes politikai ellenfelét, 484-ben ke-

reszre feszítette. Erről az eseményről azonban Jakob pap már nem emlékezik meg; innen nyilvánvaló, hogy művét még Varszken pitiahs életében befejezte.

Zsuzsanna vértanúsága tehát a 476-482 közti esztendőök folyamán keletkezett; hiszen ahhoz semmi kétség sem férhet, hogy a szerző Jakob pap a leírt események kortársa, részese, szemtanúja volt.

Jakob pap műve túl nem becsülhető értékű történeti forrás /mind kül-, mind belpolitikai tekintetben; vagy az egykorú grúz társadalmi szervezet állapotának ismerete tekintetében, a korabeli életforma, néprajzi reáliák vizsgálata szempontjából, stb./. Helyszüke miatt csupán egyetlen mozzanatot emelünk ki mégis: a derbenti "hunokra" vonatkozó tudósítást, Varszken ellenük vezetett hadjáratát, Dageszrán a hunok történetének legutolsó színtere; itteni szereplésükre vonatkozó minden adatnak nagy jelentősége van; a Jakob pap említette eseménynek az ő műve egyetlen forrásunk.

Ami azonban az olvasót elsősorban megragadja: a művészi kifejezés, megjelenítés ereje. El nem hihetjük, hogy egy ilyen magasrendű alkotás valóban előzmények nélkül létre jöhetett volna. Ellenkezőleg, a nyelvi megvalósulás gazdagsága, gördülékenysége, könnyed eleganciája, képteremtő készsége, stílusalakzatai; a szerkesztés biztonsága, dialógusainak raffinált természetessége, és más száz tényező bőséges irodalmi hagyomány jelenlétét kényszerít fölítételeznünk. Ilyen művet felelt irodalmi gyakorlatban edzeitlen nyelvvél lehetetlen lett volna megírni. Lehetséges lett volna másfelől kiemelkedő személyes kvalitások hiányában. Jakob pap nem szűkölködött talentumokban. Túlzás nélkül mondhatjuk: a keresztény ékor egyik kiváló szerzőjének remekművét olvashatjuk a Zsuzsanna vértanúságában.

Bármennyire vonzó lenne részleteznünk az elmondhatókat, le kell mondanunk róla. Néhány filológiai ismeret közlésére szorítokunk még.

A Zsuzsanna vértanúsága eredeti formájában nem maradt fenn. A ma ismert legrégebbi kézirat X. századi, az is hiányos /a vége elpusztult/. A további kéziratok XVIII-XIX. századi másolatok. A mű szövegállományából következtethető, hogy teljesen elveszett az első része: Jakob pap már arra, hogy ő megírta hősének egész élettörténetét, gyermekkorától kezdve. A kéziratok két önálló redakció köré csoportosíthatók, az egyik terjedelmes /ezt követi fordításunk/: a másik rövidített; mindkettőnek van régi örmény átdolgozása is.

A műnek nagyszámu grúz nyelvű kiadása van; a fordításhoz a krutikai kiadást /szelyi karnuli agiognafili literaturisz dzsaglebi, cigni I /V-X sz. / Tbiliszi 1932. 11-29. o. / vettük alapul. Ismeretes néhány orosz nyelvű fordítása, a legmegbízhatóbb: K. Kekelidze, Pamjarniki drevnegruzinszkoj litograficseszkoj literaturi, Tbiliszi 1956, 7-27. o. Van végül latin nyelvű fordítás /mindkét redakció szövege, az örmény redakciók szövege, és terjedelmes tanulmány: P. Peeters, Sainte Sousanik martyre en Arméno-Géorgie: Analecta Bollandiana t. LIII, fasc. III et IV, Bruxelles 1935, pp. 8-46 és 245-307. Meg kell jegyeznünk, hogy Peeters fordításában számos hiba található; következtetései ma már nem állják meg helyüket.

A művel foglalkozó tudományos irodalom igen gazdag; nagyobb és értékesebb részében ruz nyelvű.

És most igazság szerint elmondom néktek szent és áldott Susanik halálát.

I. Mr... /1/ perzsák királyának nyolcadik esztendejében volt, a királyi udvarba /2/ jött Arsusa fia Varszken pitiahs, /3/ mert előbb ő is keresztény volt, keresztény apától és anyától született. És a felesége Vardan örmény szpaszpet /4/ leánya, akiről ezeket írom néktek; atyja szerinti nevén Vardan, szerejebőli neve Susanik, istenfélő, miként azt mondtam, gyermekségétől. És /Susanik/ mindegyre az ő urának gonosz életmódján gondolkodott, könyörgött mindenkinek, imádkozzék érte, hogy fordítsa el őt isten az esztelenségtől és tegye Krisztus hívévé.

Ami megátalkodott és háromszorosan szerencsétlen Varszkenről pedig, ki mondhatja el teljes kárhozatát, amiért elvetette Krisztus megváltó reménységét?! Vagy ki nem siratná őt, aki se nyomoruságot nem tapasztalt, sem félelmet, sem kardot, sem rabságot Krisztusért /mégis megtagadta őt/.

Mert amidőn ő /Varszken/ a perzsák királya elé állott, nem kitüntetés vételeért, hanem hogy fölládozza magát a királynak az igaz isten megtagadásával, és imádjá a tüzet, mivelhogy Krisztustól magát mindenfelől eltasztotta. A szerencsétlen pedig feleséget kért magának a perzsák királyától, hogy a kedvében járjon, és szolt eképpen: "Azt, aki természetből feleség /em/, és a gyermekeimet is, ugyanúgy megtérítem a te hitedre, miként magam /tettem/. Ezt ígerte meg neki, ami nem bizatott az ő kezére Susanik részéről. Ekkor megörült a király és feleségül király leányát parancsolta neki.

II. És eltávozott a perzsák királyától a pitiahs. Midőn megérkezett Kartli /5/ határához, Hereti /5/ országához, elhatározta, tudatja velük, s elébe jönnek az aznaurok /6/, és az ő fiait és szolgálait, hogy miként hívet velük térjen meg országába. És annak indította rabszolgáját követként, lovon, aki megérkezett a faluba, amelynek neve Curtavi /7/.

Amikor megérkezett, és belépett Susanik királynőnk elébe, üdvözölte őt. Áldott Susanik pedig, minként a próféta, így szolt: "Ha pedig lélekben él ő, élők vagytok ő is, te is. Ha pedig lélekben holtak vagytok, köszöntésed térjen vissza tenmagadhoz." A férfi pedig nem mert válaszolni neki. Szent Susanik pedig könyörgött, és álhatatosan kérdezte őt. A férfi ekkor igazul szolt, mondván: "Varszken megtagadta az igazi istent."

Amikor ezt meghallotta áldott Susanik, lezuhant a földre, fejét hozzá ütötte és forró könnyekkel modotta: "Milyen szerencsétlen és nyomorult lett Varszken, mert megtagadta az igazi istent, megvallotta az utrosant /8/, és csatlakozott az istentelenekhez. És felkelt, elhagyta palotáját, istenfélőn a templomba ment, magával vitte három fiát /egy/ leányát, az oltár elébe állította őket. És eképpen imádkozott szolván: "Uram Istenem, te adtad őket és te tartsd meg őket, a szent keresztelő medencéből, a szent lélek kegyelme által megvilágosítottakat, hogy egy pásztornak, a mi urunknak, Jézus Krisztusnak egy nyája legyenek."

És midőn az esti mise véget ért, egy kicsi házat talált /Susanik/ a templom közelében, bement oda keserűséggel eltelve, behúzódott ottik szögletébe, és forró könnyekkel sirt.

III. A pitiahsi palota püspöke pedig, akinek neve Aphoc volt, nem tartózkodott ott, hanem egy bizonyos szent férfiú házába ment, valamit megtudandó kérdezni. És engem is, Susanik királyné papját, magával vitt a püspök. És hirtelen egy diakónus érkezett hozzánk, és elmondotta nekünk mindezeket: a pitiahs megérkeztét és a királyné dolgait. Bennünket pedig eltöltött a szomorúság, és kétségbeesett nagy sirással sirattuk bűneink megsokasodását.

Én pedig korábban eltávoztam, elmentem abba a faluba, amelyikben áldott Susanik tartózkodott. És midőn láttam őt szenvedésében, magam is sirtam vele együtt. És mondtam áldott Susaniknak: "Nagy megpróbáltatásnak nézel elébe, királyném, őrizd meg Krisztus hitét, nehogy az ellenség, miként a rák /betegség/ táplálékot találjon benned." Szent Susanik pedig válaszolt nekem: "Pap, és magam is nagy tetre készen állok." És én mondtam neki: "Ugy legyen: légy szerény, türelmes, és kitartó." Ő pedig felelt nekem: "Egyedül az én számomra vannak e nyomorúságok! Én pedig szóltam: "A te nyomorúságod a mi nyomorúságunk, és a te örököd mi örömünk. Nekünk nem csupán királynénk voltál, hanem mindannyiunkra reánk mint gyermekeidre tekintettél.

És mondtam én az áldottnak titkosan: "Mi zajlik a te szivedben, mondd el nekem, hogy tudjam és leírjam tetteidet." Ő pedig felelt nekem: "Miért kérded tőlem ezt?" És én feleltem néki, mondván: "Szilárd vagy?" És ő felelte nekem: "Ne essék meg velem, hogy részese legyek Varszken dolgainak és bűneinek." Én szóltam és azt mondtam: "Sulyos szándéka van, gyötrésnek és kínzásnak vet alá téged." Ő pedig felelte nekem: "Jobb nekem a halál az ő kezétől, mintsem az én és az ő egyesülésünk, és az én lelkem elveszejtése; mivelhogy hallottam én Pál apostoltól: nincs rabbá téve a fivér, se a nővér, hanem váljanak el." És én mondtam: "Ugy vagyon."

IV. S amíg ebben a beszélgetésben voltunk, egy perzsa férfi érkezett, és bement áldott Susanik elébe, sirva szólt: "A békességnek ez a háza szerncsétlenné miként lett, s az öröm szomorúsággá /hogyan/ változott át?" Varszkontól pedig fölbujtva és ravaszságból mondotta ezeket, s lépre akarta csalni amaz áldottat. A szent pedig felismerte a csapdát és szilárdan elbástyázta magát.

És három nappal ezután megjött Varszken pitiahs. És mondta neki ama perzsa, titkon szólván: "Én, miként sejtem, feleséged elszakadt tőled. Én azt mondom néked: semmiféle haragos szavakat ne mondj néki, mivelhogy az asszonyok természete szeszélyes."

És másnap midőn felkelt a pitiahs, hivatott minket papokat, és odamentünk. Vidáman fogadott bennünket, azt mondta nekünk: "Semmit se tartsatok tőlem, és ne is vessetek meg." Mi pedig szóltunk mondván: "Elvesztetted magadat és minket is elveszejtesz." Akkor elkezdett beszélni mondván: "Miféle jogon tette velem a feleségem ezeket a dolgokat? Most menjetek és mondjátok néki ekként: te az én templomomat ledöntötted, és az én ágyamat hamuval borítottad, a helyedet elhagytad, és máshova mentél."

Szent Susanik pedig szólt: "Én döntöm le a templomot, amit magam emeltem? Atyád mártirok kápolnáit emelte és templomokat épített, te pedig atyád dolgait ledöntötted és visszájára fordítottad jótetteit, atyád szenteket vitt házába, te pedig deveket /9/ viszel magadhoz; ő az ég és föld istenét vallotta és hitte, te pedig az igaz istent megtagadtad és a rüzet imádsz. Valamint te elkövetted /isten/ tagadásodat, akként én téged eltaszítalak. És ha mindenféle kínzásnak vetsz alá engem, én /akkor se/ osztozom dolgaiddban." Mi pedig mindezt elmondtuk a pitiahsnak. Ő pedig feldühödött és tombolt azért.

V. Aztán elküldte hozzá Dzsodzsik fivérét és Dzsodzsik feleségét, az ő sógoróját, és udvarának püspökét, és azt mondotta nékik: "Igy szóljatok hozzá: kelj fel és térj vissza a helyedre, és ne efféle csökönység tartson hatalmában! Különben kötéllel idehurcollak."

És midőn odaértek és bementek a királyné elébe, és sok-sok rábeszélő szót mondtak néki, akkor szent Susanik felelte nékik: "Bölcs férfiak, ti jól beszéltek, de ne higgyétek, hogy én az ő felesége lennék. Azt gondoltam, hogy magam felé fordítom őt, és az igaz istent megvallja, és most engem készítették erre hajlani? Ne legyen ez velem! És te, Dzsodzsik, nem vagy többé sógorom nekem, és én se a te fivéred felesége; és a te feleséged se nővérem nekem, ti az ő oldalán, és az ő dolgainak részesei vagyatok." Felelt néki Dzsodzsik: "Tudom én, rögtön ide küldi szolgálait és kötéllal elhurcol téged." Szent Susanik pedig válaszolt: "Ha megkötöz, és elhurcol engem, örülni fogok, mert ezáltal lesz ítélet rajtam." Es midőn halották ezt tőle, könnyeztek mindannyian. Dzsodzsik fölkel és könnyezve kiment. Szent Susanik pedig szólt a püspökhöz: "Miért beszéltél nekem meggyőzésre, hiszen ő istent megtagadta?" Dzsodzsik pedig könyörgött neki és mondotta: "A nővérünk vagy nekünk, ne vidd pusztulásba a királyi palotát." Felelte nékik szent Susanik: "Tudom, hogy nővér vagyok, együtt felnevelt /velet/, de azt nem engedhetem meg, hogy vérontás legyen, és ti felelősek legyetek ezért."

És mivel erőteljesen unszolták őt, fölkel szent és áldott Susanik, magához vette evangéliumát és sirva így szólt: "Uram, istenem, te tudod, hogy szívem szerint megyek a halálba."

Ezt mondván velük ment, és magával vitte evangéliumát és a vértanuk szent könyveit. És midőn bement a palotába, nem fogadta el a lakosztályt, hanem egy kicsiny cellát. És felemelte karjait az égbe szent Susanik és szólt: "Uram, istenem, sem az egyháziak közül nem akadt valaki kegyelmes, se világi férfi nem támadt e nép között, hanem mind halálra adnak engem isten ellenségének, Varszkennek."

VI. És két nap mulván a farkas megérkezett a palotába és szólt szolgáinak: "Ma én, Dzsodzsik és az ő felesége együtt étkezünk, más senki nem léphet be hozzánk." Akkor beesteledett, behívták Dzsodzsik feleségét, és együtt óhajtották elkölteni a vacsorát, azért odahozatták szent Susanikot. És midőn elérkezett a vacsora ideje, Dzsodzsik és felesége szent Susanik elé járultak, hogy ő is egyék vacsorát, minthogy ezeket a napokat étlen töltötte. És erősen unszolták, és erővel elhurcolták a palotába. De ő semmilyen ételhez nem nyult. Dzsodzsik felesége pedig pohár bort nyújtott néki, és kényszerítette, hogy azt magában megigya. Szólt haraggal szent Susanik: "Mikor volt az eleddig, hogy asszonyok és férfiak együtt étkeztek?!" És meglendítette a kezét, és a poharat az arcába vágta és a bor kiömlött.

Akkor Varszken elkezdte illetlenül káromolni, és lábával megtaposta őt; és felkapta a tűzvasat és fejbe vágta, és behatolt /a fejébe/, és a fél szeme földuzzadt; és ököllel verte a fejét kegyetlenül, és hajánál fogva hurcolta; miként a dühöngő vadállat ordított, és mint elveszett üvöltött. Akkor Dzsodzsik, a fivére fölkel /Susanik/ segítségére, és birkóztak, mig nem legyűrte őt is /Varszken/, és a fejrevalóját is letépte róla /Susanikról/, és nagy nehezen, miként bárányt a farkastól, kiszedte /Susanikot Varszken/ kezei közül. És miként halott hevert szent Susanik a földön, és káromolta Varszken az ő nemzetségét, és háza lerombolójának mondotta. És megparancsolta megkötözni őt és bilincset verni lábaira.

És midőn kissé lecsillapodott szive indulatában, megjelent az a perzsa és hevesen kérlelte őt, hogy a bilincsektől szabadítsa meg szent Susanikot.

És mert állhatatosan könyörgött néki, megparancsolta föloldozását, és egy helyiségbe vitelét, és szigorúan őrizni őt egy szolgálóval, és hogy senki más ne látogathassa meg, se férfi, se asszony.

VII. Amikor megvirradt, kérdezte, mondván a szolgálónak eképpen: "Hogy van a sebeitől?" Az pedig felelte néki: "Nem jöhet már rendbe." Akkor maga belépett és megnézte, és elcsodálkozott a hatalmas daganaton. És meghagyta a szolgálónak, mondván: "Senki be ne lépjen hozzá látogatására." Maga pedig eltávozott vadászni.

Én pedig felkeltem és odamentem, és szóltam az őrnök: "Egyedül engem bocsáss be, és megtekintem a sebeit." Ő pedig válaszolta: "Még megtudja és megöl engem /Varszken/." És én mondtam neki: "Szerencsétlen, tán nem az ő /Susanik/ neveltje vagy? És ha téged érte megöl, mi az?!" Akkor titkon bebocsátott engem. És midőn beléptem, láttam eltorzított és feldagadt arcát, felszakadt a hangom és sirtam. Szent Susanik pedig szólt hozzám: "Ne sirass engem, minthogy boldogság kezdete lesz számomra ez az éjszaka." És én feleltem szent Susaniknak: "Parancsolj és lemosom arcodról a vért és a hamut, ami a szemedbe hullott, kenőcsöt és orvosságot rátennem, meglátod, még az éjszaka meggyógyulsz!" Szent Susanik pedig azt mondta nekem: "Atyám, ne beszélj így, mivelhogy ez a vér bűneimnek megtisztítója." Én pedig kevés ételt kényszerítettem magához vennie, amelyet Szamoel és Iovane püspökök küldtek néki, merthogy ők titkon gondoskodtak róla és vigasztalták őt. Akkor szólt hozzám szent Susanik: "Atyám, nincs erőm enni, mivel az állkapcsom és néhány fogam eltörött." Akkor vettem némi bort és kenyereit, beáztattam, és keveset magához vett.

És én igyekeztem /gyorsan/ eltávozni. Akkor szent Susanik szólt hozzám: "Atyám, visszaküldjem-e néki az ő ékszereit? Nehogy ő követelje, mert hiszen én ebben az életben többé már nem használom." Én pedig azt mondtam: "Ne siess, legyen nálad."

És mi éppen ebben a beszélgetésben voltunk, /amikor/ odajött egy cseléd és szólt: "Iakob ott van?!" És én szóltam eképpen: "Mit akarsz?" És ő felelte: "A pitiahs hivat!" És én elcsodálkoztam, vajon miért hivat ebben az időben? Igyekeztem és odamentem. És ő mondta nekem: "Tudd meg, pap, én haddal megyek a hunokra /hon-okra, haon-okra, hion-okra -- a szövegváltozatok/. És az ékszeremet ne hagyj meg neki, mivel nem a feleségem, akkad valaki, aki használja azt. Eredj és végy el tőle mindent, amije csak van." Én pedig odamentem, és megmondtam szent Susaniknak. Ő pedig nagyon megörült, hálát adott istennek, mindent átnyújtott nekem, és átadtam a pitiahsnak. Ő átvette tőlem, megvizsgálta, és megtalálta mindet hiánytalanul. Akkor így szólt: "Akad még valaki, akit ez ékesít majd."

VIII. És midőn elérkezett a nagybőjt, áldott Susanik elment a szentegyház közelébe és keresett egy kicsiny cellát, és ott meghúzta magát egyedül. A cellának egy kicsiny ablaka volt, betömte azt. És sötétben volt bent böjtöl, és imádkozással, és sirással.

És mondotta valaki a pitiahsnak övéi közül eképpen: "A nagybőjt idején ne szólj néki semmit."

És amikor elérkezett a húsvéthétfő, és megjött a pitiahs a hunokkali csatából, az ördög bevette magát az ő szívébe. Felkelt, elment a templomba, és mondá Aphoc püspöknek: "Add ki a feleségemet, miért távolítod el tőlem?" És kezdte kegyetlenül szidni és káromolni istent. Egy pap pedig azt mondta néki: "Uram, miért teszed ezt, miért beszélsz ilyen gonoszat, szidod a püspököt, és szent Susanikkal dühvel szólsz?" Ő pedig bottal megcsapta a papot a hátán, az pedig nem mert többé szólani.

És avval szent Susanikot kőtélen hurcolta a sárban, és tövisen a templomtól egészen a palotáig, akárcsak halottat, vonszolta. És itt is, ott is a

földre tövist terített. És ő maga lábait helyezte a tövises ágakra, Susanik fejrevalóját és restét pedig felhasogatták a tövissek. És így hurcolta őt a palotába. És megkötöztette őt és megverette; dühöngött és azt mondta: "Na most nem segítettek neked a te egyházad se, és a te keresztény bujtogatód se, és az ő uruk se." És midőn ráverték bottal hárcmszázat, semmiféle jajgatás, sem nyögés nem hagyta el az ajkát. Csupán azt mondotta szent Susanik a hitetlen Varszkennek: "Szerencsétlen, te magad nem szántad, és istent megtagadtad, engem megszánál-e?"

És midőn látta a rengeteg vért, amelyik patakzott gyenge testéből, akkor nyakára bilincset veretett. És megparancsolta egy belső szolgájának, hogy szent Susanikot a börtönbe vigye, és sötét zárkába helyezték, és ott haljon meg.

IX. A püspök egyik diakónusa állt szent Susanik mellett abban az időben, amikor elhurcolta őt /Varszken/ a palotába, és szerette volna mondani néki: "Állhatatos légy!" És a pítiahs ráverette tekintetét, többet semmit se mert szólni, emyit mondott csupán: "Állha...", és elhallgatott, és menekülni kezdett sebesen.

Akkor megragadták, és elhurcolták szent Susanikot öltözetlen és szétzilált hajjal, akárcsak megaláztak egyikét, és senki se merészelte fejét befedni, mivel a pítiahs lóháton a nyomába eredt és szidalmazta őt mindenféle káromlásokkal.

És a szentel együtt a megrémült tömeg, rengeteg asszony és ember, megszámlálhatatlan sokaság, mert utána szegődtek, fennhangon sirtak, felkarmolták arcukat, kétségbeesetten ömlöttek könnyeik szent Susanikért. Szent Susanik pedig visszafordult a néphez és így szólt hozzájuk: "Ne sirjatok testvéreim és nővéreim és gyermekeim, hanem imádkozzatok értem. En titőletek eltávozóban vagyok immár, azért többé engem nem láthattok élve kijöni a börtönből." És midőn a pítiahs látta a nyugtalanságot és férfiak, asszonyok, öregek és gyerekek sirását, lóhátról üldözőbe vette őket, szétkergette valamennyit. Midőn megérkeztek a vár hidjához, mondá a pítiahs szent Susaniknak: "Az marad csupán néked, hogy saját lábodon menj, mert élve többé ki nem jössz, csak négyes /négy ember/ hoz ki onnan."

És midőn bementek a várbörtönbe, észak felé egy kis házacskát találtak, kicsinyt és sötétet, és oda elhelyezték a szentet. A lánc, amelyik a nyakán volt, ugyanugy rajta maradt, és lepecsételte a hitetlen Varszken a maga pecsétjével. Szent Susanik pedig szólott: "Örülök annak, hogy itt szenvedek, és tul majd megpihenek." A pítiahs azt mondta néki: "Az, az, megpihensz!"

Akkor őröket állított mellé, és meghagyta nekik, hogy éhen veszejtsék őt. És így szólt hozzájuk: "Azt mondom nektek, ha valaki bemenne hozzá, férfi vagy asszony, őrizzétek meg magatokat attól, és a feleségeiteket és gyerekeiteket és házaiteket, és büntetlen leszek abban, amit tesztek veletek!"

X. Akkor elhagyta a várbörtönt. És három hét multán hivatta az egyik őrt, kérdezte tőle mondván: "Még mindig életben van az a szerencsétlen?" Ő pedig felelte: "Uram, halálához közelebb van, semmint az élethez, mivelhogy éhen inkább meghal, mert semmiféle táplálékot nem vesz magához." Ő pedig felelte: "Semmit se törődj vele, hagyd, hadd haljon meg."

Én pedig sokat könyörögtem az őrnek, és ígértem neki jutalmat. Nagy nehezen adta magát bebocsátásomra, és azt mondta nekem: "Midőn beesteledik, gyere egyedül magadban." És amikor bevezett az őr, és megláttam Jézus bárányát gyönyörűen, miként menyasszonyt, felékszerezve láncaitól, mivelhogy nem állhatta meg a szívem, keservesen fölsirtam. Szent Susanik pedig szólt hozzám: "E jótétemény miatt sirsz, atyám?" Az őr pedig szólt hozzám: "Ha ezt tudtam volna, nem bocsátalak be téged." Akkor szól-

ni kezdtem véle és vigasztalni őt, ahogy isten adta nékem szólani. És elváltam tőle, és elmentem sebesen lakásomra.

A pitiahs pedig Csordba /10/ távozott. És Dzsodzsjik, az ő fivére távol volt, midőn ezek a dolgok lőnek szent Susanikkal. És amikor megérkezett Dzsodzsjik, utána ment a pitiahsnak. Hereti határin érte utól őt, és könyörgött neki állhatatosan, hogy kegyeskedjen a bilincsektől /Susanikot/ megszabadítani. Mivel nagyon megelégtelte, megparancsolta, hogy csak a nyakbilincstől szabadítsák meg. Midőn visszaérkezett Dzsodzsjik, levette a láncot a nyakáról, de a láb bilincset nem hagyta el szent Susanik egészen haláláig. Minthogy hat esztendőt töltött el a vár börtönben, és az isteni rendelésekkel virágzott: böjttel, állandó ébrenléttel, talpon léttel, fáradságtalan leborulásokkal, és állhatatos könyvolvasással. Beragyogta és megszépítette börtönét lelki furulyajátékkal.

XI. És attól kezdve beszélni kezdték egész Kartliban az ő tetteit. Látogatták emberek és asszonyok fogadott felajánlásokkal, és ki miben szükködött, megáldatott boldog Susanik szent imájával, amit megadott neki az emberszerető isten: gyerektelenek gyermeket, betegeknek gyógyulást, vakoknak szemük látását.

Vala egy asszony, perzsa tüzimádó, akinek lepra betegsége volt. És eljött szent Susanikhoz. Ő pedig tanította, hogy hagyja el a tüzimádást, és legyen keresztény. Az az asszony pedig sürgölődött gyorsan-gyorsan /minél előbb keresztény lehessen/. És ő intette az asszonyt, és szólt hozzá mondván: "Maj Jeruzsálembe, és megtisztulsz ettől a betegségedtől." És ő aláta: "Fogadta /a tanítást/, és elindult azon az uton a mi istenünk, Jézus Krisztusnak nevében, és felgyógyult az ő betegségéből. És midőn visszafordult nagy örömmel, megérkezett ugyanoda /ahonnan elindult/, elment szent Susanikhoz köszönetet mondani, aztán elment saját házába, örömmel gyógyulásán.

XII. Szent Susanik pedig himzéssel való foglalkozás helyett nagy odaadással vette kézbe Dávid zsoltárait, és néhány nap alatt százötven pszalmuszt megtanult, éjjel-nappal az égi atyának kedves zsoltárokat szentelte könnyezve.

És megmondták szent Susaniknak: "Gyermekeidet ő /Varszken/ tüzimádóvá tette." Akkor leborult nagy sirással isten előtt, homlokát a földhöz ütötte mondván: "Köszönöm néked, uram, istenem, mivelhogy ők nem voltak az enyémek, hanem te adtad őket. Legyen meg a te akaratod, uram, és örizz meg engem az ellenség tetteitől."

És odamentem, és láttam szent Susanikot a sirástól elcsigázottan, földagadt testtel. És mivel ellátta őt a szent püspök táplálékkal, és mert nagyon erősködtem, kevéske ételt magához vett, és együtt hálát adtunk az istennek. És eladdig eljöttek gyermekei anyjuk látogatására; de mióta elfordultak és megtagadták istent, nem merték többé látogatni őt, minthogy nevüket is gyűlölte hallani.

XIII. Aztán követeket küldött hozzá a pitiahs és megüzenete: "Vagy engedelmessz akaratomnak és visszatérsz a palotába; vagy ha nem térsz haza, Derbentbe küldelek téged, vagy a /perzsa sah/ udvarába őrséggel." Szent Susanik pedig felelt nekik eképpen: "Szerencsétlen és esztelen, ki tudja, nem nyerek-e ott jót, és e gonoszt elkerülöm." És szeget ütöttek a pitiahsnak fejébe az ő szavai /amint mondotta szölván: "Ki tudja, nem nyerek-e ott jót"/, ekként: "Nehogy még valamelyik fejedelem feleségül vegye." És attól fogva senkit se küldött hozzá. Szent Susanik pedig a kegyetlen gyötrelmekről szólt, hogy kedvében járjon istennek.

A pitiahs pedig kiválasztotta /Susanik/ tulajdon tejestvérét, hogy őt a palotába visszahozza. És midőn az az ember elmondta: "Hallgass meg

engem és térj vissza a palotába, és ne duld fel a te családotod", felelte neki szent Susanik: "Mondd meg annak az istentelennek, hogy: te megöltél és megfenyegettéél engem, élve a lábodon nem mégy ki ebből a börtönből. Most pedig, ha képes vagy a halott föltámasztására, előbb anyádat támaszd föl, aki Urban/11/ van eltemetve, ha pedig őt nem vagy képes föltámasztani, úgy engem se vagy képes kivinni innen, hacsak kötéllel nem hurcolatatsz." És midőn elmondták a pitiahsnak az ő szavait, szólt: "Valóban ezt mondtam néki!"

És másnap elment hozzá valaki, mondta szent Susaniknak: "Helyesen mondtad neki azokat a szavakat, mivelhogy ilyen módon szándékozott rászedni téged, és más tervet melengetett szívében, gonoszat számodra." Szent Susanik válaszolta néki: "Te pedig gondold, hogy isten alszik, aki elkészíti a szavakat az ember szájában, miként maga az Ur mondja: én szölok helyettetek."

XIV. Midőn betölt a hatodik esztendő a börtönben, a mértéktelenül elcsigázó önsanyargatásban, állhatatossága /ennek során/ betegségebe döntötte, amit én előre megjósoltam néki, és szóltam eképpen: "Ne túlozz, mert elnehezül a tested azokban, nem lesz képes elviselni, aztán lehetetlen lesz tenned bármi jócselekedetet, az ilyen állhatatos böjtölés, állandó ébrenlét, minden éjszakai fáradozás, zsoltározás és dicséretetek miatt." Egy csöppnyi megnyugvást se adott testének, olyan lett, elomlott, miként a hamu.

A nagyböjt előtti ötven napon pedig, hat esztendeig se éjjel, se nappal nem ült le, nem is aludt, sem ételt nem vett magához, mindössze vásárnap vette magához a mi istenünknek, Krisztusnak vérért és testéért; és kevéske zöld éti füvet - azt is keveset - elköltött, de kenyeret nem izlelt egészen husvétig.

És attól a naptól fogva, midőn bilincsbe verték a börtönben, párnára nem hajtotta a fejét, egy téglát helyezett el párna gyanánt. Fekhelye volt egy régi suba, és a látszat kedvéért a fej felől egy szörmepárnát tartott. Térdepléshez egy kis darócot terített le; és rengeteg bolha és tetű töltötte el azt a helyet. Nyáridőben a nap tüzként égető forrósága, forró szelek és egézségre ártalmas vizek, a helyi lakosságot is eltöltötték betegségekkel, a vizektől fölpuffadtak és elsárgultak, fekélyesek és gennyedők voltak, rühvel fertőzöttek, és arcbetegségben szenvedtek, orcájuk fölpuffadt, és rövid életűek voltak, öreg senki sincs az országukban. És ilyen börtönben hat esztendőt fogságban volt, nehéz bilincsekben magasztalta istent.

XV. És midőn elérkezett a hetedik esztendő, szent és háromszor boldogságos Susanik testén fekélyek támadtak, a fáradhatatlan áldogálásban felduzzadtak lábai, belőlük genny fakadt, Férgesek is megjelentek sebeiben, egyet saját kezével kiemelt, megmutatta nékem és hálát adott istennek, mondván: "Atyám, ne vedd szivedre ezt, mert a tulnani féreg nagyobb /ennél/ és nem hal meg." Én, amikor megláttam azt a férget, elmondhatatlanul szomorú lettem és erősen zokogtam. Erre haragosan mondta nékem: "Atyám, miért vagy szomorú? Mignem ama halhatatlan férgek fölfalnának, jobb, ha ezek a halandók fálnak ebben az életben." Én feleltem mondván: "A ciliciumot kevésnek tekintetted a halálra, és most a férgek miatt örülsz?" És ő kérdéssel szólott hozzám: "Senkinek se szólj a ciliciumról, míg élek, mert hamarosan elhagyandó vagyok a nyomorult testemet." Minthogy /testén/ ciliciumot viselt, és rajtam kívül senki se tudta, kívül pedig, a látszat kedvéért antiochiai csuhát hordott.

XVI. És midőn meghallotta Dzsodzsik, hogy közeledik áldott király /nénk/, szent Susanik halála, elment és magával vitte feleségét és az ő fiait és szolgálóit. Elment a börtönbe boldogságos Susanik mártir látására. Mi-

dőn odaért, erővel behatolt, és leborult a tisztelendő /szent/ kereszt előtt, és üdvözölte szent Susanikot. Leült mellé, betegségéről kérdezte. A szent pedig felelte: "Jól vagyok, miként isten akarta, hanem hogy mindenki járandó utján, magam is elindulok." Dzsodzsik pedig sebesen fölállt, megvallotta kezdeti méltatlan tetteit, és könyörgött szent Susaniknak mondván: "Krisztus rabja és mátkája, kérd istent, hogy bocsássa meg nékem számos bűneimet." Szent Susanik pedig felelte neki: "Ha te nem más-ként, csak ifjuságodban, amit tettél /bűnőztél/, isten megbocsát néked." Es Dzsodzsik felelte: "Annak okaért jöttem én hozzád, hogy ami nem isten tetszésére lenne, ne tegyem." Szent Susanik felelte: "Ha /pedig/ így teszel, halhatatlanná leszel velem, és isten megsokasítja életed napjait."

És aztán, midőn megbizonyosodott Dzsodzsik, hogy aznap megváltik a szent az ő testétől, szólott: "Áldj meg engem és a feleségemet, rabszolgádat és gyermekeimet és szolgálóimat, és ha valamiben vétkeztünk elled-ned, miként e világot, és a pillanatnyi életet szerető emberek, bocsáss meg nekünk, és ne emlékezz tétlenségünkre." Szent Susanik pedig mondotta Dzsodzsiknak és a feleségének: "Nem-törődőmséggel voltatok az én dolgom iránt, mivelhogy senki sem akadt az emberek közül, aki szánalommal és együttérzéssel lett volna irántam, aki meggyőzte volna az istentelent, időleges férjemet." Ők pedig felelték: "Mi nélkül erősen igyekeztünk, de nem volt se hire, se szava." Akkor szólott Susanik: "Megítélnék engem és Varszken pitiahsot ott, ahol nincs képmutatás, a bírák bírása és királyok királya színe előtt; ahol nem különböztetnek meg embert és asszonyt; ahol én és ő igaz szóval beszélünk a mi urunk Jézus Krisztus előtt; fizes-sen meg neki az ur, amiért időnek előtte leszakította gyümölcsömet, és gyertyámat kioltotta, és virágomat elhervasztotta, jószágom szépségét el-homályosította, és dicsőségemet lealacsonyította. És isten ítéljen ő közte és én közöttem. En pedig most megköszönöm istennek azt, hogy az ő /Varszken/ gyötrése által én örömet nyertem; kinokért és meghurcoltatá-sért én megnyugvást szerzek; esztelenségért és kegyetlenségért kegyel-met kapok az én uram, Jézus Krisztus által."

Ők pedig minden szavai fölött keserűen sirtak és szóltak: "Bocsásd meg a mi bűneinket, és áldj meg bennünket, Krisztus isten szent bizonsá-gtevője és áldott mártirja." Szent Susanik pedig felelte: "Isten bocsásson meg mindazért, amit csak elkövettetek." Akkor megáldotta Dzsodzsikot és a feleségét, és a fiait és szolgálóit, és az egész udvarát és palotáját. És fölszólitotta őket, hogy járjanak isten utjain; és szólt mondván: "Éz az egész élet, akárcsak a mezők virága, muló és változó; s aki vetett, arat; és aki alamizsnálkodott a szegények között, betakarított az; és aki fölál-doza magát, megtalálja azt, aki őt fölmagasztalja." És elvált tőlük, és utjukra bocsátotta őket békével.

XVII. Később, Dzsodzsik után eljött a püspök feje, Szamoel, és Iovane püspök és az ő klirikusa /12/, akik házuk népével együtt, akárcsak hozzákötözött rabszolgái lettek volna; és tetteiknek társai és megosztói; hálával küldötték el őt Krisztus kikötője felé. Hozzájuk hasonlóképpen el-jöttek a fő-aznaurok és nagyasszonyok, Kartli országának nemesei és nem-telenjei. Ugyancsak azok, akik tiszta szívvel részesei voltak az ő áldott tetteinek, miként érdemes bátor /mártirt/ bizták őt Krisztusra.

És egyenként kérlélték őt mind a püspökök és aznaurok, hogy lábbilin-cseit kegyes legyen mindannyiukra hagyni védelmükre és imádásukra, ami-re mondaná szent Susanik szólván: "Ki vagyok én, érdemtelen? De isten szeretetekért a pap teljesítse akként a kívánságotokat. En pedig erőtlén vagyok, hanem a mindenható Krisztus töltsön el benneteket minden jóval, amiért értem igyekeztetek, és együttéreztetek velem szenvedésemben, bá-

natomban és gyötrelmeimben. Én pedig, szerettem, elindulok a nekem készített örökkévaló uton. Krisztus örömet adjon nékem szomorúságaimért, megpihenést a gyötrelmeimért, szenvedéseimért; kinjaimért, és meghurcoltatásomért az égben örök dicsőséget és tiszteletet nyerek el." És ők könnyek közt elváltak tőle, győzelméért dicsőítették istent, és kijöttek a börtönből és eltávoztak.

XVIII. És eljött az ő elhivatásának napja. És elküldött házának püspökéért, Aphocért, és köszönetet mondott neki együttérzéséért, mint atyjának és nevelőjének; reábizott engem, szegény és bűnös férfit. Reábizta /földi/ maradványait, meghagyta, hogy ott temessék el, ahonnan először elhurcolták, és mondotta: "Ha énnékem valami érdemem van, utolsó-nak ama szőlőbeli munkás közül, akkor legyetek mind áldottak örök időkig."

És köszönetet mondott Istennek mondván: "Áldott vagy, te uram, Istenem, mert békével lefeküdtem és elaludtam." És átadta lelkét az urnak, aki mindeneket befogad.

XIX. És akkor áldott Iovane püspök egyhamar sudariumot /13/ vett szent és tisztelendő maradványainak felöltöztetésére, és azonképpen fel-emeltük nagyon meggyötört, férgekkel borított testét, megmostuk a földi férgektől és a gennytől, és felöltöttük rá a sudariumot. És akkor mindkét püspök, Iovane és Aphoc, miként járomba fogott, nagyértékű, erős ökrök, az egész gyülekezettel együtt zsoldárénekléssel, és égő gyertyákkal és illatos füstöléssel fölemeltük tisztelendő maradványait, és elvittük a szent templomba. És eltemettük szent Susanik szent és dicső, tisztelendő maradványait a neki elkészített helyen. És azon az éjszakán, miként az angyalok virrasztottunk, és Dávidként furulyával /14/ magasztaltuk a mindenható istent és az ő fiát, a mi urunkat, Jézus Krisztust, aki bárkinek megadhat és kegyelmet ad embernek is, asszonyoknak is, és a saját erejével felruház mindenkit, aki őt keresi állhatatosan.

XX. És szent Susanik szenvedéseinek kezdete apani /15/ havában kezdődött, a nyolcadik napon, szerdán; és másodszeri megkínzása husvét betöltése után, kedden /volt/ és a következő győtrése Vardoba /16/ havának tizenkilencedik napján, és halála október havának tizenhetedikén, szent és boldog Kozma és Damian mártírok emléknapján. Az a nap csütörtök volt, amelyet elrendeltünk szent Susanik emlékezetére, Istennek, Atyának, Fiúnak és Szentléleknek dicséretére és magasztalására, akit dicséret illet örökkön örökké, Amen.

Istvánovits Márton

JEGYZETEK

A szövegben számos Bibliából származó idézet, vagy bibliai szöveg parafrázisa olvasható; mivel azonban ezek forrása a miénktől erősen eltérő gruz Biblia redakció /egyes esetekben ráadásul elveszett redakció, s a mai gruz Biblia szövegtől is eltérő/, azért a forrásra nem utalunk ezek esetében.

1. A perzsa király nevéből a kéziratok csak két betűt őriztek meg /m.r./; a kutatás megállapította, hogy III. Hormizd, ill. Peroz-ról van szó.
2. Ktesifon fővárosban.
3. Iráni államigazgatási méltóság; Gruzia határőrvidékének kormányzója.
4. Az 5. sz. első felének örmény nemzeti hőse, Vardan Mamikonjan.

5. Kelet Gruzia tartományai; Kartli a gruz etnikum központi népterületének keleti fele.
6. /fš/Nemesek társadalmi rétege.
7. A pitiahs székhelye Dél-Kartliban, Tbiliszitől Délre mintegy 50 km; pontos helyét nem ismerjük. Az a tény hogy a szöveg Curtavit "falunak" mondja, alkalmasint későbbi interpolációnak tulajdonítható.
8. A tűzimádók szentélyének neve; benne örök tűz égett.
9. A gruz mitológia irániaktól kölcsönzött szörnyei.
10. Derbent
11. Helység Dél-Kartliban.
12. A templom szolgálatára rendelt közösséghez tartozó személy.
13. Halotti lepel.
14. Dávid király zsoltárait furulya kísérettel énekelte a hagyomány szerint.
15. Január hónap gruz pogány elnevezése.
16. Május havának gruz pogány elnevezése.

ԵԴԵՂԱՅԵԾ ՁԱԽԵ ԾՈՂԵԾ ԹԱԴԻՇԸ ԹՂԴԻՆ ԴԴ ԴԻՇԱԼ-
 ԴԴՆ ԲԵՏԽԵՇ ԾԸ ՆՆԻԲԱԿԸ ԹԱՇԵՂԱՓՈՒՇ ԳԿԱԾԸ: ԿՇՈՂՆ ԵՂ ԾԸ
 ԿՁԱԽԻ ԾԸ ՈՂԵՅԵՇԻ ԹԱՆԵՇԻ ԴՆԹԵՇ ՍԱԿՈՂ ԴԻՇԵՂԱԳ, ԷՈՒ-
 ԿՅՈՒ ԼԷՂԱՇԵՇ ԽՈԿ ԴԴՆ ԸԿՓԵՂԻՍ ԽՈԿԻՆ ԳՇԽԸ ԵՂԹԱԼ-
 ԿԻՇԸՆ ԾԸ ԽՇԿԵՇՆ ԵՂԵՔՈԿԵՆՈՇԸ, ԹՈՈԿՔՈՅԻՆ ՈՂԿԵՇ
 ԿՁԱԽԻՆԵՇ ԾԸ ԴԵՂԿԵ ԴՆԹԵՇ ՍԱԿՈՂՆ ԾԵՅԵՇ, ԽՇՇԳՇԵՂԸ
 ԹՈՂԴԻՇԵՂՆ ԲԵՂԵՇՆ ԵՉԿԿՇԵՂԱԳԸ: ԾԸ ԴԻՇՇԱԳԸ ԹՈՂՔԻՇ
 ԵՇԵՂ ՆՈԿՆԱԿԸ, ԵՂԻՇՈՂՆ ԿՁԱԽԻ ԾԸ ՈՂԿԻ ԹԱՂ ԲԻՇԵՂԻ
 ԲԵՂԵՂՆ ԵՉԿԿՇԵՂԱԿԵՇ, ԽՇՇԳՇԵՂԸ ԹՇԵԼԸ ՇՇՇԵՂՆ ՆՈԿ-
 ԱՂ, ԽՇՇԻՇՈՒ ԳՈՂԴԿԻՆ ԴԴ ԵՂԴԵՂ ՈԿԵՇՇԵՇ ԴՇԱՇՇԿԻՆԻ-
 ԿԴՆ, ԾԸ ԴԻՇՇԱԳԸ ԹՂԵՇ ՇԻՓՈԿԵՂՆ ԾԸ ԽԵՇԳՔՇԱԴԿԻՇԴՆ
 ԲԵՇԱՇԸ, ԷՈՒՅՈՒ ԴԴԹՈՒՆ ՇՆՇՇՇՇՇՇՇՇ ԴԵՂԿԸ, ԷՈՒՅՈՒ ՈՂԿ-
 ԵՇԻ ԿՁԱԽԻՆԱՇԵՂ ԹԻՇԱԹՈԿԸ ՈԿԽՈՒ ՏԻՔԻՇ ԾԸ ՇԻՓՈԿ-
 ԿԵՂԵՇ ԲՇՆ, ԽՇՇԳՇԵՂԸ ԴԴ ԷՈՒՅՈՒ ԿԴՆՈԿԸ, ՆՆԻԲԱԿ ԹՇՆ
 ԲԵՂԵՇԵՂՆ ԵՉԿԿՇԵՂԱ ՍԻՆԵԴԻՇ: ԿՁԱԿԵ ԳՈՓԴՆ ՇՆՆ ՇԻՇ-
 ԹՈՒՇԵՂ, ԳՈԿԵՂՇ ԹՇՇԵՇՇԸ ԾԸ ԵՂԾՇԸԸ ԴՆՅԵՇ ԴԻՇԵՇ ՍԱԿ-
 ՈՂԴՆ ԾԸ ԴՇԽՈՇՆՇ ԿԴԿԻ ԾԸ ՏԻՔԵՇ ԴԴ ՄԻՆԸ ԿԴՇԿԴՔԸ ԾԸ
 ՈԿԽՈՒ ԴԴ ԾՇԻՇԵՂԸ, ԲՇՇԵՂ ԴՔՂՈՒ ԸԿԿԻՆՈՒՆ ԴԴԽԿԵՇ ԴՇՆ-
 ԱԿԻՆ ԾԸ ՓԴՆԱԴԻՇԸ ԳԿԱՂԸ ԾԸՆԵՂԱԴՈԿԻՇԸ ԹՇՆ, ԾԸ ՇՈՂ-
 ՈՒ ՇՆԵՇԵՂ ԾԸ ՈԿԵՂԸՔԻՆ ԹՇՆ ԳՇԴԵՇ ԾԸ ԽՇՆՓԵՇ ԾԸ
 ԳՈԿԵՂԻ ԴՆՇԻ ԾԸՈԿԿՈԿԵՇԸ, ԾԸ ԵՂԻՈՂԸ ՆՈԿԵՇ ՄԻՆԸ
 ԹՇՆՇ ՈԿՔՇՇԿՈՒՅ ԾԸ ԳԵՂԸՇ ԵՂԹՈՂԵՂԻՇԸ, ԴԻՇՇԱԳԸ
 ԵՂԻՇԻ ԲԵՂԵՂԵՂՆ ԿԴՈՅՇ ԾԸ ԴՇՇԵՇՇ, ԴԻՇՇԱԳԸ ՈՂՓԻ

ԲՇՇԵՂ ԵՉԿԿԵՇՆ ՇՈՇԴԸ ԿՁԱԽԻ, ԽՅԵՇՆ ԲԱՂ, ԾԸ ԴԿԱՅՈՒ-
 ՇՆՆ, ԴԴՇԱԴԵՇՆ ՂՈԿԴԵՇ ԴԴՂԸ, ԾԸ ԿՈԿԱՇՆՅՂԸ ԳՇԴԵՇ
 ԹՇՆՇ ԹՈՒԴԸՔԻՇ ԾԸ ՏԻՆԱԳ, ԴԻՇՇԱԳԸ ԿՇՇԻՂ ԵՂԴԿԵՇ, ԴՇ-
 ԹՈՈԿՈՒ ԿԴԿԸՇ ԲԵՂԸՇ, ԾԸ ԴԻՇՇԱԳԸ ԹՅՈԿՇՇՈՂ ԴՇԴԸ
 ԲԵՂԵՇՆ ԵՉԿԿԵՂԱ ԴՈԿԿԵՂԵՇՆ ԿԵՇ, ԾԸ ՇԴԴԿԿԵՇ ԴՇՇԱԼ

Ógruz írás. A legenda részlete.

KIRAKOSZ GANDZAKECI :

HOGYAN PUSZTITOTTÁK ÖRMÉNYORSZÁGOT A TATÁROK

"Az örmények történetéből"

20. Hogyan kerekedtek fel a tatárok az egész világ tönkretételére

Elbeszélésünk egész folyama, s mind az előzmények, melyekről eddig szó volt, e népség miatt volt, melyről Isten segedelmével szólni szándékunk. Gondolom, hogy még sokan fogják elbeszélni ezeket, de mindannyian messze elmaradnak a kelleténél, mert a baj és szenvedés, mi az egész földre zúdult, messze túltett a krónikás hiraadason. Mert elérkezett az idők végezte, és az Antikrisztus előhírnökei hirdetik az elveszejtés fiának eljövételét. És méginkább rettentenek bennünket a szent férfiak és istentől felruházottak jóvendölései, mit a Szentlélek mutatott meg nekik figyelemzetésül a jóvendőre, különösen pedig megváltónk és istenünk csálhatatlan parancsolata, mely így szól : "És nemzet támad nemzet ellen és ország ország ellen...mind ez pedig - mondá ő - a sok nyomoruságnak kezdete." Valamint Szent Nerszesz patriarcha jóvendölése, aki prófétaként megjövendölte Örményország pusztulását az ijászok népétől. Mi saját szemünkkel láttuk a romlást és a szenvedéseket, melyek országunkat sujtották. Eljövételük háttere pedig a következő volt.

Távoli északkeleten, Kataj határán fekvő országukban, mely barbár nyelvükön a Karakorum nevet viseli, ismeretlen és megszámlálhatatlan sokaságban, vad törzsek tömege közt él egy tatár nevű nép, királyainak feje név szerint Csangiz kán.

És amikor eljött Csangiz kán halálának ideje, elhunyt előtt magához hívatta összes hadait, és három fiát, akije volt, és így szólt a sereghez : "Én mostan meghalok. A fiaim közül egyet, akit akartok, válasszatok magatek számára királynak az én helyemre." Ők pedig így válaszoltak : "Akit éppen kívánsz választani, az legyen királyunk ; őt fogjuk szolgálni egyetértésben." Akkor a kán szólt hozzájuk : "Most elmondom néktek fiaim magaviseletét, mindhármukét. Ezen elsőszülött fiam, Csaghataj harcias férfi, hadszerető, de büszke természetű, nagyobbra tartja magát, mint a neki szabott sors. A második fiam pedig ugyancsak győzedelmes a háborúban, de szűkmarku a természete. A legifjabb fiam telhetőségekkel áldott már kora gyermekkorától fogva, képességekben bővelkedő, s amióta megszületett nekem, napról napra öregbedett dicsőségem és nagyságom. Ime elmondtam mindent nektek igaz szóval, az itt álló három közül hajtsatok térdet annak, kinek akartok."

Ők pedig odajárulva fejet hajtottak a legifjabbnak, kinek neve volt Hokta / Ögödej/ kagán, apjuk pedig Hokta fejére tette a koronát és meghalt.

Amint pedig ez átvette a királyi méltóságot, mérhetetlen sokaságú sereget hívott egybe, melynek se szeri, se száma, mint a tenger fővenyének : a saját népéből, melyet mughal-tatarnak neveznek, meg a kazárok, hunok, katajok, nem-kitajok közül és számos más barbár népségből, teljes felszereléssel, táborral, asszonnyal, gyermekeikkel, sátraikkal és hárcm ágra osztotta őket. Egyet elküldött déli irányba, vezető elöljárókul bizalmas,

belső embereit állította ; a másikat nyugat felé, és velük küldte fiát, meg az északi vidékre ; a harmadikat pedig északra, élére vezető emberei közül egy Csarnaghun nevű férfit állított, nagytapasztalatu és bölcs embert, aki sikeres tetteket hajtott végre a hadviselés dolgaiban, parancsot adva nekik, hogy lerontsák, lerombolják az összes országokat és a földkerekség királyságait, és addig ne is térjenek vissza, amíg az összes országokat legyőzve teljességgel uralma alá nem hajtják. Ő maga /Ögödej/ ottmaradt az országban és minden felől gondtalanul, evéssel, ivással, vadászattal és építkezésekkel múltatta idejét.

Hadai viszont a világ külön-külön vidékein végigvonulva pusztították az országokat, tartományokat, ledöntötték a népek uralkodóházait, elragadták tulajdonukat és szerzeményeiket, a fiatalabb nőket és az ifjakat szolgaságba, rabságba hurcolták. Voltak, kiket nekiindítottak onnan a távoli messzeségbe, idegen országukba, kagán királyukhoz, másokat pedig maguk mellett tartottak szolgamunkára hadikíséretükben.

Az a sereg, amely keletre indult, melynek élén Csarnaghun nuin állt, Dzsalaladdin szultán ellen vonult, aki Khoraszant és az azt körülvevő tartományokat uralta, megverte csapatait és üldözőbe vette őt, megfutamította, mint fentebb elmondtuk...

Ezek pedig sorjában végigpusztították Perzsiát, Atrpatakant és a dilemiták országát, nehogy valami akadály is maradjon elibükben. Elfoglalták /és lerombolták/ a hatalmas és pompás, bőséggel telt gazdag városokat Rajt és Iszpahánt, majd saját nevükre ujjaépítették. Így bántak el minden földdel, amerre csak végigvonultak.

Ilyképpen eljutottak az albánok országába minden felszerelésükkel, csapataik zömével, a Mughan szteppére, a dus legelőre, ahol bővíben megvolt minden a szükségelt javakból : víz, fa, gyümölcs és vad, ott letelepedtek, táborot vertek. Így tettek minden téli időben, tavasz eljövetekor meg szerte nyargaltak más-más vidékre lovasrohamokkal pusztítottak, majd ismét visszatértek táborhelyükre.

21. Gandzak város elpusztításáról

E sűrűn települt városban hemzsegték a perzsák, keresztény kevés volt. Igencsak ellenei voltak Krisztusnak és a hitét vallóknak. Megvetették, gunyoltak a keresztet, remlomukat lenézték, gyűlölték a papokat, az egyháziakat. Mikoron betelt büneik mértéke, s az Urhoz szállt a gonoszságuk miatti panasz, kezdtek megmutatkozni veszésük előjelei, miként Jeruzsálemnél a pusztulás előtt, így e városban is. Mivelhogy váratlanul meghasadt a föld, és sekete víz buggyant ki belőle. Látták, amint a város közelében egy hatalmas platán, mit csandarnak mondanak, váratlanul legörbedt ; az egész város megrendült e látványtól. Majd látták, amint ismét felegyenesedett, miként annakelőtte. És történt ez másodalkommal is, de harmadjára ledőlt, s többé nem egyenesedett fel. A város bölcsei pedig kezdtek vizsgálni, hogy mi lenne e jel.

Es váratlanul megjelentek a tatár hadak, és minden oldalról körülveték a várost. Elkezdődött a harc, számos hadigéppel vívták a várost, és hajtógépekkel minden oldalon ledöntötték a falakat. Am az ellenség részéről senki sem hatolt be a városba, hanem fegyverben állva, egy álló hétig körülzárva tartották.

Mikor a város lakói látták, hogy az ellenség elfoglalta a várost, be mentek házaikba, és az épületet magukra gyujtották, nehogy valami is az ellenség kezére kerüljön. Mások meg elégettek mindent, ami csak lángot fogott, csak pusztán önmaguk maradtak meg. Amikor a tatárok ezt látták,

éktelen haragra gerjedtek, és kardot ragadva mindenkit kardélre hánytak, férfiakat, asszonyokat, gyermekeket. Senki sem menekült meg az ő kezükből, csupán egy kisszámú csapat, fegyveresen, teljes felszereléssel. Egyik éjszaka ezek rést vágtak a falon és elmenekültek, meg néhányan a szegénynépből, akiket bezárva tartottak és kinoztak, hogy megmutassák a kincsek rejtékhelyét. Akkor némelyeket megöltek, a felét foglyoknak vitték, és maguk kezdtek ásní-kutatni a felégetett házakban. Ha valami elrejtettet találtak, azt elvitték. Több napig bajlódtak ezzel, majd eltávoztak.

Ezian keresztül-kasul járták a járásokat, holmik és edények után kutattak, turkáltak; sok arany, ezüst, réz-és vastárgyat találtak, meg mindenfajta ruhaneműt, ami el volt rejtve a szekrényekben és földbeásott üregekben.

Ilyenképpen pusztán maradt a város négy évig, majd parancsot adtak az újjáépítésére. És jöttek, gyülekeztek innen, onnan, és elkezdték az építkezést, de falat nem emeltek a város köré.

22. Miként pusztították el Örményországot és Gruziát e hordák

Néhány évvel Gandzak város elpusztítása után ennek a fékevesztett és álnok hordának a főemberei, mintegy sorsot huzva, egymás között felosztották Örményország, Gruzia és Albánia egész földjét a területek nagysága és kis kiterjedése szerint, hogy melyikük foglalja el, rombolja le, és pusztítsa el a városokat, járásokat, megyéket, és erődítményeiket. És elindultak mindannyian a nekik jutott országrészen asszonyaikkal, fiaikkal és táboruk szolgáló népével. És letelepedtek ott, nem törődve azzal, hogy tevéik, állataik, lelegelik a zöld növényeket és tönkreteszik /a termést/.

Abban az időben a gruz királyság meggyengült, mert egy nő kezében volt, akit Ruszudannak neveztek, aki Tamara lánya, Lasa huga, Giorgi unokája volt. Ruszudan érzéki, kéjsóvár nő volt, mint Samirám, akinek nem felelt meg azok a férfiak, akiket javallottak neki, hanem sokakkal került kapcsolatba, de mindenestre özvegyen maradt. A királyságban a főhatalmat a hadvezérek, Ivane és fia Avag, Zakare fia Sahnasah, meg Vahramnak és másoknak kezébe adta. Kis idő múltán elhalálozott Ivane, elvitték és eltemették Peghindzahankban, melyet ő az örményektől elvett s melyben gruz kolostort épített. Utána a főhatalmat fia gyakorolta. De nem tudott senki ellene állani a feltartóztatathatatlantul betörő fergetegnek, minkenki a maga védelmére gondolt, elrejtőztek az erődökben, ahol csak tudtak.

A tatárok pedig szerte előzönlöttek a mezőket, hegyeket, völgyeket, miként a sáskák serege vagy miként az eső, zuhatag gyanánt elárasztva a földet. Ezekután kin és gyötirelem látványa nyílt mindenfelé, siralomba süllyedt az ország, nem nyujtott rejteket a föld a menekülőnek, sem a szikla meg a barlang odut a buvóhelyet keresőnek, sem az erődök tömör építményei, sem a völgyek öle, hanem messze üzték a meghuzódni akarót. Elhagyta a lélek a bátor férfiakat, lelankadt karjuk az acélos ijfeszítőknak, elrejtette kardját, kinek csak volt, nehogy az ellenség észrevevén, lekasabolja őket; elernyedtek tagjaik a tatárok pusztá hangjára is, tegzőik zörgése mindeneket rettegésbe ejtett. Mindenki a végítélet elközeledtét látta, elhalt szívük dobogása kebelükben. A gyermekek a kard villogásától rémülten menekültek anyjuk ölébe, és a szülők velük együtt félelemtől földreomoltak, még mielőtt rájuk lelt volna az ellen.

Szörnyű volt látni, kimélet nélkül mint kaszabolt le a kard férfit és asszonyt, ifjat és gyermeket, aggot és öregasszonyt, püspököt és plébánost, diakonust, szerpapot egyaránt. Gyermekek, csecsemőt vagdosztak a kövekhez, hajadonokat szeplősítettek meg, rabságba cipeltek.

Rémületet gerjesztő volt megjelenésük és telhetetlen volt bensőjük falánksága, nem hatotta meg őket egyetlen anya könnye sem, nem indította könnyőrületre őket az ősz haj. Ujjongva rohantak öldöklésre, mintha mennyegzőre vagy borivászatra mennének.

Az egész országot elhullottak tetemei fedték, és senki sem akadt, aki eltemesse őket. Benne rekedt a sirás a szerettek szemében; senki sem akadt, ki siratni merne volna a holtat, félve az istentelenektől. Gyászba öltözött az egyház, eltűnt szépségének ragyogása, megszakadtak a szertartások, megszűnt az istentisztelet az oltár előtt, elhallgatott a mise, s nem szólalt meg többé a zsolozsma zengzete. Mintha az egész földet sötétség borította volna be, az emberek inkább szerették az éjt mint a nappalt. Az országból kivisztek lakosai, idegenek sarjai kőboroltak rajta.

Elraboltak minden holmit és ingót, vágyuk sóvárgása sohasem telt be. Felforgattak minden házat, felturttak minden helyiséget, úgyhogy semmi sem maradt, amit ne vittek volna magukkal. Fergetegeesen rohantak erre meg arra, mint a vadjuhok, szétszaggattak mindent mint az ordások. Lovaik sohasem lankadtak el a vágatásban, s ők sem fáradtak bele a zsákmány harásolásába.

Igy mindenfelé keserűséggel árasztottak el minden fajtaju és nyelvű népeket, mert betelt az Ur haragjának pohara, és elárasztotta a földet megterülésul vétkünkért, mely bűnököt ellene elkövettünk, és kiváltottuk méltó haragját. Ez okból történhetett, hogy oly könnyen behatolhattak az országba. Mindekkor elfoglalták az egész országot, összeszedték mind az állatot, amit elrejtve volt, meg ami nem; minden tulajdont és ingóholmit, meg foglyokat nagyszámban azokból, akiket a szabadban találtak.

Azután meg vinni kezdték a várakat mind, meg számos várost, felállítottak sok mindenféle ostromgépezetet, mert igen családok voltak és fortélyosok. Így bevettek, leromboltak sok erődöt meg várat. Mivel egész váratáboroztak az országra, a víztárolók nem voltak feltöltve, pedig nyár volt az idő, és tikkasztó a hőség. Ezért elepedve a szomszúságtól ember és állat, akármely, nem akarva az ellenség markába került, nyomorgatásba, gyötretésbe. A tatárok pedig volt akiket megölték, volt akiket megtartottak szükségükre, szolgálatukra, rabszolgául. Ugyanaz esett meg a sűrűn lakott városokkal: körülzárták, gyűrűbe fogták őket.

23. Samkor városának bevételéről

A tatár főemberek egyike, egy Molar nuin nevű, kinek osztályul az illető vidékek jutottak - mikoron felkerekedtek táborhelyükről, a Mughan mezőkről, kiküldött egy kisszámú, mintegy száz főnyi előcsapatot, ezek pedig letáboroztak Samkor város kapuinál, és utját állták mind a bemenni, mind a kijönni akaróknak.

A város azidőben Vahram és fia Akbugha uralma alatt állt, nemrégén foglalták el a perzsáktól. Samkor város lakosai hírvivőket küldtek Vahramhoz és fiához, hogy siessenek segélyükre, üzenték is, /a tatárokról/ hogy "Kevesen vannak". De Vahram nem ment segítségükre, sőt fiát sem engedte, visszatartotta, mikor az indulni készült, e szavakat adván, szájukba a hirhozóknak: "Sokan vannak". Sőt, a lakosoknak sem küldött parancsot, hogy harcba szálljanak a tatárok ellen.

A tatárok csapatai pedig nap mint nap egyre inkább szaporodtak számban, amigenn megjött parancsnokuk, Molar nuin, és elindította a város ostromát. A város falait körülvevő árkot feltöltötte fatönkökkel meg ágakkal, hogy könnyebben kapaszkodhassanak a falakra. De a bennlakók éjszakánként éjfélen tüzet vetettek /a farakásra / és felégették. Látta ezt másnap hajnal-

ban Molar nuin és kiadta a parancsot, hogy mindegyik harcos vigyen oda egy háttehernyi földet, és borítsa az árokba. Amikor mind beleszórták, megtelt az árok falmagasságig.

Nekieredt mindegyik /tatár/ csapat homlokegyenest a városnak, elfoglalták, mindenkit kardélre hánytak, felgyújtották az építményeket, ami csak volt benne ; kezükbe kerítették mindent, amit csak találtak benne. Annak utána megrohanták a többi várakat, melyek Vahram főhatósága alatt álltak, Terunakanban, Jergevankban és Macnaberdben ; ezek /annakidején/ a Bagratuni Aghszartan fia, Kúrike birtokához tartoztak. Gardmanba és más megyékbe, Csarekbe és Getabakba pedig egy másik hadvezér hatolt be, Csa-ghataj nuin. Vahram, aki akkortájt Gardmanban tartózkodott, titokban, éjnek idején elmenekült oda, ahol meg tudott bujni. A tatár hadak ostrom alá vették a városokat, a bennlakók nem tehettek mást, lovakat, állatokat szolgáltatottak ki nekik, és más mindent, amit követeltek. Adót vetettek ki rájuk, majd otthagyták őket alattvalóikként.

Azok pedig, akik Samkort vették be, minden hadnépükkel Tavus, Kacaret, Norberd, Gad alá vonultak s mind a vidékre körülöttek és szoros gyűrűbe zárták ezeket.

24. Vanakan vardapet és a véle lévő fogságba ejtése

Abban az időben /1239/ a nagy vardapet, akit Vanakannak neveztek, ve-rejtekés munkával barlangot vajt ki magának egy magasba meredő sziklacsucson, Lorut falvával szemközt Tavus várától déli irányban. A barlangban még egy kis templomot is kimunkált és ott tartózkodott kényszerű lakhelyén, mert előző kolostorát, Jergevank várának átellenében tönkrepusztította Dzsasaladdin szultán. Berendezkedett a barlangban, számos könyvet gyűjtött ide, mert fölötte tudásvágyó férfiú volt és igencsak istenszerető. Tömegesen sereglettek oda hozzá, hogy buzgón hallgathassák bölcs tanítását. Mikoron pedig igen megsokasodtak az eljövők, s le kellett ereszkednie a barlangból, a hegycsucs tövében emelt templomot, és épített helyiségeket, hogy ott lakozzanak.

Mikor pedig pusztulása lőn az országnak a tatároktól és Molar nuin közelgett a vidékre, a környező falvak lakosai a barlangban kerestek menedéket, az pedig megtelt emberrel asszonnyal, gyermekkel. És megjöttek a tatárok, és körülvették a sziklabarlangot. Nem volt /a nyomorultaknak/ se tartalék élelmük, se vizük. Nyárközép időszaka volt, fojtó a hőség; a szenvedés gyötörte őket kiuttalan rejtekükben, mint a tömlőcben. A gyermekek elepedtek a szomjuhozástól és szomjhalál fenyegette őket. Odaküntről megrikoltozott az ellenség : "Mi okból halnotok, jertek ki hozzánk, mi majd kijelölünk számotokra felvigyázókat, önnön lakóhelyetekre engedünk benneteket." És ismételték mindezt, sőt még fogadkoztak is esküdözve. Akik pedig ott szorongtak a barlangban, letérdeltek a vardapet lábainak elébe és kéréssel kérték : "Váltsd meg vérét mindannyiunknak, szállj le hozzájuk, és tégy barátságot velük." Ő pedig válaszolt nekik: "Ha van módja a megmenekedésnek számotokra, én nem kimélem önnön személyemet, Krisztus is halálra adta magát érettünk, hogy megszabadítson a sátán hatalmából. A mi kötelességünk pedig az, hogy hasonlatos áldozatosságot tanúsítsunk felebarátaink iránt."

Akkor a vardapet két papot választott ki közülünk, az egyiknek neve volt Markosz, a másiké pedig Szoszthenész, akik annak utána elnyerték a vardapeti cím tisztességét tőle, mert ott együtt részesültünk oktatásban a szent könyvekből azokban a napokban. Ezekután lement a tatárokhoz.

A tatár had vezére ott ült a barlanggal szemben egy emelkedésen, tar-

tottak fölébe egy árnyat adó ernyőt védelmül a hőségtől, mert az Urnak színe változása ünnepén esett rabulejtésünk. Amikor odajárultak a hadak nagyjához, parancsolták nekik az őket kísérők három izben térdre hullani, miként a pupostevék teszik pihenő idején, mert ez nagyon szokásban önáluk. Mikoron pedig elébe értek, parancsot kaptak, hogy napkelte irányában térdre boruljanak a kagánnak, az ő uralkodójuknak tiszteletére. A hadvezér vádolón így szólt: "Hallottam felőled, hogy bölcs férfiú vagy és tekintélyes, számot tesz erről megjelenésed is." Mert már ránézésre is kitünt, hogy jó ember higgadt tartású, őszbe csavarodott szakállá tiszteletet sugallt. "Mikoron hirt vettél, hogy közeledünk határaitokhoz, mi okból nem jöttél elibénk békével, barátsággal? Én elrendeltem volna, hogy óvjanak mindent bántatlanul, ami csak tiéd, kicsinyjéd, nagyját."

És válaszolt neki a vardapet mondván: "Mink jóakaratosokat nem ismerünk, de aggódással és reszketéssel huzódoztunk félve tőletek; a nyelvet, melyen szóltok, nem értjük, tőletek senki hozzánk nem jött, hogy szólítson bennünket elétek sietni, - ez volt habozásunk oka. Amint hívtatok, tüstént elibétek járultunk. Mink sem fegyverforgatók nem vagyunk, sem semminek birtokosai, hanem vándoremberek, különböző tájakról valók, akik más-más vidékről sereglettek egybe, hitvallásunk tanítására és tanulására. Most imé itt állunk előttetek, ami óhajod csak van, cselekedd velünk, akár életre, akár halálra szól az."

Akkor szólt hozzá a parancsnokló ur: "Ne féljete!" Majd intett nekik, hogy üljenek le elébe, és sok mindent kérdezett tőlük a várakról és Vahram hercegről, hogy merre lehet - gondolván, hogy ő a vardapet, személyében valami főember lenne a vidék felett. Mikor a szentatyva elmondta, amit tudott, még azt is, hogy ő személy szerint semmiféle hivatali szolgálattelvő, akkor parancsot adott neki, szólítsa fel a népeket, ereszkedjenek alá erősségükből félelmetlenül, ígéretet tévén, hogy mindenki helyben maradhat majd egy előljáró felügyelete alatt, és az ő /a tatár vezér/ nevében építheti falát, mivelheti telkét.

Ekkor felkiáltottak hozzánk a papok, akik a vardapettel lementek volt: "Szálljatok le tüstént, s ami csak a tiétek, hozzátok magatokkal!" Mi pedig leereszkedtünk hozzájuk reszketéssel, miként a bárányok az ordasok közé félelem és rettegés közepette; a halál lebegett szemünk előtt, s mindegyikünk elméjében pergette a "Fide confiteor" hitvallását a szentháromságból, mert a barlangból való eltávozásunk előtt megáldoztunk az Isten fiának szent testével és vérével.

És odavezettek bennünket egy aprócska forráshoz, amely a kolostor udvarán csörgedezett, és adtak vizet, mert már három napja roppant szomjúságot szenvedtünk. És akkor elvittek bennünket egy elrekesztett helyre, a világiakat pedig a templom pitvarába. A tatárok pedig őrizve vigyáztak körös-köröttünk az est folyamán, mert sötétbe hajlott már a nap. Reggelre virradva odatereltek minket a kolostor mögött emelkedő magasabb térségre, majd átvizsgáltak bennünket, és elvették kinél-kinél, amit találtak, ami szükséges holmija volt. Ami a barlangban maradt, kegytárgyak, palást, vagy kehely vagy ezüst kereszt és két biblia ezüsttel tőkelt táblában, azt odaadták a vardapetnek - később azután elvették tőlünk. Majd kiválasztottak közülünk embereket, akik alkalmasak voltak velük vonulni, a többieket elkísértették a kolostorba és a faluba, előljárót hagyva ott, nehogy mások is megsarcolják őket. A vardapetnek kiadták, hogy maradjon a kolostorban.

Volt a vardapetnek egy bátyjafia, egy Pogosz /Paulus, Pál/ nevű pap, annak megparancsolta a vezér, velünk jöjjön, kövesse őt. A kegyes vardapet szívében viselte unokaöccse sorsát, mert ifjú volt még éveit tekintve, így ő maga is eljött vele, reménykedve, hogy módját ejtheti, s minket

is kiszabadíthat. És magukkal vonszoltak bennünket hosszú napokon át szükségben, szenvedésben, gyalogszerrel, mezítlén lábbal. Akiket pedig bennünket őrzeni rendelték, perzsák voltak, szomjasak a keresztények vérére. Ezek leginkább gyötörték életünket a menetelés kínjaival, oly erőltetett iramban hajtottak bennünket, mint a vágótűző lovakat. És ha úgy esett, hogy valaki is testének elcsigázottsága folytán vagy testi fogyatékoság okából kissé lemaradt a menetelésben, könyörtelenül széthasították koponyáját, vagy testét vesszejük csapásaival borították, hogy még egy tüskét sem húzhatott ki talpából, sem vizet nem ihatott a hajcsárok miatt.

Mikor pedig letáboroztak, szűk kalyibáikba zsúfoltak bennünket, maguk pedig körütelepedtek őrzésére, és senkit sem engedtek kívülre, hogy testi szükségletét intézze, hanem a házban benn kellett dolgát végeznie, pediglen ugyancsak jónéhány napot időztünk itt. Képtelen vagyok papírra vetni mindezen gyöttrődéseket, ami bennünket ért. A vardapetet pedig nem engedték hozzánk, hanem valahol távol tőlünk más örökre bízták, hogy gondossággal vigyázzák őt.

Engem is elszakítottak társaimtól, és elvittek írásbeli dolgaik végzésére, levelet írni és elolvasni. A nap során magukkal vittek, mindamerre jártak, mikor pedig eljött az alkony, fogtak és betettek a vardapethez, elővigyázatosság okából, majd ismét jöttek, s vittek gyalogszerrel vagy szőren megült betörtetlen hátszállaton. És így tettek számos napon egységében.

Amikor meg elmúltak a nyári napok és eljött az őszi időszak, és azok szedelőzködtek, hogy hovatovább eltávozzanak országunkból, az ismert vidékről a távoli idegenbe, a foglyok, mindannyian halálra szánva magukat, kezdték apránként elszökdösni az éjszaka folyamán, ahogy csak tudtak menekedni. Ugy esett, hogy Krisztus kegyelméből mindannyiuknak sikerült elszabadulniok, két pap hijján, akik a világos nappalt választották szökésre, de nem tudtak elmenekülni, elfogták őket, behurcolták a táborba és életüket vették ott előtőlünk, hogy féljünk és rettegjünk, hogy ily sors vár az elszökökre, mindannyira.

Azután egy napon szólt hozzám a csodálatraméltó vardapet: "Kirakosz". És mondtam én: "Mit parancsolsz Vardapet Uram!" Mondja nekem: "Édes fiam, meg vagyon írva 'Amikor szükségbe jutsz, türrjél!' - Nekünk pedig példát kell mutatnunk az Irás szavai szerint saját személyünkben, hiszen nem vagyunk előbbrevalók, mint az első szentek: Dániel, Anániásék és Ezékiel, akik fogságukban kegyes türelemmel fogadták az erőszakot, miglen Isten meglátogatta őket, megdicsőítette őket rabságukban. Most mink is maradjunk, várjuk az Uristen gondoskodását, hogy majd látogatást tesz nálunk, az ő akarata szerint." Én pedig feleltem: "Amiként parancsolod Szentatyám, úgy fogunk cselekedni."

Történt pedig egy napon, hogy az a főúr, aki foglyul ejtett bennünket, /Molar nuin/ odajött ahelyre, ahol őrizet alatt voltunk. Meglátva bennünket odafordult felénk, mi meg elébe siettünk. Kérdezte tőlünk: "Mi szükségetek van néktek? Vajjon éheztek-e? Adatok nektek lóhúst enni valóként." Mert ők maguk megkülönböztetés nélkül fálnak mindenféle tisztátalan állatot, még egeret is meg mindenfajta csuszómászót. Felelte neki a vardapet: "Mink lóhússal nem élünk, sem más eledelitekkel. Ha kegyességet akarsz gyakorolni velünk, úgy engedj szabadon mennünk otthonunkba, ahogy ígéretet tettél volt. Hiszen öreg és beteges ember vagyok, nem vagyok alkalmas számotokra sem katonai teendőre, sem állatok őrzésére, sem más szükségetekre." Az pedig válaszolt neki: "Amikor megtér Csucsú kán, gondom lesz majd arra." Csucsú kán az ő udvartartásának előjárója, csapatával zsákmányolásra vonult volt. Imígyen járultunk a nuin elébe két vagy három alkalommal, és ő ugyanugy válaszolt.

Végül megjött küldetéséből azon férfiu /Csucusu kán/, s odahívtak bennünket a nuin szállására, aki kiküldte hozzánk Csucusu kánt tolmács kíséretében, ez pedig mondotta: "Avagy nem ti mondjátok, hogy az adomány a holt számára mentsége lésson az ő lelkének? Ha viszont segédelmet jelent a halottaknak, akkor miért ne mentené meg az élőt? Add elő, amid van, vásárolj meg lelkeket, aztán eridj, és lakozz otthonodban." Válaszolt neki a vardapet mondván: "Ami vagyont birtunk, a kereszteteket és bibliákat, elvettétek tőlünk. Azonkívül más holmink semmi sincsen." Mondja ekkor Csucusu kán: "Ha pedig nincs valamid is, nincs arra mód, hogy innét eltávozzál." Feleli neki a vardapet: "Igazsággal mondom neked, nincs nekünk semmink, annyi sem, min egy napra való ételmet venni tudnánk, de ha indulatod van, engedj elmenünk a várakba, melyek körülöttünk emelkednek, a keresztények kik azokban lakoznak, kiváltanak bennünket."

Azok pedig súlyos váltságdíjat szabtak órája, majd azután könnyítetek rajta, és felküldték, menjen a várba, mely Gagnak neveztetett. A vardapet pedig kérte kiszabását a mi váltságunknak, hogy az övével a miénket is megadja, de nem hajlottak rá mondván: "Ez az ember /Kirakosz/ kell nekünk levelek írására, olvasására; bármennyi árat is adnátok érte, nem adnók őt". Könyhullatással váltunk el egymástól, és mondta nekem: "Édes fiam, most megyek, és térdre ereszkedem a Szent Szargisz nevének szentelt kereszt előtt, és könyörgöm legyen közbenjáróm az Úrnál temiatad és társaidért, akik az istentelenek kezében senyvednek, talán megment titeket is az Isten az ő kegyelméből". Mert volt Gagban egy csodatévő kereszt, se gélője minden szorongatásban lévőnek, főleg a fogságban sanylődőknek. A kik elébe járultak buzgó lélekkel, a szent mártir, Szargisz megnyitotta bőrtőneik, zárkáik ajtajait, megoldotta bilincseiket, és érzékeltes látomás-ként otthonukba vezérelte őket.

Ugy történt, ahogy a vardapet megmondotta, megváltották őt 50 dahakanon /dénáron/. Aznap, mikor elvitték őt, szólt hozzám Molar nuin: "Ne bánkódj a főpapotok távozásán. Téged azért nem engedtünk el vele együtt, mert szükségünk van rád, olyan érdemben foglak tartani téged, miként egyet az én főembereim közül. Ha van asszonyod, hozasd ide magadhoz. Ha pedig nincs, a mieink közül valót adok melléd." És azonnyomban adatott nekem egy sátrat és két ifjút a szolgálatomra, és mondta: "Holnap reggel lovat adok neked, boldoggá teszlek, légy megnyugodva". És akkor kiment tőlünk.

Az Uristen gondolkodásából sikerült azon éjszaka titokban elmenekedni és megszabadulni tőlük. És elérkeztem neveltetésünk színhelyére, a getiki kolostorba. De az el volt pusztitva általuk, leégve az építmények benne, de ottan maradtam.

25. Lori város elpusztításáról

Az ősszeg pogány hadak vezére, egy Csaghataj nevű, tudomást szerzett róla, hogy mily szilárd erődítmény Lori városa, és mily sok kincs van benne felhalmozva. Ez onnan származott, hogy Loriban volt Sahnsah herceg udvara és kincsesháza. Magához vett Csaghataj egy válogatott fegyveres gárdát mindenféle gépezettel teljes felszereléssel, és elindult; köröskörül véve a várost ostromgyűrűbe fogta.

Sahnsah herceg pedig feleségével és gyermekeivel titokban a völgybe menekült, és egy barlangban húzta meg magát, a város felügyeletét pedig sógoraira bízta. De azok elpuhultan lakmározásban, ivászatban, sőt részegeskedésben lelték örömlüket, a várfalak szilárdságában bíztak és nem istenben.

Jött az ellenség. Aknát vájtak a falak alá és felrobbantották, majd körülvevén a várost, őrködtek, nehogy valaki is ki tudjon menekülni. Mikor pedig a lakosok előtt világossá vált, hogy a város elesett - rettegéstől üzve a völgybe kezdtek özönlenni. Láttá ezt az ellenség és megindult a városba, és kimélet nélkül kezdte lemészárolni a férfiakat, asszonyokat, gyermekeket egyaránt, zsákmányul vive holmijukat, ingóságait. Meglelték Sahnsah herceg kincseit is, amelyet alattvalóitól elharácsolt, elorzott és felhalmozott megerősített kincsházában, amely /kivülről/ nem volt látható, mert a beyniló szája nagyon szűk volt; elég arra, hogy a holmit beledobják, de nem arra, hogy ki tudja venni. Martalékul estek az öldöklésnek Sahnsah sógorai is. A környék összes erődjeit kifürkészték és mindnyáját bevették, hol cselvetéssel, hol fegyveres erővel, erőnek erejével. Mert az Ur kezükbe adta azokat.

Ilyen sorsra jutott a többi város is: Dumanisz, Samsulde, meg a főváros is, Tiflisz; mindet bevették, kirabolták, a lakosokat lekaszabolták vagy fogságba hurcolták. Lovas csapataikkal szerte nyargaltak az egész vidéken, kiméletlen rajtaütéssel, kifosztással és mészárlással; senki sem akadt, aki harcba szállt volna velük. Nem fenyegették őket /a tatárokat/ semerről, már azért sem, mert a gruz királynő Ruzszudan futva menekült ahová csak menekdni tudott. Így tettek a főurak mind valahányan, magukat mentve a tatárok elől.

26. Hogyan esett kezükbe Avag nagyherceg

Avag nagyherceg, Ivane fia, tapasztalván az ellenség temérdek áradatát, melyek előzőnlötték az egész országot, bezárkózott erős várába, Kajenbe. Eljöttek mind a megye lakói is, és odahúzódtak az erőd tövébe, körül. Mikor pedig a pogányok tudomást szereztek róla, hogy oda zárkózott be a herceg, egyikük, egy lughataj nevű vezér, sokszámu csapatával felkerekedve bekerítette a várat köröskörül. És betöltötték az országot mindamerre a pogányok hadai, mert oda menekedtek sokak messzi vidékről, a vár erőssége miatt.

Köröskörül az erősség lábához mindenfelől /ostrom/tornyokat vonszoltak, s követeket küldöttek Avaghoz, ne féljen, jöjjön, hódoljon meg nekik szolgálatukra. Menesztettek hirvivőt többiben is ugyanez üzenettel. Avag pedig meg akarván nyerni jóakarataikat, elküldte hozzájuk lányát kincssel bőségben, hogy talán így felhagynak az ostromzárral. Azok elfogadták az ajándékot, de még makacsabbul szölongatták Avagot. Azokat, kik a citadella körül, meg akik bévül szorongtak, szomjuság kezdte gyötörni. S kezébe kezdték adni a tatárnak lovaikat s mind állatjukat, engedné meg néhányuknak, hogy vizet hozhasson a többieknek. A tatárok belementek, s az emberek tömegestül özönlöttek oda a vízhez. A tatárok azonban nem engedték őket visszazamenni a víztől, de nem ölték meg őket, hanem biztatták azokat, szólítsák övéiket, szálljanak le a várból, és éljenek közöttük. Azok pedig szabadva ugyan, de rettegésből hívták övéiket, hogy jöjjenek alá az erödből. A tatárok hagyták őket inni vizet, de elkülönítették őket egymástól, kiválasztottak asszonyokat, kiket megkivántak, férjüket megölték, a többieket meghagyták férjüknek.

Mikor látta Avag, hogy nem tágitanak a tatárok az ostromzárból és öldöklésből, elhatározta, hogy kezükbe adja magát nekik, hogy valamennyire is könnyítsen az emberek helyzetén. Elküldte hozzájuk a khacseni nemes családból való Grigort, a háznagyát, akit családiásan Tegha-nak /ifjunak/ neveztek, hogy mintegy előhírnökeként találkozzék a tatár fővezérrel Csarmaghunnal, aki sátortáborát a Gegharkuni tó partján ütötte fel. Mikor erről ér-

minden holmit, minden ingóságot elragadtak, kirabolták az összes templomokat, pusztították, rombolták szerte a várost, tönkretéve, letiporva dicsőségét, ragyogását.

Siralomkeltő látvány tárult elő mindenfelé, szülők és szülötteik tetemei heverték egymáson, miként göröngyös kövek garmadáit; papok, diakónusok és a templomok egyéb szolgálattevői; öregek és ifjak, gyermekkoruk és serdültek meg hajadonok számosan, mit a szent evangélium mondja: "Odaadatik... éhínségre és szolgaságra".

Ilyen ítélet érte el őket is, szerteszéjjel elhullottak a mezők felszínén, a talajt átítatta a sebesültek vére és gennyedése, a /nemrégen még/ szappannal gondozott zsenge testek megfeketedve, felfuvódva heverték. Embereknek, akik addig sosem mentek ki a város kapuján, mezitelen lábbal, gyalogvást kellett rabságra vonzóldniuk. Akik addig Isten fiának szent testéből és véréből részesültek, azoknak most tisztátalan és undorító hust kellett enniük és szennyes kancák tejét inniük; szemérmertes, erényes asszonyok kiszolgáltatva kéjsóvár ocsmányok meggyalázásának, szüzi hajadonok, akik Istennek fogadták szeplőtelenességben megőrizni testüket és tisztaságban lelküket, megfertőzve a bujálkodóktól, bemocskolva fajtalankodóktól. Így esett a város pusztulása.

X

A középkori írásbeliség egyik legjelentősebb alkotása Kirakosz Gandzakeci 65 fejezetből álló krónikája, melynek második felét a szerző saját korának, a tatárjárás korának szentelte.

A tatárjárás voltaképp csak egy láncszem a Keletről érkező, egymást váltó, pusztító lovaspásztor hadak déli felvonulási útjában fekvő kis ország történetében.

Az arab hódítás következményeiből fokozatosan magához térő ország /886-tól/ alig két évszázadon át élvezte az állami önállóságot a Bagratidák uralma alatt, mikor 1064-ben a fővárost, Anit, elfoglalják a szeldzsukok. Az újabb hódító hullámot a tatárjárás jelentette az 1236-40-es években, a magyarországi tatárjárással egyidejűleg indított hadjárat déli szárnyaként.

E pusztításokban megmaradt örmény lakosság jelentős része elhagyta hazáját, és délre, Kelet-Anatóliába, Ciliciába, északra pedig a Krimbe, Lengyelországba és Moldvába vándorolt.

Szinte hihetetlen, hogyan tudott virágozni az örmény irodalom az ország területén állandóan dúló harcok közepette; a tatárjárás után Timur Lenk, a türkmén törzsek és végül az oszmán-törökök és perzsák uralma alatt ugyszólván elhallgattak a muzsák; a 14-18. század az örmény irodalom leghallgatagabb korszakává vált. Kirakosz Gandzakeci irodalmi nézőpontból is kiemelkedő értékű krónikájával zárul a középkori örmény irodalom.

Kirakosz Gandzakeci 1200/1202-ben született Gandzakban /a későbbi Gendze, ma Kirovabad az Azerbajdzsán SzSzk-ban/, 1215-25 között Khoranasatban Vanakan vardapet /hittudós/ kolostorában tanult. Vanakan szemináriumának híre messzire terjedt, távoli vidékekről jöttek tanítványok hozzá.

A tatárok betörése idején Kirakosz Vanakan vardapettel és a környékbeli lakosokkal együtt a Szevan tótól /akkori neve:Gegharkuni tó/ északra fekvő nor-getiki kolostor közelében, egy barlangban bujt meg, míg tavasszal a tatárok fogságába nem került, Fogságbaeséséről a személyes élmény közvetlen hatására írta a krónika irodalmi szemléltetésű 24. fejezetét.

Kirakosz a tatároktól való szökése után a nor-getiki kolostorban folytatja oktatói munkáját, és az északi egyházmege jelentős tekintélyű egyház-

esült a fővezér /nuin/, felette megörült, és sebtében hírnököket küldött írott paranccsal a Kajent zár alatt tartó Irughatajhoz, hogy azonnál küldje el hozzá /Avag herceget/, és továbbad ne nyomorgassa a vár és a környező megyék lakosait. A küldött pedig Avaggal egyetemben nagy sürgősen megérkezett a találkozásra /Csarmaghunhoz/. Mikor pedig az /Csarmaghun/ megpillantotta őt, kérdezte tőle: "Te vagy Avag?" Ő pedig felelt neki mondván: "Én vagyok!" És mondá neki a fővezér: "Hogyan lehet az, hogy mikor ideérkeztem a ti határaitokhoz, nem sietlél igyekezettel elébem?" Válaszolt pedig a nagyur, és mondotta: "Amíg a távolban voltál, és atyám életben volt, ő szolgált neked gazdag ajándékokkal, mióta pedig meghalt atyám én szolgáltam neked tehetségem szerint. Most pedig, hogy ideértél országomba, ime megjelentem előtted; mikénti tetszésedre esik, rendelkezél velem." S mondá neki a hadvezér: "Úgy szól a mondás: Bekukkantottam az ablakon, nem jöttél ki, ajtóhoz értem, akkor jöttél ki elébem." Odaültette a rendben lejjebb, mint a többi nagyjait, kik előtte soroltak, majd rendelt lakomát, bőségest tiszteletére.

Bevonszoltak nagy sokaságu tiszta és tisztátlan állatok husából, s vettek elébe külön darabokra szelve, s adtak jónéhány tömlőben ló tejéből nyert kumiszt, már szokásuk szerint. S elkezdtek falni meg inni. Avag viszont s akik vele voltak, se nem ettek, se nem ittak. Kérdezte tőle a hadvezér: "Hát miért nem esztek és isztok?" S mondá neki Avag: "A keresztényeknél nincs szokásban ezen ételt enni, ezen italt inni, hanem csak tiszta állatok husát, beszélés után levágottból, s hozzá bort inni. Erre elrendelte a vezér, hozzanak nekik mást, clyat, milyet kérnek.

Másnap már főemberei sorában legelőbbre ültette, s imígyen napról napra halmozta el mind újabb tisztességgel, mig nem törzsökös főembereinek rangjára emelte. Parancsot adott minden seregének, hogy szünjenek meg hadat viselni ama várak és városok ellen, melyek Avag herceg fennhatósága alatt álltak. Sok könnyítés történt az ő ország részében, sok foglyul ejtett lovat engedtek szabadon őmiatta. Csarmaghun visszaadta neki minden országrészét, sőt még annál is többet, megbonthatatlan barátságot kötött vele. Majd magával vivén őt, minden seregével Ani városa ellen vonult.

27. Ani városáról, és hogyan adta azt az Ur a tatárok kezébe

Aniban sok ember volt, és bőviben volt az állat; sziklaszilárd fiai keverték. Nagyszámu templom állott benne; s közszokás volt "Ani ezeregy templomára" esküdni. És bőviben volt a város minden holminak, a bőség azonban büszkeséghez vezetett, a büszkélkedés a pusztuláshoz, amint már ez így lenni szokott a kezdetektől maiglan. Csarmaghun követeket küldött hozzájuk, hogy hódoljanak neki. A város vezetőemberei nem adhattak választ a követnek Sahn sah herceg megkérdezése nélkül, mert az ő fennhatósága alatt állott a város. A városi sokaság és a köznép azonban megölte a követeket. Mikor ez tudomására jutott a pogányoknak, haragra gerjedtek, mindenfelől körülvették a várost, nagy fortélyal hajítógépeket állítottak fel, és minden erejükkel viva, a várost elfoglalták. Néhányan a város vezetőemberei közül megadták magukat az ellenségnek, ezzel elnyerve személyi szabadságukat. A tatárok azzal csalogatták ki a városból a népet, hogy ígérték, semmi bántódásuk nem leszen.

Mikoron pedig kívülre kijött hozzájuk az egész sokaság, felosztották őket egymás között, és kardéire hányták, lemészárolták mindahányat, mindössze kevés asszonyt meg gyermekeket hagyván életben, meg mesterembereket, ezeket fogságba hurcolták. Ők maguk pedig behatoltak a városba és

férfia lesz, akinek véleményét a Kilikiába áttelepült örmény katolikosz is tekintetbe veszi. Kirakosz műve az 1255-56-os események leírásával zárul, a történetirő 1271-ben halt meg.

Hogy az anyaország és a kilikiai Kis-Örményország életét milyen súlyosan rázta meg a tatár hódítás, azt mutatja, hogy három nagy örmény történeti mű és több terjedelmes kolofon őrzi e kor történetét. Mindhárom krónika bevezető részének forrása mindhárom krónikás mesterének, Vanakan vardapetnek elveszett krónikája volt.

A tatár előnyomulás tényén kívül a történeti és társadalmi információkban és utalásokban rendkívül gazdag szöveg maradéktalan megértéséhez néhány vonással érdemes megrajzolni a szeldzsukokkal indult történeti föld-rengéssorozat nyomán az örmény vezetőréteg tektonikájában beállott átrétegződést.

A 11. század végén Örményország szeldzsuk uralom alatt állt, de a Perzsia keleti végeitől Kis-Ázsia nyugati széléig terjedő különböző országokból, népekből összefogott szeldzsuk birodalom Melik sah halála /1092/ után hamarosan alkotó részeire bomlott, sőt a Kaukázuson-tul kis emírségekre aprózódott: a legészakabbra fekvő emírség központja Tiflisz volt; Aniban, a volt Bagratida fővárosban és Dvinben a Seddadida emírek, Azerbajdzsánban Ildegiz emir illetve utódai uralkodtak.

Örményország felszabadítására kedvező alkalmat nyújtott Gruzia megerősödése. IV. /Építő/ Dávid erőteljes kézzel megindította a harcot a gruz, majd az örmény területek felszabadítására. 1122-ben bevonult Tifliszbe és azt az egyesített Gruzia fővárosává tette.

Ezután 60.000 főnyi seregével rövid idő alatt bevette az idegen uralom alatt álló volt örmény fővárost /1123/, és hűbérbe adta Zakare hercegnek. A Seddadida emírek azonban nem nyugodtak bele fő erősségük elvesztésébe, és az elkövetkező száz év alatt, a tatárokig, a város többször cserélt gazdát.

Zakare herceg nemzetsége Tamara gruz királynő dicsőséges uralma idején /1184-1213/ egyre magasabb tisztségre jut a gruz udvarban, apja után pedig Szargisz herceg is az egyesített hadak vezére lesz, majd hűbér-birtokul elnyeri az egész Tasir-Dzoraget nagyhercegséget, Lori székhelyvel. A Zakaridák mint Ani hercegei büszkén viselik a sahinsah /a sahok sahja/ büszke titulust, a krónikások e címet már névként használják.

Még a dinasztiaalapító Zakare szabadítja fel 1200 körül gruz-örmény seregekkel a Kura és az Araksz völgyét, az ararati és siraki fennsíkot, és egy évtizeden át győzedelmes harcot viv a rumi /ikoniumi / szultánnal /1201-ig/, a kurd eredetű sah-armen emírség /1208-9/ és az ardebili szultán ellen /1210/.

Ugyancsak magas, vezéri tisztséget tölt be Zakare öccse, Ivane herceg is, aki szintén nagykiterjedésű birtokokat kap, melyeket utána Avag örököl.

Örményország területén a testvérpártól nyerték grófságaikat a kisebb hűbérurak, így a krónikánkban is szereplő nagyhatalmu főur Vahram Gageci /grúzul Gageli/ és fia Akbugha Gardman tartományban.

A grúz uralkodóház egyesített seregei által felszabadított Örményország ismét magához tér, IV. /Építő/ Dávid /1089-1125/ - unokája, III. Giorgi /1156-1184/ - Tamara /1184-1213/ - ennek fia, Giorgi Lasa /1213-1222/ és lánya, Ruszudan /1222-1245/ uralma idején, míg be nem következik a tatárjárás katasztrófája.

Kirakosz - mint krónikájából kitűnik - nem rokonszenvez a szeldzsuk uralommal, a keleti országgrész emírségeiben élő perzsákkal, de nem tudja eléggé értékelni a felszabadítás tényét sem, a grúz királyság szolgálatában álló - nagyrészt örmény eredetű - főurakban is az idegen kizsákmányolót látja; keserűen kifakad a Loriban székelő Zakarida főurak harácsolásai ellen, és a tatárok elől Kutaisziba menekült Ruszudan királynőt erkölcsileg bélyegzi meg.

Ennek fő indító oka nyilván az, hogy a krónikás szomoruan tapasztalja, hogy az országot előzőnlő tatárok ellen a főurak nem tanúsítanak kellő ellenállást, sőt megtiltják esetenként a szembeszegülést, a városok lakói csak magukra vannak utalva és védik városukat, otthonukat körömszakadtáig.

Szövegünk örmény nyelve a bármily rendű és rangú főurakat egyformán iskhan-nak nevezi: fordításunkban a könnyebb érthetőség kedvéért, az erőviszonyok ismeretében megkülönböztetődleg a "nagyherceg", "herceg", "gróf" titulusokat használtuk. A mongol főurakra, különböző rangú vezérek megnevezésére használt nojan cím nün formában szerepel.

Egyházi titulusok az örményeknél az autokefál örmény egyház feje, a katolikosz a szeldzsuk korszak óta Kilkiába tette át székhelyét és csak a 15. század közepén költözött vissza Ecsmiadzinba. A vardapet cím azokat a szerzeteseket illette meg, akik letették a legmagasabb teológiai vizsgát, a doktorátust, a kifejezés legmegfelelőbb magyartítása: hittudós, teológiai doktor.

Ami a belső-ázsiai viszonyok ismeretét illeti, Kirakosz tudott a kánoknak Kataj /Kina/ határán az Orkhon folyó partján fekvő székhelyéről, Karakorumról. Dzsingisz kán fiai közül csak háromról beszél és ez indokolt, hiszen legidősebb fia, Dzsocsi még Dzsingisz halála /1227/ előtt távozott el az élők sorából. A többi három fiu személyét viszont összekeveri: Csagatájt hívja Dzsingisz elsőszülöttjének, azt talán az a körülmény indokolja, hogy Dzsocsi a mongol dinasztikus hagyomány szerint "fattyu" volt. Az igazi sorrend: Csagatáj - Ögödej /szövegünkben: Hokta/ - és Tolu. A harmadik fiut Kirakosz nem nevezi néven, viszont a Dzsingisz által utódl jelölt Hoktát /Ögödej/ mondja tévedésből a legifjabbnak. Az utóbbi, látszólag téves híradásban talán az a másik hagyomány tükröződik, mely szerint voltaképp a legifjabb fiu, az otcsigin a "háztüz hercege", az ősi szállás örököse.

Schütz Ödön

A frankok furcsa dolgairól /1/

Dicsőség a Teremtőnek, minden dolog megalkotójának. Ha valaki pontosan meg akarja ismerni a frankok szokásait, akkor dicsőítse a magasságos Allahot, mivel állatokat fog látni bennük, akik bátorsággal és harci erénnyel vannak felruházva, de semmi egyébbel, mint ahogy az állatok is erősek és szívósak. Mindezek ecsetelésére szeretnék megemlíteni néhány szokásukat és gondolkodásmódjuk néhány furcsaságát.

Fulko fia Fulko király /2/ táborában volt egy szerény, kedves frank lovag, aki azért érkezett ide az ő országukból, hogy megtegye a zarándoklatot s aztán visszatérjen. Baráti viszonyba került velem, s oly annyira ragaszkodott hozzám, hogy "testvérem"-nek szólított, egy szóval, szeretet és barátság volt közöttünk. Amikor aztán elhatározta, hogy visszaindul a tengeren át hazájába, azt mondta nekem: "O, testvérem, én haza indulok most. Azt szeretném hát, ha velem küldenéd a fiadat /a fiam ugyanis velem volt, akkoriban épp tizennégy éves lévén/ az én hazámba, hogy láthassa az ottani lovagokat, megtanulja a mi gondolkodásmódunkat és a lovagiasság művészetét. Ha majd aztán hazatér, bárkivel felveheti a versenyt intelligencia dolgában." Sértette a fülemet ez a beszéd, amely nem jöhetett értelmes koponyából. Hiszen komiszabb dolog akkor sem történhetne a fiammal, ha fogságba esne, mint, hogy elmenjen a frankok országába! Azt mondtam hát: "Az éltedre mondom, nekem is pont ez járt az eszemben; csak az akadályozott meg, hogy magam is ezt ne kérjem tőled, hogy a fiu nagyanyja nagyon szereti őt és csak úgy engedte eljönni velem, hogy előbb megesketett mindenre, ami szent, hogy visszaviszem a gyereket hozzá." Azt mondta erre: "A te anyád még él?" "Igen" - mondtam. "Soha ne ellenkezz veled"- mondta.

Orvoslásuk furcsaságai és csodái

Nézzünk egy példát furcsa orvosi tudományukra. Munaitira /3/ ura irt a nagybátyámnak egyszer, s kérte tőle, hogy küldjön egy orvost, aki meggyógyítaná beteg társait. Elküldött hát nagybátyám neki egy keresztény arab orvost, akit úgy hívtak, hogy Szábit. Még alig telt el tiz nap, amikor máris visszatért az orvos. Megkérdeztük tőle: "Csak nem gyógyítottad meg ilyen gyorsan a betegeket?" Azt felelte erre: "Odahoztak élém egy lovagot, akinek csunya kelés támadt a lábán, majd egy asszonyt, akit sorvasztó láz kerített hatalmába. A lovagnak felraktam egy huzótapaszt, mire a kelés kifakadt és gyógyulásnak indult. Az asszonynak diétát rendeltem el és a növényi táplálékok segítségével jelentős mértékben feljavítottam testi állapotát. /4/ Ekkor azonban jött hozzájuk egy frank orvos, s azt mondta nekik: "Ez semmit se tud ahhoz, hogy titeket meggyógyítson ", majd azt kérdezte

Egy frank megzavarja Uszamát az imádkozásban

Mindazok, akik ujonan telepedtek meg a frankok tartományaiban, sokkal bárdolatlanabban viselkedtek, mint azok, akik már régóta itt élnek, megszokták a környezetet és baráti viszonyban élnek a muszlimokkal.

A következő történet bizonyítja ezeknek a frankoknak a bárdolatlanságát /Allah tegye őket visszataszítóvá és utálatossá!/, amely jeruzsálemi látogatásom /8/ során esett meg velem. Bementem az al-Akszá mecsetbe /9/, amelynek az oldalában volt egy kis mecset, amit a frankok keresztény templommá alakítottak át. Minden alkalommal, amikor bementem az al-Akszá mecsetbe, amely a templomos lovágok, /10/ jó barátaim, tulajdonában volt, ezt a kis mecsetet üri tették ki nekem, hogy ott imádkozhassam. Egy nap is bementem, elmondtam az Alláhu akbar-t /11/, és hozzákezdtem az imádkozáshoz, amikor hirtelen rámtámadt az egyik frank, megragadott és arcomat kelet felé fordítva, rámkiáltott: "Igy imádkozz!" Néhány jelenlevő templomos lovag erre odasietett, megragadták és kidobták, én meg újra hozzákezdhettem az imádkozáshoz. Azonban hamarosan ugyanaz az ember ismét rámvetette magát, a kapott figyelmeztetések ellenére, és, miközben arcomat kelet felé kényszerítette, ismét azt kiáltotta felém: "Igy imádkozz!" A templomos lovágok ismét odamentek hozzá, és kihajították, tőlem pedig elnézést kértek, mondván: "Ez az ember idegen itt, csak néhány napja érkezett ide a frankok országából, s még nem látott olyat, hogy valaki ne kelet felé fordított arccal imádkozott volna". "Most már eleget imádkoztam"-mondtam nekik, azzal mentem is kifelé, Nagyon csodálkoztam ezen a sátánon, aki eltorzult arccal és rémülettel, értetlenül nézte, hogy valaki a Kibla /12/ felé fordulva imádkozzék.

Isten kisgyermekként

Egyszer szemtanuja voltam, amint az egyik frank odament Mu'ínaddín emirhez /13/ /Alláhi legyen hozzá irgalmas/, aki éppen a Sziklakupolában /14/ volt, és azt mondta neki: "Akarod látni istent kisedeként?" Az azt mondta: "Igen". Erre a frank elvezetett minket egy helyre, ahol Mária képe mutatott, ölében a Megváltó /béke legyen rajta/, kisgyermekként, s azt mondta: "Íme isten kisedeként!" Magasztaltassék Allah, azonban vak-ság az, amit a hitetlenek magasztosnak és nagynek neveznek!

A frankok nem ismerik a féltékenységet /15/

A frankok nem ismernek olyat, hogy becsületérzet vagy féltékenység. Megtörténhet például hogy egy frank férfi sétál a feleségével, találkozik egy másik férfival, az megfogja a feleség kezét, hátrahúzódik vele, hogy beszélgethessenek, miközben a férj félreáll, és várja, hogy a felesége befejezze a párbeszédet. Samennyiben az túl sokáig megvárakoztatná, ott-hagyja az asszonyt a beszélő társával és elmegy.

Egyszer magam is szemtanuja voltam hasonló jelenetnek. Amikor Náb-luszba jöttem /16/, egy Muizz nevű embernél szálltam meg, akinek a háza a muszlimok szálláshelye volt. Ennek a háznak nagy boltíves ablakai voltak, amelyek az utcára nyíltak, szemben vele pedig, az ut oldalán egy frank ember háza volt, aki a kereskedőknek árulta a borát. Az volt a mód-

a lovagról: "Mit szeremél inkább: egy lábbal élni, vagy két lábbal meghalni?" Az azt válaszolta: "Inkább egy lábbal, de élni". A frank orvos: "Hozzatok hozzám egy erős lovagot és egy éles baltát." Meg is jött a lovag, előkerült egy balta is. Én végig ott maradtam. A frank orvos rátette a lovag lábát egy farönkre, s azt mondta az erősnek mondott lovagnak: "Üss egy nagyot a lábára a baltával, de úgy, hogy az elvágja." Mire az ütött is, én ott voltam, láttam, azonban nem tört el a lába egyetlen ütésre. Erre másodszor is lecsapott a baltával, úgy, hogy elfolyt a csontvelő a lábából, s azon nyomban meg is halt a lovag. Az orvos erre az asszonyra fordította figyelmét, s azt mondta: "Ennek az asszonynak egy olyan ördög költözött a fejébe, amelyik beleszeretett. Vádjátok le először is a haját." Le is vágták a haját. S evett újra az ő ételeikből, a fokhagymából s a mustárból. A kínzó láza ismét csak növekedett. Erre azt mondta a frank orvos: "Bement az ördög a fejébe." E szavakkal vette az éles borotvát, belevágott egy keresztalakot az asszony koponyájába, s leszabdalta, amit belül talált, amíg elő nem tűnt a koponyacsont, azt alaposan bedörzsölte sóval, mire az asszony ájástént meghalt. Ezek után odafordultam hozzájuk és megkérdeztem őket: "Van még szükségetek rám?" Azt mondták: "Nem". Erre eljöttem, miután olyasmit sikerült megtanulnom orvosi tudományukból, amit eleddig nem tudtam."

Azonban tanuja voltam orvoslásuknak a fentiekkel ellenkező megnyilvánulásának is. Volt a királynak /5/ egy kincstárnoka a lovagjai közül, akit úgy hívtak, hogy Bernard, Allah átkozza el, ő volt a legátközöttabb és legmecskosabb frank, akit csak láttam. Ebbe egyszer egy ló beleugratott a patájával úgy, hogy tizennégy helyen megnyílt a combja. Alighogy az egyik helyen begyógyult a sebe, egy másik helyen újra felnyílt. Én a magam részéről már imádkoztam az elmúlásáért. Akkor jött egy frank orvos, eltávolította róla az ott lévő tapaszokat, s elkezdte savanyu ecettel lemosni azokat. A sebek hamarosan eltűntek, az ember meggyógyult. Hiába, csalánba nem üt a mennykő!

Elmondok egy további példát a frankok csodás orvostudományából. Volt nálunk Saizarban /6/ egy mesterember, akit úgy hívtak, hogy Abul-Fath. Volt neki egy fia. Ennek a nyakán mindenfajta kelések-daganatok támadtak, s alighogy egyik helyen elmúltak, máris előjöttek egy másikon. Ez az Abul-Fath egyszer valami dolgában Antiochiába ment, s magával vitte a fiát is. Meglátta egy frank ember, s kérdezősködött a fiu felől. "Az én fiam" - mondta Abul-Fath. A frank erre azt mondta: "Megmondom neked, mi az az orvosság, ami meggyógyítja a fiadat, amennyiben megesküszöl a vallásodra, hogy soha senkitől nem fogadsz el pénzt, akinek majd te fogod javasolni ezt a gyógyszert." Abul-Fath megesküdtött, a frank pedig azt mondta neki: "Vegyél neki megörletlen mandragóra-gyökeret, pörköld meg és készítsd el az orvosságot olívaolaj és savanyu ecet hozzáadásával. Aztán addig kell vele kezelni a fiad nyakát, amíg az összes kelés fel nem szívódik. Utána vegyél olvasztott ólmot, keverd össze szintiszta vajjal, majd addig kenegesd vele, amíg meg nem gyógyul." /7/ Abul-Fath pedig megfogadva a jótanácsot, a leírt módon kezelte a fia nyakát, aki meg is gyógyult, eltűntek a nyakáról a sebek, s újra olyan egészséges lett, mint amilyen volt annak előtte.

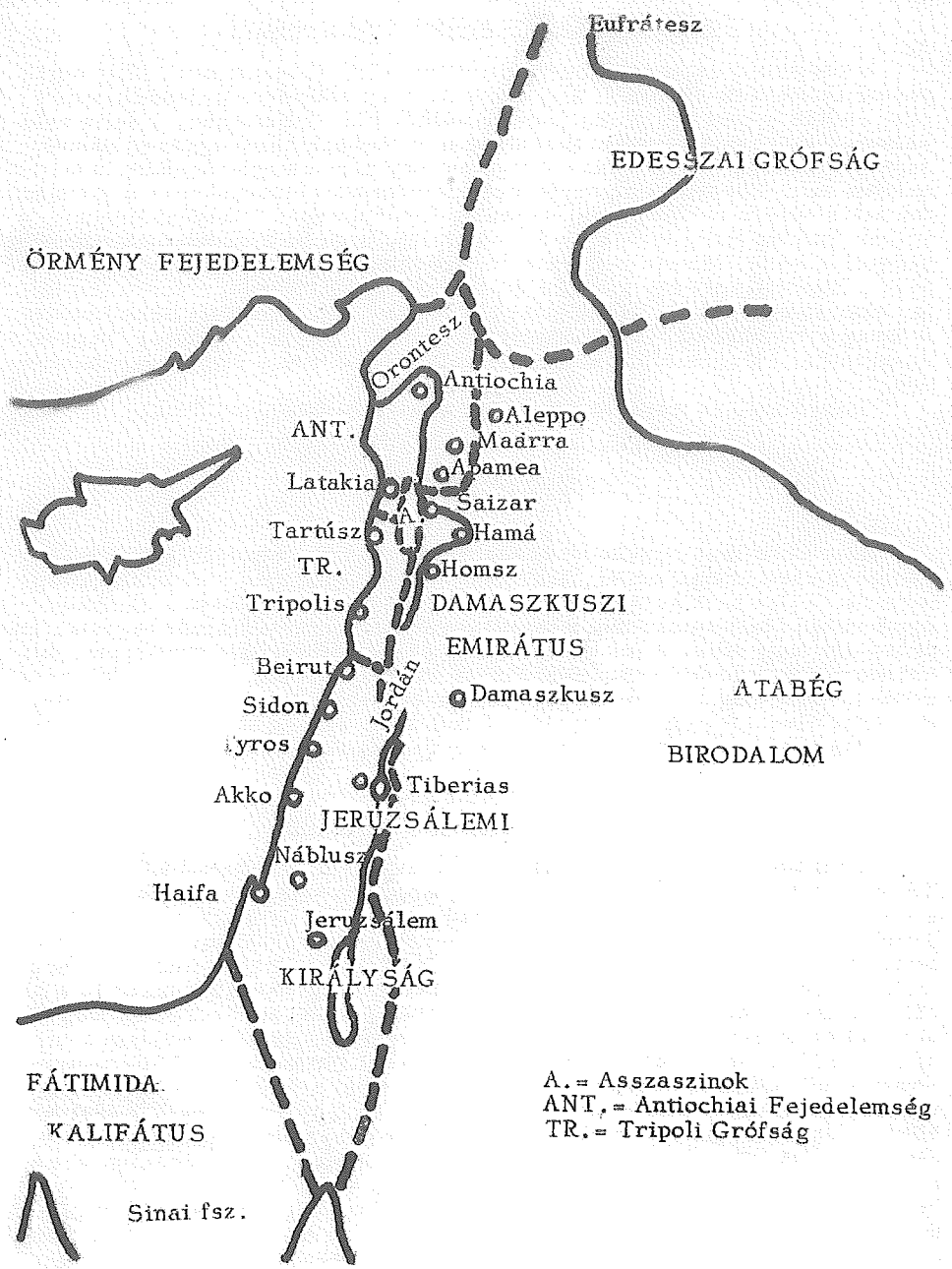
Magam is ezzel az orvossággal kezeltem mindazokat, akiken ugyane betegség jelei mutatkoztak. Minden esetben hasznosnak bizonyult, s eltávolította a bajt, melyről a beteg panaszkodott.

szere, hogy kitöltött egy flaskó bort, majd közhírré tette: "Ez és ez a kereskedő csapra ütött egy hordó bort ebből a borból. Aki akar belőle, itt és itt találhatja meg." A bérét azért kapja, mert hirdeti azt a bort, ami a flaskóban található. Egy napon aztán, amint hazajött, egy idegen férfit talált a felesége ágyában. Azt kérdezte tőle: "Mi készített arra, hogy a feleségem mellé feküdj az ágyban?" Amaz így válaszolt: "Fáradt voltam, s így befeküdtem egy ágyba, hogy pihenjek egyet." "De hogy-hogy pont az én ágyamba feküdtél?" "Találtam egy vetett ágyat, s aludtam benne egyet." - így az idegen. "De a feleségem veled aludt!" "Persze. Az ágy az övé volt. Kizavartam volna-e vajon a saját ágyából?" Mire a házigazda így zárta le a párbeszédet: "Én jó keresztény vagyok, ha még egyszer ezt teszed, meggyűlik velem a bajod!" Ennyiből állt a rosszallása és féltékenysége a frank kereskedőnek.

Hadd meséljek egy további hasonló jellegű példát. Volt nekünk egyszer egy fürdőmesterünk, a neve Szálím volt, Maarrából /17/ jött, és apám fürdőjét tartotta rendben, Alláh nyugosztalja szegényt. Az mesélte: "Maarrában nyitottam egy fürdőt, hogy valahogy megéljek. Egy napon meglátogatta fürdőmet egy frank lovag. Tudni kell, hogy a frankok nem nézik jó szemmel, ha valaki kis köténnyel takarja el ágyéka táját a fürdőben. Ez is rögtön kinyújtotta a kezét, lerántotta köpenyemet az ágyékomról és messzire elhajította. Meglátott hát úgy, anyaszült meztelenül, én pedig az utóbbi időben borotválni szoktam az ágyékom táját. Így kiáltott fel: "Szálím!" Erre közelebb mentem hozzá. Kinyújtotta kezét az ágyékom felé, s így szólt: "Szálím, pompás fickó vagy. Istenemre mondom, ezt nekem is csináld meg!" Azzal már a hátára is feküdt. Azon a bizonyos helyen neki olyan szőre volt, mint egy szakáll! Miután leborotvtam, végighúzta a kezét rajta, s megjegyezte, hogy milyen finom tapintású lett. Majd így szólt: "A vallásom igazságára mondom, csináld meg azt a dámának is!" A "dáma" az ő nyelvükön az asszonyt jelenti, vagyis a feleségére gondolt. Odaintette egyik szolgáját, és azt mondta neki: "Mondd meg a dámának, hogy jöjjön ide." A szolgáló elment, átadta az üzenetet az asszonynak, aki rögtön vele is jött. A feleség hanyatt feküdt, a lovag pedig megismételte: "Csináld, amit nekem csináltál." Én pedig hozzáálltam, hogy leborotváljam a szőrzetét, miközben férje ott ült és nézett minket. A végén megköszönte és busásan megjutalmazta szolgálataimat.

Figyeljétek csak ezt a hatalmas ellentmondást! Nincsen bennük sem féltrekenység, sem pedig becsületérzet, mégis nagyszerű bátorság lakozik bennük. Holott a bátorság csupán a becsületérzetből és a becstelen rágalmazás fölötti felháborodásból eredhet!

A most következő, majdnem hasonló eset velem történt meg. Bementem egyszer Tyros városában /18/ a fürdőbe, és leültem az egyik fürdőfülkében. Az egyik szolgám odajött hozzám s azt mondta: "Egy asszony társaságát is élvezhetjük a fürdőben." És valóban, amikor kijöttem és leültem az egyik padkára, éppen jött ki a medencéből egy nő, s pont velem szemben, az apja mellett állva, elkezdett öltözködni. Azonban nem voltam egész biztos benne, hogy tényleg asszony-e, ezért megkértem egyik kísérőmet: "Alláhra, nézd már meg, hogy tényleg asszony-e, s kérdezősködj felőle." A kísérőm elment, s én láttam, hogy felemeli a nő ruhájának alsó szegélyét és alánéz. Ekkor a nő apja hozzám fordult, és azt mondta: "Ő az én lányom. Az anyja meghalt, s nincs senkije, aki megmosná a haját. Ezért hát elhoztam magammal a fürdőbe, és megmostam a fejét." Én meg azt mondtam: "Helyesen cselekedtél, s jótetted jutalmat érdemel."

A. = Asszaszinok
 ANT. = Antiochiai Fejedelemség
 TR. = Tripoli Grófság

További példák orvostudományuk csodáira

A következő esetet Guillaume de Bures /19/ Tiberias ura, /20/ egyik vezetőjük mesélte el nekem. Ugy adódott, hogy elkísérte Muñaddín emírt /21/ /Alláh legyen hozzá irgalmas/ Akkóból /22/ Tiberiasba, s én is vele voltam. Utközben a következőket mesélte el nekem: "Volt egyszer nálunk az országunkban egy hatalmas lovag, aki egy napon megbetegedett, s már a halálán volt. Elmentünk az egyik legtekintélyesebb főpapunkhoz, s azt mondtuk neki: "Gyere velünk, hogy lássad az illető lovagot." Ő igent mondott, s velünk jött, mi pedig biztosak voltunk afelől, hogy ha ő ráteszi a kezét, meggyógyul a lovag. Miután megnézte őt, azt mondta a pap: "Adjatok nekem viaszt". Hoztunk neki egy kevéske viaszt, ő megpuhította, s olyanra formálta, mint az ujjizületek. Mindegyiket az orrlukaiba tette s jól beletömökdötte. A lovag erre meghalt. Mondtuk neki: "Meghalt". "Igen", mondta, "nagyon szenvedett. Eldugaszoltam az orrát, hogy meghaljon, s végre megpihenhesen."

"Hagyd ezt, és megértéssel vedd fontolóra a beszédet." /23/

A frankok versengéséről

Most fordítsuk figyelmünket egy másik témára. Egyszer éppen egyik ünnepnapjukon látogattam el Tiberiasba. A lovagok mind kivonultak lovagi tornára. Velük ment két vénséges vén öregasszony is, akiket a küzdőtér egyik végén leállítottak, míg a másik végén egy nyuzott disznót hagytak, rádobva egy nagy kőre. A két öregasszony között versengést rendeznek, miközben egy-egy lovascsapat csatlakozik mindegyikükhöz, hogy akadályozza utjukat. Azok meg minden lépésnél felkelnek, újra elesnek, a lovagok meg nagyokat nevetnek rajtuk, míg végül a két öregasszony közül az egyik megelőzi a másikat, s megszerzi magának győzelmi díjul az említett disznót.

A frankok igazságszolgáltatásáról

Egy napon igen érdekes látványosság szenttanuja voltam Nábluszban. Két embert állítottak szembe egymással, hogy párviadalt vívjanak. Az oka a következő volt: egy muszlim rablóbanda rajtaütött az egyik nábluszi földbirtokon, s az egyik parasztot vádolták azzal, hogy elvezette a rablókat a birtokra mire az elmenekült. A király /24/ azonban megparancsolta, hogy fogják el helyette a fiait, erre persze a menekülő gyorsan visszatért, a király elé állt és azt mondta neki: "Tégy velem igazságot! Szeretnék megvívni azzal az emberrel, aki azt állítja, hogy én vezettem el a rablókat a birtokra." /25/ A király erre ezekkel a szavakkal fordult a falu hűbérurához: "Hozasd elő azt, hadd vívjon velem!" Az el is ment a falujába. Volt ott egy kovács, azt hívatta elő, s azt mondta neki: "Te fogsz megvívni!" mivel a hűbérur aggódott parasztjai miatt, s nem szeretne volna, ha bárkit is megölnek közülük, és a jószágai kárt szenvednek ezáltal. Jól megnéztem ezt a kovácsot - erős fiatalember volt, aki azonban, miközben hol itt, hol ott bukkant fel; minden figyelmét csak arra szentelte, hogy mit ihatna, míg a másik, aki a párviadalt kérte, öregember volt, de erőslelkű, aki meg tudja magát tartóztatni, és úgy tűnt, hogy nem nagyon aggódik a párviadal miatt. Ekkor megjött a vikomt, aki a város parancsoka volt /26/, s mindkét küzdő-

félnek adott egy-egy dorongot és egy pajzsot, miközben az emberek kört alkotva közrefogták őket.

Ezután egymásnak rontottak. Az öreg a botjával elkezdte kiszorítani a körből a kovácsot, az egyre hátrált, mignem egészen az embergyűrűhöz szorította, majd újra vissza középre. Aztán ütötték egymást a botokkal mignem egészen olyanná lettek, mint két véres oszlop. A párviadal kezdett már nagyon elhúzódni köztük, ezért a vikomt elkezdte sürgetni őket, mondván nekik, hogy "Gyorsabban, gyorsabban!". A kovácsnak nagy hasznára vált ebben a verekedésben, hogy foglalkozásánál fogva gyakorlata volt a pörölyütésben. Ugyanakkor az öregember már fáradni kezdett. A kovács egy nagy ütést mért rá, mire az öreg elesett, a botja meg a háta mögé. A kovács ráterdepelt, hogy ujjait az öreg szemeibe nyomja, de végülis nem tudta megtenni, egy patakzott a vár a szemeiből. Így hát felállt róla, s addig verte dorongjával az öreg fejét, míg az ki nem mult. A körülállók nyomban köteleket vetettek a nyaka köré, elvonszolták a legközelebbi fáig és fölakasztották rá. /27/ A hűbérura pedig odament a kovácshoz, ráadta a saját fejfedőjét, maga mögé ültette a lóra, és elindultak a falujukba.

Ez az eset jól példázza jogtudományukat és ítéllethozataluk természetét, Alláh átkozza el őket!

Történt pedig egyszer, hogy Muínaddín emirrel együtt /Alláh legyen kegyes hozzá!/ Jeruzsálemba /28/ mentünk. Utközben megszálltunk Nábluszban. Odajött ott az emirhez egy vak férfi. Jól öltözött muszlim fiatalember volt, gyümölcsöket hozott az emir elé, és kérte, engedné meg neki, hogy vele menjen Damaszkuszba, s a szolgálatába álljon. Az emir megadta rá az engedélyt. Én beszédbe elegyedtem a fiatalemberrel, kikérdeztem, hogy kicsoda-micsoda, s így megtudtam tőle, hogy az anyja hozzámént egy frank férfihoz és megölte azt. A fia rosszban sántikált a frank zarándokokkal, és anyjával együtt meg akarták ölni őket. Azok azonban végül gyanut fogtak, és frank szokás szerint ítéletet ültek fölötte. Előhoztak egy hatalmas hordót színültig töltötték vízzel, és egy fadeszkat helyeztek a tetejére. Aztán megfogták a vádlottat, megbilincseltek, hátula két kezét, a bilincshez hozzákötötték egy jó erős kötelet, és beledobták az így előkészített hordó vízbe. Amennyiben ártatlan, elmerül a vízben, s akkor a kötélnél fogva kihúzzák a vízből, hogy ne vesszen bele a vízbe; ha azonban bűnös, akkor nem merül el a vízben. /29/ Ez a fiatalember, amikor bedobták a vízbe, igyekezett elmerülni a vízben, de sehogy sem sikerült neki. Így hát alá kellett vetnie magát az ítéletüknek, Alláh átkozza el őket, azok pedig elvették a szeme világát.

Aztán ez a férfi eljött Damaszkuszba, s az emir, Muínaddín /Alláh legyen kegyes hozzá!/ ellátta mindennel, amira csak szüksége volt, majd azt mondta egyik szolgájának: "Vidd el őt Burhánaddín al-Balhihoz, Alláh legyen kegyes hozzá, és mondd neki a következőket: az a parancsom, hogy tanítsa meg ennek a embernek a Koránt és valamit a jogtudományból." Amikor mindezt meghallotta, a vak fiatalember a következőket mondta az emirnek: "Alláh adjon neked segítséget és győzelmet! Nem így gondoltam a dolgot!" "Hogyan gondoltad hát?" - kérdezte az emir. "Azt hittem, hogy adsz majd nekem egy lovat, egy öszvért, fegyvert és lovaggá teszel" "Nem gondoltam arra", - mondta az emir - "hogy vak embert lovaggá tehetnék!"

Egy frank, aki nem eszi meg a disznóhúst

A frankok egy része már megszokta az itteni életkörülményeket, és barátságban él együtt a muszlimokkal, s így sokkal jobbak, mint azok, akik

ujjonnanjönnek a hazájukból - össze sem lehet hasonlítani ezeket az idegeket amazokkal.

Minderre a következőkben szolgálók egy példával a magam tapasztalatai közül. Egyszer valamilyen ügyben egyik barátomat Antiochiába küldtem. /30/ Akkoriban ott Theodoros Sophianos volt a város feje /31/, akivel nagyon jó barátságban voltam. Ő gyakorolta a tényleges hatalmat Antiochiában. Egy napon azt mondta a barátomnak: "Meghívott magához az egyik frank barátom. Gyere el velem, hogy lássad, hogyan élnek." Ezek után a következőket mesélte nekem a barátom: "Velem mentem, és elértünk az egyik régen itt élő lovag házához, aki még az első frank hadjárat során jött el ide. /32/ A zsoldos katonáskodás alól már mentesült, és van neki Antiochiában egy földbirtoka, abból él. Gyönyörű asztalt állíttatott fel, teli rendkívül tiszta és finom ételekkel. Amikor látta, hogy félrehúzódok az asztaltól, így szólt hozzám: "Egyél csak! Izleni fognak neked ezek az ételek. Én ugyanis nem a frankok ételeit eszem. Egyiptomi szakácsnőim vannak és csak az ő főztjükből eszem. Az én házamba dísznóhus nem jut be!" E biztatás után nekiláttam az evésnek, bár igen óvatosan. Utána hazamentünk.

Kicsivel később a piacon sétáltam, amikor egy frank asszony csatlakozott hozzám, s elkezdett a nyelvükön valamit nagy hangon karattyolni nekem, amiből egy árva szót sem értettem. Pillanatok alatt nagy tömeg gyűlt össze körülöttünk, mind csupa frank, úgy, hogy már azt hittem, ütött az utolsó óráim. Épp ekkor arra járt azonban az a lovag, akinek a házában vacsoráztam, s megpillantott engem. Odajött, megkérdezte az asszonytól: "Mi bajod ezzel a muszlimmal?" Az így felelt: "Ez az ember megölte testvéremet, hurso-t". Ez a Hurso Apameából /33/ való lovag volt, akit egy Hamá-i /34/ muszlim harcos ölt meg. A lovag ekkor rákiáltott az asszonyra: "Ez egy békés polgár /vagyis kereskedő/, aki nem harcol senkivel és nem vesz részt a csatákban." Majd rákiáltott a körülöttem tolongó sokaságra is, mira azok szétszóródtak, ő meg kézen fogott és elvitt onnan. Így hát annak köszönhettem, hogy megmenekültem a haláltól, hogy részt vettem azon a bizonyos vacsorán." - fejezte be történetét barátom.

X

Uszáma ibn Mursid ibn Ali ibn Mukallad ibn Naszr ibn Munkidz al-Kináni as-Saizari // Usāma ibn Munqidh // a hidzsra 488. évében született /≈1095/ Saizarban. Saizar nevét a nyugati kereszties leírások Sysara /Sizara/ néven emlegetik. Ezek a nevek valószínűleg mind az eredeti Caesareara mennek vissza. A város az Orontesz /arabul: al-Ászi/ mellett feküdt, Hamától északra, Apameától délre, az Antiochiai Fejedelemség tőszomszédságában. A folyó három oldalról mossa a várat, amelynek romjai a mai napig fennmaradtak. Az emirátus a városhoz tartozó kisebb falvakkal együtt mintegy 25 ezer lakossal rendelkezett, amit abból az adatból lehet kikövetkeztetni, hogy 5000 fegyverest tudott kiállítani. Már Uszáma apja híres volt nemcsak hadimesterségben és vadászatban való jártasságáról, hanem kalligráfiai ismereteiről is, Uszáma pedig már fiatal korában e háromnak szentelte életét: a háborúnak, a hosszú vadászatoknak és az irodalomnak. Még csak tizenöt éves volt, mikor részt vett Saizar védelmében /1110/ a Tankréd vezette antiochiai seregek ellen. Később kilenc esztendő telt el a moszuli atabég, Imádadín Zengi seregében /1129-38/, majd 1138 és 1144 között hat évet Damaszkuszban Búridák udvarában. Ezekben az években számtalan látoga-

tást tett a közeli kereszties udvarokban és városokban - az itt közlésre került fordításrészlet éppen e látogatások tapasztalatait tükrözi vissza. A Jeruzsálemi Királysággal, s azon belül is elsősorban a templomos lovagokhoz füződő baráti, jó kapcsolatai lehetőséget nyújtottak számára a frankok /azaz, európaiak, keresztiesek/ alaposabb megismerése mellett arra is, hogy kortársai közül szinte egyedülállóan, viszonylag elfogulatlanul szemlélje szokásaikat és életmódjukat. Az itt közölt pár oldal talán ellentmondani látszik ennek, de nem szabad elfelejteni, hogy e helyütt a szerző szándékolta az adzsáib-ot, a "furesa és csudás dolgokat" gyújtötte csokorba, s azokat is igyekszik jóindulatu pártatlansággal kezelni /különösen indokolt ez a vélemény, ha összevetjük a muszilorról szóló korabeli nyugati leírásokkal./

A következökben tíz évet Egyiptomban töltött /1144-1154/, majd Núraddin /első patrónusa, Zengi fia/ oldalán vett részt egy évtizeden keresztül a keresztiesek elleni harcokban /1154-1164/. 1157-ben egy rettenetes földrengés elpusztította szükebb hazáját, Saizart. Ahogy öregebb lett, egyre több időt szentelt irodalmi tevékenységének. 1164-tól 1174-ig Kaifá várában idözött, az ortokida Kara Arszlán udvarában, ahol elsősorban írással foglalkozott. Szaladin és a keresztiesek elleni gyözties háboruk hire ismét Damaszkuszba csábitotta, harmadszor is. Itt halt meg, 584 ramadán havában /a mi idöszámításunk szerint 1188 novemberében/. A Damaszkusz oldalában lévö Kászijún hegyen temették el, amint azt a száz évvel késöbbs élt életrajzírö és történéssz, Ibn Hallikán leírja.

Uszáma a maga korában híressé vált mint irodalmár és költö is, ilyen müvei közül azonban a legtöbbnek csak a címe maradt ránk, s mindössze ötnék ismerjük a kéziratát. Köztük van egy retorikai kézikönyv /Kitáb al-badi, "Az eredeti stilus könyve"/, verseinek gyüjteménye /dívánja/ és a Kitáb al-aszá /"A bot könyve"/, amely a Mózes botjához füzödö történeteket és elképzeléseket gyüjti egybe. Életmüvének azonban van egy darabja, amely különleges helyet foglal el mind saját müvei között, mind pedig az egész klasszikus arab irodalomban. Ez az öregkorában írt /valójában tollbmondott/ visszaemlékezéseinek gyüjteménye, a Kitáb al-itibár "A példázat könyve", amely, mint a címe is mutatja, nem szokványos önéletrajz vagy egyszerű memoár akar lenni, de a szerző gazdag élettapasztalataiból kíván átadni minél többet másoknak is. Mivel egész élete a keresztiesháboruk, a keresztiesek és muszlimok együttélése és harcai jegyében telt el, érthetö, hogy visszaemlékezéseiböl a mai olvasó a keresztiesháboruk korának egyéni megfigyelésekben és érdekes részletekben gazdag képét kapja. Az eseményeket nem idörendben kívánja leírni, hanem tematikusan csoportosítva, s elsősorban nem saját személyére, hanem az öt körülvevö világra összpontosítja figyelmét.

A könyv három részre oszlik. Az első, tulajdonképpeni memoár rész, címül Hitti szövegkiadásában a Hurúb va aszfár /"Háboruk és utazások"/ címet adta. Ez a kilenc fejezetre osztható /a kézirat ugyanis tagolatlan/: a frankok elleni harc; Uszáma damaszkuszi tartózkodása /1138-54/; Uszáma egyiptomi tartózkodása /1144-54/; Uszáma második damaszkuszi látogatása /1154-64/ csaták a frankokkal és a muszlimokkal; küzdelem a kigyóval és más vadállatokkal; háborus tapasztalatok; a frankok furcsa dolgairól; és tapasztalatok és megjegyzések. E főrészhez járul két további, tulajdonképpen függeléknak tekinthetö rész. Az egyiknek Hitti a Nukat va navádir /"Tréfás történetek és anekdoták"/ címet adta. Ez két fejezetet tartalmaz: a szent életü emberekrol szóló hiradásokat és a furcsa gyögmödookról szóló fejezete. A másik függelék rész az Ahbár asz-szaid /"Vadászkalandok"/, két fejezettel: a vadászat Sziriában, az Arab-félszigeten és

Egyiptomban, valamint Uszama apjának, Mursidnak a vadászatai Saizar vára környékén.

Végezetül a "Példázat könyve" jelentőségét három pontban lehelem ösz-szefoglalni:

1. Mint már utaltunk rá, szinte egyedülálló leírásokat tartalmaz a 12. századi szíriai - kereszties és muszlim - életviszonyokról, szokásokról, erkölcsökről, a szemtanu szavával szól a hadieseményekről. Szerzője a kereszties hadak ellen harcoló muszlim uralkodók bizalmi embere volt, ugyanakkor személyesen ismerte az ellenfél táborának vezéralakjait is. S végül nem vezette szenvedély vagy gyűlölet, amikor memoárjait diktálta, hiszen fiatalabb éveiben is jó viszonyban volt európai ellenfeleivel, késő öregségében pedig, amikor könyvében összegezte az élet tapasztalatait, csupán a tanítás és ismeretátadás szempontjai vezették, s keresztiesről és muszlimról egyaránt elfogulatlanul beszél.

2. Könyvének másik érdekessége az arab irodalomban elfoglalt különleges helyzete. Uszama e művét /szemben az összes korábban irt munkájával/ ugyanis nem lehet a klasszikus arab irodalom értelmében vett irodalomnak tekinteni, sem formai, sem pedig tartalmi szempontból. A szemtanu hiteles leírása, a szokványos irodalmi közhelyek mellőzése, a célratorősen egyszerű, csevegő elbeszélő stílus - mind-mind olyan jegyek, amelyek a kor arab irodalmára távolról sem jellemzőek. Nem véletlen tehát, hogy a "Példázat könyve" csupán egyetlen kéziratban maradt fenn, és az arab világban gyakorlatilag teljesen ismeretlen. Ami azonban ott hátrányt jelentett, az előnynek számít Európában, s így az sem véletlen, hogy az arab irodalomnak ez a periférikus műve egyike a legtöbbet lefordított és legjobban ismert arab irodalmi alkotásoknak Európában.

3. Uszama könyve nem utolsósorban nyelvi szempontból is igen érdekes számunkra. A ránk maradt kézirat ugyanis nemcsak hogy nem követi a szokványos cikornyás arab szépirodalmi stílust, de nem is íródott tiszta klasszikus arab irodalmi nyelven. Azt persze nem lehet teljes bizonyossággal tudni, hogy ez vajon Uszámának köszönhető-e, vagy íródeákjának, de az előbbi sokkal valószínűbb. Nem azért, mintha Uszama nem lett volna tökéletes tisztában a klasszikus arab nyelv szabályaival /ennek ellentmondának korábbi művei/, hanem mert művének természete meg is kívánta a kötetlenebb, a tényleges beszélt nyelvhez közelebb álló nyelvezetet. Azért fölbecsülhetetlen forrás a Kitáb al-itibár, mert az un. közép-arabról, a középkori arab beszélt nyelvjárásról tudósít, amelyről közvetlen leírásokkal vagy tisztán azon irt anyaggal nem rendelkezünk.

A Kitáb al-itibár /"A példázat könyve"/ egyetlen kéziratát 1880-ban találta meg a francia arabista, Hartwig Derenbourg Spanyolországban, az Escorial könyvtárának kéziratai között. Ugyanő adta ki először 1886-ban Párizsban az arab szöveget. Második, alaposan revidiált kiadása 1930-ból származik Philipp Hittitől /Usāmah's memoirs entitled Kitāb al-Itibār, by Usāma Ibn-Munqidh, Princeton 1930./ Ez a kiadás szolgált a mi fordításunk alapjául is. Lefordították számos európai nyelvre is: 1895-ben franciára /H. Derenbourg/, 1905-ben németre /G. Schumann/, 1922-ben oroszra /M.A. Szalje, I.J. Kracskovszkij előszavával, másodsor 1958-ban/, 1929-ben angolra /G.R. Potter/ és 1930-ban újból angolra, saját kiadása alapján P.Hitti.

A szerzőről, Uszámáról szóló irodalom legfontosabb adatai: a fordítások és szövegkiadások előszavai, elsősorban I.J. Kracskovszkijé az orosz fordításban, Derenbourg és Schumann előszavai /az 1905-ös német fordításban/ és P. Hittinek a második szövegkiadáshoz írott, arab nyelvű előszava, valamint I.J. Kracskovszkij Uszámáról irt cikke az első iszlám enciklopédiában /Enzyklopaedie des Islam, IV, Leiden 1934, pp.1134-34/.

Iványi Tamás

مقدمة المحرر

قال وحود بني اعراب هلكت كما يحاصرون انا وانت فكان هذا ليكره وبمبلغ خبره
ومن ذلك انه كان عينا رطبا جامع صال له سالم من اهل العمرة في حياض اهل
وجه الله قال خصه بالمرحمة افسر فيها واطول لها ناسا منهم وهم
سكروا على بسطة وسطها المرو في الحكم فلهذا عرفت مسوي في سطر
زمانه وزاني وانا وسعيد علي بن علي قال سالم ففرضت في ارضه على ابي وقال
سالم جيد وحسن في اهل الجبل را واستلمني على ظهره وله مال الجنة طرد الله
به ذلك الارض خلقته ليرده عليه فاستوطاه فقال سالم نحو ذلك اعلم
الاراما والاراما تساهم السطحي امره وقال لعلنا له بل اللذي يرضي العظم
احمرها وادخلها فاسلمت على طهرها وبالكامل كما عمل في خلف ذلك العود
ورويها فاعده بيضري مسكري ورهي حتى حشيتي فانظر الى هذا الاخلاف
العظيم ما هم عنه ولا يحى وهم الشجاعة العظيمة وما يكون السجاعة الا
من العيون والاعده من والاعزونه ^{هنا} وما تبارك ^{هنا}
دخلت الحام كمنته صور خلقت في طوله فيها فقال لي بعض علماني في الحام امره
ما خرجت على اصاطب كواذا التي كانت في الحام مدججده وهي معاطل قد
لست بها وهي واقعه مع امهات لم احقق انها امره هل لوانظر اصحابي
الله امره هي وانا افسر ان سال عنها فمضى فانا زاره رجع فمضى
وكلف عنها فالتف الى ابونا وقال لهن ان الله يارب امرا وبما لهما يصل اربها
فادخلها مع الحام عسلت راسها لمجد حله في اللقمة توارى
ومن عجيب طهرها ما حد ثمانية بليام لا نور صاحب طرية وكان مقدما
فيهم وتنتوانه رافق الامير مع الفريضة الله من عكا الى طبره وانا مع مجدي في الطبر
قال كان غدينا في بلاد فارس كبر العذر في روضه على الموشينا التي تترك في روض
لسون من اهل الحام في مصر الفارس لان قال لعمري معا وحسن من الله
ادخله عليه عوق فلما راه قال اعطوني سمع فاحمرنا لله بل لست مع
فلته وعمله مثل عهد الاصبح وعمل كل واحد في حاس رفته فاد الفارس

JEGYZETEK

1. Az itt lefordított fejezet a Hitti-féle szövegkiadás alapján készült, pp. 132-141. Az eredeti kéziarabban természetesen sem fejezetek, sem fejezet-címek nem voltak. A fordításban megadott cím és alcímek Hitti professzortól származnak.

2. V. Fulko-ról, IV. Fulko fiáról van szó, Anjou grófjáról, aki 1131. augusztus 31-én lett Jeruzsálem királya, és egész haláláig uralkodott, amely egyes források szerint 1142. november 13-án, mások szerint viszont 1143. november 10-én következett be.

3. Munaitira egy vár Libanonban, amely a tripoliszi grófsághoz tartozott egészen addig, amíg a damaszkuszi muszlim uralkodó, Núraddín 1166-ban el nem foglalta és be nem kebelezte. /Ld. a mellékelt térképet/.

4. Az arab orvostudomány elméletei szerint a betegségek abból erednek, hogy a száraz vagy nedves, illetve a forró vagy hideg elemek elhatalmasodnak az emberi szervezeten. A gyógyítás, ennek értelmében, abból áll, hogy az orvos megkísérli ismét egyensúlyba hozni ezeket az elemeket.

5. Feltehetőleg a már említett V. Fulko királyról van ismét szó.

6. Saizar Észak-Szíriában terül el /Ld. a mellékelt térképet/ s a szerző, Uszáma vára volt. Három oldalról az Orontes folyó veszi körül, a várkastély romjai a mai napig is fennmaradtak.

7. A vajnak itt feltehetőleg azt a szerepet szánhatták, hogy az olvasztott ólmot kihűlt állapotban is pépessé tegye, s így kenhető maradjon.

8. Ez a látogatás Jeruzsálembe feltehetőleg 1140 körül történhetett.

9. A jeruzsálemi al-Akszá mecset egyike mai napig is a muszlim világ legnevezetesebb szent helyeinek. Az egykori Salamon király temploma helyén épült, az arab források szerint Abdal-Malik kalifa uralkodása alatt /785-805/, szemben az ugynevezett Omar mecsettel. Az al-Akszá mecset /al-Masdzsid al-akszá/ jelentése annyi, mint "a legtávolabbi szent hely", és első említése a Koránban történik /17. szúra 1. versében/. Mint ilyen, az első időkben kibla-ként /imairányként/ szolgált, mignem Mohamed próféta Mekkára ruházta át szerepét, szent hely jellege azonban továbbra is megmaradt. Először az egész un. templomteret értették e néven, később speciálisan az Abdal-Malik kalifa alatt épített mecsetet.

10. A templomos lovagok vagy templariusok rendjét 1118-ban alapította Payens-i Hugó és St. Omer-i Gottfried. II. Balduin király adott nekik ott-hont a palotájában, közel ahhoz a helyhez, ahol egykor Salamon temploma állott /az un. Templomtéren, ld. a 9.-es jegyzetet/. Ezen az alapon nevezték őket milites templi-nek vagy Templarii-nek, vagyis templomosoknak. A rend első mestere Payens-i Hugó volt. A rend ruházata fehér köpeny volt, rajta vörös kereszttel. A rend a különböző adományok révén nagy vagyonra tett szert. Baráti viszonyt tartott fenn a muszlimokkal, s ezért sok megrovásban volt része. Szép Fülöp francia király, hogy megkaparintsa a rend hatalmas vagyonát, 1307-ben perbe fogta őket, amelynek eredményeként 1312-ben V. Kelemen pápa eltörölte a rendet. A templomosok utolsó nagymesterét, Molay Jakabot 1314-ben megégették. Uszáma templomosokkal tartott barátsága valószínűleg első jeruzsálemi látogatása idejéből, 1138-ból származik.

11. "Alláh /azaz isten/ nagyon hatalmas", összefoglaló nevén a takbír /vagyis azt mondani, hogy Alláhu akbar/. Az iszlám egyik liturgikus formulája,

amely számtalan rituális alkalommal előfordul. A műezzin /"az imára hívó", arabosan muaddzin/ is e formula háromszori elismétlésével kezdi az imára hívást /adzán/. A kalifátus korában a muszlim seregek is ezzel a felkiáltással mentek harcba / s később a törökök is/.

12. A kibla jelentése: imairány, vagyis tkp. a Mekka felé vett irányt jelenti bárhol, ahol a muszlim imádkozni kezd. A mecsetekben a kiblát egy díszesen kialakított imafülke, a mihráb jelzi. A kiblának azonban nemcsak az imádkozásnál van szerepe, hanem pl. a temetkezéseknél is, a halottakat ugyanis arccal a kibla irányában temetik.

13. Itt feltehetőleg Uszáma első, 1138-1144 közötti jeruzsálemi tartózkodásáról van szó. Ezt az utat magasrangu patrónusának, Damaszkusz vezető államférfiujának, Muinaddin-nek a társaságában tette meg. Muinaddin a damaszkuszi búrida uralkodók vezire /vagyis főminisztere/ volt.

14. Arabul Kubbat asz-Szahra / a franciák "Dome de la Roche"-nak nevezték/; ez az un. Omar-féle mecset. Ez utóbbi elnevezés többszörösen is téves. Egyrészt, mert nem Omar, a második kalifa építette, hanem a 150 évvel később élt Abdal-Malik abbászida kalifa; másodsor, mert tulajdonképpen nem is mecset, hanem imaház, szent hely, amely a szikla fölé felállított hatalmas kupolából áll. Ezt a sziklát három vallás követői, a muszlimok, a keresztények és a zsidók egyaránt tisztelik. Az iszlám szerint ez tizenkilenc mérfölddel közelebb van az éghez a föld bármely más pontjánál. A keresztiesek korában keresztény templommá alakították át.

15. A muszlimok számára természetesen zavaróan hatott az, hogy a keresztények körében sokkal szabadabb kapcsolat állt fenn a férfiak és nők között, mint amit a muszlim szokások megengednek. Az egyébként igen tárgyilagos Uszámát ez vezeti arra a téves következtetésre, hogy a frankok nem ismerik a "becsületet" és a "féltékenységet".

16. Ugyanarról a jeruzsálemi királyságban tett hosszú utazásról van szó, mint korábban /1138-1144/, melynek során Jeruzsálemen kívül a királyság többi városába, Nabluszba, Akkóba, Haifába, Tiberias-ba, stb. is ellátogatott. Nablusz a Flavius Vespasianus által épített "Ujváros", Flavia Neapolis /ebből származik az arab névalak is/. Az Ebal és a Garazim hegyek között fekszik, légvonalban mintegy 10 km-re Jeruzsálemtől /a mai Cisz-jordániában/. /Ld. a mellékelt térképet/.

17. Maarra, vagy teljes nevén Maarrat an-Numán /Ld. a mellékelt térképet/, észak-sziriai városka, féluton Hamá és Aleppo között, Saizartól /Uszáma várától/ északkeletre.

18. Ez a látogatás is ugyanezen jeruzsálemi utazás során történt /1140 és 1143 között valamikor/. Tyrus /arabul Szúr/, amely már az ókorban híressé vált, mint föníciai tengeri kikötő, a mai Libanon területére esik /Ld. a térképet/. Ezt a fontos tengeri erődítményt a keresztiesek 1124. július 7-én foglalták el az egyiptomiaktól, s a Jeruzsálemi Királyság alá tartozott ez időtől fogva több, mint másfél századig. 1291-ben, Akko elestével, a keresztiesek csata nélkül elhagyták többi fennmaradt szárazföldi birtokukat, Tartúst, Szidont /arab Szaida/, s velük együtt Tyrust is, amely az egyiptomi mamluk szultán, Baibarsz kezére jutott.

19. Arabul: Kiljám Debúr.

20. Tiberias /arabosan Tiberija/ a Genezáreti-tó /más néven a Galileai-tenger/ nyugati partján fekszik. Az egyik legkorábban elfoglalt kereszties erődítmény volt - Tankréd már 1099-ben bevette. Szaladin /Szaláhaddin 1187. július 6-án foglalta vissza.

21. Ld. a 13. jegyzetet. Mindezek a látogatások, találkozások és kíséretetések jól mutatják, hogy két keresztieshadjárat közti időszakban milyen jó viszony alakult ki a már régóta letelepedett keresztények és muszlimok között.

22. Akko /arabul Akká/, már az ókorban is nevezetes kikötőváros volt, a Kármel hegygel szemben, a Földközi tenger partján. Nevezték Ptolemais-nak és /Acre-i Szent Jánosról/ Acre-nak is. A keresztések I. Baldwin vezetésével 1104. május 26-án foglalták el. Szaladin többször is megpróbálta, sikertelenül, visszavenni a várost a 12. sz. végén, mely végülis utolsó kereszties erődként, 1291-ben esett el.
23. E felsor a pogánykori költőtől, Zuhair ibn Abi-Szulmá al-Muzanitól származik, akinek dívánját /antológiáját/ Uszama nagy előszeretettel tanulmányozta. E felsornak azonban másik fordítása is lehetséges, mivel az egyik szót, a harim-ot /"megértés/, tulajdonnévként is értelmezhetjük, ez esetben így változna meg a jelentése: "Hagyd ezt, és kezdj el újra Harimról beszélni". Harim ibn Szinán volt ugyanis a költő, Zuhair patrónusa, a-kihez számtalan dicsverset írt.
24. Valószínűleg ugyanarról az V. Fulko jeruzsálemi királyról van szó, a-ki-ről már korábban is említés történt.
25. Vagyis mindez annyit jelent, hogy istenítélet /a kért párviadal kimene-tele/ döntsön afelől, hogy ártatlan vagy bűnös-e.
26. Az akkori nábluszi vikomtot Ulriknak hívták.
27. A kor hite szerint ugyanis az öreg paraszt veresége azt mutatta, hogy vétkes volt az ellene felhozott vádban, s az utólagos akasztás az árulás büntetéséül szolgált.
28. Ugyanarról a jeruzsálemi utazásról van szó, mint korábban /1138-44/. Jeruzsálemet még az első keresztieshadjárat során foglalta el Bouillon Gottfried /1099-ben/, és egészen 1187. október 2-ig kereszties kézen volt, ami-kor is Szaladin bevette.
29. A korábban leírt párviadalhoz hasonlóan ez a vizpróba is istenítélet volt. Az említett fadeszka, melyet a nagy tartály vagy hordó tetejére helyez-tek, nyilvánvalóan szabadon uszott a víz színén. A vádlottat ráhelyezték, s aszerint dönt el a sorsa, hogy a deszka elsüllyedt-e vele, vagy nem /a vét-kes "könnyűnek találtatott"/.
30. Antiochia /arabul: Antákija/ a sziriai tengerpart legészakibb csücskén fekszik. A keresztiesek 1098-ban foglalták el, és 1268-ig az un. Antiochiai Fejedelemség központja volt.
31. Arabul: Tádurusz ibn asz-Szafi.
32. Vagyis az un. első keresztieshadjárat, Bouillon Gottfried vezetésé-vel kellett a Szentföldre érkeznie.
33. Apamea az Orontesz folyótól nem messze terül el, Saizartól 20 km-re északra. A keresztiesek Tankréd vezetésével, 1106-ban vették be.
34. Hamá: Saizar déli szomszédvárosa, ma is Sziria egyik legnagyobb vá-rosa. Akárcsak Sajzar, szintén az Orontesz partján áll. /E folyó neve a- arabul an-Nahr al-Ászi, azaz "az ellenszegülő folyó", mert a térség többi folyójához képest ellenkező irányban folyik./ Hamá 1115-től kezdve, de még történetünk idején, az 1140-es években is, a Homsz-i uralkodó fősége alá tartozott, és sohasem volt kereszties uralom alatt.